

Kentin Yüzleri

Cilt 15 • Sayı 42 • Yıl 2023

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Yusuf Sunar

Yazı İşleri Müdürü General Director

Pınar Çobanyılmaz

Editörler Editors*

Zafer Çelik • şerife Geniş • Emir Osmanoğlu

Sayı Editörleri Issue Editors: Elif Soysal, Alkan Üştün, Cihan Erçetin

Alan Editörleri

Cihan Erçetin, Duygu Hazal Bezazoğlu, Ömer Faruk Güneç

Pınar Çobanyılmaz, Sezen Savran Penbecioğlu

Dil Editörleri: N. Hicret Battaoğlu - Elif Helvacı

Kurucu Editörler Founder Editors*

Mustafa Altunoğlu • Zafer Çelik • Orçun İmga • Emir Osmanoğlu

Hakem ve Danışma Kurulu Advisory Board*

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (Marmara Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), Funda şenol, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), şebnem Gökçen (Dokuz Eylöl Üniversitesi), H.İbrahim Düzenli (Samsun Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Fuat Güllüpinar (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Yıldız (AYBÜ), Serap Kayasü (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Mirafıtap (İllinois Üniversitesi), Göktuğ Morçöl (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniversitesi), Tuncay Önder (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Metin Sözen (Çeköl Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Metin şenbil (Gazi Üniversitesi), Tarık şengöl (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Yıldırım şentürk (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Uğur Tanyeli (İstinye Üniversitesi), İlhan Tekeli (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), Sevgi Zengin (Niğde Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada In alphabetical order

Yayın Türü Publication Type: Üç Aylık, Yaygın Süreli Yayın * **Yayın Dili** Publication Language: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Büşra Özkan

Kapak Görseli: Safranbolu Evleri Kaynak: www.freepik.com

Baskı/Yayın Tarihi: Aralık/December 2023.

Yönetim Adresi (İletişim Correspondence)

Nasuh Akar Mahallesi, Türkocağı Cad. Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No: 4/2, Çankaya/ANKARA

Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com E-posta: idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin, ISI ve EBSCO tarafından indekslenmektedir.

idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayımcının izni alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

718

Takdim / Editorial

Makaleler/Articles

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- 725-754 **Şubat Depremlerinin Bölgesel Girişimcilik Faaliyetleri ve İşgücü Göstergeleri Üzerindeki Etkilerinin Tahmin Edilmesi**
Estimating the Effects of the February Earthquakes on Regional Entrepreneurial Activities and Labour Force Indicators
İsmail Demirdağ
- 755-789 **Türkiye’de Büyük Ölçekli Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi: Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği**
Assessment of the Impacts of Large-Scale Urban Transformation Project Practices in Turkey: The Case of the North Ankara Urban Transformation Project
Esra Keskin, Harun Tanrıvermiş, Yeşim Tanrıvermiş
- 790-815 **Evsizliğe Giden Süreç: Yaşam Koşulları, Aile ve Sosyal Destek Ağları Üzerine Derinlemesine Bir İnceleme**
The Process Leading to Homelessness: An In-Depth Study on Living Conditions, Family and Social Support Networks
Musa Gürel
- 816-843 **Yoksulluk Algısı ile Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma: Bitlis Örneği**
A Research on the Relationship Between Perception of Poverty and Life Satisfaction: Bitlis Example
Berfin Göksoy Sevinçli
- 844-870 **Tarihi Çevrede Yeni Tasarım Yaklaşımlarının Tarsus Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi Örneği Üzerinden İncelenmesi**
Examination Of New Design Approaches In Historical Environment On The Example Of Tarsus Gözlükule Excavations Research Center
Sena Soyupak, Fatma Seda Çardak
- 871-893 **Yüksek Yapı Kavramının Bağlamsal Tanımlanması ve Sınıflandırılması**
Contextual Classification of the Concept of High-Rise Building
Aslı Yıldız, Fulya Pelin Cengizozğlu
- 894-915 **Facade Analysis of Traditional Buildings on 12 Eylül Street in Mudanya’s Giritli Neighborhood**
Mudanya Giritli Mahallesi 12 Eylül Caddesi Geleneksel Yapıların Cephe Analizi
Gökben Pala Azsöz

916-948 **Cumhuriyetin 100. Yılında Yeni Yerleşim Alanlarının Morfolojik Analizlerinin Karşılaştırılması: Ataşehir ve Çaydağra Yerleşimleri**
Comparison of Morphological Analysis of New Settlements on the 100th Anniversary of the Republic: Ataşehir and Çaydağra Districts
Rüya Ardiçoğlu

949-984 **Arkoloji Konseptinin Cyberpunk Türünde Yansımaları**
Reflections of Arcology Concept in the Cyberpunk Genre
Süphan Kaan Çiftci, Sibel Demirarslan

985-1012 **Investigation of Basic Components Constituting Neighbourhoods: The Case of Safranbolu – Yenimahalle**
Mahalleleri Oluşturan Temel Bileşenlerin İncelenmesi: Safranbolu – Yenimahalle Örneği
Hatice Hilal Topuz, Yasin Dönmez

1013-1041 **Yavaş Şehir (Cittaslow) Kavramının Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi: Bra ve Seferihisar Örneği**
A Comparative Evaluation of the Slow City (Cittaslow) Concept in the Context of Sustainability: The Case of Bra and Seferihisar
Azra Turgut, Özlem Demirezer, Gökhan Uşma

Derleme Makale / Review Article

1042-1059 **İstisnalar Kaideyi Bozar mı? Kentlerin Kökeni Üzerine**
Do Exceptions Break the Rule? On the Origin of Cities
Ülke Evrim Uysal

1060-1084 **Children's Travel to School in Urban Areas: A Systematic Review of Different Application Models**
Kentsel Alanlarda Çocukların Okula Ulaşimleri: Farklı Uygulama Modellerinin Sistemik Bir Derlemesi
Çisem Seyhan, Habibe Acar

Kitap İncelemesi / Book Review

1085-1095 **Tarihin İzlerini Taşıyan Bir Kente Yakından Bakmak: Mimar Gözüyle Gelibolu**
Taking A Closer Look At a City Bearing Traces of History: Gelibolu Through The Eyes Of The Architect
Gülcan İner

1096-1098 **Yazarlara Notlar / Notes to Authors**

41. Sayı Hakemleri*

Ahmet Emre Dinçer, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ayça Özmen, Çankaya Üniversitesi

Aysun Aygün Oğur, Pamukkale Üniversitesi

Berna Fildiş, Bartın Üniversitesi

Burak Acar, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Caner Atilla, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Cihan Erçetin, KU Leuven Institute For Mobility (Lim)

Demet Cansaran, Amasya Üniversitesi

Demet Erol, Gazi Üniversitesi

Ebru Vesile Öcalır, Gazi Üniversitesi

Elvan Atamtürk, Kocaeli Üniversitesi

Feyza Korkmaz Sağlam, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Gonca Büyükmihçı, Erciyes Üniversitesi

Gökhan Uşma, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Hasan Begeç, Dokuz Eylül Üniversitesi

İsmail Demirdağ, Atatürk Üniversitesi

Kemal Çelik, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Lütfiye Göktaş Kaya, Karabük Üniversitesi

M. Kemal Öktem, Hacettepe Üniversitesi

Muammer Ak, Gümüşhane Üniversitesi

Nihan Naiboğlu, Nişantaşı Üniversitesi

Özlem Karakul, Selçuk Üniversitesi

Pınar Çobanyılmaz, Kent Araştırmaları Enstitüsü

Sevgi Öztürk, Kastamonu Üniversitesi

Yüksel Bekaroğlu Doğan, Üsküdar Üniversitesi

Zeynep Yeşim İlerisoy, Gazi Üniversitesi

*Hakemlerimize teşekkür ederiz.

Takdim

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)'in, "Kentin Yüzleri" başlığı ile çıktığımız 42. Sayısında, farklı konularda makaleler bulacaksınız. Bu sayıda belirli bir konu bütünlüğü yok fakat makaleleri okurken; kentin; tarihsel, geleneksel ve modern, afetlerle ve yoksullukla oluşan yüzünü ve daha nice yüzlerini göreceksiniz ve/veya yeniden hatırlayacaksınız.

*

Bu sayı kapsamındaki ilk yazı İsmail Demirdağ'a ait. Demirdağ, "Şubat Depremlerinin Bölgesel Girişimcilik Faaliyetleri ve İşgücü Göstergeleri Üzerindeki Etkilerinin Tahmin Edilmesi" başlıklı makalesinde, Şubat depremlerinin 11 ilin girişimcilik faaliyetleri ve işgücü göstergeleri üzerindeki olumsuz etkilerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. "Evsizliğe Giden Süreç: Yaşam Koşulları, Aile ve Sosyal Destek Ağları Üzerine Derinlemesine Bir İnceleme" başlıklı makale ile Musa Gürel, Bursa il merkezinde sokak, terminal ve konukevinde kalan 14 evsiz erkek ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirerek; evsiz bireylerin yaşadığı zorlukları, onları evsizliğe sürükleyen faktörleri, günlük yaşam şartlarını ve aile ile sosyal destek ağlarının rollerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir.

*

Berfin Göksoy Sevinçli'nin kaleme aldığı, "Yoksulluk Algısı ile Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma: Bitlis Örneği" başlıklı yazıda, 405 kişiye yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti ölçeklerinden oluşan anket uygulanmış ve bu yolla kentlerdeki yoksulluk anlaşılmaya çalışılmıştır. Esra Keskin, Harun Tanrıvermiş ve Yeşim Tanrıvermiş'in, "Türkiye'de Büyük Ölçekli Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi: Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği" başlıklı makalesinde, araştırma alanı olarak 796 hektarlık alanda 3 farklı etaptan oluşan dönüşüm projesi seçilmiş ve Türkiye'deki büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerine odaklanılmıştır.

*

Sena Soyupak ve Fatma Seda Çardak, "Tarihi Çevrede Yeni Tasarım Yaklaşımlarının Tarsus Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi Örneği Üzerinden İncelenmesi" çalışması ile bu sayıya katkı vermiştir. Soyupak ve Çardak, bu yazı kapsamında; tarihi çevrede yeni yapı/ek konusunda mimari tasarım yaklaşımları araştırmış ve 1931 yılından günümüze kadar yayınlanan uluslararası ilkeleri, standartları, tüzükleri ve bildireleri derlemişlerdir. Aslı Yıldız ve Fulya Pelin Cengizoğlu, "Yüksek Yapı Kavramının Bağlamsal Tanımlanması ve Sınıflandırılması" başlıklı makale ile sayıda yer almışlardır. Yıldız ve Cengizoğlu, Türkiye'de yüksek yapıların artan öneminden, kentsel görünürlüğünden ve terminolojideki eksiklikten yola çıkarak, yüksek yapı kavramını problematize etmişlerdir. "Facade Analysis of Traditional Buildings on 12 Eylül Street in Mudanya's Giritli Neighborhood" başlıklı makalesinde Gökben Pala Azsöz, Mudanya ilçesinin turistik cazibe merkezlerinden biri haline gelen Giritli Mahallesi'ne ve 12 Eylül Caddesi'ne odaklanmıştır. Azsöz, bahsi geçen ilçe, mahalle ve cadde ile ilgili literatür araştırmaları ve analizler yapmış, ardından 12 Eylül Caddesi'nde bulunan yedi adet yapı üzerinden cephe analizi gerçekleştirmiştir.

*

Rüya Ardıçoğlu, “Cumhuriyetin 100. Yılında Yeni Yerleşim Alanlarının Morfolojik Analizlerinin Karşılaştırılması: Ataşehir ve Çaydağcra Yerleşimleri” başlıklı çalışmada, Cumhuriyetin 100. yılında yeni yerleşim alanlarının biçimsel özelliklerini analiz etmekte ve karşılaştırmaktadır. Ülke Evrim Uysal, “İstisnalar Kaideyi Bozar mı? Kentlerin Kökeni Üzerine” başlıklı makalesi ile sayıya katkı vermiştir. Uysal, kentlerin kökenine ilişkin dört temel yaklaşımı eleştirel bir şekilde değerlendirmiş ve yeni arkeolojik bulguların, daha önceden ihmal edilmiş bazı savları yeniden gündeme getirebileceğini ortaya koymuştur.

*

42. sayımızdaki makalelerin; kentin farklı yüzlerine ve görünümüne ışık tutacağını umuyoruz. Son olarak bu sayıda makalesini yayınladığımız yazarlarımıza ve bu makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Yeni sayılarda görüşmek üzere... İyi okumalar.

İdealKent

Şubat Depremlerinin Bölgesel Girişimcilik Faaliyetleri ve İşgücü Göstergeleri Üzerindeki Etkilerinin Tahmin Edilmesi

*

İsmail Demirdağ¹

ORCID: 0000-0002-6241-8547

Öz

Depremler şirketlerin altyapılarını, tedarik zincirlerini, iş yaşam hatlarını ve girişimcilik için gerekli olan insan sermayesini yok ederek bölgesel istihdamın azalmasına ve zamanla bölgenin ekonomik çöküşüne yol açabilir. Bu çalışmanın öncelikli amacı, Şubat Depremlerinin on bir ilin girişimcilik faaliyetleri ve işgücü göstergeleri üzerindeki olumsuz etkilere ışık tutmaktır. Makale, SGK, TÜİK ve TOBB gibi kurumlardan illerin girişimcilik potansiyellerini temsil eden iş yeri sayısı, girişim sayısı ve yeni kurulan firma sayısı verilerini tedarik ederek, depremlerin mevcut girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisini hesaplamaktadır. Bunu başarmak için çalışma ilk olarak, aylık olarak yayımlanan verilerin önceki yılın aynı dönemine göre değişim oranlarını hesaplamaktadır, ardından bunu illerin 2023 yılı ortalama girişim sayılarının hesaplanmasında kullanmaktadır. Benzer bir yaklaşımı, istihdam ve işsizlik sayılarının hesaplanmasında da kullanmaktadır. SGK'dan elde edilen aylık sigortalı çalışan sayısı ve TÜİK'ten alınan yıllık işgücü göstergelerini kullanarak, makale depremlerin istihdam ve işsizlik üzerindeki olası etkilerini ortaya çıkartmaktadır. Bulgular depremlerin illerin girişimcilik faaliyetlerinde yıkıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Depremler özel iş yeri sayısında aylık ortalama 39 bin düşüşe yol açarken, 2023 yılı sonunda toplam 125 bin girişimin kapanmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, bu kayıplar, aylık ortalama 262 bin sigortalı çalışanın işinden olması ve yıl sonunda artı 585 bin kişinin işsiz kalması anlamına gelmektedir. Ayrıca, meydana gelen bu kayıpların yüzde 70'inin birinci derecede hasarlı illerden kaynaklı olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Anahtar Kelimeler: Şubat Depremleri, girişimcilik, işgücü, istihdam, işsizlik

¹ Doktor Öğr. Üyesi., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

E-posta: idemirdag@atauni.edu.tr ve isodem000@gmail.com

Estimating the Effects of the February Earthquakes on Regional Entrepreneurial Activities and Labour Force Indicators

*

İsmail Demirdağ²

ORCID: 0000-0002-6241-8547

Abstract

Earthquakes can destroy companies' infrastructures, supply chains, business lifelines, and the human capital necessary for entrepreneurship, leading to a decrease in regional employment and, over time, to the economic collapse of the region. This study aims to reveal the effects of the February Earthquakes on the entrepreneurial activities and labour force indicators of eleven provinces. The article calculates the impact of earthquakes on current entrepreneurial activities by obtaining the number of private workplaces, the number of enterprises and the number of newly established companies representing the entrepreneurial potential of the provinces from institutions such as SGK, TÜİK and TOBB. The study first calculates the change rates of monthly published data compared to the same period of the previous year, and then uses this to calculate the average number of enterprises of the provinces in 2023. It uses a similar approach in calculating employment and unemployment numbers. Findings show that earthquakes have a devastating effect on provincial entrepreneurial activities. Earthquakes cause a monthly average decrease of 39 thousand in the number of private workplaces and a total of 125 thousand enterprises to be closed by the end of 2023. These losses mean that an average of 262 thousand insured employees will be laid off per month, and 585 thousand people will be unemployed by 2023. It is also worth noting that 70 percent of these losses originate from the first-degree damaged provinces.

Keywords: February Earthquakes, entrepreneurship, labour force, employment, enemployment

² Assistant Prof., Atatürk University, Architecture and Design Faculty, City and Regional Planning Department,

E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr and isodem000@gmail.com

Giriş

Tarih boyunca, insanoğlu sayısız doğal felaketle baş etmek zorunda kalmıştır. Bu felaketlerden bazıları doğrudan insan hayatını etkilerken, bazıları yaşadığı çevreyi, bazıları ise küresel ve yerel ekonomiyi vurmuştur (Monllor & Altay, 2016). Herhangi bir işaret olmaksızın aniden meydana gelen depremler ise tahmin edilmesi en güç doğal afetlerin başında gelmektedir (Shakya, 2016). Geniş bir coğrafyada etkili olan depremler, meydana geldikleri bölgede çok sayıda ölüm ve yaralanmaya ve büyük çaplı yıkımlara neden olmaktadır. Çok sayıda insanın yerinden edilmesine ve üretim faaliyetlerinin belli sektörlerde veya toplu olarak haftalarca, aylarca ve hatta yıllarca kesintiye uğramasına yol açan depremler, tedarik zincirlerinin aksamasına, dış ticaretin zayıflaması ve ödemeler dengesinde açıkların oluşmasına neden olmaktadır (Salgado-Galvez, 2019). Bu durum bölge ekonomisinin zayıflamasıyla, gelir düzeyinin düşmesiyle ve iş yerlerinin kapanmasıyla sonuçlanmaktadır. Aslında depremler doğrudan, dolaylı ve makroekonomik zorluklar yaratarak bölgesel ve ulusal ekonomilerin daralmasına yol açarlar.

Son yıllarda, depremlerin veya doğal afetlerin girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisine artan bir ilgi vardır. Çok sayıda araştırma, afetlerin girişimcilik faaliyetlerini olumsuz etkilediğinin altını çizmektedir (Grube & Storr, 2018; Muñoz ve ark., 2019; Boudreaux ve ark., 2022; Zhou & Botzen, 2021; Bustamante ve ark., 2022). Konuyla alakalı çalışmalar, ağırlıklı olarak girişimcilerin beklenmedik dışsal risklere karşı nasıl tepkiler geliştirdiğine, hazırlandığına ve bu risklerle nasıl baş ettiklerine dair bir anlayış geliştirmeye çalışmaktadır (Boudreaux ve ark., 2022). Bireysel veya firma düzeyinde yapılan bu çalışmalar, kaynaklara erişimin, önceki deneyimlerin, zihniyetin, bağlılığın ve sosyal sermayenin dışsal risklere karşı girişimcilerin dayanıklılığında nasıl etkiler yarattığına odaklanmaktadır (Grube & Storr, 2018; Mahto ve ark., 2022).

Buna rağmen, deprem ve girişimcilik arasındaki potansiyel ilişkiyi inceleyen araştırma sayısı hala kısıtlıdır (Monllor & Murphy, 2017; Muñoz ve ark., 2019; Bustamante ve ark., 2022). Şimdiye kadarki araştırmalar girişimcilik literatürüne önemli katkılar sunsa da bölgesel ölçekte girişimcilik faaliyetlerinin depremlerden etkilenme düzeyleri hakkında yeterli kanıt sağlayamamaktadır. Dahası, bölgelerarası karşılaştırma yapan ve hangi bölgelerde girişimciliğin depremlerden daha çok etkilendiğini gösteren

çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen şiddetli depremler çevredeki on bir ilde büyük çaplı yıkıma ve çok sayıda insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açmıştır. Asrın felaketi olarak nitelendirilen bu depremler sonucunda, milyonlarca insan evsiz kalırken, yüzbinlerce konut ve işyeri yıkılmıştır. Daha önce, 1939 Erzinan ve 1999 Marmara Depremlerinde de benzer bir felakete karşılaşmış olmasına rağmen, Türkiye bu derece yıkıcı ve öldürücü bir depremle ilk defa karşılaşmıştır. Şubat Depremleri, sadece doğrudan vurduğu ilin değil, aynı zamanda tedarik zincirleri de dahil olmak üzere endüstriyel üretimde kesintilere yol açarak çevredeki illerin de üretimde aksamalar yaşamasına neden olmuştur. Bu nedenle, nadir görülen bir vaka olarak depremlerin bölgesel girişimcilik faaliyetlerine ve istihdama önemli ölçüde zarar vermesi beklenmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı; Şubat Depremlerinin ulusal, bölgesel ve il ölçeğinde, girişimcilik faaliyetlerini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaktır. Ayrıca makale, kapanan girişimlerden dolayı ortaya çıkabilecek istihdam kayıplarına da ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışma ilk olarak, SGK tarafında paylaşılan aylık özel işyeri sayısı verilerini kullanarak farklı ölçeklerdeki ortalama aylık düşüş oranlarını hesaplamaktadır. Ardından, TÜİK tarafından yıllık olarak tutulan girişim sayılarına bu düşüş trendlerini uygulayarak, farklı ölçeklerdeki değişimleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, depremlerin yeni iş oluşumları üzerindeki etkilerini göstermek için TOBB tarafından aylık olarak sağlanan kurulun firma sayısı değerlerini kullanılmaktadır. Diğer taraftan, depremlerin bölgesel işgücü, istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini tespit etmek için farklı iki kaynağa başvurulmuştur. Çalışma ilk olarak, SGK tarafından aylık olarak yayınlanan sigortalı çalışan (4a) sayısını kullanarak günümüze kadarki istihdam değişimini hesaplamaktadır. Akabinde, TÜİK tarafından yayınlanan yıllık işgücü göstergelerine bu değişimleri uygulayarak 2023 yılı sonunda ortaya çıkabilecek istihdam kayıplarını tahmin etmeye çalışmaktadır. Ayrıca, makale depremden etkilenen on bir ili konut stoklarındaki hasar oranlarına göre üç farklı kategoriye ayırarak alt bölgelerdeki değişimlere de ışık tutmaya çalışmaktadır.

Araştırmanın bulguları, Şubat depremlerinin yüzbinlerce girişimin kapanmasına ve milyona yakın insanın da işsiz kalmasına yol açtığını göstermektedir. Depremlerin en çok etkilediği birinci derece hasar kategorisindeki iller meydana gelen kayıpların yüzde 70'şini karşılarken, ikinci ve

üçüncü derece hasar kategorisindekiler geriye kalan yüzde 30'luk kaybı yaklaşık olarak eşit paylaşmaktadırlar.

Makalenin geri kalanı şu şekilde ilerlemektedir: İkinci bölüm mevcut literatürü özetlerken, üçüncü bölüm araştırmanın yöntemine yer vermektedir. Dördüncü bölüm depremlerin girişimcilik ve işgücü göstergeleri üzerindeki tahmini etkilerine yer vermektedir ve son bölüm, ortaya çıkan sonuçları değerlendirmekte ve sonuç kısmına yer vermektedir.

Literatür Özeti

Doğal afetlerin makroekonomik etkilerine ilişkin gelişen literatüre karşın, depremlerin veya doğal afetlerin girişimcilik ve KOBİ'ler üzerindeki etkisini inceleyen çalışma sayısı oldukça azdır (Muñoz ve ark., 2019; Hu ve ark., 2019; Zhou & Botzen, 2021). Çok sayıda araştırmacı, genel olarak doğal afetlerin, özel olarak da depremlerin girişimcilik faaliyetlerini nasıl ve ne ölçüde etkilediği hakkında çok az şey bilindiğini ve bulguların yetersiz olduğunu ileri sürmektedir (Boudreaux ve ark., 2022, 2023). Yine de literatürün önemli bir bölümü, depremlerin piyasadaki dengeyi bozarak, varlıkları tehdit ederek ve rutinleri kırarak hem mevcut firmaların hayatta kalmasını hem de yeni firma oluşumlarını baskıladığını öne sürmektedir (Mahto ve ark., 2022).

Konu üzerindeki araştırmalar farklı bulgular sunmaktadır. Girdi-çıkıtı analizi kullanarak 2011 Büyük Doğu Depremi'nin firmalar üzerindeki etkisini inceleyen Carvalho ve ark. (2016), depremin Japonya'nın brüt çıktısında 1,2 puanlık bir düşüşe yol açtığını tespit etmektedir. Tanaka (2015), Kobe Depremi'nden sonraki üç yıl boyunca, depremden etkilenen bölgedeki firmaların diğer bölgedekilere kıyasla daha düşük istihdam ve katma değer yarattığını ortaya koymaktadır. Bunu destekleyen Cole ve ark. (2015), Kobe Depremi'nin özellikle, düşük vasıflı işçi çalıştıran ve verimsiz ve küçük olan firmaların piyasadaki çıkma olasılığını artırdığını, böylelikle istihdam ve katma değeri düşürdüğünü göstermektedir. Diğer taraftan, farklı afetleri inceleyen araştırmacılar, depremlerin yol açtığı sonuçlara benzer bulgulara işaret etmektedir. Örneğin, Katrina Kasırgası'nın işletmeler üzerindeki etkisini inceleyen Runyan (2006), kasırganın altyapıyı yıkararak, binalara hasar vererek, işgücü, sermaye ve kredilere erişimi kısıtlayarak ve talebi azaltarak çok sayıda engelin ortaya çıkmasına yol açtığını

ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, depremler ve diğer afetler tedarik zincirlerini bozarak, altyapıya zarar vererek ve girdilere erişimi engelleyerek girişimlerin operasyonlarına dönüşünü kısıtlayabilmektedir (Grube & Storr, 2018).

Depremler ayrıca girişimlerin kesintisiz işleyişi için gerekli olan iş yaşam hatlarını ve fiziksel altyapı sekteye uğratarak firmaları doğrudan etkilemektedir (Webb ve ark., 2000). Edobor & Marshall (2021), afet kaynaklı maliyetlerin ve beşeri sermayedeki kayıpların firmaların temel kaynaklarını yok ettiğini, dolayısıyla onların küçülmelerini ya da piyasadan çekilmelerini zorunlu kıldığını ifade etmektedir. Bazı araştırmalar ise, depremlerin firmaların varlıklarını, altyapısını, tedarik zincirlerini, çalışanlarını ve müşterilerini olumsuz şekilde etkileyerek kapanmalarına, yer değiştirmelerine veya küçülmelerine yol açtığını göstermektedir (Tanaka, 2015; Zhou & Botzen, 2021). Örneğin, 1999 yılında Marmara bölgesini vuran depremde, imalat sanayinin yaklaşık %63,2'si zarar görmüş ve 31.000 KOBİ'nin ağır fiziki zarar görmüştür. Paralel olarak, Davlasheridze & Geylani (2017) afet kredilerine sınırlı erişimden dolayı firmaların savunmasız kalabileceğine işaret ederken, Hu ve ark. (2019) kaybedilen sermaye yerine konmadığı takdirde üretimin kalıcı olarak düşebileceğini ve firmaların kapanma riskiyle karşı karşıya kalabileceğini vurgulamaktadır. Buna göre, KOBİ'ler üzerinde yaptıkları çalışmada Schrank ve ark. (2013), girişimlerin yaklaşık %20'sinin afetlerden sonraki beş yıl içinde kapandığını göstermektedir. Aynı şekilde, Weinhofer & Busch (2013) felaket yaşayan ABD şirketlerinin %43'ünün asla açılmadığını ve %29'unun ise iki yıl içinde kapandığını ileri sürerken, Ballesteros & Sonny (2015), büyük bir felaketin ardında KOBİ'lerin yaklaşık %25'inin yeniden açılmadığını ortaya koymaktadır

Aynı zamanda, afetler piyasadaki belirsizlikleri, riskleri ve kırılganlıkları tetikleyerek ve başarısızlık korkusu ve engelleri artırarak girişimcilik niyetlerinin meydana gelme olasılığını baskılayabilir (Monllor & Murphy, 2017). Afetlerin neden olduğu belirsizlik, girişimcilik niyetlerini caydırarak firma oluşumunu olumsuz etkileyebilir (Brück ve ark., 2011). Boudreaux ve ark. (2023) ise belirsizliğin genellikle doğal afetlere eşlik ettiğini, böylelikle girişimcilerin başarısızlık riskini artıran ve cesaretlerini kıran dengesizlikleri tetiklediğini vurgulamaktadır.

Toparlamak gerekirse, daha çok bireysel düzeyde girişimcilik niyeti ve kararlarını tartışan mevcut literatür, depremlerin bölgesel girişimciliği ne

ölçüde etkilediğine ilişkin sınırlı kanıtlar sunmaktadır. Aşağıdaki bölümde, Şubat 2023'te Kahramanmaraş ve çevresindeki on ili vuran depremlerin girişimcilik faaliyetlerini ne ölçüde etkilediğine ışık tutulmaktadır. Böylece, bu makale literatürdeki açıkları kapatmaya çalışmaktadır.

Yöntem

Bu makalenin temel amacı, dünyada en yüksek maddi zarara yol açan üçüncü doğal felaket olarak kayda geçen Şubat Depremlerinin (CRED, 2023) bölgesel girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma ayrıca depremlerin bölgesel işgücü göstergeleri üzerindeki maliyetini de tahmin etmeye çalışmaktadır.

Şubat Depremlerinin bölgesel girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkilerini ölçmek için çalışma iki farklı yol izlemiştir. İlk olarak, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından aylık olarak yayınlanan veri setlerini kullanan makale, önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırma yaparak depremden etkilenen illerin ve bölgenin ne ölçüde girişimcilik ve istihdam kaybı yaşadığını hesaplamaya çalışmaktadır. İkinci olarak, çalışma Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yıllık olarak yayınlanan ancak 2021 yılına kadar mevcut olan veri setlerinin son on yıllık ortalamalarını kullanarak, 2023 yılı için hesaplama yapmaktadır. Böylece, depremin olmadığını varsayan Baz Senaryoya göre illerin toplam girişim ve istihdam sayıları hesaplanmıştır. Fakat, bu veri setlerindeki değişkenlerde depremlerin yol açtığı kaybı hesaplayabilmek için Senaryo 1 oluşturulmuştur. Senaryo 1, SGK verilerinin ortalama aylık kayıp oranlarını kullanarak, TÜİK verilerindeki ortalama yıllık kaybı miktarını ortaya koymuştur.

Çalışma ilk olarak, Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) (2023) ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (Özüdoğru, 2023) tarafından yayınlanan raporlardan yararlanarak, depremin mevcut yapı stoku üzerindeki etkilerini hesaplamaya çalışmıştır. Böylece, depremlerin on bir ilde yarattığı tahribatın boyutu ve bunun illere göre ne düzeyde farklılaştığı ortaya konulmuştur. Buradan yola çıkarak, üç farklı hasar kategorisi oluşturulmuştur. Toplam konut stokunun yüzde 50'sinden fazlası zarar gören Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Malatya illeri birinci derecede hasar kategorisinde yer alırken, toplam konut stokunun yüzde 30'undan fazlası hasarlı olan Gaziantep, Kilis ve Osmaniye ikinci derecede ha-

sar kategorisinde ve yüzde 30'dan daha az konut hasarı olan Adana, Elazığ, Şanlıurfa ve Diyarbakır üçüncü derecede hasar kategorisinde yer almıştır.

İkinci olarak, çalışma farklı kurumlar tarafından yayınlanan veri setlerini kullanarak depremlerin bölgesel girişimcilik ve işgücü göstergeleri üzerindeki etkilerini hesaplamaya çalışmıştır. Bu anlamda, mevcut ve yeni girişimcilik faaliyetlerini temsil eden veri setlerinden sigortalı özel iş yeri sayısı verisi SGK'dan alınırken, toplam girişim sayısı verisi TÜİK'ten ve yeni kurulan firma sayısı verisi ise TOBB'dan alınmıştır. Özel iş yeri sayısı ve kurulan firma sayısı verisi aylık olarak yayınlanırken, toplam girişim sayısı verisi yıllık olarak yayınlanmaktadır. Benzer şekilde, işgücü göstergeleriyle ilgili veriler de iki farklı kaynaktan elde edilmiştir. Aylık olarak yayınlanan sigortalı çalışan sayısı (4a) SGK'dan alınırken, yıllık olarak yayınlanan işgücü, istihdam ve işsizlik sayıları TÜİK'ten alınmıştır. Aylık olarak yayınlanan veriler 2023 Temmuz ayına kadar mevcutken, yıllık olarak yayınlanan veriler 2021 yılına kadar mevcuttur.

Bulgular kısmında, bu verilerin ülke, bölge ve il düzeyindeki mevcut ve tahmini değerlerine yer verilmiştir. Ayrıca, farklı hasar kategorilerine göre yapılan hesaplamalar, alt bölgelerdeki değişimleri de açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bulgular

Genel Etkiler

Şubat 2023 tarihinde, merkez üsleri Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan Mw7.7 ve 7.6 büyüklüklerinde iki deprem meydana gelmiştir. 20 Şubat 2023 tarihinde ise merkez üssü Hatay'ın Yayladağı ilçesi olan ve Mw6.4 büyüklüğünde bir deprem daha meydana gelmiştir. Depremler çevredeki on bir ilde, Suriyeli sığınmacılar da dahil yaklaşık 16 milyon insanı doğrudan etkilemiştir.

Kahramanmaraş merkezli depremler, çevredeki illerde farklı düzeylerde hasara ve yıkıma neden olmuştur. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) raporuna göre (2023), deprem bölgesinde 2,6 milyondan fazla bina bulunmaktadır ve bunun yüzde 89'u mesken amaçlı kullanılırken, yüzde 6'sı işyeri ve geri kalanı ise kamu veya diğer amaçlar için kullanılmaktadır (bkz. Tablo 1). Özudoğru (2023)'ya göre, bölgedeki binaların yüzde 13'ü yıkık veya acil yıkılması gerekirken, yüzde 3'ü orta hasarlı ve yüzde 23'ü

ise az hasarlı binalar kategorisinde yer almaktadır (bkz. Tablo 2). Rapora göre, depremden en yüksek düzeyde zarar gören iller Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya'dır. Bu illerdeki binaların yaklaşık üçte birinin yıkık veya acil yıkılması gereken binalar olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 1. Şubat Depremlerinden Etkilenen İllerdeki Bina Sayıları

İller	Nüfus	Bina Sayısı				Genel Toplam
	Toplam Nüfus	Mesken	İşyeri	Kamu	Diğer	
Adıyaman	635.169	107.242	5.765	4.370	3.119	120.496
Hatay	1.686.043	357.467	33.511	10.382	5.489	406.849
Kahramanmaraş	1.177.436	219.351	12.358	6.879	4.565	243.153
Malatya	812.580	159.896	8.370	6.670	4.051	178.987
Gaziantep	2.154.051	269.212	22.829	5.480	8.162	305.683
Kilis	147.919	33.399	1.526	1.651	736	37.312
Osmaniye	559.405	128.163	9.428	3.105	2.384	143.080
Adana	2.274.106	404.502	29.920	8.916	7.779	451.117
Diyarbakır	1.804.880	199.138	11.412	11.964	3.165	225.679
Elâzığ	591.497	106.569	7.221	2.872	7.051	123.713
Şanlıurfa	2.170.110	347.902	18.847	11.790	4.089	382.628
Bölge Toplamı	14.013.196	2.332.841	161.187	74.079	50.590	2.618.697

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB), 2023

Tablo 2. Tahmini Hasarlı Bina Oranları (% , Bina Stoku)

İller	Hasarsız	Az Hasarlı	Orta Hasarlı	Yıkık veya Acil Yıkılması Gereken
Adıyaman	23	32	6	39
Hatay	36	36	6	27
Kahramanmaraş	26	42	3	29
Malatya	36	31	3	30
Gaziantep	51	33	4	12
Kilis	39	46	3	12
Osmaniye	56	32	1	11
Adana	98	1	1	0
Diyarbakır	86	12	1	1
Elazığ	93	4	0	2
Şanlıurfa	77	21	1	1
Bölge Toplamı	62	23	3	13

Kaynak: Özüdoğru, 2023

Depremlerin sadece konut birimlerimde yol açtığı hasar sayısı ve oranı Tablo 3'te ayrıca özetlenmiştir. On bir ilde toplam 5,6 milyon adet konut bulunmaktadır, bu Türkiye'deki toplam konut stokunun yüzde 14,05'ine tekabül etmektedir. Bölgedeki konutların yüzde 34'ü çeşitli düzeylerde

hasar alırken, yüzde 11'i orta ve üstü düzeyde hasar almıştır. Diğer bir deyişle, yüksek düzeyde hasar ve yıkımdan dolayı 1,5 milyona yakın insan konutsuz kalma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Yukarıdaki tabloya benzer bir şekilde, Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya illeri en yüksek yıkım oranına sahip kentlerken, bunları Gaziantep, Kilis ve Osmaniye takip etmektedir. Geriye kalan illerde ise orta ve üstü hasara sahip konut oranı yüzde 2 ile 4 arasında değişmektedir.

Tablo 3. Şubat Depremlerinde Hasar Gören Konut Sayısı ve Oranı

İller	Sayı					%		
	Konut Sayısı	Hasarsız	Az Hasarlı	Orta Hasarlı	Yıkık / Acil Yıkılması Gere-	Hasarsız	Hasarlı	Orta ve Üstü Ha-
Adıyaman	216.744	69.044	72.729	18.715	56.256	32%	68%	35%
Hatay	847.380	416.851	189.317	25.957	215.255	49%	51%	28%
K.Maraş	481.362	203.012	161.137	17.887	99.326	42%	58%	24%
Malatya	345.536	153.451	107.765	12.801	71.519	44%	56%	24%
Gaziantep	893.558	607.655	236.497	20.251	29.155	68%	32%	6%
Kilis	74.976	43.190	27.969	1.303	2.514	58%	42%	5%
Osmaniye	243.436	153.737	69.466	4.122	16.111	63%	37%	8%
Adana	972.561	886.769	71.072	11.768	2.952	91%	9%	2%
Diyarbakır	563.295	430.261	113.223	11.209	8.602	76%	24%	4%
Elâzığ	292.406	249.577	31.151	1.522	10.156	85%	15%	4%
Şanlıurfa	718.063	506.458	199.401	6.041	6.163	71%	29%	2%
Bölge Toplamı	5.649.317	3.720.005	1.279.727	131.576	518.009	66%	34%	11%

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB), 2023

Depremlerin Girişimcilik Faaliyetlerine Etkisi

Mevcut altyapı ve üstyapıda büyük ölçekli yıkımlara yol açan depremlerin hem mevcut girişimleri hem de olası girişimcilik niyetlerini olumsuz etkilemesi beklenene bir durumdur. Bu bölümde, farklı veri setlerinde elde edilen özel işyeri sayısı, girişim sayısı ve kurulan firma sayısı değişkenlerini kullanarak depremlerin mevcut veya yeni kurulan girişimcilik faaliyetlerini ne ölçüde etkilediğini/etkileyebileceğini göstermeye çalışacağız.

Aylık olarak paylaşılan SGK'nın özel işyeri sayısı verilerinden yola çıkarak, depremlerin bugüne kadar mevcut girişimcilik faaliyetlerini nasıl etkilediği Tablo 4'te özetlenmiştir.

SGK veri seti, depremin on bir il ve bölge üzerindeki son yedi aylık etkisini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Tablo 4'te gösterildiği üzere, önceki yılın aynı ayıyla karşılaştırma yapıldığında, deprem öncesi

dönemi gösteren Ocak ayında, bir önceki yıla göre bütün illerde ve bölgede özel iş yeri sayısında pozitif bir artış söz konusudur. Ancak Şubat Depremlerinden sonra, bölgedeki manzara önemli ölçüde değişmiş ve oldukça olumsuz bir tablo ortaya çıkmıştır. Depremin ilk ayında, özellikle birinci derece hasar kategorisinde yer alan Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya illerinde ortalama yüzde 70'e yakın bir düşüş söz konusu olmuştur. Benzer biçimde, ikinci derece hasar kategorisindeki iller olan Gaziantep, Kilis ve Osmaniye'de yüzde 20'leri aşan kayda değer bir düşüş söz konusu olurken, üçüncü derece hasar kategorisindeki diğer illerde yüzde 10'a yakın düşüş gözlemlenmiştir. Depremin şok etkisiyle önceki yılın aynı ayına göre, bütün bölgede iş yeri sayısında yüzde 34 civarında sert bir düşüş meydana gelmiştir. Takip eden aylara bakıldığında ise bölgedeki manzaranın pek değişmediği ve depremin olumsuz etkisinin önemli ölçüde devam ettiği görülmüştür.

Tablo 4. Şubat Depremlerinin Kayıtlı Özel İş Yeri Sayısı Üzerindeki Etkileri

İş Yeri Sayısı	İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ortalama	
		%	%	%	%	%	%	%	%	Sayı
	Türkiye	4,9	0,8	2,3	1,1	0,2	-0,7	0,2	0,6	13.077
	Adıyaman	0,2	-67,3	-38,1	-51,7	-22,5	-33,9	-26,2	-40,0	-3.355
	Hatay	4,7	-72,0	-48,3	-59,3	-22,3	-44,6	-24,8	-45,2	-12.109
	K.Maraş	5,4	-75,4	-45,6	-57,6	-22,0	-42,5	-22,8	-44,3	-7.945
	Malatya	0,7	-70,4	-52,2	-63,9	-25,3	-46,9	-24,7	-47,2	-6.406
Özel İş Yeri Sayısı	Gaziantep	5,8	-25,9	-5,0	-18,8	-6,9	-14,0	-1,0	-11,9	-4.517
	Kilis	0,3	-11,3	-5,0	-17,9	-10,1	-13,9	-5,0	-10,5	-177
	Osmaniye	3,1	-32,9	-8,7	-21,7	-5,7	-10,3	-2,2	-13,6	-1.023
	Adana	4,3	-10,4	-1,5	-8,4	-3,5	-7,1	-0,1	-5,2	-2.321
	Diyarbakır	3,0	-8,3	-2,0	-8,2	-4,6	-5,9	-2,7	-5,3	-984
	Elazığ	2,5	-5,4	-2,4	-7,1	-5,2	-7,0	-2,8	-5,0	-450
	Şanlıurfa	21,1	-14,4	7,6	-7,1	2,8	-2,7	6,2	-1,3	-201
	Bölge Toplam	5,4	-34,2	-16,7	-27,2	-10,2	-19,8	-8,1	-19,4	-39.488

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), 2023

Son yedi aylık düşüşler dikkate alındığında, birinci derece hasar kategorisindeki illerin ortalama yüzde 40 oranında özel iş yeri kaybettiği görülürken, ikinci derece hasar görenlerin yüzde 12, üçüncü derece hasarlı olanların ise yüzde 4 civarında kayıplar yaşadığı gözlemlenmiştir. Bölgenin tamamında ise yüzde 19'u aşan ortalama bir düşüş meydana gelmiştir. Aksine, Türkiye genelinde işyeri sayısı önceki yılın aynı dönemine oranla

yüzde 1 civarında artmıştır. Türkiye’deki bu artış 13 bin yeni iş yeri anlamına gelirken, bölgedeki düşüş 39 binden fazla işyerinin kapanması anlamına gelmektedir. Daha ayrıntılı incelendiğinde, yedi aylık süreçte 12 bin işyeriyle en fazla kapanma yaşayan il Hatay olurken, onu 8 bin işyeriyle Kahramanmaraş, 6 bin işyeriyle Malatya ve 5 bine yakın işyeriyle Gaziantep takip etmektedir.

Diğer yandan, TÜİK 2021 verilerine göre, depremin vurduğu on bir ilde tarımda 7.682, sanayide 58.378 ve hizmetlerde 471.951 olmak üzere toplam 538.371 girişim bulunmaktadır. Fakat depremin yol açtığı zararı hesaplayabilmek için öncelikle 2023 yılına ait girişim sayılarının tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu veriyi sağlayabilmek için 2009-2021 yılları arasındaki mevcut girişim sayısındaki ortalama yıllık artış hızı kullanılmıştır. Buna göre, depremin olmadığı Baz Senaryo ‘ya göre, 2023 yılında bölgenin tamamında tarımda 9 bin, sanayide 62 bin ve hizmetlerde 500 bin olmak üzere toplam 571 bin adet girişimin olması öngörülmektedir (bkz. Tablo 5). Baz Senaryo ‘ya göre, bölgedeki toplam girişimlerin ülke içindeki payı yüzde 12,4, tarımdaki payı yüzde 17,7, sanayideki payı yüzde 12 ve hizmetlerdeki payı ise yüzde 12,3 olacaktı. Bölgedeki iller arasında ise Adana hem toplamda hem de tarım ve hizmetlerde ülke içinde en yüksek girişim oranına sahip il olurken, sanayide Gaziantep en yüksek paya sahip il olmaktadır.

Depremlerin mevcut girişimler üzerindeki etkisi Tablo 5’teki Senaryo 1’de gösterilmiştir. Senaryo 1’deki mevcut girişim sayısı kayıpları Tablo 4’te sunulan SGK’nın özel iş yeri sayısındaki ortalama değişim oranları kullanılarak hesaplanmıştır. Bu oranlar, 2022’nin aynı aylarına göre 2023 yılındaki özel iş yeri sayısındaki değişim miktarını temsil etmektedir. Depremlerin özel iş yeri sayısındaki etkilerinin toplam girişim sayısında da benzer olduğunu düşünülerek, bu oranlar 2023 yılı girişim sayısı hesaplamasında kullanılmıştır.

Tablo 5’te görüldüğü üzere, depremlerin etkisiyle 2023 yılında, bölgenin tamamında toplam girişim sayısının yüzde 22 azalarak 446 bine düşmesi beklenmektedir. Birinci derecede hasar gören illerin ortalama yüzde 46 kayıp yaşaması beklenirken, ikinci derece hasar kategorisindekilerin yüzde 14 ve üçüncü derece hasar kategorisindekilerin ise yüzde 6 kayıp yaşaması beklenmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, bu senaryoda en çok hasar gören iller 88 bin girişim kaybederken, orta derecede hasar görenler 19 bin ve en az hasar görenler ise 17 bin kayıp yaşamaktadır. Ha-

tay 38 bin kayıpla en fazla girişim sayısı düşen il olurken, onu 22 bin kayıpla Kahramanmaraş, 17 bin kayıpla Malatya ve 11 bin kayıpla Adıyaman takip etmektedir. Benzer biçimde, bölgenin ülke içindeki payında da kayda değer düşüşler meydana gelmektedir. Bölgenin toplam girişim sayısındaki payı yüzde 9,9'a gerilerken, tarımdaki payı yüzde 14,5'e, sanayideki payı yüzde 9,5'e ve hizmetlerdeki payıysa yüzde 9,8'e gerilemektedir. Baz Senaryoda olduğu gibi, Gaziantep sanayide en yüksek paya sahipken, Adana diğer sektörlerde öne çıkmaktadır.

Özetle, depremlerden dolayı on bir ilin genelinde 2 bini tarımda, 14 bini sanayide ve 109 bini hizmetlerde olmak üzere yaklaşık 125 bin girişimin kapanması öngörülmektedir. Bu kayıpların yaklaşık yüzde 71'i birinci derece hasar kategorisinde yer alan kentlerden kaynaklıyken, yüzde 15'i ikinci derece hasar görenlerden ve yüzde 14'ü ise geri kalanlardan kaynaklanmaktadır.

Son olarak, depremin bölgesel girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkilerini incelemek için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nden (TOBB) alınan kurulan firma sayıları kullanmıştır. Aylık olarak yayınlanan ve Ocak-Temmuz dönemi için mevcut olan verileri önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırılarak yeni firma oluşumdaki değişimi hesaplanmıştır. Aynı dönem için on bir ilin toplamında 2022 yılında kurulan firma sayısı 28.247 iken, 2023 yılında kurulan firma sayısı 24.845'tir. Tablo 6'da görüldüğü üzere, depremin hemen öncesi olan Ocak ayında Osmaniye hariç bütün illerde yeni firma doğum oranı artarken, depremin meydana geldiği Şubat ayında bütün illerde çok keski bir düşüş gözlenmiştir. Osmaniye yüzde 92'lik oranla en yüksek düşüş yaşayan il olurken, onu yüzde 79 ile Kahramanmaraş, yüzde 78 ile Hatay ve Şanlıurfa ve yüzde 73 ile Kilis takip etmektedir. On bir ili kapsayan bölgenin tamamında ise önceki yıla oranla yüzde 52'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bütün Türkiye'de ise yüzde 3'lük bir daralma söz konusu olmuştur.

Tablo 5. Şubat Depremlerinin Mevcut Girişimler Üzerindeki Etkileri

Senaryolar	İller	Girişim Sayısı (2023)				Ülke İçindeki Payı (%)			
		Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Baz Senaryo: Deprem Ol- masaydı	Türkiye	4.606.414	51.247	516.968	4.058.542				
	Adıyaman	26.198	455	3.035	23.021	0,57%	0,89%	0,59%	0,57%
	Hatay	81.245	638	7.091	73.924	1,76%	1,24%	1,37%	1,82%
	Kahramanmaraş	46.920	522	6.036	40.857	1,02%	1,02%	1,17%	1,01%
	Malatya	35.341	564	4.026	31.027	0,77%	1,10%	0,78%	0,76%
	Gaziantep	97.865	541	15.805	82.288	2,12%	1,06%	3,06%	2,03%
	Kilis	6.917	105	723	6.236	0,15%	0,20%	0,14%	0,15%
	Osmaniye	23.793	204	2.209	21.668	0,52%	0,40%	0,43%	0,53%
	Adana	106.882	2.698	10.955	93.705	2,32%	5,26%	2,12%	2,31%
	Diyarbakır	49.904	1.433	4.438	44.764	1,08%	2,80%	0,86%	1,10%
	Elazığ	26.361	515	2.343	23.838	0,57%	1,00%	0,45%	0,59%
	Şanlıurfa	64.817	1.397	5.448	58.701	1,41%	2,73%	1,05%	1,45%
	Bölge Toplamı	571.212	9.073	62.110	500.029	12,40%	17,70%	12,01%	12,32%
	Senaryo 1: Depremden sonra	Türkiye	4.523.234	49.233	508.574	3.974.691			
Adıyaman		15.290	245	1.752	13.377	0,34%	0,50%	0,34%	0,34%
Hatay		43.168	332	3.794	39.142	0,95%	0,68%	0,75%	0,98%
Kahramanmaraş		25.559	273	3.274	22.136	0,57%	0,55%	0,64%	0,56%
Malatya		18.276	267	2.076	15.999	0,40%	0,54%	0,41%	0,40%
Gaziantep		83.876	447	13.463	70.272	1,85%	0,91%	2,65%	1,77%
Kilis		6.032	76	642	5.371	0,13%	0,15%	0,13%	0,14%
Osmaniye		20.077	168	1.878	18.140	0,44%	0,34%	0,37%	0,46%
Adana		99.316	2.406	10.230	86.885	2,20%	4,89%	2,01%	2,19%
Diyarbakır		46.095	1.194	4.041	41.169	1,02%	2,43%	0,79%	1,04%
Elazığ		24.574	447	2.176	22.089	0,54%	0,91%	0,43%	0,56%
Şanlıurfa		62.082	1.265	5.157	55.984	1,37%	2,57%	1,01%	1,41%
Bölge Toplamı		446.164	7.119	48.482	390.564	9,86%	14,46%	9,53%	9,83%

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2023

Yedi aylık süreçte, birinci derece hasarlı illerin toplamdaki kaybı yaklaşık yüzde 13 olarak hesaplanırken, ikinci derecede hasarlıların kaybı yüzde 9 olarak bulunmuştur. Üçüncü derecede hasar gören illerde ise yüzde 3'lük bir artış meydana gelmiştir. Bu dönem boyunca, bölgenin toplamında yeni kurulan firma sayısı yüzde 12 düşmüştür. Bireysel olarak incelendiğinde ise Hatay aylık ortalama yüzde 28'lik kayıpla öne çıkarırken, onu yüzde 17 ile Şanlıurfa ve Elazığ illeri takip etmektedir. Diğer taraftan, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adana ve Diyarbakır illeri önceki yılın aynı dönemine göre yeni firma doğum sayısı artan iller olmuştur.

Tablo 6. Şubat Depremlerinin Yeni Firma Oluşumu Üzerindeki Etkileri

Firma Sayısı	İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ortalama	
		%	%	%	%	%	%	%	%	
	Türkiye	25,5	-3,0	1,9	-13,9	8,2	-28,8	13,5	-3,7	
Kuru- lan Firma Sayısı	Adıyaman	100,0	-64,0	-19,2	-29,6	20,0	-52,2	68,4	-12,8	
	Hatay	6,8	-78,4	-62,2	-43,0	10,8	-27,4	32,7	-27,9	
	K.Maraş	51,1	-79,2	-62,8	-4,3	111,1	-12,3	118,2	11,8	
	Malatya	23,2	-45,7	-10,6	23,4	9,1	-27,6	-14,0	-10,9	
	Gaziantep	52,4	-66,2	-22,3	-17,8	12,2	-18,5	7,2	-17,6	
	Kilis	8,1	-73,8	-64,7	2,0	35,6	-1,2	45,5	-9,4	
	Osmaniye	-15,4	-92,3	14,3	-10,0	20,0	71,4	900,0	150,6	
	Adana	41,3	-13,1	5,9	-3,2	22,6	-30,2	31,1	2,2	
	Diyarbakır	41,5	-26,2	51,8	-0,8	2,7	-32,4	41,2	6,0	
	Elazığ	3,7	-35,1	-39,0	-4,2	-9,8	-11,8	0,0	-16,6	
	Şanlıurfa	0,0	-78,3	-11,1	50,0	-17,4	-38,2	-4,2	-16,5	
		Bölge Toplam	33,5	-52,3	-17,2	-9,6	8,2	-28,8	23,9	-12,6

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 2023

Depremlerin İstihdam Üzerindeki Etkisi

Tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki mevcut ve yeni girişimleri derinden etkileyen depremlerin, kuşkusuz bölgesel istihdamı da sarsması beklenmektedir. Depremın istihdam üzerindeki etkisini ölçebilmek için SGK'ya ait sigortalı sayısı (4a) ve TÜİK'ten alınan işgücü göstergeleri verileri kullanılmıştır.

SGK veri seti, 2023 yılına ait Ocak-Temmuz arası sigortalı çalışan sayısını yayınlarken önceki yılın aynı dönemiyle kıyaslama yapmamıza olanak tanımaktadır. Tablo 7'de görüldüğü üzere, deprem öncesi dönemi gösteren Ocak ayında, önceki yılın aynı ayına göre sigortalı çalışan sayısı bütün illerde ve bölgede pozitif yönlü artmıştır. Ülke genelindeki artış

oranı yüzde 7'lerdeyken, bu oran bölge için yüzde 6,5 olarak hesaplanmıştır. Şanlıurfa önceki döneme göre sigortalı çalışan sayısı en hızlı artan il olurken, onu Adıyaman ve Diyarbakır illeri takip etmektedir. Tersine, Elazığ ve Kahramanmaraş illeri en düşük artış hızına sahip iller olmuşlardır.

Tablo 7. Şubat Depremlerinin Sigortalı Çalışan Sayısı Üzerindeki Etkileri

Çalışan Sayısı	İller	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ortalama	
		%	%	%	%	%	%	%	%	Sayı
	Türkiye	7,2	3,8	5,0	3,7	-2,5	-4,6	-4,6	0,1	9.977
	Adıyaman	9,8	-46,7	-20,0	-29,8	-0,6	-9,7	-0,3	-17,9	-11.812
	Hatay	7,4	-57,9	-33,6	-45,8	-17,2	-36,1	-17,3	-34,6	-67.330
	K.Maraş	1,8	-68,1	-32,4	-50,1	-24,7	-37,3	-19,3	-38,7	-65.827
	Malatya	4,2	-45,9	-29,9	-38,8	-20,4	-30,3	-16,7	-30,3	-35.918
Sigortalı Çalışan (4a)	Gaziantep	6,5	-25,8	-1,4	-13,7	-5,9	-15,6	-1,3	-10,6	-38.503
	Kilis	6,8	-11,2	8,2	-6,3	1,7	-11,1	0,8	-3,0	-578
	Osmaniye	3,7	-29,0	-3,6	-16,5	-4,4	-8,7	-0,3	-10,4	-6.522
	Adana	7,7	-6,5	2,4	-5,4	-6,0	-9,9	-3,5	-4,8	-16.585
	Diyarbakır	8,1	-1,0	2,2	-1,4	-2,8	-5,6	-2,1	-1,8	-3.307
	Elazığ	0,1	-4,9	-1,0	-8,1	-7,0	-11,9	-7,6	-6,7	-5.444
	Şanlıurfa	10,4	-10,4	1,3	-6,0	-2,5	-11,3	-6,4	-5,9	-10.239
	Bölge Toplam	6,5	-26,8	-9,1	-19,1	-9,0	-17,7	-7,0	-14,8	-262.065

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), 2023

Fakat depremlerin meydana geldiği Şubat ayı ve sonrasında, bölgenin tümünde sigortalı çalışan sayısında dikkat çekici bir düşüş meydana gelmiştir. Özellikle, depremin şok etkisiyle Şubat ayında, bütün illerde çok keskin düşüşler meydana gelmiştir. Depremin hemen sonrasında, bölgesel sigortalı çalışan sayısı yüzde 27 oranında düşüş gösterirken, ülke genelinde yüzde 4'lük bir artış söz konusu olmuştur. Önceki yılın Şubat ayına göre, birinci derece hasar kategorisindeki iller ortalama yüzde 55 oranında bir düşüş yaşarken, ikinci derecede hasarlı olanlar yüzde 22 oranında ve üçüncü derecede hasarlı olanlar da yüzde 6 civarında bir düşüş yaşamıştır. Sonraki aylarda sigortalı çalışan sayısındaki düşüş hızı kısmen azalsa da özellikle birinci derecede hasarlı olan illerde yüksek kaldığı gözlemlenmektedir. Yedi ayın sonunda, on bir ilin tamamında aylık ortalama düşüş hızı yüzde 15 civarındayken, bu oran birinci derecede hasarlı illerde iki kat daha yüksektir. Ancak, ikinci derecede hasarlı olanlarda bu oranın

yarısı kadar bir düşüş meydana gelirken, üçüncü derecede hasarlı olanlarda üçte biri kadar bir düşüş olmuştur. Türkiye genelinde ise aylık ortalama yüzde 0,1'lik bir artış meydana gelmiştir.

Diğer bir deyişle, depremden dolayı bütün bölgede aylık ortalama 262 bin sigortalı çalışan kaybı yaşanmıştır. Bu kaybın önemli bir kısmı özellikle depremden en çok hasar alan illerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Hatay'daki ortalama aylık sigortalı çalışan kayıp sayısı 67 bin olarak hesaplanırken, onu 66 binle Kahramanmaraş, 39 binle Gaziantep ve 36 binle Malatya takip etmektedir. Oransal olarak bakıldığında ise Kahramanmaraş en yüksek oranda kayıp yaşayan il olurken, onu Hatay, Malatya ve Adıyaman illeri takip etmektedir.

Bütün sektörlerde yıkıcı bir etki yaratan depremlerin işgücü piyasasını da derinden sarsması beklenmektedir. TÜİK 2021 yılına kadar işgücü göstergelerini yayınlamıştır. Ancak, depremlerin işgücü, istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini hesaplayabilmek için 2023 yılına ait verilerin tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda, depremin olmadığını varsaydığımız Baz Senaryo için işgücü göstergelerinin son on yıllık ortalama büyüme hızlarını kullanılarak 2023 yılına ait değerlere ulaştık. 2023 yılına ait işgücü değerleri³ Tablo 8'de sunulmuştur. Baz Senaryoya göre, on bir ilin toplam işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı Türkiye ortalamasından daha düşük değerlere sahipken, işsizlik oranı ülke ortalamasından daha yüksektir. On bir ilde yaklaşık 4 milyon kişi istihdamdayken, 624 bin kişi işsizdir yani; bu bölge ülkedeki istihdamın %13,5'i ile işsizliğin %15,6'sını karşılamaktadır. Diğer taraftan, istihdamın kayıt dışılık oranı yüzde 39'dur (TÜİK, 2023). İller arasında, Adana, Gaziantep ve Malatya en yüksek işgücüne katılım ve istihdam oranına sahip illerken, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye en yüksek işsizlik oranına sahip iller olarak öne çıkmaktadır.

Depremlerin mevcut işgücü göstergeleri üzerindeki etkisi Tablo 8'in ikinci bölümünde, Senaryo 1'de özetlenmiştir. Senaryo 1, 2023 yılı için hesaplanan tahmini istihdam değerlerinin depremlerden etkilenme derecesini ortaya koymaya çalışmaktadır. Depremden sonra meydana gelecek istihdam kayıplarını hesaplayabilmek için Tablo 7'de sunulan SGK'nın sigortalı çalışan (4a) sayısındaki ortalama değişim oranları kullanılmıştır.

³ NUTS-2 düzeyinde yayınlanan işgücü göstergeleri illerin nüfus oranları kullanılarak NUTS-3 düzeyine indirgenmiştir.

Tablo 8. Şubat Depremlerinin İşgücü Göstergeleri Üzerindeki Etkileri

Senaryolar	İller	İşgücü	İstihdam	İşsizlik	İşgücü	İstihdam	İşsizlik
		Sayı	Sayı	Sayı	%	%	%
Baz Senaryo: Deprem Olmasaydı	Türkiye	33.260.867	29.276.598	3.984.269	49,2%	43,3%	12,0%
	Adıyaman	212.970	191.431	21.539	46,0%	41,4%	10,1%
	Hatay	577.357	478.796	98.561	45,8%	38,0%	17,1%
	Kahramanmaraş	404.517	335.462	69.055	45,8%	38,0%	17,1%
	Malatya	303.300	272.645	31.120	47,1%	42,3%	10,3%
	Gaziantep	728.391	654.725	73.666	47,6%	42,8%	10,1%
	Kilis	49.534	44.524	5.010	45,4%	40,8%	10,1%
	Osmaniye	191.502	158.810	32.691	44,9%	37,2%	17,1%
	Adana	870.718	756.019	114.699	49,6%	43,1%	13,2%
	Diyarbakır	466.592	396.882	70.175	37,1%	31,5%	15,0%
	Elazığ	220.126	197.878	22.586	46,7%	42,0%	10,3%
	Şanlıurfa	562.471	478.437	84.595	40,9%	34,8%	15,0%
	Bölge Toplamı	4.587.478	3.965.609	623.695	45,1%	39,0%	13,6%
	Senaryo 1: Depremden sonra	Türkiye	33.260.867	29.319.109	3.941.758	49,2%	43,3%
Adıyaman		212.970	157.255	55.715	46,0%	20,7%	26,2%
Hatay		577.357	312.925	264.432	45,8%	19,0%	45,8%
Kahramanmaraş		404.517	205.786	198.731	45,8%	19,0%	49,1%
Malatya		303.300	189.928	113.372	47,1%	21,2%	37,4%
Gaziantep		728.391	585.157	143.234	47,6%	32,1%	19,7%
Kilis		49.534	43.198	6.336	45,4%	30,6%	12,8%
Osmaniye		191.502	142.264	49.238	44,9%	27,9%	25,7%
Adana		870.718	719.674	151.044	49,6%	36,6%	17,3%
Diyarbakır		466.592	389.840	76.752	37,1%	26,8%	16,4%
Elazığ		220.126	184.545	35.581	46,7%	35,7%	16,2%
Şanlıurfa		562.471	450.218	112.254	40,9%	29,6%	20,0%
Bölge Toplamı		4.587.478	3.380.789	1.206.689	45,1%	27,9%	26,3%

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2023

Senaryo 1'e göre, depremin etkisiyle on bir ilin genelinde istihdam oranı yaklaşık yüzde 11 düşerek yüzde 28'lere gerilemiştir. Benzer şekilde, işsizlik oranı da yüzde 26'ların üzerine çıkmıştır. Ülke genelinde ise istihdam oranı yüzde 43'lerde ve işsizlik ise yüzde 12'ler civarında gerçekleşmiştir. İşgücü göstergeleri açısından ülke ortalamasına göre kötü bir performans gösteren bölgenin depremin etkisiyle daha da kötüleşen bir manzaraya sahip olduğu görülmektedir. Depremin yıkıcı etkisiyle birlikte birinci derecede hasar alan illerin ciddi bir istihdam kaybı yaşadığı görülmüştür. Depremin olmadığı Baz Senaryoya göre yüzde 39 olan istihdam oranı, Senaryo 1'de yüzde 27'lere kadar gerilemiştir. Benzer şekilde, işsizlik oranı yüzde 15'ten yüzde 42'ye çıkmıştır. İkinci derecede hasarlı olan illerde ise istihdam oranı yüzde 42'den yüzde 37'ye düşerken, üçüncü derecede hasarlı olanlarda 38'den yüzde 36'ya düşmüştür.

Birinci derecede hasar alan iller istihdamda ortalama yüzde 20'lik düşüş yaşarken, bunların arasında yüzde 21'lik düşüşle Malatya en fazla düşüş yaşayan il olmuştur, onu yüzde 20,7'yle Adıyaman takip etmiştir. Kahramanmaraş'ın işsizlik oranı yüzde 50'ye yaklaşırken, Hatay'ın yüzde 46, Malatya'nın yüzde 37 ve Adıyaman'ın yüzde 26 olmuştur. İkinci derecede hasarlı olan iller ise istihdamda ortalama yüzde 10 oranında bir gerileme yaşamıştır. Buna göre, Gaziantep'in istihdam oranı yüzde 48 olarak gerçekleşirken, Osmaniye ve Kilis'in yüzde 45 olmuştur. Ortalama yüzde 6 ile en düşük gerilemeyi yaşayan üçüncü derecede hasarlı illerde istihdam oranı Adana'da yüzde 37'yken, Diyarbakır'da 27'ye düşmüştür. Sonuç olarak, Şubat'ta yaşanan depremlerin etkisiyle bölgenin tamamında yaklaşık 585 bin kişilik istihdam kaybı beklenirken, bunun 412 bininin birinci derecede hasar alan illerde, 87 bininin ikinci derecede hasarlı olan illerde ve geri kalanının ise üçüncü derecede hasarlı olanlarda meydana gelmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan, ILO (2023) raporuna göre ise depremden dolayı on bir ilde 220 binden fazla işyeri ya yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. Bu zararlar göz önüne alındığında, ILO etkilenen bölgelerde 2021'de çalışılan saatlere kıyasla %16'lık bir çalışma saati kaybı hesaplamıştır, ki bu da 657 bin işçinin yaptığı işe eşdeğer olarak görülmektedir. Fakat çalışma saatlerindeki kayıp bölgedeki illere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, üçüncü derece hasar kategorisinde yer alan Adana %0,1'lik bir istihdam kaybı yaşarken, birinci derece hasar kaybı kategorisindeki Malatya %58,8'lik bir istihdam kaybı yaşamaktadır. Rapora göre, depremden en

fazla hasar gören kentler olan Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya en fazla istihdam kaybı yaşayan iller olmuştur. ILO (2023), bu durum devam ettiği sürece tüm illerde her ay işgücü gelirinde yaklaşık 150 milyon dolar kaybın yaşanacağını belirtmektedir. Ki bu da 2023 yılı için 1,8 milyar dolarlık gelir kaybı anlamına gelmektedir. Ayrıca rapor, bölgedeki istihdamın cinsiyet kompozisyonuna göre kaybedilen toplam çalışma saatlerinin %72,5'inin erkekleri ve %27,5'inin ise kadınları etkileyeceğini belirtmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Depremler hem vurdukları bölgede hem de bütün ülkede uzun ve kısa dönemli ekonomik etkiler yaratmaktalar (Shibusawa & Matsushima, 2022). Öncelikle, ulaşım, iletişim, barınma, sağlık, eğitim ve işyerlerinde ciddi zararlar yaratarak kısa vadeli ekonomik etkilerin ortaya çıkmasına yol açarlar (Şahin & Kılınc, 2016). Ortaya çıkan barınma sorunu, bölge halkını göç etmeye zorlarken, aynı zamanda bölgedeki üretim faaliyetlerinin de aksamasına veya belli bir süre için tamamen durmasına neden olmaktadır. İlk şoktan sonra ortaya çıkan yeniden inşa süreci ise uzun vadeli ekonomik etkilere işaret etmektedir (Akar, 2013).

Önceki çalışmalardan esinlenerek (Aksoy ve ark., 2023; Özüdoğru, 2023), mevcut çalışma Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen ve çevre illerde büyük çaplı yıkımlara ve ölümlere neden olan depremlerin girişimcilik faaliyetleri ile işgücü, istihdam ve işsizlik üzerindeki olası etkilerini tahmin etmeye çalışmaktadır. Çalışma ilk olarak depremin yapı stoku üzerindeki genel etkisine incelemiştir. Böylelikle, illerin depremden etkilenme düzey farkları dikkate alınarak çeşitli hasar kategorileri oluşturulmuştur. Daha sonra, farklı kurumlardan elde edilen ikincil veriler kullanılarak depremin il, bölge ve ülkedeki mevcut ve yeni oluşan girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkileri hesaplanmıştır. İlk olarak, SGK'dan el edilen özel iş yeri sayısı verisini kullanan makale, önceki yılın aynı dönemine göre, özel iş yeri sayısının bütün bölgede kayda değer bir şekilde düştüğünü ortaya koymaktadır. Ocak-Temmuz dönemine ait veri setine göre, bir önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırıldığında, deprem bölgesinin ortalama aylık kaybının yüzde 19 olduğu tespit edilmiştir. Bu da aylık ortalama 39.488 özel iş yerine tekabül etmektedir. Diğer bir deyişle, yedi aylık süreçte depremden etkilenen ve üretimde aksamalar yaşayan özel iş

yeri sayısı 474 bin adettir. TÜİK'in girişim sayısı verisine göre ise deprem- den dolayı, 2023 içinde bölgenin tümünde yaklaşık 125 bin girişimin ka- panacağı öngörülmektedir. Bu girişimlerin yaklaşık yüzde 71'i birinci de- recede hasar alan illerde yer almaktadır. Ayrıca, kapanan girişimlerin ezici çoğunluğu (%88) hizmetler sektöründeysen, bunu sırasıyla sanayi sektörü (%11) ve tarım sektörü (%1) takip etmektedir. Son olarak, TOBB tarafından yayınlanan kurulan firma sayısı verisini kullanan çalışma, Ocak-Temmuz dönemi için önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırarak yeni doğan firma sayısındaki değişimi ortaya koymuştur. Buna göre, bir önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırıldığında bölgede yeni kurulan firma sayısının yaklaşık 3.500 adet daha az gerçekleşmiştir. En yüksek dü- şüş Hatay'da meydana gelirken, onu Şanlıurfa, Elazığ ve Gaziantep takip etmiştir. İlginç bir şekilde, depremin en çok etkilediği kentlerin başında gelen Kahramanmaraş'ta yüzde 9'luk bir artış meydana gelmiştir. Bu du- rum, deprem sonrası başlayan yeniden inşa ve yapılaşma sürecine dahil olmak isteyen kişi veya mevcut firmaların bu ilde yeni iş kurulumu baş- vurusunda bulunması ile açıklanabilir.

Diğer yandan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı iş yeri anketine göre, böl- gede imalat sanayinde faaliyet gösteren 8.599 firmada meydana gelen top- lam hasarın maliyeti 8,2 milyar dolardır (SBB, 2023). Bunun 3,2 milyar do- ları Kahramanmaraş'ta, 2,3 milyar doları Hatay'da ve 1,1 milyar doları ise Gaziantep'te meydana gelirken, kalan kısmı diğer illerden kaynaklan- maktadır. Aynı rapora göre, yıkılan firmaların çoğu mikro veya küçük öl- çekli firmalarken, büyük ölçekli firmalar daha az yıkım meydana gelmiş- tir.

Makale, depremlerin işgücü göstergelerinde de çarpıcı değişimlere yol açtığını göstermektedir. SGK verilerine göre, Ocak-Temmuz dönemi bo- yunca, önceki yılın aynı dönemine göre bölgenin tamamında aylık orta- lama 262 bin kişi sigortalı çalışan (4a) statüsünden düşmektedir. Diğer bir ifadeyle, depremlerden ötürü yaklaşık 1,5 milyon işçi ya bölgeden göç et- mek zorunda kalmış ya da işinden olmuştur. Bunun yüzde 69'u birinci derecede hasarlı illerde meydana gelirken, yüzde 17'si ikinci derecede ha- sarlı olanlarda ve geri kalanı ise üçüncü derecede hasarlılarda meydana gelmiştir. Oransal olarak incelendiğinde ise sırasıyla Kahramanmaraş, Hatay ve Malatya en yüksek kaybı yaşayan illerdir. TÜİK verilerine göre yapılan tahminlerde ise bölgesel istihdam oranı depremden sonra (Se- naryo 1) 585 bin kişi azalarak yüzde 39'dan yüzde 28'e gerilemiştir. Benzer şekilde, işsizlik oranı yaklaşık iki kat artarak yüzde 13,6'dan yüzde 26,3'e

yükselmiştir. Senaryo 1, depremlerin yol açtığı artı işsizliğin yüzde 70'inden fazlasının birinci derecede hasarlı illerden kaynaklı olduğunu göstermektedir.

ILO (2023), depremlerden dolayı oluşan ekonomik faaliyet kesintilerinin önemli gelir kayıplarına yol açacağına işaret etmektedir. Rapora göre, üretimden ayrılan bir işçinin yol açacağı aylık gelir kaybı 230 ABD dolarıdır. ILO'nun depremin hemen ardından yaptığı tahmine göre, 657.147 çalışan işsiz kalırken, bunların yol açtığı ekonomik kaybın miktarı 150 milyon dolardır. Bizim yaptığımız hesaplamaya göre ise 585 bin kişi işsiz kalmaktadır. Net asgari ücret (11 bin 402 TL) üzerinde yapılan hesaplamaya göre oluşan gelir kaybı 6,7 milyar TL'ye (yaklaşık 250 milyon dolar) tekbül etmektedir. Diğer taraftan, TÜİK 2021 verilerine göre Türkiye'deki mevcut girişimlerin %99,7'sinin KOBİ olduğu ve bölgedeki 125 bin girişimin kapandığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ortaya çıkan istihdam ve gelir kaybı katlanmaktadır. En iyi ihtimalle, ortalama 5 çalışan üzerinde yapılan hesaplamaya göre bölgesel gelir kaybı 7,1 milyar TL (266 milyon dolar) olmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, ortaya çıkan gelir kaybının yüzde 70'inden fazlası birinci derecede hasarlı illerde meydana gelmektedir.

Bulgular, depremlerin söz konusu illeri eşit düzeyde etkilemediğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Daha fazla yıkıma ve hasara maruz kalan illerdeki insanların, hayatlarını devam ettirmek ve çalışmak için daha fazla zorluk yaşayacağı aşikardır. ILO (2023) raporunda da belirtildiği üzere, (i) ikamet ettikleri bölgeden ayrılmak zorunda kaldıkları, (ii) evlerini kaybettiklerinden odaklanmaları gereken daha acil ihtiyaçları oldukları ve (iii) işyerlerinin yıkılması veya ağır hasarlı olmasından dolayı, depremlerden daha fazla hasar alan illerde istihdam ve gelir kaybı daha yüksek olacaktır.

Dolayısıyla, bu çalışmada ortaya konulan çarpıcı gerçekler Türkiye'deki kentlerin deprem gibi doğal afetlere karşı oldukça kırılgan olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, aşağıdaki politikalar bölgesel kırılganlığı azaltmak adına dikkate alınabilir. Birincisi, yüz ölçümünün %42'sinden fazlası birinci derecede deprem bölgesinde yer alan Türkiye'nin ulusal, bölgesel ve kentsel ölçekte depremlerden ve diğer afetlerden sakınım planlarının hazırlanması hayati önem taşımaktadır. Ne yazık ki, mevcut planlama sisteminde doğal afet riskleri ve bunlara yönelik çözüm önerileri göz ardı edilmektedir. İkincisi, Türkiye'deki imar mevzuatı

tının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Depremlerin can kaybından sonra en önemli sonuçları ekonomiye verdiği kayıplardır. Konut altı ticaret şeklindeki yapılaşmadan dolayı depremlerin yol açtığı hasarlar katlanmaktadır, çünkü yıkılan konutlar alt kattaki sermayenin de ciddi zarar görmesine yol açmaktadır. Üçüncüsü, yaşanan can ve mal kaybından ötürü beşerî ve sosyal sermayenin kaybolma riski ortaya çıkmaktadır. Bölgesel girişimciliğin ve ekonomik kalkınmanın iki önemli girdisi olarak kabul edilen bu iki faktörün korunması, bölgenin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Dördüncüsü, bölgesel girişimciliğin ve işgücü piyasasının yeniden canlandırılmasını sağlamak için sermaye kayıplarının telafi edilmesi ve finansa erişimin kolaylaştırılması kritik önemdedir. Bu anlamda, hükümetlerin afet yönetimi politikalarının ve bütçe planlamalarının önceden hazırlanmış olması gerekmektedir. Son olarak, çok sayıda çalışmada da ifade edildiği üzere, bölgesel ekonominin dirençliliğinde kritik bir öneme sahip olan sektörel çeşitliliğin teşvik edilmesi elzemdir.

Bu makale literatüre birkaç açıdan katkı sunmaktadır. Birincisi, literatürde afetlerin ve özellikle de depremlerin bölgesel girişimcilik üzerindeki etkisini ölçen çalışma sayısı oldukça kıt olduğundan, bu çalışmanın bulguları bölgesel kalkınma, girişimcilik ve doğal afetler yazınına önemli katkılar sunabilir. İkincisi, önceki çalışmalar depremden birkaç yıl sonra oluşabilecek zararları değerlendirirken, bu makale depremlerin hemen sonrasında oluşabilecek ekonomik kayıplara işaret ederek politika yapıcılara ve hükümetlere gerekli önlemlerin alınması çağrısında bulunmaktadır. Ayrıca, diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışma farklı ölçek ve hasar kategorilerine göre oluşabilecek ekonomik kayıpları tahmin etmeye çalışmaktadır. Son olarak, farklı veri setlerini bir araya getiren bu çalışma, öncelikle depremlerin mevcut ve yeni girişimler üzerindeki etkisini ortaya koymakta, ardından ilgili olduğunu düşünerek ortaya çıkan kayıpları işgücü piyasasına maliyetini tahmin etmektedir.

Kaçınılmaz olarak bu makaleyi de sınırlayan bazı faktörler mevcuttur. Veri kısıtı başlıca sınırlayıcı etmenddir. Birincisi, hangi ilde kaç kişini öldüğü veya yaralandığı hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Aynı şekilde, illerde göç edenleri sayısı ve niteliği hakkında da veriler mevcut değildir. Daha da önemlisi, hangi ilin hangi ilçesinde ne düzeyde hasarın mevcut olduğu da paylaşılmamaktadır. Benzer şekilde, makalede kullanılan bazı veriler 2021 yılına kadar mevcuttur, ki bu da depremlerin meydana geldiği andaki manzaranın net olarak anlaşılmasını engelleyen bir diğer etmenddir. Özetle, mevcut veri eksikliği gelecekteki çalışmaların daha

alt ölçekte ve yüz yüze anket veya derinlemesine görüşmeler yoluyla yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Böylece, araştırmacılar ikincil verilere dayalı daha yüzeysel sonuçlar yerine, mekâna özgü problemlere işaret ederek politika yapımcıların daha pratik ve etkili çözümler ve önlemler geliştirmelerine yardımcı olabilirler.

Extended Abstract

Estimating the Effects of the February Earthquakes on Regional Entrepreneurial Activities and Labour Force Indicators

*

İsmail Demirdağ⁴

ORCID: 0000-0002-6241-8547

In recent years, there has been increasing interest in the impact of earthquakes or natural disasters on entrepreneurial activities. Numerous studies underline that disasters negatively affect entrepreneurial activities (Grube & Storr, 2018; Muñoz et al., 2019; Boudreaux et al., 2022; Zhou & Botzen, 2021; Bustamante et al., 2022). Studies on the subject mainly try to develop an understanding of how entrepreneurs react to, prepare for, and cope with unexpected external risks (Boudreaux et al., 2022). These studies, conducted at the individual or firm level, focus on how access to resources, previous experiences, mindset, commitment and social capital affect the resilience of entrepreneurs against external risks (Grube & Storr, 2018; Mahto et al., 2022).

Despite this, research examining the potential relationship between earthquakes and entrepreneurship is still scarce (Monllor & Murphy, 2017; Muñoz et al., 2019; Bustamante et al., 2022). Although the studies so far have made significant contributions to the entrepreneurship literature, they cannot provide sufficient evidence about the extent to which entrepreneurial activities are affected by earthquakes on a regional scale. Moreover, there are almost no studies that make interregional comparisons and show in which regions entrepreneurship is more affected by earthquakes. At the same time, most studies have been conducted several years after earthquakes, which prevents them from providing satisfactory evidence about the effects of earthquakes in the near future. Therefore, this research aims to fill important gaps in the literature by both examining a different geography and making predictions about the periods after the earthquake.

The severe earthquakes that occurred in Kahramanmaraş on February 6, 2023, and in Hatay on February 20, 2023, caused large-scale destruction in eleven surrounding provinces and the death and injury of many people. As a result of these

⁴ Assistant Prof., İsmail Demirdağ, Atatürk University, Architecture and Design Faculty, City and Regional Planning Department,
E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr and isodem000@gmail.com

earthquakes, described as the disaster of the century, millions of people became homeless and hundreds of thousands of residences and workplaces were destroyed. Although Türkiye had previously encountered a similar disaster in the 1999 Marmara Earthquake, this was the first time Türkiye had experienced such a devastating and lethal earthquake. The February Earthquakes caused disruptions in production not only in the province directly hit, but also in the surrounding provinces by causing disruptions in industrial production, including supply chains. Therefore, earthquakes, as a rare event, are expected to significantly damage regional and provincial entrepreneurial activities and employment.

Our main purpose in this research is to reveal to what extent the February Earthquakes affected entrepreneurship activities at national, regional and provincial scales. In addition, we aim to shed light on the employment losses that may arise due to closed enterprises. First, we calculate the average monthly decline rates at different scales using the monthly private firms number data shared by SGK. Then, we aim to reveal the changes at different scales by applying these downward trends to the number of enterprises kept annually by TÜİK. Additionally, we use the number of established companies provided monthly by TOBB to show the effects of earthquakes on new business formation.

On the other hand, we refer to two different sources to determine the effects of earthquakes on regional and provincial labour force, employment and unemployment. In the study, we first calculate the employment change to date using the number of insured employees (4a) published monthly by SGK. Subsequently, we try to predict the employment losses that may occur at the end of 2023 by applying these changes to the annual labour force indicators published by TÜİK. In addition, we try to shed light on the changes in the sub-regions by dividing the eleven provinces affected by the earthquake into three different categories according to the damage rates in housing stocks.

The findings reveal that, compared to the same period in the previous year, the number of private workplaces decreased significantly in the entire region. According to the data set available for the January-July period, we find that the average monthly loss of the earthquake zone is 19 percent compared to the same period of the previous year. which corresponds to an average of 39488 private workplaces per month.

Additionally, the article shows that earthquakes lead to dramatic changes in labour force indicators. According to SGK data, compared to the same period of the previous year, an average of 262 thousand people per month in the entire region lose their insured employee (4a) status. Finally, the findings reveal that more than 70% of the losses occurred in first-degree damaged provinces.

The striking facts revealed in this study show that cities in Türkiye are vulnerable to natural disasters such as earthquakes. In this sense, the following policies can help reduce regional fragility. Firstly, preparing disaster avoidance plans in Türkiye is vital, where more than 42% of the surface area is located in the first-degree

earthquake zone. Unfortunately, there is no disaster avoidance plan integrated into the current planning system, which leads to disasters being ignored when planning provinces. Therefore, the zoning legislation in Türkiye needs to be reviewed again. Secondly, earthquakes cause the most material damage after loss of life. For this reason, construction in the form of commercial activities under the houses should be abandoned quickly because collapsed houses cause serious damage to the capital on the ground floor. Thirdly, there is a risk of loss of human and social capital due to loss of life and property. Preserving these two factors, which are considered two important inputs of regional entrepreneurship and economic development, is of vital importance for the future of the region. Finally, as expressed in numerous studies, it is essential to promote sectoral diversity, which is critical to the resilience of the regional economy.

Kaynakça/References

- Akar, S. (2013). *Doğal afetlerin kamu maliyesi üzerine etkisi: Türkiye örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Aksoy, C., Chupilkin, M., Kelly, R., Koczan, Z., & Plekhanov, A. (2023). *The impact of the 2023 earthquakes on Türkiye's economy: First estimates*. Retrieved from Voxeu Column, Macroeconomic Policy.
- Ballesteros, M., & Sonny, D. (2015). Building Philippine SMEs resilience to natural disasters. PIDS discussion paper series, No. 2015-20. *Makati: Philippine Institute for Development Studies (PIDS)*. <http://hdl.handle.net/10419/127030>.
- Boudreaux, C., Jha, A., & Escaleras, M. (2022). Weathering the storm: How foreign aid and institutions affect entrepreneurship activity following natural disasters. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 46(6), 1843-1868. doi:<https://doi.org/10.1177/10422587211002185>.
- Boudreaux, C., Jha, A., & Escaleras, M. (2023). Natural disasters, entrepreneurship activity, and the moderating role of country governance. *Small Bus Econ.*, 60, 1483-1508. doi:<https://doi.org/10.1007/s11187-022-00657-y>.
- Brück, T., Llusa, F., & Tavares, J. A. (2011). Entrepreneurship: The role of extreme events. *European Journal of Political Economy*, 27, 578-588. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2011.08.002>.
- Bustamante, C., Poblete, C., & Amoros, J. (2022). Entrepreneurial intentions in the context of a natural disaster. *International Journal of Emerging Markets*, 17(5), 1198-1217. doi:10.1108/IJOEM-10-2019-0846
- Carvalho, V., Nirei, M., Saito, Y., & Tahbaz-Salehi, A. (2016). Supply chain disruptions: evidence from the great east Japan earthquake. *Discussion papers no. 287. Policy Research Institute, Ministry of Finance Japan*. doi:<https://ideas.repec.org/p/mof/wpaper/ron287.html>
- Cole, M., Elliott, R., Toshihiro, O., & Strobl, E. (2015). Natural disasters, industrial clusters and manufacturing plant survival. *RIETI discussion paper series*. <https://research-highlights.keio.ac.jp/uploads/2018/05/15e008-1.pdf>.

- CRED. (2023). *Centre for Research on the Epidemiology of Disasters*. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.cred.be/>.
- Davlasheridze, M., & Geylani, P. C. (2017). Small Business vulnerability to floods and the effects of disaster loans. *Small Business Economics*, 49(4), 865–888. doi:<https://doi.org/10.1007/s11187-017-9859-5>.
- Edobor, E., & Marshall, M. (2021). Earth, wind, water, fire and man: How disasters impact firm births in the USA. *Natural Hazards*, 107, 395–421. doi:<https://doi.org/10.1007/s11069-021-04588-x>.
- Grube, L. E., & Storr, V. H. (2018). Embedded entrepreneurs and post-disaster community recovery. *Entrepreneurship and Regional Development*, 30(7-8), 800–821. doi:<https://doi.org/10.1080/08985626.2018.1457084>.
- Hu, X., Pant, R., Hall, J., Surminski, S., & Huang, J. (2019). Multi-Scale Assessment of The Economic Impacts Of Flooding: Evidence From Firm To Macro-Level Analysis In The Chinese Manufacturing Sector. *Sustainability*, 11. doi:1933. doi:10.3390/su11071933.
- ILO, (2023). The effects of the February 2023 earthquake on the labour market in Türkiye. <https://www.ilo.org/ankara/publications>.
- Mahto, R., Llanos-Contreras, O., & Hebles, M. (2022). Post-disaster recovery for family firms: The role of owner motivations, firm resources, and dynamic capabilities. *Journal of Business Research*, 145, 117–129. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.02.089>.
- Monllor, J., & Altay, N. (2016). Discovering opportunities in necessity: the inverse creative destruction effect. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 23(1), 274–291. <https://doi.org/10.1108/JSBED-10-2014-0172>.
- Monllor, J., & Murphy, P. (2017). Natural disasters, entrepreneurship, and creation after destruction. *International Journal of Entrepreneurial Behavior ve Research*, 23(4), 618–637. doi:<https://doi.org/10.1108/IJEBR-02-2016-0050>.
- Muñoz, P., Kimmitt, J., Kibler, E., & Farny, S. (2019). Living on the slopes: Entrepreneurial preparedness in a context under continuous threat. *Entrepreneurship and Regional Development*, 31(5-6), 413–434. doi:<https://doi.org/10.1080/08985626.2018.1541591>
- Özüdoğru, B. (2023). Yılında gerçekleşen kahramanmaraş merkezli depremin etkileri ve politika önerileri. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10547>
- Runyan, R. (2006). Small business in the face of crisis: Identifying barriers to recovery from a natural disaster 1. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 14(1), 12–26. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2006.00477.x>
- Şahin, İ., & Kılınç, T. (2016). Türkiye’de 1980-2014 yılları arasında görülen depremlerin ekonomik etkileri. *Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi*, 4, 35–37.
- Salgado-Galvez, M. (2019). Lost production due to internal displacement. International Displacement Monitoring Centre (IDMC). Retrieved June 24, 2023 from www.internal-displacement.org

- SBB. (2023). T.C. Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. Ankara: The Strategy and Budget Presidency. Retrieved June 24, 2023 from <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaraş-ve-hatay-depremleri-raporu/>.
- Schrank, H., Marshall, M., Hall-Phillips, A., Wiatt, R. F., & Jones, N. E. (2013). Small business demise and recovery after Katrina: Rate of survival and demise. *Natural Hazards*, 65(3), 2353–2374. doi:<https://doi.org/10.1007/s11069-012-0480-2>.
- SGK. (2023). Sosyal ve Güvenlik Kurumu. Retrieved June 24, 2023 from <https://veri.sgk.gov.tr/>.
- Shakya, K. (2016). Earthquake: Impact on Nepalese economy and women. *Lowland Technology International*. 18, 75-82.
- Shibusawa, H., & Matsushima, D. (2022). Assessing the economic impact of tsunami and nuclear power plant disasters in Shizuoka, Japan: a dynamic inter regional input–output (IRIO) approach. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, 6, 307–333. doi:10.1007/s41685-021-00196-6.
- Tanaka, A. (2015). The impacts of natural disasters on plants’ growth: evidence from the Great Hanshin-Awaji (Kobe) earthquake. *Reg Sci Urban Econ*, 50, 31-41. doi:<https://doi.org/10.1016/j.regsci.urb.2014.11.002>
- TOBB. (2023). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Retrieved September 24, 2023, from <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php>.
- TÜİK, T. S. (2023). Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved September 24, 2023, from <https://www.tuik.gov.tr/>.
- Webb, G. R., Tierney, K. J., & Dahlhamer, J. M. (2000). Businesses and disasters: Empirical patterns and unanswered questions. *Natural Hazards Review*, 1(2), 83–90. doi:[https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)1527-6988](https://doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988)
- Weinhofer, G., & Busch, T. (2013). Corporate strategies for managing climate risks. *Business Strategy and the Environment*, 22(2), 121–144.
- Zhou, F., & Botzen, W. (2021). Firm Level Evidence of Disaster Impacts on Growth in Vietnam. *Environmental and Resource Economics*, 79, 277-322. doi:<https://doi.org/10.1007/s10640-021-00562-0>

İsmail Demirdağ

2011 yılında İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nden mezun olduktan sonra 2012 yılında ODTÜ Bölge Planlama anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başlamış ve 2015 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde doktora eğitimine başlamış ve 2021 yılında doktora derecesini alarak mezun olmuştur. 2010 yılında Hafencity Üniversitesi’nde Erasmus öğrencisi olarak bulunmuştur. Ayrıca, 2019-2020 döneminde, YÖK-YUDAB bursu alarak Köln Üniversitesi’nde Prof. Dr. Javier Revilla Diez ile Global South Studies Center’da bir yıl boyunca araştırma yapmıştır. İlgili alanları; bölgesel ekonomik kalkınma, bölgesel eşitsizlikler, bölgesel girişimcilik, kurumsallaşma, bölgesel yenilik sistemleri, doğal afetler ve iklim değişikliği gibi konuları kapsamaktadır.

After graduating from ITU City and Regional Planning Department in 2011, he started his master's degree in METU Regional Planning department in 2012 and graduated in 2015. In the same year, he started his doctoral studies at METU Department of City and Regional Planning and graduated with his doctorate degree in 2021. He was an Erasmus student at Hafencity University in 2010. Additionally, in the 2019-2020 period, he received a YÖK-YUDAB scholarship and studied at the University of Cologne with Prof. Dr. Javier Revilla Diez in the Global South Studies Center. Areas of interest; It covers topics such as regional economic development, regional inequalities, regional entrepreneurship, institutionalization, regional innovation systems, natural disasters and climate change.

E-posta: idemirdag@atauni.edu.tr; isodem000@gmail.com

Türkiye’de Büyük Ölçekli Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi: Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği

Esra Keskin¹ (ORCID: 0000-0003-2778-9024)

Harun Tanrıvermiş² (ORCID: 0000-0002-0765-5347)

Yeşim Tanrıvermiş³ (ORCID: 0000-0002-0859-7150)

Öz

Kentsel dönüşüm projelerinin önemli mekânsal, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri olmaktadır. Araştırma alanı olarak seçilmiş olan dönüşüm projesi 796 hektarlık alanda 3 farklı etaptan oluşmaktadır. Uygulama alanının büyüklüğü, uygulama yöntemleri, münhasır bir kanun ile geliştirilmiş olması ve merkezi idare ile yerel yönetim iş birliği ile proje uygulama için şirket kurulması yönlerinden diğer dönüşüm projelerinden farklı özelliklere sahiptir. Anket uygulaması sonucu toplanan veriler ve idari kayıtların birlikte değerlendirilmesi sonucunda dönüşüm projesi alanının yüzölçümü ve ölçeğinin çok yüksek olması, özel şirket yapılanması ile yürütülmesi, kendi içinden finansmanının sağlanması, fayda-masraf analizi sonuçlarının pozitif olması gibi avantajlarına karşın, yapı-çevre uyumu, mimari tasarım ve inşaat kalitesi gibi yönlerden hem paydaşlar hem de malik ve kullanıcılarda memnuniyetsizliğin olduğu gözlenmiştir. Dönüşüm projelerinin yapı yaşam döngüsü yaklaşımı ile ele alınmaması, gecekonduların yeniden geliştirilmesi ve yapıların teslimi ile proje yapılanmasının sınırlı olması, yapılı çevrenin sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, kent arazisi, proje geliştirme, dönüşüm projesi ekonomisi ve gayrimenkul piyasası etkileri

¹ Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: esrkeskin@ankara.edu.tr

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr, tanrivermis@gmail.com

³ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: aliefendioglu@ankara.edu.tr

Assessment of the Impacts of Large-Scale Urban Transformation Project Practices in Turkey: The Case of the North Ankara Urban Transformation Project

Esra Keskin⁴ (ORCID: 0000-0003-2778-9024)
Harun Tanrıvermiş⁵ (ORCID: 0000-0002-0765-5347)
Yeşim Tanrıvermiş⁶ (ORCID: 0000-0002-0859-7150)

Abstract

Urban transformation projects have significant spatial, social, economic and environmental impacts. The transformation project selected as the research area consists of 3 phases on 796 hectares. The research area has different characteristics from other transformation projects in terms of the size of the implementation area, implementation methods, the fact that it was developed with an exclusive law, and the establishment of a company for project implementation in cooperation with the central administration and local government. As a result of the evaluation of the data collected as a result of the survey and administrative records together, it was observed that despite the advantages of the transformation project such as the area and scale of the transformation project area being very high, being carried out with a private company structure, providing financing from within, and positive cost-benefit analysis results, both stakeholders and owners and users were dissatisfied with aspects such as building-environment harmony, architectural design and construction quality. The fact that transformation projects cannot be handled with a building life cycle approach, the redevelopment of slum areas and the limited project structuring with the construction and delivery of structures negatively affect the sustainability and quality of life of the built environment.

Keywords: Urban transformation, urban land, project development, transformation project economics and real estate market impacts

⁴ Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: esrkeskin@ankara.edu.tr

⁵ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr, tanrivermis@gmail.com

⁶ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: aliefendioglu@ankara.edu.tr

Giriş

Türkiye’de gecekondular ve kaçak yapılar, kentsel yerleşimlerin yüzölçümü içinde önemli bir paya sahiptir. 1950’li yıllarda, tarımda modernleşme, hızlı sanayileşme ve köylerden şehirlere göçün bir sonucu olan gecekondular, özellikle kentlerde ve çoğu kamu arazilerinin üzerinde inşa edilen, ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal sorunları barındıran alanlar olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel gelişim sürecinde, gecekondulaşma ve beraberinde getirmiş olduğu sorunlara farklı projeler üretmek yoluyla çözüm aranmış, ancak gecekondulaşmanın önüne geçilememiştir (Keleş ve Mengi, 2014, s. 172). Afet riskinin ve çarpık yapılaşmanın yoğun olduğu şehirlerde farklı ihtiyaçlar ve değişimler göz önüne alarak yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm projeleri kent mekânına ve yaşamına müdahalede kullanılan yaygın bir araç durumuna gelmiştir. Dönüşüm projelerinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı başta olmak üzere, Toplu Konut İdaresi (TOKİ), belediyeler, diğer kamu kurumları ve özel sektörün iş birliği ile gecekondulaşmanın önlenmesi ve afet riskli yapıların hızla yenilenmesi amaçlanmıştır. Konutta ve kentleşmede sürdürülebilirliği, erişilebilirliği, dayanıklılığı, karşılabilirliği esas alan; sosyal adaleti ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, yerel kalkınmayı, tarihi, kültürel mirası ve doğal çevreyi koruyan ve geliştiren bütünlük bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentsel mekan kalitesinin iyileştirilmesinde ve bu duruma paralel olarak yaşam kalitesinin artırılmasında kentsel dönüşüm önemli uygulama araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dönüşüm ve yenileme uygulamalarında, binaların mevcut parselinde, parsel bazında yenileme, konut adası bazında yenileme, konut adaları bazında yenileme, mahalle bazında yenileme gibi farklı yöntemler izlenmektedir. Bu seçeneklerin her birinde kentsel dönüşüme konu olan parsel ya da alanın özelliklerine bağlı olarak taraflar (belediyeler, bakanlıklar, yapımcı, mülk sahibi, kiracı gibi), anlaşma, örgütlenme, finansman modeli ve süreçleri ile bina ve yaşam çevresine ilişkin plan/proje/tasarım süreçleri farklılık göstermektedir. Geliştirilen projelerde tüm koşulların birlikte değerlendirilmesi, planlama kararlarının kent bütününe yönelik kararlar ile uyumlu hale getirilmesi, ulaşım kararları ile birlikte projelerin olası çevresel etkileri analiz edilerek, kent planı ile bütünlük bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Ankara'nın toplam 90.000 hektar dolayında olan yerleşik alanının yaklaşık %40'ı kentsel dönüşüm projesi uygulamasına gereksinim duymaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2021). Kentte dönüşüm alanı kapsamında olan yerleşimlerin yüzölçümlerinin çok yüksek boyutta olduğu dikkati çekmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri hem mekânsal planlama, hem de konut ve diğer kentsel yapıların arzına etki etmekte ve gayrimenkul piyasalarında genellikle talep, piyasa fiyatı ve kira parasında artışa neden olmaktadır. Bu çalışma kapsamında incelenen örnek dönüşüm projesi; uygulama alanının büyüklüğü, uygulama yöntemleri, münhasır bir kanun ile geliştirilmiş olması ve merkezi idare ile yerel yönetim iş birliği ile proje uygulama için şirket kurulması yönlerinden diğer dönüşüm projelerinden farklılık göstermektedir. İncelenen proje alanında çok sayıda konut, ticari taşınmaz, sosyal ve kültürel alan ve açık yeşil alanlar ile altyapı yatırımları inşa edilmiş ve kullanıma açılmıştır. Dönüşüm sonrası alan veya mekan yönetimi modelinin geliştirilememiş olması ve mevzuat kısıtları, proje alanında yaşayan hanelerin refahındaki artışın sınırlı olmasına neden olmuştur. Proje uygulama süreçlerine ilişkin ilgili kurumların kayıtları, yargı kararları ile sahada yapılmış olan anket ve karşılıklı görüşme sonuçlarına göre malik ve kiracıların sosyal, fiziksel ve ekonomik beklentileri ortaya konulmuş, ihtiyaç ve eksikliklerin tespiti yapılmış ve çözüm önerileri sıralanmıştır.

Literatür Çalışması

Kentsel dönüşüm projelerinin ölçekleri ve uygulama alanlarının özelliklerine bağlı olarak mekânsal, sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri gözlenmektedir. İncelenen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesine ilişkin yapılmış olan çalışmalarda genel olarak planlama açısından kentsel dönüşüm süreci işlenmektedir. Tatar (2015), Akalanın (2016) ile Korkmaz ve Balaban (2020) Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'ni sürdürülebilirlik ve sosyal açılardan değerlendirmekte iken, Görün ve Kara (2020) kentsel dönüşüm projelerinin başarıya ulaşması konusunda merkezi ve yerel karar vericilerin rolünü, Yüksel (2007) ise Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi'ni; dönüşümün mekana etkilerini tartışmaktadır. Erman (2011) ise Ankara'nın kuzey çeperini, iskan edilmeyen alanlardan mahalleye dönüş çerçevesinde incelemektedir. Dündar (2001) An-

kara İli’nde mevcut dönüşüm projelerinde belediyelerin amaçlarından birinin, bu alanları dönüştürürken proje alanlarının orijinal nüfuslarını kaybetmemek olduğunun altını çizerken, Koçak (2014) dönüşüm ve göç ilişkisini sorguladığı makalesinde Kuzey Ankara’da temel amacın fiziksel koşulların ve çevre görüntüsünün geliştirilerek güzelleştirilmesi ve kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi olduğunu belirtmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı literatürde birçok alan için tartışılırken kentsel dönüşüm projelerinin ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli bir araştırma alanı olarak görülmektedir. Uzun ve Şimşek (2015); entegre planlama ve yönetim yaklaşımları ile şehirlerin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir toplumlara destekleyebileceğini savunmaktadır. Addanki ve Venkataraman (2017), McCormick, Anderberg, Coenen ve Neij (2013), Ernst, Graaf-Van Dinther, Peek ve Lorbach (2016) ve Schiller (2004); kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirliğini akıllı şehirler, sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmektedir. Anelli ve Sica (2021); kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirliğini finansal açıdan incelemektedir.

Bektaş (2014) kentsel dönüşüm kanunlarını ve yasal boyutta ortaya çıkan sorunlar ile yetki aktarımlarını tespit etmeye çalışmaktadır. Sezik (2018) ise kentlerin hafızasının silindiği tespiti ile beraber çözüm önerisi olarak kentsel dönüşümün rant merkezli bir yaklaşımdan uzaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Aydın ve Kaya (2013) kentsel dönüşüm uygulamalarından kaynaklanan sorunları, idari yargı kararları çerçevesinde inceleyerek uygulamaya konulan projelerin şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararına uygun olmamasından kaynaklandığını ve bu sorunların çoğunlukla kentsel dönüşüm uygulayıcısına geniş takdir yetkisi tanınmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Farklı ülkelerdeki dönüşüm modelleri ise uygulama örneklerini ve karşılaşılan sorunları anlayabilmek açısından araştırmaya katkı sağlamaktadır. Ma (2002) Çin’de 1949- 2000 yılları arasındaki dönüşüm sürecini inceleyen McGee (2008), Asya’nın doğusundaki dönüşümün sosyal ve ekonomik boyutlarının yönetiminde paydaşlarla iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. Edger ve Taylor (2000), Young (2004), McDonald, Malys ve Maliene (2010) ve Madgin (2010) İngiltere’de dönüşüme ilişkin düzenlemeler ile Castlefield Projesini araştırma konusu yaparken; Colantonio ve Dixon (2009) Almanya Doğu Leipzig’i dönüşüm açısından değerlendirmektedir. Yau ve Kwon (2011) ise Kore’deki ve Sanchez ve Broudehoux

(2013) ise Rio de Janeiro'daki kentsel dönüşüm projelerinin uygulama süreçlerini incelemektedir. Önceki araştırmalarda genel olarak büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerinin başarısı ve koşulları, dönüşüm projelerinin ekonomik analizi ve proje finansmanı (Keskin vd., 2021) ile kentsel dönüşüm sonrası mekan veya yapılı çevre yönetimi konularının yeterince inceleme ve araştırma konusu yapılmamış olduğu dikkati çekmektedir (Keskin, 2023, s. 19; Keskin vd., 2023b, s. 515).

Yöntem

Türkiye'de büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerinin tarihsel gelişimi ve yapılan yasal düzenlemelerin öncelikle mevzuat ve önceki araştırmalara dayalı olarak incelemesi yapılmıştır. İkinci aşamada incelenen Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yapılan dönüşüm çalışmalarının gelişimi ve mevcut durumunun Toplu Konut İdaresi-Ankara Büyükşehir Belediyesi İnşaat Emlak Mimarlık ve Proje Anonim Şirketi (TOBAŞ) kayıtları ile sahada yapılan gözlemler ve anketlere dayalı olarak analizi gerçekleştirilmiştir. TOBAŞ kayıtlarına göre projenin yıllara göre uygulama maliyeti (arazi edinimi, inşaat ve altyapı maliyetleri) ile üretilen bağımsız bölümlerin satış gelirleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve genel olarak fayda-masraf analizleri yapılmıştır. Buna ilave olarak proje alanında konut ve işyeri malikleri, kullanıcıları ve bina yöneticilerinden oluşan 540 kişiye uygulanan anketin sonuçlarına göre proje uygulamasından memnuniyet düzeyleri ve memnun olmama nedenleri irdelenmiştir. Örnekleme alınacak hane sayısını belirlemede, evrenin bilinmesi durumunda kullanılan klasik örnekleme metodu kullanılmıştır. Seçilmiş proje alanında ikamet edenler ve yöneticiler, örnekleme ve görüşme birimi olarak tanımlanmıştır. Araştırmada doğrudan veriler, örnek alınan hanelerde ve işyerlerinde bulunan malik ve kiracılar ile yöneticilerin bizzat kendilerinden alınmıştır. Buna göre iki kentsel dönüşüm projesi alanında anket çalışması yapılacak örnek hane sayısı, evrenin bilinmesi durumunda kullanılan örnekleme formülü yardımı ile 540 olarak saptanmıştır. Anket uygulamasında hane üyeleri, işyerleri ve yöneticiler ile yüz yüze görüşme yöntemi izlenmiştir. İşyeri ve konutlarda bulunamayanlar için posta kutularına anket metinlerini bırakmak ve belirli günlerde toplamak suretiyle anketlerin tamamlanması sağlanmıştır. Bu süreçte yöneticiler ile

irtibat sağlanarak süreç takibi yapılmıştır. Araştırmada hanelere ve yöneticilere ziyaret yapılarak standartlaştırılmış soru formları kullanılarak konutlarda ailenin yetişkin üyesine, işyeri sahipleri ve çalışanlarına ve yöneticilere anket uygulanması tercih edilmiştir. Anket ile toplanan bütün verilerinin analizinde SPSS paket programı kullanılarak özet çizelgeler oluşturulmuş, istatistiksel geçerlilik testi ve sonuçların anlamlılığı da değerlendirilmiştir. Saha çalışmasında görüşülecek hanelerin seçimi, adres listeleri yardımıyla sistematik biçimde gerçekleştirilmiştir.

Proje alanından toplanan nitel veriler ile idari kayıtlar birlikte kullanılarak kentsel tesis yönetimi⁷ gereksinimi ortaya konulmuş ve yeni yapılacak kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi aşamasında proje geliştirme ve yatırım analizine yönelik sonuçlar ile proje uygulama süreçlerinin ekonomik ve sosyal sonuçları, yeni büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerinde hem karar organları, hem projeden etkilenen haneler, hem de diğer paydaşlar için yararlı ve yol gösterici olabilecek sonuçlar ortaya konulmuştur. Dönüşüm projelerinin kapsamlı proje geliştirme ve yapı yaşam döngüsü bağlamında ele alınmasının proje başarısı üzerindeki etkisi de irdelenmiştir.

Türkiye’de Mevcut Durum Analizi

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca 2019 yılında açıklanmış olan “Kentsel Dönüşüm Eylem Planı” çerçevesinde dönüştürülmesi gereken 6.7 milyon konuttan acil olarak 1.5 milyon konutun dönüşümünün 5 yıl içerisinde sağlanması ve bu çerçevede 100 bini İstanbul’da olmak üzere her yıl 300 bin konutun dönüşümünün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Her şehrin bir kentsel dönüşüm master planının olması ve belediyelerin bu planlar doğrultusunda projelere onay vermesi, dönüşüm alanları ilan edilmeden önce bölgede yaşayan kişilerden talep toplanması, önceliğin yerinde dönüşüme verilmesi, dönüşüm alanlarında çok katlı yapılara izin

⁷ Kentsel tesis yönetimi; fiziksel çevrenin kalitesini iyileştirmek; istihdam fırsatları yaratmak ve toplulukların kentsel çevredeki hizmetlerin tasarımına ve yönetimine dahil edilmesini sağlamak amacıyla bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir (Temeljo-tov Salaj ve Lindkvist, 2021, s. 530).

verilmemesi de eylem planı kapsamında alınmış olan kararlar arasında yer almaktadır.

2012 yılında başlatılmış olan kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında bugüne kadar (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021); 53 ilde 557 bin bağımsız birimden oluşan 240 alan riskli ilan edilmiş, 41 şehirde yeni binalar için rezerv yapı alanları oluşturulmuş ve 81 ilde 609 bin konut ve işyeri yenilenmiş ve 560 bin bağımsız bölümün tahliyesi ve yıkım işlemleri gerçekleştirilmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, kentsel dönüşüm için 11.202 milyon TL destek ve yatırım yapmıştır. Bu çerçevede riskli alan ve riskli yapılarda bulunan yaklaşık 1 milyon 100 bin konutta ikamet eden 3 milyondan fazla kişinin projelerden etkilendiği söylenebilmektedir.

2021 yılına kadar kentsel dönüşüm kapsamında yatırım bedeli 39 milyar TL olan 110 bin konutun dönüşümüne başlanmış olup, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile bağlı kuruluşlarının 2021 yılı bütçe sunumunda, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2021 yılı bütçesinin 3 milyar 378 milyon 164 bin lira olduğu belirtilmiştir. Yatırım bedeli yaklaşık 4 milyar lira olan 19 bin 766 konut yapımı tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiş ve 30 milyar lira bedelli 85 bin konutun inşaa çalışmalarına devam edilmektedir. Kentsel dönüşüm için vatandaşlar ve belediyeler için, kira, taşınma ve kamulaştırma yardımı olmak üzere 15,5 milyar kaynak kullanılmıştır. Kanun'da 2B gelirlerinin %90'ına kadar dönüşüm hesabına aktarılabilceği öngörülmektedir. Bütün ülkedeki dönüşümün sadece bu kaynaktan finansmanı mümkün olmayıp, çevre cezalarının %50'si, uygulamada bulunacak belediye yatırım bütçelerinin %5'i ve harç gelirlerinin %50'si, İller Bankasının bazı faaliyetlerden elde edeceği karın %50'si ve Maliye Bakanlığınca aktarılacak ödeneklerin de dönüşüm bütçesine aktarılması mümkün kılınmıştır.

Toplu Konut İdaresi'ne ise 4966 Sayılı Bazı Kanunlarda ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kentsel yenileme ve gecekondü dönüşümü konusunda yetki ve finansman olanağı sağlanmıştır. TOKİ tarafından yürütülen projelerle yedi başlık altında konut üretimi gerçekleştirilmektedir. Toplam 2.166 proje altında toplam 891.810 adet konutun üretilmesi planlanmış olup, bunlardan 499.649 adet konuta ilişkin 1.255 adet proje tamamlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. TOKİ tarafından yürütülen konut amaçlı projeler ve konut sayıları (TOKİ 2023)

Proje Tipi (Konut)	Toplam Proje Sayısı	Tamamlanan Proje Sayısı	Toplam Konut Sayısı	Yapımı Tamamlanan Konut Sayısı
Afet Konutu	258	94	140.526	26.530
Alt Gelir Grubu	101	85	42.667	37.626
Gelir Paylaşımli Proje	39	20	20.645	12.418
İdari Konut	885	519	339.671	195.749
Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi	270	159	126.851	77.724
Konut ve Sosyal Donatı	567	343	214.857	144.976
Tarım Köy	46	35	6.593	4.626
Genel Toplam	2.166	1.255	891.810	499.649

TOKİ “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri” altında 54 ilin 97 ilçesinde 270 adet projenin 159 adedi tamamlanmıştır. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri kapsamında 126.851 adet konutun yapımı planlanmış ve bunların 77.724 adet konut projesi tamamlanmış ve kalan 49.127 adet konutun yapım süreçleri devam etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. TOKİ tarafından “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri” kapsamında yapılan proje ve konut sayıları (TOKİ 2023).

Bölgeler	Proje Yürütülen İl/İlçe Sayısı	Tamamlanan Proje Sayısı	Toplam Proje Sayısı	Planlanan Konut Sayısı	Yapımı Tamamlanan Konut Sayısı
Akdeniz	8 il, 8 ilçe	10	19	10.047	5.091
Doğu Anadolu	10 il, 11 ilçe	27	46	20.635	11.721
Ege	5 il, 7 ilçe	18	20	8.575	8.414
Güneydoğu Anadolu	6 il, 7 ilçe	14	23	10.144	8.065
İç Anadolu	10 il, 19 ilçe	45	77	43.298	26.233
Karadeniz	10 il, 20 ilçe	23	35	12.740	8.537
Marmara	5 il, 25 ilçe	22	50	21.412	9.663
Genel Toplam	54 il, 97 ilçe	159	270	126.851	77.724

Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

Alanın Dönüşüm Projesi Öncesi Durumu

Ankara İli'nde zaman içerisinde Esenboğa Havaalanı'ndan şehir merkezine uzanan protokol yolunun iki tarafında 1950 yılından 2005 yılına kadar oluşmuş olan iskansız veya kaçak yapıların sayısı artmaya başlamış ve plansız bir yerleşim bölgesi haline gelmiştir. Şehir merkezi ile havaalanı arasındaki iki odak noktasını birbirine bağlayan yol ve çevresinde gecekondulaşma artmıştır. Ülkede 21. yüzyılın ilk on yılında yaşanan ekonomik büyüme ve gelişen inşaat sektörü ile birlikte başlayan kentsel dönüşüm uygulamaları bu bölgede gerçekleştirilen uygulama ile başlamıştır. Proje alanının uluslararası yolcuların kente giriş güzergâhı üzerinde olması, dönüşüm uygulaması için ayrı bir tetikleyici unsur olmuştur. Alanın uluslararası havalimanı-kent merkezi arasında ulaşımın sağlandığı bir yol ve Ankara çevre yolunun kesişim noktasında yer alması bölgenin erişilebilirliğinin yüksek olmasının bir göstergesidir.

Alanın Dönüşüm Projesi Sonrası Durumu

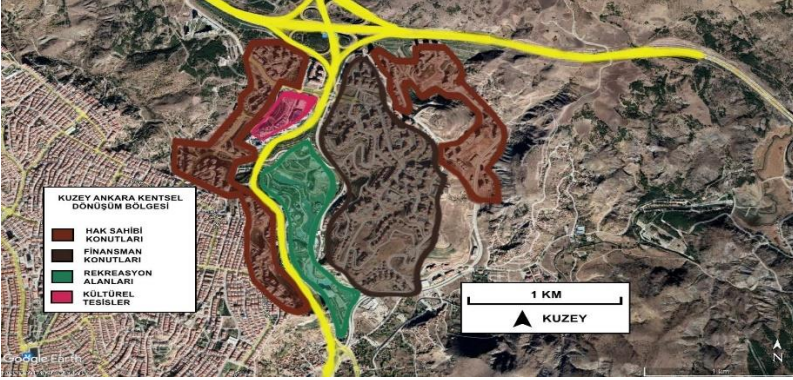
5104 Sayılı Kanun'un 04.03.2004 tarihinde yürürlüğe girmesi ile birlikte 1.582 hektarlık alanda Altındağ Belediyesi sınırları içinde bulunan 6.921 adet gecekondulu ile Keçiören Belediyesi sınırları içinde bulunan 2.521 adet olmak üzere toplam 9.442 adet gecekondunun yıkılarak, kentsel yenilemede sonrasında yapılacak binalarda gecekondulu sahiplerinin konutlara taşınacağı belirtilmiştir (Yüksel, 2007, s. 75-91). Ankara Büyükşehir Belediyesinin 15.04.2005 tarih ve 1025 sayılı Meclis Kararı ile uygulama esasları belirlenmiş ve belirlenen uygulama esasları çerçevesinde, bölgede bulunan arsa ve tesis sahipleri ile 4650 sayılı yasa ile değişiklik yapılan 2942 Sayılı Kanun çerçevesinde 2005 Mart ayından itibaren hak sahipleri ile konut karşılığı sözleşmeler yapılmaya başlanmıştır. Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği ise 14.04.2006 tarihinde kabul edilmiştir. İmar planları, kentsel tasarım, vaziyet planı, altyapı ve diğer projelerin onaylanması ile birlikte dönüşüm başlatılmıştır (Aluç, 2013, s. 1-49). Proje geliştirme sürecinde hak sahipleri ile yapılan görüşme sonuçlarına göre inşaat dönemi boyunca kira yardımı almak koşulu ile dönüşüm sonrası alandan konut almayı kabul eden gecekondulu sahibi 8.419 adet olmuş ve kalan 1.032 adet gecekondunun ise kamulaştırma işlemi yapılarak

malikine bedeli ödenmiş ve söz konusu kişiler proje alanının dışına taşınmıştır. Kamulaştırma ödemeleri 2005-2020 tarihleri arasında devam etmiş ve 1 Nisan 2019 tarihi itibarıyla kira yardımları durdurulmuştur (TOBAŞ, 2021).

İncelenen projenin önemli bir özelliği ise proje yürütücüleri olarak Ankara Büyükşehir Belediyesi, TOKİ ve TOBAŞ iş birliğinde gerçekleşmiş olmasıdır. Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesinde önemli bir paya sahip olan TOBAŞ; %49’u Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, %1’i TOKİ Bağlı Şirketi, %49’u Ankara Büyükşehir Belediyesi ve %1’i Ankara Büyükşehir Belediyesine bağlı şirketlerinden oluşan özel hukuk hükümlerine tabi Kamu Şirketi Statüsüne sahiptir. 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Kanunu çerçevesinde özel olarak kurulmuş olan TOBAŞ, kentsel dönüşüm projesinin müşavirlik hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla kurulmuş ancak tasarım, planlama, projelendirme, inşaat altyapı ve rekreasyon alanları gibi birçok aşamada etkin rol oynamıştır. İnşaat sonrası teslim, tapu ve devam eden süreçlerde de aktif rol oynamaya devam etmektedir. TOKİ ve Ankara Büyükşehir Belediyesinin yönetiminde gerçekleştirilen dönüşüm projesinde; Altındağ ve Keçiören ilçe belediyeleri olarak yer almıştır. Dönüşüm alanında bulunan tüm imar planları, parselasyon planları ve imar uygulamalarına ilişkin izin ve yetkiler, proje onayı, yapı izni, yapım sürecindeki yapı denetimi ve yapı kullanma izni de Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi alan sınırları içinde kalan bölgede Ankara Büyükşehir Belediyesine bırakılmıştır.

Proje ile Esenboğa Havaalanı’ndan Ankara şehir merkezine kadar bulvar boyunca uzanan bir yaşam alanı tasarlanmak amaçlanmıştır. 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel dönüşüm Projesi Kanunu ekinde yer alan, Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmiş olan Kentsel Dönüşüm Alanı üç etaptan oluşmakta olup;

1. Etap; 4 Milyon m² (400 hektar), Güzelyurt, Şenyuva, Yeşiltepe, Yeşilöz ve Baraj Mahalleleri’nden oluşmaktadır.
2. Etap; 6 Milyon m² (600 hektar)
3. Karacaören/Karacaviran Etapı 220.000 m²’dir (Şekil 1).

Şekil 1: Araştırma alanının konumu, proje etapları ve ulaşım ağı ilişkisi

Belediye, 1. ve 2. etapta 18.000 konutu inşa etmeyi ve 6.760 adet konutu bölgedeki hak sahiplerine ulaştırmayı taahhüt etmiştir. Ancak projenin ilan edilmesi ve yasal düzenleme yapılmasından sonra parsellerin tapuda ifraz edilmesi veya hisse satılmasının önlenememesi nedeniyle hak sahiplerine 8.420 adet konut yapılması zorunlu olmuş ve bu da başlangıçta yapılan projenin fizibilitesinin tamamen değişmesine neden olmuştur. Dönüşüm projesi alanına ilişkin planlar konusunda Büyükşehir Belediyesi yetkili kılınmıştır. Bu çerçevede sadece fiilen bir kamu hizmetinde kullanılan ve üzerinde kullanım amacına yönelik yapı bulunan taşınmazlar dışında kalan ve proje için ihtiyaç duyulan arazi ve arsalardan, kamunun mülkiyetinde yer alanların bedelsiz olarak Büyükşehir Belediyesine devredilmesi öngörülmüştür. Gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan gayrimenkullerin 2981 Sayılı Kanun çerçevesinde, hak sahibi olan kişilerin haklarına ilişkin gayrimenkullerin ise yapılacak anlaşmalar doğrultusunda proje için kullanılması amaçlanmıştır. Anlaşma sağlanamaması durumunda söz konusu gayrimenkullerin Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırılacağı kararı alınmıştır (Yüksel, 2007, s. 67).

Proje alanının büyüklüğü ve maliyetinin yüksekliği nedeniyle geliştirme çalışmaları etaplar halinde yürütülmüştür. 12.01.2007 tarihinde 1/5000 planda revizyon yapılmış, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanmış, 23.01.2007 tarihinde de ilk plan iptal edilmiştir. 1/5000 imar planı, 1/1000 plana göre değiştirilmiştir. Planlar arasındaki uyumsuzluk ortadan kaldırılmıştır (Yüksel, 2007, s. 90; Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007). Bu alanda hak sahiplerine verilecek konutlar ve giderler için finansman sağlayan konutlar olmak üzere iki temel yerleşim bölgesi

oluşturulmuştur. Hak sahiplerine verilecek konutlar Keçiören bölgesinin vadiler ile ayrılmış Güney ve Kuzeybatı bölgeleri ile Karacaören Bölgesinde, giderler için finansman sağlayan konutlar ise, alanın Kuzeydoğu bölgesinde planlanmıştır. Finansman ve hak sahiplerine verilecek konut sayısındaki fazlalık nedeniyle yoğun bir yapılaşmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle katlardaki konut sayısı artırılmış ve konutlar yüksek katlı olarak yapılmıştır (TOBAŞ, 2021).

Hak sahibi konut teslimleri inşaatı bitmiş yaşamaya hazır hale gelmiş etaplara 2012 Aralık ayında başlanılmış olup, 2014 yılında tüm hak sahibi etaplarında imalatlar tamamlanmış ve yaşamaya uygun hale getirilmiştir. Teslim işlemi rızaen yapılmış olup, teslim için yasal süre sınırlandırılması yapılmamıştır. Yıllar içerisinde toplam 8.020 hak sahibine konut teslimleri yapılmış ve kalan 400 adete yakın konutların teslimi için hak sahiplerinin TOBAŞ’a başvuru yapması ve tapu devirlerinin yapılması beklenmektedir. Sonuç olarak proje sahası içinde hak sahiplerine 8.420 adet konut teslim edilmesi işlemi yapılmış olup, bunun toplam üretilen konut miktarı içindeki payı %62,42 gibi oldukça yüksek düzeyde olmuştur.

Proje ile çöküntü alanı haline gelmiş olan bölgenin sosyal ve fiziki anlamda yenilenmesi ve çevresine değer katması hedeflenmiştir. Toplam proje alanının 4.000.000 m², kamusal hizmetlere ayrılan alanların çıkarılmasından sonra net kullanım alanının 1.960.000 m² olduğu ve proje uygulama dönemi (2005- 2020 yılları arasında) toplam proje maliyetinin yaklaşık 3 milyar US \$ olduğu tespit edilmiştir (TOBAŞ, 2012). Dönüşüm kapsamında yıkılan gecekondular sayısı 6.500 adet, dönüşüm projesi sonrasında üretilen hak sahibi konut sayısı 8.419 adet ve dönüşüm sonrası üretilen finansman konutu sayısı 5.070 adet olmak üzere dönüşüm sonrası üretilen toplam konut sayısı 13.489 adet olmuş ve yoğunluk artışı yaşanmıştır (Keskin vd., 2023a, s. 252). Dönüşüm projesi sonrası dönemde proje alanında yaşayan toplam nüfus 70.000 kişi dolayında olup, proje sonrası alanda 2,2 kat nüfus artışı gerçekleşmiştir. Proje alanında hak sahiplerine sağlanan avantajlar nedeniyle dönüşüm sonrası alanı terk eden hane sayısı çok sınırlı düzeyde kalmış ve soylulaştırmanın büyük ölçüde gerçekleşmediği gözlenmiştir.

Proje kapsamında ulaşım altyapısı güçlendirilerek 267.000 km. uzunluğunda su, elektrik, doğalgaz, telefon ve internet hattı ile 50 km. uzunluğunda ulaşım ağı üretilmiştir. Sosyal donatı alanları içerisinde anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretim olmak üzere 11 okul ve toplam 364 derslik, 1 adet sağlık merkezi ve 4 adet aile hekimliği, 60.000 kişi kapasiteli 13 adet

camii ve 14 adet ticaret merkezi içerisinde 159 işyeri ile 12 adet market ve 5000 kişi kapasiteli kongre merkezi inşa edilmiştir. Villa, teras ev gibi az katlı bina modelleri yanında en düşük 6 katlı ve en yüksek 16 katlı binalar inşa edilmiştir (TOBAŞ, 2021). Alan içerisinde yaklaşık 22.000 araçlık otopark alanı bulunmakla birlikte mevcut ulaşım ağı trafik yoğunluğu üzerinde olumsuz bir etki yaratmamıştır (TOBAŞ, 2021).

Dönüşüm ile birlikte proje alanı içerisinde rekreasyon alanlarının oluşturulması ve çevresi için de cazibe merkezi haline getirilmesi planlanmıştır. Bu bağlamda 700.000m² yeşil alan üretilmiştir. Kuzey Yıldızı Parkı içerisinde 105.000 m² suni gölet ile park içerisinde 9 adet çay bahçesi, 1 adet Hanımlar Merkezi, 1 adet Gençlik Merkezi, 1 adet Yaşlılar Merkezi, 1 adet 5000 kişilik amfi, 1 adet konukevi, 1 adet Fitness Salonu, 1 adet Nikah Salonu, 1 adet Düğün Salonu, 10 adet Lokanta, 21 adet Fast-Food restoranı, 10 adet Kafe ve 817 araç kapasiteli açık otopark mevcuttur. Proje alanındaki park ve rekreasyon alanları ve tesisler halkın kullanımına açık olup, bu alanlardaki kamuya ait sosyal kültürel tesisler Ankara Büyükşehir Belediyesince, özel mülkiyete kiralanmış ya da satışı gerçekleşmiş tesisler özel mülkiyetçe işletilmektedir (TOBAŞ, 2021).

İncelenen proje alanında hak sahibi sayısı, nüfusun nispeten fazla olması ve dönüşüm sonrası soylulaştırma risklerinin azaltılması yanında projenin maliyetinin yüksekliği dikkate alınarak hak sahipleri için Karacaören Bölgesi proje geliştirme alanı olarak seçilmiştir. Kent merkezi ile havalimanını bağlayan karayolunun her iki tarafından inşa edilen konutların büyük çoğunluğunu "proje finansmanının karşılanması için inşa edilen konutlar" oluşturmakta olup, 5104 Sayılı Kanun gereğince bu konutların satışından elde edilecek gelir ile projenin finansmanının karşılanması hedeflenmiştir (TOBAŞ, 2021).

Projenin Finansmanı ve Kamulaştırma Maliyetleri

Proje; TOKİ, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve TOBAŞ iş birliğinde gerçekleştirilmiştir. Projeyi gerçekleştiren alt kurumlar ise; Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ankara Valiliği, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Altındağ Belediyesi, Keçiören Belediyesi, Başkent Enerji Dağıtım A.Ş. ve Telekom şeklinde sayılabilmektedir.

5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu Uygulama Esasları Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği ile düzenlenmiştir:

- Tapusuz işgalci gecekondusu sahipleri; işgal ettiği arazi kamu arzisi olması koşulu ile 1 Ocak 2000 tarihinden önce gecekondusunun yapıldığını ve üzerine Ankara İli sınırları içinde tapuda kayıtlı taşınmaz olmadığını beyan edenlere Karacaören Özel Proje Alanında 2+1 sosyal konut hakkı tanınmıştır. Şahıs arazilerini işgal etmiş gecekondusu sahiplerine konut hakkı tanınmamıştır.
- Tapu Tahsis Belgeli gecekondudan hak sahipleri; 2981 Sayılı İmar Affı Kanunu kapsamında gecekondusu olduğunu beyan eden Tapu Tahsis Belgeli ya da 2.000 TL’lik makbuzu bulunanlara, tapu tahsis belgesinin yasal geçerliliği, 2.000 TL’lik makbuzunun yasal geçerliliği kontrol edilerek 1. Etap alanından 1 adet 80 m²’lik 3+1 konut hakkı tanınmıştır. Bu belgelere sahip gecekondusu sahiplerinin belgede yazılı arsa yüzölçümü 400 m²’nin altında olanlar eksik arsa payı için 2005 yılı inşaat birim maliyeti 295 TL’den 48 ay borçlandırılmıştır. Enkaz/levazım bedeli (yeniden üretim maliyetinin %10’u) borçtan düşülmüştür.
- Tapulu konut ve tapulu boş arsa sahipleri için; arsa yüzölçümü esas alınarak proje alanında konut üretimi ve tahsisi yapılmıştır. Buna göre proje öncesi dönemde alanın sınırları içinde imarlı 200 m² ve kadastro 333 m²’ye kadar 1 adet 3+1 veya 80 m²’lik konut, imarlı 250 m², kadastro 416 m²’ye kadar 1 adet 4+1 veya 100 m²’lik konut, imarlı 300 m², kadastro 500 m²’ye kadar 1 adet 4+1 veya 120 m²’lik konut hakkı tanınmıştır. Hak sahibinin tapuda kayıtlı arsa m²’si konut m²’lerinin altında kalması durumunda eksik arsa payı 2005 yılı inşaat birim maliyeti 295 TL’den 24 ay taksitlendirilerek tamamlanmıştır. Taşınmazın imar/kadastrodaki yer durumuna göre enkaz/levazım bedeli %10 ya da %100 arasında değişen oranlarda hak sahibinin edineceği konutun bedeli olan borçtan düşülmüştür.

Uygulama kapsamında alanda gecekondusu sahibi olan kişiler hak sahibi olarak tanımlanmış ve teslim sürecine kadar devlete ait lojmanlarda ücretsiz olarak ikamet etme olanağı sunulmuştur. Lojmanlarda kalmayanlar için ise kira yardımı yapılmıştır. Kira yardımı, konutların inşaat aşaması bitmiş ve teslimin önemli bir kısmı gerçekleşmiş olduğu için 2019 yılı nisan ayı itibarıyla sona erdirilmiştir.

Dönüşüm Projesi Uygulamasından Etkilenenlerin Memnuniyet Düzeyleri

Kentsel Dönüşüm Projesi alanında konut ve ticari işyeri sahipleri, kiracılar ile bina ve site yöneticilerinden seçilen 540 kişi ve kurum yöneticisine uygulanan ankette “Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi uygulama sonuçlarından malikler ve diğer kullanıcıların memnuniyet düzeyleri ve projeden memnun olma veya olmama nedenleri açık uçlu sorularla irdelenmiştir. Görüşülen kişilerin %86,06’sı hem memnuniyeti hem de dönüşüm projesi uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri ile ilgili görüşlerini belirtmişler ve kalan %13,94’ü ise dönüşüm projesine ilişkin olumlu veya olumsuz bir fikir belirtmemiştir. Sorunun açık uçlu olması, insanların anlama durumuna göre değişkenlik göstermesi ve birden fazla husus için görüşlerini belirttikleri dikkate alınarak, verilen cevaplar içerisinde benzer ifadeler birlikte ele alınmıştır. Anket ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde proje alanının; Karacaören Bölgesi ile Kuzey Ankara Bölgesinin (Keçiören ve Altındağ) ayrı olarak ele alınması gerekliliği aşağıda belirtilen nedenler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir:

i. Karacaören Bölgesi’nde genellikle her binanın kat maliklerinden oluşan bir yöneticisinin bulunması ve anketin hedef kitesinin/yönetici sayısının fazla olması nedeniyle bu bölge yöneticilerinin soruya verdikleri cevap ile Kuzey Ankara Bölgesi’nde soruya verilen cevapların ayrıştırılmasının zor olması,

ii. Her iki bölgede yaşanan kişilerin demografik yapısının farklılığı nedeniyle memnuniyet ve memnuniyetsizlik durumlarının farklılaşması.

Proje alanında yapılan toplam anket sayısının 118 adedi Karacaören bölgesinde gerçekleştirilmiş olup, yapılmış anket sonuçlarına göre konut ve işyeri malikleri ve kiracıları ile site/bina yöneticilerinin dönüşüm projesinden “memnun oldukları hususlar” ve “memnun olmadıkları hususlar” tespit edilmiştir. Karacaören Bölge’sinde ikamet eden malikler, kiracılar ve bina yöneticilerinin “dönüşüm projesinden memnun olma” gerekçeleri incelendiğinde; kentsel dönüşüm projesi kapsamında planlı altyapı hizmetlerinin sağlandığı yapıları bir çevre oluşturulmasının ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer cevaplarla birlikte genel olarak ele alındığında benzer şekilde cevaplar verildiği görülmektedir. Memnun olunan hususlar kentsel dönüşüm projelerinin amaçları içinde değerlendirilecek olursa, kaliteli yapıları çevrenin oluşturulması, mülkiyet sorunlarının çözülmesi, bireylerin altyapısı olan konutlara sahip olmalarının sağlanması gibi temel kentsel ihtiyaçların karşılandığı görülmektedir (Tablo 3). Dönüşüm

projesi ile inşa edilecek yapılı çevrenin yüksek kaliteli olması için proje öncesi mevcut durum analizi yapılması ve etkilenen malik ve kiracıların istek ve eğilimlerinin dönüşüm projesinin geliştirilmesi sürecine yansıtılması gerekmektedir.

Tablo 3. Karacaören Bölgesi’ndeki malikler ve kiracıların projeden memnun olma gerekçeleri

Memnuniyet Gerekçeleri	(%)
Peyzaj açısından daha düzenli bir yapılı çevrenin oluşturulması	48,29
Sosyal altyapı hizmetlerinin sağlanması	23,33
Konut sahibi olma imkânının elde edilmesi	13,33
Isınma, su, kanalizasyon, elektrik ve yol gibi altyapı imkânları olan konutlarda yaşama olanağına kavuşma	6,67
Eski mülkiyet sorunlarının çözülmesi	3,33
Diğer etkenler (yerleşimin düzenli olması, sosyal ve kültürel olanaklar ile diğer kentsel hizmetlerden yararlanma gibi)	5,05

Karacaören Bölge’sinde projeden “memnun olmama nedenleri” incelendiğinde; genel sorunların inşaat sürecine ilişkin olduğu görülmektedir. Genel işçilik düzeyinin kötü olduğu, binaların/bağımsız bölümlerin eksik olarak teslim edildiği, özellikle toplu yapı bölgelerine ilişkin altyapı sistemlerinin yetersiz olduğu şikâyetleri ön plana çıkmaktadır. İnşaat sürecine ilişkin şikâyetlerin yanında dönüşüm projesi içerisinde yer alan bağımsız bölümlerin mimari tasarımının bölgede yaşayacak insanların ihtiyaçları dikkate alınmadan ve görüşlerine başvurulmadan gerçekleştirildiği diğer bir şikâyet konusudur. İncelenen dönüşüm projesi alanında yapılan toplam anket sayısının 422 adedi Kuzey Ankara bölgesinde gerçekleştirilmiş olup, bu bölgede konut ve ticari alan sayısının fazlalığı nedeni ile daha fazla sayıda anket yapılması zorunlu olmuştur. Anket sonuçlarına göre konut ve işyeri malikleri ve kiracıları ile site/bina yöneticilerinin dönüşüm projesinden “memnun oldukları hususlar” ve “memnun olmadıkları hususlar” aşağıda yer alan çizelgelere özetlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Karacaören Bölgesi'ndeki malikler ve kiracıların projeden memnun olmama nedenleri (sorunların önem sırasına göre cevaplanması istenmiştir)

Memnun Olmama Nedenleri	(%)
İnşaat işçiliğinin kötü olması	21,19
Binaların eksik imalatlı olarak maliklere teslim edilmesi	16,95
Başta kanalizasyon olmak üzere altyapı yatırımlarının yetersiz olması	11,86
Mimari tasarımının bölge insanının ihtiyaçları ve özellikleri gözeticiler tarafından gerçekleştirilmemesi	11,02
Toplu yaşamın gerektirdiği; aidat ödemesi, toplu yaşam kurallarına uyum ve anlayış eksikliği gibi sosyal anlamda yaşanan sorunların uygun bir şekilde görülmesi	8,47
Ticari alanlarının yetersizliği	7,63
Otopark alanlarının ihtiyaca cevap verebilecek şekilde planlanmaması	6,78
Sosyal ve teknik altyapı alanlarının yeterli düzeyde ayrılmaması	5,93
Ulaşım altyapısının yetersizliği ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olması	4,24
Binaların toplu yapı olarak tasarlanması sonucu tesisat ve ortak alanların ortak projelendirilmesi nedeniyle sonradan gerçekleştirilen apartman bölümlenmeleri nedeniyle yaşanan tesisat, sığınak ve kapıcı dairesi ayırımına ilişkin sıkıntılar	3,39
Konut sahibi olmak için gerçekleştirilen borçlanmalarda ödeme planlarındaki taksit tutarlarında aşırı artış olması (10 yıl içinde taksitlerin 250 TL'den 750 TL'ye çıkması gibi)	2,54

Proje alanında toplam konut sayısı, ticari alan ve rekreasyonel tesisler yönünden en yüksek paya sahip olan bölge Kuzey Ankara Bölgesi olup, söz konusu saha proje alanı ve üretilen yapı varlığının %90'ına yakın kısmını oluşturmaktadır. Bölgede mülkiyet sahibi olanların oranı %74,8 iken, kiracıların oranı %25,2'dir. Görüşülen katılımcıların "dönüşüm projesinden memnun olma gerekçeleri" değerlendirildiğinde; kentsel dönüşüm projesi kapsamında planlı ve altyapı hizmetlerinin sağlanması ve yapıları bir çevre oluşturulmasının ön planda çıktığı görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Kuzey Ankara Bölgesi’nde malik ve kiracıların projeden memnuniyet düzeyleri

Memnuniyet Gereksinimleri	(%)
Daha planlı, düzenli ve altyapı hizmetlerinin sağlandığı bir yapı çevre oluşturulması memnuniyeti	31,99
Sosyal ve teknik altyapı hizmetlerinin sağlanması	29,61
Bölgede suç oranının azalması	19,20
Protokol yoluna estetik kazandırılması	19,20

Proje alanının Kuzey Ankara Bölgesi kesiminde yaşayanların proje uygulamasından memnun olmama nedenleri ele alındığında; binaların/bağımsız bölümlerin eksik olarak teslim edildiği, genel işçilik kalitesinin kötü olduğu, özellikle toplu yapı bölgelerine ilişkin altyapı sistemlerinin yetersiz olduğu şikâyetleri ön plana çıkmaktadır. İnşaat sürecine ilişkin şikâyetlerin yanında dönüşüm projesi içerisinde yer alan bağımsız bölümlerin tasarımının bölgede yaşayacak insanların görüşleri ve ihtiyaçları dikkate alınmadan gerçekleştirildiği de diğer bir şikâyet konusudur (Tablo 6).

Tablo 6. Kuzey Ankara Bölgesi’nde malikler ve kullanıcıların memnun olmama nedenleri

Memnun Olmama Nedenleri	(%)
Bina eksik imalatlı olarak teslim edilmeleri	21,07
Mimari tasarımın bölge insanının ihtiyaçları ve özellikleri gözetenilerek gerçekleştirilmemesi	15,79
Toplu yaşamın gerektirdiği; aıdat ödemesi, toplu yaşam kurallarına uyum, anlayış eksikliği gibi sosyal anlamda yaşanan sorunların yoğun bir şekilde görülmesi	10,53
Sosyal ve teknik altyapı alanlarının yeterli düzeyde ayrılmaması	10,53
İnşaat işçiliğinin kötülüğü	5,26
Özellikle kanalizasyon başta olmak üzere altyapı yatırımlarının yetersiz olması	5,26
Ticari alanlarının yetersizliği	5,26
Otopark alanlarının ihtiyaca cevap verebilecek şekilde planlanmamış olması	5,26
Ulaşım altyapısının yetersizliği	5,26
Binaların toplu yapı olarak tasarlanması sonucu tesisat ve ortak alanların ortak projelendirilmesi nedeniyle sonradan gerçekleştirilen apartman bölümlenmeleri nedeniyle yaşanan tesisat, sığınak ve kapıcı daıresine ayrımlına ilişkin sorunların yaşanması	5,26
Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri arasında yetkinin diğer belediyeye ait olduğunun söylenmesi nedeniyle oluşan sıkıntılar	5,26
Proje sürecinin başında belirtilen sosyal alanlar, daire büyüklükleri gibi hususlarının gerçekleştirilmesi, eksik yapılması	5,26

Dönüşüm Projesinin Uygulama Sonuçları ve Ekonomik Faydasının Analizi

Kentsel koruma ve dönüşüm projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması, maliyeti yüksek olan ve uzun ömürlü projeler olarak görülmektedir. Birçok kentsel büyüme ve geliştirme projelerinde en önemli maliyet kalemi arazi edinimi ve kamulaştırma maliyeti olmasına karşın, inceleme konusu projenin toplam proje geliştirme maliyeti içinde kamulaştırma uygulamasının payı %0,03 gibi oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bunun temel nedeni, birçok hak sahibinin kamulaştırma yerine kira yardımı olarak dönüşüm sonrası konut verilmesi için projeye rızaen katılım yapmış olmasıdır. Proje alanındaki hak sahiplerine teslim edilen konut miktarının üretilen konut miktarı içindeki payı %62,42 gibi oldukça yüksek düzeyde olmuş ve projeye rızaen katılan hak sahiplerine verilen konutların değeri 336,31 milyar \$ olarak tespit edilmiştir. Proje uygulama alanı içindeki arazi ve konutları karşılığında projeye rızaen katılanların toplam arazi edinimi ile kaçak yapıların temizlenme maliyetinin toplam proje maliyeti içindeki payının %90,04 gibi en yüksek kalemi oluşturduğu saptanmıştır (TOBAŞ, 2021). Proje sahasının yeniden inşa edilmesinde inşaat işleri maliyetine, hak sahiplerine inşaat döneminde yapılan kira yardımları ve genel yönetim giderleri için %10 oranında yönetim giderleri ve diğer giderler eklenmiştir. Kentsel dönüşüm projesinin temel özelliği projenin kendi kendisini finanse etmesi ve proje işlerinin yönetim şirketi aracılığıyla proje işlerinin yürütülmesinin sağlanmasıdır. Proje alanında inşa edilen ve gelir amaçlı olan “finansman konutlarının satışı” ile “ticari alanların satışından” elde edilen gelirler de projenin temel faydaları olmuştur. Projenin parasal olarak ölçülen fayda ve maliyetleri birlikte 2021 yılının fiyatları üzerinden değerlendirildiğinde, projenin net ekonomik fayda sağladığı (NBD = 23.147.486.530,03 US \$) ve karlılık indeksinin (KE = 1,062) nispeten düşük olmakla birlikte projenin mali yönden yapılabilir ve sürdürülebilir olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Kentsel dönüşüm projesinin maliyetleri ve faydalarının analizi

Projenin Maliyetleri (US \$)		Projenin Faydaları (US \$)	
Arazi Edinimi ve Kamulaştırma Maliyetleri	96.854.405,30	Finansman Konutları	348.571.286.000
Proje ve Altyapı Maliyetleri	165.556.890,33	İdari, Sosyal ve Ticari Alanlar	48.185.692.900
İnşaat Maliyetleri	3.000.000.000,00	Diğer	-
Kira Yardımı	68.724.667,98	-	-
Hak Sahiplerine Verilen Konutlar	336.313.857.100,00	-	-
Genel Yönetim Giderleri (% 10)	33.964.499.306,36	-	-
Toplam	373.609.492.369,97		396.756.978.900,00
Net Ekonomik Fayda (NBD)		23.147.486.530,03	
Karlılık Endeksi (KE)		1,062	

Hak sahiplerine 2012-2021 döneminde teslim edilen konutların değerinde 2,5-3,0 kat değer artışı olduğu ve finansman konutlarına yatırım yapanların edindikleri konutların değerinde ise son dört yılda 1,5 kat ile 2,50 kat arasında artışın olduğu tespit edilmiştir. Proje alanında inşa edilen hak sahipleri ve yeni maliklerine teslim edilen konutların değer artışı kazanmış olduğu ve maliklerine avantaj sağladığı saptanmıştır.

Dönüşüm projesinin başarısını belirleyen birçok parametre bulunmaktadır. Her bir proje alanında; akıllı kurumsal yapılanma, proje kalitesi ve yaratıcı finansman konularının da ele alınması ve buna göre başarının değerlendirilmesi yararlı olacaktır (Rahimzad, 2018, s. 248). İncelenen projenin geleceğe yönelik öngörüsü yüksek olup, kentsel dönüşüm projesi olabilmek için yeterli alan büyüklüğüne sahiptir. Bununla birlikte dönüşüm ve yeniden geliştirme amacı ile proje alanı sınırları içinde kalan arazinin imar parseline dönüşümü ve yapılaşma kararlarının verilmesinde; enerji etkin planlama, sürdürülebilir yapılar çevre üretimi, erişilebilirlik, kentsel tesis yönetimi ve sosyal entegrasyon konularının ihmal edildiği ve bunun da projenin yaratıcılık özelliğini kısıtladığı dikkati çekmektedir. Ulaşımın kötü hava koşullarında kesintiye uğramaması için proje kapsamındaki ana yolda ısıtılmalı sistem kullanılmış ve akılcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Proje ile kent girişinin çirkin ve yıkık görüntüsünü ortadan kaldırmak için görsel açıdan kente yakışır bir kent girişinin sağlanması ve kentsel mekana değer katılması hedeflenmiş ise de, özgün mimariden uzak standart yapılaşma tercih edilmiş ve bunu da perdelemek için peyzaj tekniği ve farklı aydınlatma sistemi tercih edilmiştir. Proje alanı içinde farklı par-

sellerin kullanım kararlarında etkin ve verimli kullanım analizi yapılmadan ve birbirlerini tamamlayacak fonksiyonlara yeterince yer verilmeden (çeşitliliğe gidilmeden) kullanım kararları verilmiş ve sonuç olarak projenin yaratıcılığı sınırlı düzeyde kalmıştır.

Proje ile üretilen konut sayısı ve hak sahiplerinin genellikle konut sahibi yapılmasındaki başarısı veya verimliliği yüksek olsa da, tasarım ve inşaat kalitesi zayıf olarak değerlendirilmektedir. Sosyal sorumluluk açısından temel olan yerel halkın proje süreçlerine katılımının yetersiz olması, mekânsal adalet (hakkaniyet) ve özellikler kiracılar ve diğer hak sahiplerinin proje sonrası dönemdeki durumlarının düşünülmemesi sonucunda etkili olmuştur.

Yaratıcı finansman açısından finansman konutlarının varlığı projeyi güvence altına almaktadır. Türkiye’de merkezi bir toplu konut finansman katılımının olmamasına rağmen, risklerden arındırılmış ve kendi kendini çevirebilecek nitelikte bir proje olarak ele alınmaktadır. Hak sahipleriyle anlaşma yoluna gidilmiş olması da bu başarıyı sağlayan bir unsurdur. Hak sahiplerinin çoğunun alt-orta ve alt gelir gurubunda olması, geri ödeme anlamında önemli bir risk oluşturmakta ve riski azaltma stratejisine gereksinim olduğu düşünülmekte olup, dönüşüm projesi yapılmış olan anket çalışması sonucunda farklı açılardan beş tam puan üzerinden değerlendirilmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi uygulamasının değerlendirilmesi

Akıllı kurumlar (öngörülebilirlik)	Akıllı kurumlar (kurumlar)	Kaliteli proje (yerellik açısından)	Kaliteli proje (proje açısından)	Yenilikçi finansman
Akıllı mekanlar	Yönetişim	Yerel toplum	Tasarım	İş birliği
1	3	3	2	4
Dirençlilik	Proje ölçeği	Uygunluk	Etkinlik	Riski azaltma (de-risking)
2	5	2	3	4
Yaratıcılık	Yerleş-tirme (fit)	Mevcut durum analizi	Mekansal adalet	Geri ödeme
1	2	3	4	4

Anket sonuçları ve paydaş görüşlerine göre kentsel yeniden geliştirme projesi uygulamasının SWOT (GZFT) analizi yapılmış olup, elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Proje için özel bir Kanun ve uygulama yönetmeliğinin bulunması, yerel yönetim ve TOKİ işbirliği ile yapılması, hak sahiplerine yeni konutları yapılına kadar ihtiyaç duyacakları mali yardımın verilmesi, sorunlu kentsel mekânın iyileştirilmesi, farklı gelir gruplarına yönelik yaşam alanlarının oluşturulması ve yapı stokunun yenilenmesi gibi özellikler projenin öne çıkan güçlü yanları olarak görülmüştür. Bununla birlikte projenin yeni çalışma alanları önermemesi, sadece bir konut stoku yaratma projesi oluşu, sosyal sorumluluk bilincinden uzak oluşu, hak sahibi olmayan konut kullanıcılarının varlığı sebebiyle temel barınma hakkından yoksun kalmaları, katılımlı bir model kullanılmamış olması sebebiyle örgütlenmenin zayıf oluşu, şehirden uzak bir mesafede olması sebebiyle ulaşım sorunu gibi eksiklikler de projenin zayıf yönleri olarak değerlendirilmiştir.

Projenin yarattığı fırsatlar ise, Ankara’nın Kuzey bölgesine doğru kentsel gelişimi yönlendirecek potansiyelde bir proje oluşu, finansman konutlarının varlığı, projenin etaplar halinde yapılıyor oluşu, bölgeyi kent merkezine bağlayacak olan metro hattı projesi şeklinde sıralanabilmektedir. Projenin barındırdığı tehditler ise; yapılaşmaya uygun olmayan afet bölgesi olarak belirlenen alanın imara açılması, yüksek eğime sahip olmalarının inşaat maliyetlerini arttırıcı etkisi, daha önceden belediye veya diğer kamu kurumlarının arazilerini işgal edenlerin hak sahibi olarak, haksız kazanç sağlaması, hak sahibi olmayanların başka yerlerde muhtemelen yaratacağı yeni kentsel çöküntü alanları, kentsel dönüşüm projesi ile artan daire değerlerinin alanda soylulaşmaya sebep olma ihtimali şeklinde sayılabilmektedir.

Projenin kalitesini belirleyen verimlilik başarılı olsa da, proje standart ve tasarımı zayıftır. Mevcut yaşayanların proje sonrasında aynı yerde kalmasını hedefleyen bu yatırım, yerel topluluk açısından başarılıdır. Bir sosyal sorumluluk projesinde olması gereken yerel katılım yetersizdir. Mekânsal adalet (hakkaniyet), kiracılar ve hak sahiplerinin proje sonrasındaki durumları düşünülmediğinden sağlanamamıştır. Sokak ve genel kent dokusunun Türkiye’nin herhangi bir yerindeki yüksek katlı kentsel dönüşüm uygulamasından bir farkı bulunmadığından olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

Dönüşüm projelerinin karar alma süreçleri uluslararası boyutta incelendiğinde, yenilenen çevrenin insanlar için yeni iş olanakları yarattığı, tasarımda sosyal sorumluluk projelerinin dikkate alındığı, sürdürülebilir yaklaşımların izlendiği ve finansal risklere karşı alternatiflerin yaratıldığı

gözlemlenmektedir (Tanrıvermiş vd., 2017; Rahimzad, 2018, s. 45). Bu çerçevede incelenen dönüşüm projesinin söz konusu faydaları yakalayamadığı, ancak çevresel anlamda iyileşme ve dönüşüm yaşandığı göz önüne alındığında, sosyal ve çevresel faydasının oldukça yüksek ve önemli görüldüğü açıktır. Dönüşüm projesinin kamu kesimine olan toplam maliyeti ve toplam faydası dikkate alındığı zaman net ekonomik fayda sağladığı açıktır. Ülke düzeyinde yürütülen diğer kentsel dönüşüm projelerinden farklı olarak incelenen projenin bütün aşamalarını yürütmek üzere kurulan firma proje geliştirme ve uygulama süreçlerinin şeffaf, bağımsız ve hesap verebilir olmasına olanak vermekte ve profesyonel şirketlerce yürütülen hizmetlerin başarısına işin başından projeden etkilenen kişilerin güven duymalarının ve paydaşların olumlu etkilenmesinin mümkün olduğu da gözlenmiştir. Özellikle TOKİ, Emlak Konut A.Ş. ve TOBAŞ gibi kurumlar ile belediye işbirliği olan şirketler aracılığıyla yürütülen kentsel gelişim ve dönüşüm projelerinde, proje geliştirme, uygulama ve proje sonrası yapı çevre yönetimi gibi bütün proje çevriminin ele alınması, proje geliştirme, değerlendirme ve proje yönetimi gibi alanlarda dikkate alınması gereken uluslararası standartların yakalanması ve sürdürülebilir proje geliştirme ve uygulama yapılmasına özen gösterilmesi gerektiği dikkati çekmektedir.

Tartışma ve Sonuç

5104 Sayılı Kanun ile sınırları belirlenen Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi ile mevcutta gecekondulu alanı olan Kuzey Ankara girişi ve çevresinde, dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Projenin öncelikli alanının uygulama süreci 2005 yılı Nisan ayında başlamış olup, yaklaşık 400 hektarlık bir alan olup, öncelikli proje alanı etabı üç etap halinde planlanmış ve uygulama yapılmıştır. Keçiören Etabı; planlama alanının batısında yer alan ve genel olarak hak sahibi konutlarının bulunduğu bölgede yaklaşık 116 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Rekreasyon alanı etabı ise; planlama sahasının ortasında, rekreasyon, belediye hizmet alanı ve bir otel alanını da kapsayan yaklaşık 63 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Projenin Altındağ İlçesi Etabı; planlama alanının doğusu ile rekreasyon alanı arasında kalan yaklaşık 217 hektarlık bir alanı

kapsamakta ve daha çok finansman konutları alanı olarak geliştirilmiştir. İnceleme konusu olan proje alanı toplam 796 hektarlık bir alanı ve ilin imarlı sahasının %1’ine yakın kısmını kapsamakta ve ülke ölçeğinde yapılan en önemli kentsel yenileme projesi olma özelliğini göstermektedir.

Projenin hedef kitlesi, hak sahipleri ve alana sonradan yerleşen ve yerleşecek olanlardan oluşmaktadır. Anlaşmalar sürecinde, hak sahiplerinin hakları göz önünde bulundurulurken, proje alanında yaşayan kiracılar göz ardı edilmiştir. Mevcut kentsel dönüşüm proje alanında ortalama %60 oranında hak sahipleri yaşamaktadır. Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi için 5104 sayılı Kanun’da TOKİ ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı yetkili kılınmıştır. Projenin özel sektör kanadını ise, projedeki müşavirlik ve kontrollük hizmetlerinin yürütülmesi için kurulan TOBAŞ oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm projesi; kendi kendini finanse edebilecek bir proje olarak tasarlanmıştır. 5104 sayılı Kanun’da, proje için gerekli mali kaynağın, ilgili yıl bütçe kanunlarında gösterilen miktarda TOKİ ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı bütçelerinin özel tertiplerine intikal ettirilecek ödenekler ile Belediye ve TOKİ’nin kendi kaynaklarından ayıracağı ödenekler ve satış gelirleri dâhil her türlü proje geliriyle sağlanması, projeden elde edilen gelirlerin de projenin finansmanında kullanılması öngörülmüştür.

Proje alanında hem hak sahiplerine verilecek konutlar, hem de finansman sağlaması için satışa sunulacak konutlar nedeni ile yoğun yapılaşma zorunlu olmuştur. Konut blokları eğime uygun yönde ve biçimde düşünülmüştür. Konut mekânları mümkün olduğunca tek yönlü ve blokların genişlikleri mümkün olduğu kadar dar tutulmuştur. Proje sahası içinde hak sahipleri konutları ile yakın ilişkide çeşitli bölgelerde alışveriş merkezleri, dükkân ve çeşitli servisler ile mini market, büfe ve yarı açık çok amaçlı pazaryerleri düşünülmüştür. Alanda 18.000 konuta hizmet verecek, içinde her türlü aktivite merkezi ve çok sayıda işyerinin yer alacağı ünite merkezleri, büyük bir ticaret merkezi, otel, ilköğretim okulları ve lise, sağlık kurumları ve dini yapıların (cami ve mescit) yapılması planlanmıştır. Ayrıca kentin geneline hizmet edecek ve içinde bir göletin de bulunduğu yaklaşık 63 hektarlık rekreasyon alanı planlanmıştır.

5104 sayılı Kanun’a göre, TOKİ ve Belediye tarafından yapılacak konut ve işyeri satışları 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu hükümlerine göre gerçekleştirilmiştir. 2985 Sayılı Kanun’un 6/2. maddesine göre TOKİ tarafından yapılan taşınmaz mülkiyetinin devrini amaçlayan taşınmaz satış sözleşmeleri ile gayrimenkul satış vaadi sözleşmelerinde resmi şekil şartı

aranmamıştır. Proje kapsamında gecekondusu bulunan ve Ankara Büyükşehir Belediyesi ile sözleşme imzalayan hak sahiplerine kira yardımı yapılmakta olup, kira yardımları sözleşme yapılan şahıslara konutları teslim edilinceye kadar devam edeceği yapılan sözleşmelerde belirtilmiştir. Ayrıca çocuklu ailelere eğitim-öğretim için burs desteği sağlanmakta olup, belirtilen hususlar projenin yerel toplum ile ilişkisi ve sosyal yapının korunması bakımından özel önem taşımaktadır.

İncelenen dönüşüm projesi ve diğer projelerde genellikle proje geliştirme ve uygulama süreçlerine odaklanılmakta ve yapı yaşam döngüsü içinde proje geliştirme, uygulama ve işletme dönemlerinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Gecekonudan apartman hayatına geçenlerin, yeni yaşantılarına alışamadıkları, hala gecekonduda yaşıyormuş gibi hareket ettikleri ve diğer insanların bu yüzden rahatsız oldukları görülmüştür. Ayrıca yıkımlardan sonra, alanda güvenlik problemleri çıkmaya başlamıştır. Projeden önce hayatlarından memnun olanların oranı oldukça yüksek olup, bu büyüklükteki proje alanlarında dönüşüm sonrasında yaşadıkları projeden memnun olanların oranının daha yüksek düzeye çıkarılması için mutlaka mevcut durum analizi ve katılımcı yaklaşımla proje geliştirme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Büyük ölçekli projeler genelinde değerlendirildiğinde alanın özelliklerine uygunluk ile projelerin bir yaşam döngüsü içinde ele alınması halinde, memnuniyet oranının daha yüksek olması ve alanda soylulaştırma yaşanmasının önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

Proje kapsamında yapılan ziyaretler sonucunda tasarlanan açık-yeşil alanlar ile rekreasyon alanları bakımından çevre dostu proje özelliğinin öne çıktığı ve yeşil alan miktarının fazla olmasının bölgeye önemli bir avantaj sağladığı vurgulanmalıdır. Araştırma sonuçlarına göre dönüşüm projesinin fizibilitesi için 2021 yılına ilişkin analiz yapılmış olup, gerek TOBAŞ'tan temin edilmiş olan harcamalar icmali, gerekse diğer kurumlardan alınan veriler ile anket sonuçları birlikte kullanılarak ekonomik ve mali değerlendirme yapılmıştır.

Dönüşüm projesi alanının yüzölçümü ve ölçeğinin çok yüksek olması, özel şirket yapılanması ile yürütülmesi, kendi içinden finansmanının sağlanması, fayda-masraf analizi sonuçlarının pozitif olması gibi avantajlarına karşın, yapı-çevre uyumu, mimari tasarım ve inşaat kalitesi gibi yönlerden hem paydaşlar, hem de malik ve kullanıcılarda memnuniyetsizliğin olduğu dikkati çekmiştir. İnceleme konusu dönüşüm projesinin ülke

ve kent ekonomisine pozitif ekonomik katma değer sağladığı, ancak karlılık endeksinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Dönüşüm projelerinin yapı yaşam döngüsü yaklaşımı ile ele alınamaması, gecekonduların yeniden geliştirilmesi ve inşaat ve yapıların teslimi ile proje yapılanmasının sınırlı olması, yapı çevrenin sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Extended Abstract

Assessment of the Impacts of Large-Scale Urban Transformation Project Practices in Turkey: The Case of the North Ankara Urban Transformation Project

Esra Keskin⁸ (ORCID: 0000-0003-2778-9024)

Harun Tanrıvermiş⁹ (ORCID: 0000-0002-0765-5347)

Yeşim Tanrıvermiş¹⁰ (ORCID: 0000-0002-0859-7150)

Urban regeneration practices are an important tool for improving the quality of urban space and increasing the quality of life. In urban transformation practices, different financing models, planning, project development, design and construction processes can be developed according to the parties and the area's characteristics. On the other hand, it is also important for the project's sustainability to develop sustainable, income-generating opportunities that will enable the existing users to continue their lives in the same area after the transformation. It is noteworthy that in most provinces, including Ankara, the surface areas of settlements within the scope of urban transformation areas are very large. The North Ankara Urban Transformation Project analyzed in this study differs from other transformation projects in terms of the size of the implementation area, methods, developing with an exclusive law and the establishment of a private company. This study, aims to reveal the social, physical and economic expectations of the owners and tenants, to identify the needs and deficiencies and to suggest solutions according to the records of the relevant institutions, judicial decisions and the results of the surveys and interviews conducted in the field.

In previous studies on the transformation project under review, the planning, design and construction processes of the project are evaluated

⁸ Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: esrkeskin@ankara.edu.tr

⁹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye;
E-mail: tanrivermis@ankara.edu.tr, tanrivermis@gmail.com

¹⁰ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: aliefendioglu@ankara.edu.tr

in terms of technical and sustainability aspects. In a few studies, the social situation, the success of the transformation project and the spatial effects of the transformation projects initiated by the decisions of central and local administrations are discussed. In addition, in the current transformation projects in Ankara, one of the objectives of the municipalities is not to lose the original population of the project areas while transforming these areas and the relationship between transformation and migration is questioned. In the studies on the economic, social and environmental sustainability of urban regeneration projects, it is argued that cities can support economically, socially and environmentally sustainable societies with integrated planning and management approaches, the sustainability of urban regeneration projects is evaluated within the framework of smart cities and social sustainability, the sustainability of urban regeneration projects is examined from a financial perspective, and social problems experienced in urban regeneration areas are discussed in terms of institutional, economic and spatial aspects through examples from different countries. It is noteworthy that the success and conditions of large-scale urban regeneration projects, economic analysis and project financing of regeneration projects, and post-urban regeneration space or built environment management issues have not been sufficiently examined and researched in previous studies.

In the study, the historical development of urban regeneration projects in Turkey and legal regulations were examined based on legislation and previous research. Research results were analyzed based on survey, TOBAŞ records, field observations and interviews. According to TOBAŞ records, the implementation cost of the project (land acquisition, construction and infrastructure costs) and the sales revenues of the independent units produced were examined comparatively and benefit-cost analyses were made in general. In addition to this, according to the results of the survey applied to 540 people consisting of housing owners, users and building managers in the project area, the level of satisfaction with the project implementation and the reasons for their dissatisfaction were analyzed. An economic analysis of the implementation results was made as a result of the evaluation of the survey, market research and administrative records. In addition, the reasons for the satisfaction and dissatisfaction of the current residents of the area with the project were also determined. Accord-

ing to the results of internal and external stakeholder interviews, the success of the project was evaluated under the headings of smart institutions, quality projects and innovative financing.

The North Ankara Urban Transformation Project aims to improve and beautify the physical condition and appearance of the environment within the framework of the transformation project and to increase the level of urban life by providing a healthier settlement order. TOKİ and Ankara Metropolitan Municipality were authorized by the Law, and TOBAŞ, which constitutes the private sector wing of the partnership, was established within the framework of the urban transformation project to carry out consultancy and supervision services in the project. The project area under review covers a total area of 796 hectares, close to 1% of the zoned area of the province, and is the most important urban renewal project in the country. The target audience of the project is the right holders and those who have settled and will settle in the area. It is noteworthy that in the transformation process, the right holders are taken into consideration, but the tenants living in the project area are ignored.

As a result of the study, it was observed that those who moved from slums to apartment life could not get used to their new lives, acted as if they were still living in slums, and other people were disturbed by this. Also, after the demolitions, security problems started to arise in the area. To increase the rate of those who are satisfied after the transformation in project areas of this size, it is necessary to conduct a current situation analysis and project development with a participatory approach. If the projects are handled in a life cycle and follow the local architecture and the characteristics of the area, it will be possible to increase the satisfaction rate and prevent gentrification in the area. It should be emphasized that according to the economic and financial valuation made for the feasibility of the housing project carried out in the area, using the evaluation report of TOBAŞ for 2021, the expenditure statement, data from other institutions and survey results, the project provides positive economic added value to the country and the city economy, and that the low profitability index is not sufficient to encourage the development and implementation of large-scale transformation projects by private organizations.

Kaynakça/References

- Addanki, S. C. ve Venkataraman, H. (2017). Greening the economy: A review of urban sustainability measures for developing new cities, *Sustainable Cities and Society*, 32(2017), 1-8. <http://dx.doi.org/10.1016/j.scs.2017.03.009>.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2023 Başkent Ankara nazım imar planı açıklama raporu*. Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Akalın, M. (2016). Kentsel dönüşümün sosyal boyutları. International Academic Research Congress Book, 247- 264.
- Aluç, Y. (2013). Türkiye Belediyeler Birliği için hazırlanan sunumda yer alan PDF dosyası. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Anelli, D. ve Sica, F. (2021). *The financial feasibility analysis of urban transformation projects: an application of a quick assessment model. New Metropolitan Perspectives, Knowledge Dynamics and Innovation-driven Policies Towards Urban and Regional Transition*. Springer. DOI: 10.1007/978-3-030-48279-4_44.
- Aydınlı, H. İ. ve Kaya, A. (2013). Yargı kararları örnekleri ile Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarının sorun alanları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 15(2), 449- 468.
- Bektaş, Y. (2014). Bir kentleşme stratejisi olarak yasanın kentsel mekanı dönüştürmedeki etkisi: Ankara Örneği. *Planlama*, 24(3), 157-172. DOI: 10.5505/planlama.2014.83803.
- Colantonio, A. ve Dixon, T. (2009). *Measuring socially sustainable urban regeneration in Europe*. Oxford Institute for Sustainable Development School Of The Built Environment.
- Dündar, Ö. (2001). Models of urban transformation: informal housing in Ankara. *Cities*, 18(6), 391-401.
- Edger, B. ve Taylor, J. (2000). *Urban regeneration*. SAGE Publications.
- Erman, T. (2011). Ankara kent çeperinin dönüşümüne içeriden bakmak. *İdealkent*, 4(2011), 176-196.
- Ernst, L., Graaf-Van Dinther, R.E., Peeka, G. J. ve Loorbach, D.A. (2016). Sustainable urban transformation and sustainability transitions; conceptual framework and case study. *Journal of Cleaner Production*, 112(4), 2988-2999. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.10.136>.
- Ertuş, M. (2011). Kentsel dönüşüm çalışmalarında sosyal boyutun incelenmesi, Ankara ve Londra örnekleri. *Selçuk Teknik Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Görün, M. ve Kara, M. (2020). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye’de kentsel yaşam kalitesinin artırılması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 141-164.
- Keleş, R. ve Mengi, A. (2014). *İmar hukukuna giriş*. İmge Kitabevi.
- Keskin, E., Tanrıvermiş, Y. ve Tanrıvermiş, H. (2021, Haziran 2-5). *Economic aspects of housing investments and the requirement of rational management strategies*

- for mass housing facilities in Ankara Province of Turkey. 27th Annual Conference of the European Real Estate Society (ERES), Almanya.*
- Keskin, E., Yang, E., Tanrıvermiş, H. ve Erdoğan, E. (2023a). Facility management perspective in urban transformation projects: the opportunities and challenges in Turkey, *Facilities*, 41(3/4), 248-264.
- Keskin, E., Temeljotov-Salaj, A. ve Tanrıvermiş, H. (2023b). Development trends and current status of facility management and professionalization of facility services in Turkey. *Facilities*, 41 (7-8), 510-525. DOI 10.1108/F-03-2022-0050.
- Keskin, E. (2023). *Kentsel dönüşüm projeleri uygulama alanlarında tesis yönetimi gereksinimi: Kuzey Ankara Girişi ve Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projeleri örneği çerçevesinde yönetim modelinin değerlendirilmesi* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi).
- Koçak, Y. 2014. (2014). Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarının göç üzerine etkisi: Kars 29 Ekim Mahallesi örneği, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1411-1432.
- Korkmaz, C. ve Balaban, O. (2020). Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project. *Habitat International*, 95(2020), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102081>.
- Ma, L. J. C. (2002). Urban transformation in China, 1949 – 2000: a review and research agenda. *Environment and Planning*, 2002(34), 1545- 1569. <https://doi.org/10.1068/a34192>.
- McCormick, K., Anderberg, S., Coenen, L. ve Neij, L. (2013). Advancing sustainable urban transformation. *Journal of Cleaner Production*, 50(2013), 1-11.
- McDonald, S., Malys, N. ve Maliene, V. (2010). Urban regeneration for sustainable communities: A case study. *Technological and Economic Development of Economy*, 15(1), 49-59
- McGee, T.G. (2008). Managing the rural–urban transformation in East Asia in the 21st century. *Sustainability Science*, 2008(3), 155–167. DOI 10.1007/s11625-007-0040-y.
- Rahimzad, R. (2018). *Evaluating mega-urban regeneration projects: developing a new framework* (Unpublished Ph.D. thesis). Royal Agricultural University.
- Sanchez, F. ve Broudehoux, A. (2013). Mega-events and urban regeneration in Rio De Janeiro: Planning in a state of emergency. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 5(2), 131- 153.
- Schiller, S. (2004). Supporting sustainability issues in urban transformation. *Urban Design International*, 9, 53-60.
- Sezik, M. (2018). Kentlerin tarihi ve kültürel dokusunun korunması bağlamında kentsel dönüşüm uygulamaları. *Kent Akademisi*, 11(4), 600- 608.

- Tanrıvermiş, H., Aliefendioğlu, Y., Özdemir Sönmez, F.N., Çabuk Kaya, N. ve Arslan, M. (2017). *Sincan İlçesi Saraycık Mahallesi kentsel dönüşüm projesi mevcut durum analizi ve etki değerlendirme*. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü Yayınları.
- Tatar, H. (2015). *Sürdürülebilirlik ölçütleri bağlamında kentsel dönüşüm projelerinin irdeelenmesi üzerine bir model: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi 1. etap hak sahibi konutları* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi)
- Temeljotov-Salaj, A. ve Lindkvist, C. M. 2021. Urban facility management. *Facilities*, 39(7/8), 525-537.
- TOKİ. (2023). İllere göre projeler. <http://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler>.
- TOBAŞ (2021). <https://www.tobas.com.tr/>
- Uzun, B. ve Şimşek, N.C. (2015). Upgrading of illegal settlements in Turkey: The case of North Ankara Entrance Urban Regeneration Project. *Habitat International*, 49(2015), 157-164.
- Yau, Y. (2011). Homeowners’ participation in management of multi-storey residential buildings: The Hong Kong’s case. *Property Management*, 29(4), 345-356.
- Young, T. (2004). *Castlefields: an Ambition for Regeneration and Plan for Action*. Taylor Young.
- Yüksel, Ö. (2007). *Kentsel dönüşümün fiziksel ve sosyal mekâna etkisi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi).

Esra Keskin

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden 2004 yılında mezun olan Dr. Esra Keskin, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalında 2007 yılında yüksek lisansını ve 2023 yılında doktorasını tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta olup, kentsel dönüşüm ve tesis yönetimi alanında çalışmalar yapmaktadır.

Dr. Esra Keskin graduated from Gazi University Faculty of Law in 2004, completed her master’s degree in 2007 and Ph.D. in 2023 in the Department of Real Estate Development and Management. She is currently working as a research assistant at Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, where she is studying urban transformation and facility management.

E-posta: esrkeskin@ankara.edu.tr

Harun Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü’nden 1991 yılında mezun olan Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda 1991-1993 döneminde yüksek lisans ve 1993-1996 döneminde ise doktora öğrenimini tamamlamış ve ayrıca 1995-1996 döneminde

MED-CAMPUS Çevre Yönetimi Yüksek Lisans Programını da tamamlayarak çevre yönetimi dalında yüksek lisans derecesini almıştır. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dekanı ve Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü başkanıdır. Bugüne kadar gayrimenkul ve varlık değerlendirme, gayrimenkul ve tesis yönetimi stratejileri ve uygulamaları gibi konularda hakemli dergilerde çeşitli makaleler yayımlamıştır.

After graduating from Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics in 1991, Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş completed his master's degree in 1991-1993 and his doctorate degree in 1993-1996 at Ankara University Institute of Science and Technology, Department of Agricultural Economics and also completed the MED-CAMPUS Environmental Management Master's Program in 1995-1996 and received his master's degree in environmental management. He is the Dean of Ankara University Faculty of Applied Sciences and Head of the Department of Real Estate Development and Management. He has published several articles in peer-reviewed journals on topics such as real estate and asset valuation, real estate, and facility management strategies and practices.

E-posta: harun.tanrivermis@ankara.edu.tr

Yeşim Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi bölümünden 2002'de mezun olan Prof. Dr. Yeşim Tanrıvermiş, 2004'te Tarım Ekonomisi ana bilim dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2011'de Ankara Üniversitesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi ana bilim dalında ilk doktora mezunu olarak doktora derecesini almaya hak kazanan Tanrıvermiş, Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü başkan yardımcısıdır. Lisans ve lisansüstü düzeyde; gayrimenkul değerlendirme ve uygulamaları, arazi ekonomisi ve yönetimi, taşınmaz değerlendirme teorisi ve uygulamaları, kamulaştırma ve yeniden iskân, taşınmaz ekonomisi ve yönetimi, koruma alanları yönetimi konularında dersler vermekte, araştırma projelerinde danışmanlık ve bilirkişilik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Prof. Dr. Yeşim Tanrıvermiş graduated from Ankara University, Department of Agricultural Economics in 2002 and completed her master's degree in Agricultural Economics in 2004. In 2011, she became the first Ph.D. graduate in Real Estate Development and Management at Ankara University and is the Vice Chair of the Department of Real Estate Development and Management at Ankara University Faculty of Applied Sciences. She teaches courses on real estate valuation and applications, land economics and management, real estate valuation theory and applications, expropriation and resettlement, real estate economics and management, and protected areas management at undergraduate and graduate levels, and continues her consultancy and expert witness activities in research projects.

E-posta: yesim.aliefendioglu@ankara.edu.tr

Teşekkür

Çalışmanın ilk versiyonları; 2-5 Haziran 2021 tarihleri arasında Almanya’da yapılan 27’nci Avrupa Gayrimenkul Derneği Yıllık Konferansı’nda (27th Annual Conference of the European Real Estate Society) ve 16-17 Eylül 2021 tarihleri arasında Hollanda’da yapılan 6’ncı Gayrimenkulde Disiplinlerarası Araştırma Konferansı’nda (6th Conference of Interdisciplinary Research on Real Estate) bildiri olarak sunulmuştur. Her iki konferansın bilim kuruluna, görüş belirten hakemlere ve tartışmalara katılan değerli araştırmacılara kıymetli katkıları ve TOBAŞ’a araştırma konusu alan ile ilgili destekleri için teşekkürü bir borç biliriz.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133 **Araştırma Makaleleri** / Research Articles

DOI: <https://doi.org/10.31198/idealkent.1390130>

Sayı *Issue* 42, Cilt *Volume* 15, Yıl *Year* 2023-4, 790-815

Evsizliğe Giden Süreç: Yaşam Koşulları, Aile ve Sosyal Destek Ağları Üzerine Derinlemesine Bir İnceleme¹

*

Musa Gürel²

ORCID: 0000-0003-4132-1700

Öz

Bu çalışma, evsiz bireylerin yaşadığı zorlukları, evsizliğe sürükleyen faktörleri, günlük yaşam şartlarını ve aile ile sosyal destek ağlarının rollerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Evsiz bireylerle yapılan araştırma için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş olup mülakatlar için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak Bursa il merkezinde sokak, terminal ve konukevinde kalan 14 evsiz erkek ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bulguların analizinde ise, betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, evsizliğe giden süreç, evsizlerin yaşam koşulları ve karşılaştığı zorluklar, aile ve sosyal destek ağları şeklinde üç ana tema üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda evsizliğin çoğunlukla aile içi sorunlar ya da ölümlerle başlayıp ekonomik kayıplar ve psikolojik sorunlarla derinleştiği belirlenmiştir. Evsiz bireylerin yaşam koşulları barınma, sağlık, ekonomik yoksunluk, istihdam, gıda, güvenlik, hijyen ve damgalanma gibi ciddi zorluklarla şekillenmiştir. Evsiz bireylerin neredeyse tamamının aile, arkadaş ya da diğer sosyal destek ağlarından yoksun olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu bireylerin duygusal, sosyal ve ekonomik destek sistemlerinden mahrum kaldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla, evsizliğin sadece barınma eksikliği değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik faktörlerin karmaşık bir etkileşimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Evsiz bireylerin yaşam kalitelerini iyileştirmek için, aile ve sosyal destek ağlarını güçlendirecek ve onları topluma yeniden entegre edecek kapsamlı sosyal politikaların veya hizmetlerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Evsizlik, evsizliğe giden süreç, yaşam koşulları, sosyal destek*

¹ Bu çalışma, "Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği" adlı doktora tezinin bir kısmı kullanılarak üretilmiştir.

² Dr, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı (mezun), E-posta: musa.gurel@hotmail.com

The Process Leading to Homelessness: An In-Depth Study on Living Conditions, Family and Social Support Networks

*

Musa Gürel³

ORCID: 0000-0003-4132-1700

Abstract

This study aims to comprehensively examine the difficulties faced by homeless individuals, the factors leading to homelessness, their daily living conditions, and the roles of family and social support networks. A qualitative research method has been preferred for the research conducted with homeless individuals, and a semi-structured interview form was prepared. Face-to-face interviews were conducted with 14 homeless men staying on the streets, at terminals, and in guest-houses in the city center of Bursa. In the analysis of the findings, the descriptive analysis technique has been utilized. The data obtained have been evaluated over three main themes: the process leading to homelessness, the living conditions of the homeless, and the challenges they face, as well as family and social support networks. The research results have determined that homelessness often begins with domestic issues or deaths and deepens with economic losses and psychological problems. The living conditions of homeless individuals are shaped by severe challenges such as housing, health, economic deprivation, employment, food, security, hygiene, and stigmatization. It has been revealed that almost all homeless individuals lack family, friends, or other social support networks. Moreover, these individuals have been identified as deprived of emotional, social, and economic support systems. Consequently, it has been concluded that homelessness is not merely a lack of shelter but also a complex interaction of social and psychological factors. To improve the quality of life of homeless individuals, the development of comprehensive social policies or services that will strengthen family and social support networks and reintegrate them into society is recommended.

Keywords: Homelessness, the process to homelessness, living conditions, social support

³ Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, Institute of Graduate Studies, Department of Social Work (graduate), E-mail: musa.gurel@hotmail.com

Giriş

Evsizlik olgusu son 40 yıl içerisinde, tüm dünyada giderek daha fazla ilgi çekmeye ve tartışılmaya başlamıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar özellikle Batı toplumlarında yoğunlaşmış olsa da, evsiz bireyler dünya genelinde her yerde görünürlüğünü arttırmaya devam etmektedir (Akyıldız, 2017, s. 71; Özdemir, 2010, s. 81; Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 9). Türkiye'de 2000'li yıllara kadar, evsizlik, kentsel yoksulluk ve konut sorunu politik bir müdahale gerektiren bir mesele olarak görülmemiştir. Kırsal alanlardan kentlere göç ile birlikte, hem barınma ihtiyacını karşılamak için gecekondu bölgelerinin varlığı, hem de sosyal bağlar için aile, akraba, komşuluk, mahalle gibi doğal sosyal destek ve koruma mekanizmalarının bulunması evsizliğin oluşmasını engellemiştir. Bu destekler, göç eden bireylerin ilk başlarda karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmelerine ve şehir hayatına uyum sağlamalarına yardımcı olmuş, toplumsal eşitsizliği önleyici bir rol oynamıştır. Ancak son 20 yılda yoğun göç alan şehirlerde, kent merkezlerine yakın bölgelerdeki ucuz kiralık konut seçeneklerinin azalması, kentsel yoksulluğu ve evsizliği artıran bir faktör olarak belirlenmiştir. Bu durum, şehirlerde yaşayan yoksul nüfusun artışına katkıda bulunmuştur (Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu, 2009, s. 37). Türkiye'de, özellikle büyükşehirlerde sokaklarda, terminal ve hastane acillerinde, geçici barınaklarda, camilerde ve parklarda evsiz bireylerin daha fazla görünür hale gelmesi, kamusal alanlardaki bu değişikliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Evsizlik tanımlarına bakıldığında, hemen hemen hepsinde ortak bir nokta bulunmaktadır: bireyin barınak sahibi olmaması, kamusal alanlarda uyuması ve düzenli bir evinin (kiralık ya da mülk olarak) bulunmaması (Bekaroğlu Doğan, 2020, s. 1345). Öte yandan Ravenhill (2008, s. 13) tarafından evsiz bireyler, çatısız, barınaksız ve güvencesiz veya istikrarsız yaşam koşullarına maruz kalanlar olarak da tanımlanmıştır. Çatısızlık, sokaklarda, parklarda veya açık alanlarda uyumak zorunda kalan ve bir çatı altında yatma imkânı olmayan kişileri ifade etmektedir. Barınaksızlık ise, çatısı olmayan yerlerde yaşamayan, ancak yine de konut olarak kabul edilmeyen yerlerde kalan kişilere atıfta bulunmaktadır. Güvencesiz barınanlar kategorisi, geçici konaklama hizmetleri, pansiyonlar, oteller veya akraba evlerinde yaşayan ve her an tahliye edilme tehdidi altında olan bi-

reyleri kapsamaktadır. Diğer yandan, "çatısızlık" terimi bazen fiziksel, yasal ve sosyal alanlardan yoksunluk anlamına gelirken, evsizlik daha geniş bir kapsamda yasal ve sosyal dışlanmayı da içerebilmektedir. Her iki durumda da bu koşullara sahip bireyler evsiz olarak kabul edilmiştir (Femi, 2017, s. 7).

Evsizlik üzerine yapılan çalışmalar, yapısal nedenler (işsizlik, yoksulluk, konut piyasası, sosyal politikalar) ve bireysel nedenler (aile içi sorunlar, akıl hastalığı, alkol ve madde bağımlılığı) üzerinde odaklanmıştır. Ancak son yıllarda, bu iki nedenin birleştiği hibrid bir yaklaşım ile bu sürecin diğer etkenleri de tartışılmaktadır (Main, 1998: 41). Bu bağlamda bireyleri evsizliğe sürükleyen süreç, birçok farklı aşamadan oluşan karmaşık ve çoğu zaman kişisel ve yapısal faktörlere bağlı bir durumdur (Somerville, 2013, s. 388). Başlangıçta kişisel nedenlerle ortaya çıkan süreç, zamanla ekonomik zorluklara; iş kaybı, aşırı borçlanma veya beklenmedik gelir düşüşlerine bağlı olarak gelişebilir. Bu durum, kira ve faturalar gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını güçleştirerek aile içerisinde sorunların oluşmasına katkı sağlayarak evsizliğe yol açabilmektedir. Yetersiz konut veya standart dışı koşullarda yaşamak, evsizlik sürecine doğrudan etki ederek süreci şekillendirmektedir (Song vd., 2020, s. 809). Bu süreç içerisinde birey, aile ve arkadaş çevresinden yeterli desteği alamayabilir, bu da onun yalnızlaşmasına ve daha da zor bir duruma düşmesine neden olabilmektedir (Wright vd., 2020, s. 1030). Dolayısıyla farklı nedensel perspektifler, evsizliği aile ve sosyal ilişkilerde yaşanan problemlerin bir sonucu olarak değerlendirmiştir (İlhan ve Ergün, 2010, s. 81).

Ayrıca Johnson'a göre (1997, s. 443), evsizliğe giden süreçte, sağlıksız koşullar, madde ve alkol kullanımı, evsizliğe katkıda bulunabilen başka bir önemli faktördür. Madde kullanımı ve evsizlik arasındaki ilişki iki yönlüdür; madde kullanımı evsizliğe yol açabilirken, evsizlik de madde bağımlılığını tetikleyebilmektedir. Bağımlılık nedeniyle kişi işini kaybedebilmekte, ailesi ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri zedelenebilmekte ve bu da maddi destek kaynaklarının azalmasına yol açabilmektedir (North vd., 2010, s. 1056).

Bu bakımdan tüm bu faktörler birleştiğinde, istikrarlı barınma durumundan soyutlanan birey, sokakta yaşamaya başlamaktadır (Johnson vd., 1997, s. 442). Sokakta yaşamak ise kendi başına bir dizi yeni zorluğu beraberinde getirir; sağlık durumunun kötüleşmesi, güvenlik sorunları ve sosyal izolasyon gibi. Uygun yardım ve destek mekanizmaları devreye girmediğinde, bu durum bireyin uzun dönem evsizliğe sürüklenmesine ve

topluma yeniden entegre olmasını zorlaştıran ciddi bir sosyal sorun haline gelmesine neden olabilmektedir (Marra vd., 2009, s. 350; Eyrich-Garg, 2010, s. 366). Bu bakımdan evsizliğe giden süreç, sosyal destek ağları, yaşam koşulları ve aile dinamikleri gibi çeşitli faktörlerle şekillenebilmektedir. Bu durum ise kişiyi, yalnızlık ve izolasyon duygularını etkileyebilmektedir (Bower vd., 2017, s. 1-2). Bundan ötürü evsizliği yaşayan kişi, genellikle sosyal izolasyon yaşadığı için ve sınırlı sosyal desteklere veya aile ağlarına sahip olduğu için bu süreçten kurtulması çok zor olabilmektedir. Nitekim evsiz bireyler, genellikle genel nüfusa kıyasla daha az aile ve sosyal desteğe sahiptir (Fisk vd., 2000, s. 357).

Sosyal destek eksikliği ise birçok açıdan yoksunluğu dile getirmektedir. Robertson (1988, s. 315) tarafından belirtilen sosyal destek, dört temel bileşenden oluşmaktadır: 1) Bireyin kendini değerli hissetmesine yardımcı olan duygusal destek, 2) Bireyin sorunlarını tanımlamasına, anlamasına ve çözüm önerileri almasına olanak tanıyan bilgi desteği, 3) Bireye toplumsal aidiyet hissi veren sosyal birliktelik desteği, 4) Bireyin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olan araçsal destek. Doğan'ın (2008, s. 31) çalışmasında ise, sosyal destek, bireyin çevresinden yardım talep etmesi ve bu yardımı kabul etmesiyle ilgili bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan, sosyal destek ağları, yaşam koşulları ve aile dinamikleri, evsizlik riskine katkıda bulunduğu gibi bu durumlar iyileştirildiğinde kişinin bu süreçten çıkması da sağlanabilir. Bu bağlamda aile dinamikleri ve sosyal destek ağları, evsizliği anlamak ve ele almak için kritik bir rol oynar.

Evsiz bireylerin karakteristik özelliklerine baktığımızda; birçok evsiz birey zihinsel sağlık sorunları yaşarken, bazıları ise zihinsel açıdan uyanık ve net bir düşünce yapısına sahip olabilmektedir. Kimi alkol ve uyuşturucu kullanımına meyilli olabilirken, kimileri bu tür bağımlılıklardan uzak durmaktadır. Bazı evsizler toplumsal desteklere başvururken, diğerleri kendi çabalarıyla maddi gelir sağlamaya çalışmaktadır. Bütün bu çeşitliliğe rağmen, Wright ve Rubin (1991, s. 208), evsiz bireylerin çoğunun fiziksel engellilik gibi bedensel sorunlar yaşadığını, aile bağlarının genellikle zayıf veya tamamen kopuk olduğunu, sosyal dışlanmışlık ve şiddetli yoksulluk içinde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal ilişkileri genellikle zayıf olup toplumsal kaynaklardan faydalanma konusunda da genellikle pasif olabilmektedirler (Acar ve Erbay, 2013, s. 9). Bu bakımdan ev-

sizlik, toplumsal kaynaklara sınırlı erişim, kişilerin konut, hijyen, güvenlik, gıda ve diğer temel ihtiyaçlara erişimlerinin sınırlı veya hiç olmadığı bir durumu da ifade edebilmektedir.

Diğer taraftan evsiz insanların yaşam koşulları genellikle istikrarsızlık, güvensizlik ve temel ihtiyaçların eksikliği ile betimlenmektedir. Biswas-Diener ve Diener (2006)'e göre evsiz bireyler, sıklıkla güvenli ve istikrarlı bir konuta erişimden mahrum kalarak tehlikeli yaşam durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bireyler geçici barınaklarda, terk edilmiş binalarda veya sokaklarda yaşamakta ve bu durum onları sert hava koşullarına ve güvenlik risklerine maruz bırakabilmektedir (Johnson ve Chamberlain, 2008, s. 343). Evsiz bireyler çoğu kez berber, banyo olanakları gibi uygun hijyen kaynaklarına erişimden de yoksundurlar (Taylor ve Dear, 1981, s. 225-227). Sert iklim şartlarına maruz kalma ve hijyen standartlarının altında bir çevrede bulunma, ciddi sağlık sorunlarını meydana getirmektedir (İlhan ve Ergün, 2010, s. 80). Ayrıca, eksik ve yetersiz beslenme, uykusuzluk, madde ve alkol kullanımı gibi faktörler de sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yaşam koşulları, evsiz bireylerin genel sağlık durumlarını ciddi şekilde etkileyerek onları kronik hastalıklar, zihinsel sağlık sorunları ve erken yaşam kaybı riski ile karşı karşıya bırakabilmektedir (Fazel, Geddes, ve Kushel, 2014, s. 1532).

Evsiz bireyler sıklıkla damgalanma ve sosyal dışlanmayla da karşılaşabilirler, bu da onları ana akım toplumdaki daha da izole edebilmektedir. Bu durum, evsiz bireylerin genellikle genel nüfusa kıyasla daha düşük yaşam memnuniyeti ve mutsuzluk yaşamalarına neden olabilmektedir (Biswas-Diener ve Diener, 2006, s. 187). Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, sokaklarda yaşayan bireylerin hayatlarına dair kapsamlı bir perspektif sunmak ve evsizliğe giden süreci, yaşam koşullarını, aile ve sosyal destek ağlarının bu süreçteki rollerini derinlemesine incelemektir. Belirlenen amaç doğrultusunda araştırmanın temel sorunsalı şu şekilde ifade edilebilir: evsizliğe yol açan sürecin temelinde, evsiz bireylerin yaşam koşulları ve aile/sosyal destek ağlarının rolü nedir? Araştırma problemine yanıt bulmak amacıyla evsiz bireylerin konukevinde ve sokaklarda yaşadığı sürece odaklanılmıştır. Ayrıca, aile bağları, arkadaşlık ilişkileri ve toplumsal destek ağlarının, evsiz bireylerin yaşam kalitelerini ve topluma reintegrasyon süreçlerini nasıl etkilediği de bu çalışmanın kapsamında ele alınmıştır.

Yöntem

Evsizliğe giden süreç, yaşam koşulları ve aile ile sosyal destek durumlarının detaylı bir şekilde incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmanın temelinde ise, olguların bütüncül şekilde incelenmesi, kompleks ve değişken bir doğası bulunan bireyin davranışları ve bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamın gözetilmesi oldukça önemlidir (Karataş, 2015, s. 62-63). Araştırmada evsiz bireylerin evsizlik deneyimleri, yaşam koşulları, aile ve sosyal destek ağları hakkında derinlikli bilgi elde etme fırsatı veren, araştırmacıların çeşitli olgular ve olaylar hakkında özet bilgi toplamak için sıkça başvurdukları bir yöntem olarak kabul edilen betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır (Büyükoztürk vd., 2008).

Örneklem

Bu araştırma da Bursa ili evsizlerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biri olması nedeniyle (Gürel, 2023, s. 6) çalışma sahası olarak seçilmiştir. Veri grubuna amaçlı ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak ulaşılmıştır. Nitekim amaçsal örnekleme tekniğinde araştırmacı araştırma sorularına cevap bulabileceği düşündüğü bireylerden veri toplamaktadır (Coşkun, vd., 2015, s. 142). Amaçsal örnekleme tekniği olan ölçüt örnekleme kullanılarak Bursa il merkezinde sokaklarda ya da konukevinde yaşayan ve belirli kriterleri karşılayan evsiz bireyler örneklem olarak seçilmiştir. Bu kriterler arasında ruhsal rahatsızlıkların olmaması, aşırı alkol ya da madde kullanımının bulunmaması, iletişim sorunlarının olmaması, kendilerini ifade edebilme yeteneği ve araştırmaya gönüllü olarak katılma isteği yer almaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak, amaçlı örnekleme ile konukevinde, kartopu örnekleme yöntemiyle de sokakta (terminal, park, cami avlusu) kalan toplam 14 evsiz bireyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırmada evsiz bireylere uygulanacak yarı yapılandırılmış görüşme formlarının uygulanabilmesi adına İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 30.04.2021 tarihinde çalışmanın etik açıdan uygun bulunduğu onayı alınmıştır. Çalışma kapsamında nitel veriler araştırmacı tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir.

Evsiz bireylerle yazılı ve sözlü onayları alındıktan sonra yapılan görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Her iki katılımcı grubuyla yapılan görüşmelerde toplamda 620 dakikalık ses kaydı ile 135 sayfalık deşifreye erişilmiştir. Transkripsiyon da ortaya çıkan 63 kod ile ana temalar ve alt temalar elde edilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler kodlanarak kategoriler elde edilmiştir. Kategoriler, araştırmanın amacına göre ana temalar altında birleştirilmiştir. Kodlar ve kategoriler üzerinden başlıklar ve alt başlıklar oluşturularak bulgular verilmiştir. Elde edilen bu temalar üzerinden araştırmacının sonuçları kendi yorumlarıyla sunması ve değerlendirmesi anlamına gelen betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kod	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Yaşadığı Yer	Eğitim	Evsizlik Süresi
KE-1	74	Düzce	Bekar	STK konukevi	Lise	36 ay üzeri
KE-2	53	Muş	Bekar	Belediye konukevi	İlkokul	0-12 ay
KE-3	56	Kars	Evli-ayrı	Belediye konukevi	Lisans	13-36 ay
KE-4	45	Sinop	Evli-ayrı	Belediye konukevi	Lise	0-12 ay
KE-5	42	Bursa	Bekar	Terminal	İlkokul	0-12 ay
KE-6	56	Erzurum	Boşanmış	Belediye konukevi	Lise	36 ay üzeri
KE-7	55	İstanbul	Boşanmış	Sokak-cami	Lise	36 ay üzeri
KE-8	36	İzmir	Bekar	Terminal	Ortaokul	36 ay üzeri
KE-9	29	Bursa	Bekar	Sokak-metruk bina	Lise	13-36 ay
KE-10	57	Bursa	Boşanmış	Stk konukevi	Ortaokul	36 ay üzeri
KE-11	54	Kars	Evli	Terminal	İlkokul	36 ay üzeri
KE-12	57	Ankara	Boşanmış	Stk konukevi	İlkokul	36 ay üzeri
KE-13	56	Bursa	Evli	Sokak-park	Ortaokul	0-12 ay
KE-14	25	Diyarbakır	Bekar	Terminal	Lise	36 ay üzeri

“KE” Katılımcı Evsiz kısaltılması olarak ifade edilmiştir. Bulgularda da bu kodlar kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular; evsizliğe giden süreç, evsizlerin yaşam koşulları ve karşılaştığı zorluklar, aile ve sosyal destek ağları şeklinde üç ana tema üzerinden değerlendirilmiştir.

1. Evsizliğe Giden Süreç

Bireyleri evsizliğe sürükleyen süreç, aile içi sorunlar, ekonomik zorluklar, işsizlik ve mental sağlık sorunları gibi hem yapısal hem de bireysel etmenlerin etkileşimiyle başlamaktadır. Yüksek konut maliyetleri ve düşük gelirler, bireyleri barınak bulmada zorlar; ailevi kopukluklar ve bağımlılık sorunları ise onları toplumsal destek sistemlerinden uzaklaştırır. Bu nedenle, evsizliğe giden süreç, bireysel ve toplumsal dinamiklerin birleştiği karmaşık bir durumdur. Bu bölümde, evsizliğin nasıl anlaşıldığı, bir bireyin evsizliğe nasıl sürüklendiği, evsizliğe sebep olan faktörler gibi konular evsizliği yaşayan bireylerin bakış açısıyla ele alınmıştır.

Evsizlik Algısı, Evsizliği İlk Deneyim ve Sonrası

KE-10'e göre gerçek anlamda evsiz olabilmek için aile bağlarıyla iletişimin olmaması, yalnız ve kimsesiz olması gerekmektedir.

Evsiz, ailesi olmayan kimsesiz kişidir. Ev küçük bir kulübe ile ya da bir barınma ile de çözülebilir ama o kişiye evsiz diyebilmemiz için gerçekten bu dünya da birinci dereceden yakınlarını kaybetmiş olması lazım. Hastane de günlerce refakatsizsen evsizsin.

Evsiz, vatansız, yersiz, yurtsuz olarak da vurgulanmıştır. Nitekim bunların altında yatan temel duygunun ise çaresizlik olduğu görülmektedir.

Evsiz bir insan tamamen vatansız, yurtsuz bir insana benzer. Evi yoksa bir insanın her şeyde çaresizdir, kendisini boşlukta hisseder, tutunacak bir dalı yoktur, yaşam için hevesini kaybeder (KE-7, 61y).

Katılımcıların çoğu evsizlik sürecinin aile içerisinde yaşanan sorunlar veya aile üyelerinden birinin kaybı ve boşanma gibi nedenler ile başladığını belirtmiştir.

İlk eşim vefat etti benim kıyamet başladı sonra 2. Kez daha evlendim ama sürmedi. 15 yıldır aile vs yok. Tek çalıştım düzensiz bir şekilde ev de sokaklarda barınmalarda kaldım süründüm (KE-1, 74y).

Kendimi ilk olarak eşimden ayrıldıktan sonra evsiz hissettim. Aile kopukluğu olduktan sonra hayatın manası kalmadı. Ailem, çocuklarım

için yaşıyordum ama onlarda sırtını dönünce otomatik olarak boşa düşüyorsun ve tek başıma kalıyorsun (KE-7, 55y).

Sosyoekonomik şartlar ve buna bağlı gelişen yoksulluk, işsizlik ve ekonomik yetersizlik, kişileri evsizliğe sürükleyen en önemli nedenlerden birisidir.

Dönerci dükkanım vardı esnaftım durumum çok iyiydi. Biraderler benden mal kaçırdılar, kendi üstüne aldılar bütün malları. Benim yerime başkası olsa intihar eder çünkü tepeden dibe indim zirvedeydim aşağı düştüm (KE-15, 58y).

En büyük sebep tabi ki ekonomik durumlar. Fakirlik. Ailem zaten fakir babamı 10 yaşında kaybettim yoksul kaldık annem de eğitilmiş bir insan değil bizimle çok ilgilenemedi yönlendiremedi. Yani temelinde yoksulluk var ve buna bağlı olarak ailevi problemlerin ortaya çıkmasıdır (KE-12, 35y).

Madde, alkol ve kumar bağımlısı olan evsiz bireyler de oldukça fazladır. Genellikle bu bireyler ilk başlarda sokak ile ev arasında git gel yaşamaktadır. Bir süre sonra aileye ve çevreye verdikleri zarardan dolayı tamamen sokağa düşmektedirler. KE-14, bağımlılığın evsizliğe nasıl etki ettiğini şöyle ifade etmiştir:

Benim gençliği mahveden en büyük şey madde yani kendi hatam. Ben bir boşluğa düştüm ilk içerken bir şey olmaz diye zannettim ama bir baktım içten içe gidiyorum. Annemi de kaybetmem bu alışkanlığımı daha da artırdı. Depresyon, psikolojik sorunlar ilaçlar kullanmaya başladım. Babam da yüzüme kapatınca kapıları sokakta terminalde yaşamaya başladım.

Yüksek konut maliyetleri, özellikle düşük ve sabit gelirli gruplar için yaşanabilir mekânları ulaşılamaz kılarken, ekonomik baskıyı artırarak daha fazla insanın evsizliğe itilmesine neden olmaktadır.

Kira muhabbetleri, iş olmuyor, hayvan gibi çalışıyorsun hakkını alamıyorsun yetmiyor. Çalışmayınca ne oluyor evler yuvalar yıkılıyor. Yuvaların yıkılmasının en büyük sebebi ev kiralardır(KE-13, 56).

Evsizliğe giden süreç, genellikle aile içi sorunlar ve kayıplar, ekonomik sıkıntılar, iş kaybı, yeterli gelirin olmaması, mental sağlık sorunları, bağımlılık, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği gibi bir dizi aşamayı içermektedir.

2. Evsiz Bireylerin Yaşam Koşulları ve Zorluklar

Evsiz bireylerin yaşam koşulları, genellikle toplumun diğer kesimlerine göre daha zorlayıcıdır. Genellikle barınma sorunu, beslenme zorlukları, sağlık ve güvenlik sorunları, psikolojik ve sosyal sorunlar, ekonomik zorluklar ve işsizlik, hijyen ve giyim, hizmetlere erişim zorlukları ve sosyal izolasyon gibi zorluklar, evsizlerin yaşam koşullarını içermektedir.

Barınma, Aile ve Yalnızlık

Yıllarca sokaklarda kalan KE-6, barınma imkânından yoksunluğun meydana getirdiği zorluğu ‘ölsem de kurtulsam’ şeklinde aktarmıştır;

Kışın çok üşüdüm sokaklarda. Ölsem de kurtulsam dedim hep. Parklarda kaldım, sonra cami hocası bir yer ayarladı orda kalmaya başladım 10 yıl sağda solda kaldım çok zorlandım dışarıda. Orda burada hep geçiştirdim hayatımı.

Evsiz bireyler, aileleri veya eski sosyal çevreleriyle bağlantılarını kaybederek, yalnızlık ve çaresizlik gibi duygularla yaşam koşullarını açıklamıştır. Cezaevinde yıllarca kalmış olan 57 yaşındaki KE-12, “Her şey zorladı beni, ailesizlik, destek verecek insanların olmaması, cezaevinde ömrün yarısı geçmesi, çıkıp yeni bir hayata başlayamamak benim adım zor olmuş hayatım nasıl olsun” şeklinde umutsuzluğunu dile getirmiştir. KE-7, maddi olanakların bir şekilde düzeltilebileceğini ama yalnızlığın çok zor olduğunu belirtmiştir; “İlk 4 yıl aile hasreti en büyük zorluğumdu. Çalışıyordum para sıkıntım yoktu ama ailesizlik. Bekar adamsın yalnızlık yaşıyorsun bunlar çok zor”.

Evsiz bireyler, sokakta yaşadıkları için fiziksel saldırı, hırsızlık veya başka türdeki tehlikelere karşı daha savunmasızdır.

Her türlü insanla karşılaşıyorsun, yani esrarcısı, içkicisi, bağımlısı var. Benim sokakta terliğimi, ayakkabı, en son battaniyemi soydular ulan dedim bari sokakta kalan adam soyulmaz. Tabi tehlike altındasın şimdi tahtanın üstünde yatıyorsun gece 3 de birkaç kişi kaldırıyor başında duruyor uyuşturucu sigara var mı diye. Sokakta kalmak zor ve tehlikeli (KE-8, 36y).

Sağlık Durumu

Evsiz bireyler, genellikle sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmakta ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşamaktadır. Yetersiz beslenme, dü-

zensiz uyku, hijyen eksikliği ve sürekli stres gibi faktörler, evsizlerin genellikle bağışıklık sistemlerini zayıflatmakta, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Sağlık sorunlarım da zorladı her şey üst üste geldi yeşil kartım kapalı ilaçlarımı alamıyorum kronik rahatsızlıklarım var, hastaneye gitmem gerekiyor tedavi olmam gerek kalp hastasıyım hastaneye gidemedim ikametim olmadığı için yeşil kart çıkartamadım. Yani böyle bir ortam yani bütün şartlar o kadar hazırды ki intihar için. Bunlar zorladı evsizken sağlık giderini karşılayamıyorsun, kimseden birşey isteyemiyorsun, can güvenliğinin yok bunlar hepsi insanı mahveder (KE-1, 74y).

Ayrıca, zihinsel sağlık sorunları ve bağımlılıkları olan evsizlerin bu durumlarıyla ilgili uygun tedavi ve destek hizmetlerine erişimi de sınırlıdır.

Ben bir boşluğa düştüm. Depresyon, psikolojik sorunlardan dolayı ilaçlar kullanmaya başladım. Sonra tedavi olmak istedim ama o yerlerde beni almadı kimlik yok, ikamet yok (KE-14, 25y).

Ayrıca öz güven ve sosyal statü kaybı da evsizliği içinden çıkılmaz hale getiren psikolojik zorluklar olarak ifade edilmektedir.

Özgüvenin bitmesi de insanı zorluyor bitiyorsun, sağlığın mahvoluyor abi tamamen. Bakıyorsun elinde bim poşeti dolu dolu gidiyor sen de hiçbir şey yok başkasının vicdanına kalmışsın, bir kere ağladım ya benim de sucuk istiyor ya canım ama alamıyorsun işte kendimde güç bulamıyorum (KE-2, 53y).

Ekonomik Yoksunluk ve İstihdam Koşulları

Evsizlerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri de sosyoekonomik sorunlardır.

Beni en çok zorlayan husus işsizlik oldu. Ne kadar hayata tutunma istesem de düzenli bir iş olmadığı müddetçe çok zorlandım. Ben geçmişimden sıyrılmak istiyorum ee hadi kimsesizliği, yalnızlığı, yersiz yurtsuzluğu, evsizliği geçtim, bağımlılıkları geçtim ama çalışıp tutunmak istiyorsun ee hani iş nerde iş arıyorsun temiz kağıdı istiyor (KE-8, 36y). İşsizlik en büyük sebebi. Mesleğim yok tahsilim yok düzgün. Ekonomik sebepler çoğunlukla beni evsiz bıraktı. İş bulamamak da diğer bir sorun çünkü evsiz olduğun kalacak belli bir yerin olmadığı için kimse iş de vermiyor güvenmiyor, düşkün olduğun için sana eziyet edip para vermiyor hakkını yiyor (K9, 29y).

Ekonomik yoksunluk çoğu evsiz bireyi bankalardan kredi çekmeye sebep olmakta ve bu durum hayatı boyunca borçları ödeyemeyen duruma

düşürebilmektedir. Nitekim KE-10 bu durumu “Çoğumuz emekli bir sürü kredi çektik hem alkol hem de hayatta kalmak için ama ömür boyu borç ödeyeceğiz işte..” şeklinde izah etmiştir.

Gıda, Güvenlik ve Hijyen Koşulları

Evsiz bireyler genellikle sağlıksız koşullar, şiddet, gasp, ölüm gibi çok tehlikeli durum ve ağır koşullarla karşılaştığını sıklıkla dile getirmiştir.

Sokakta banyo, yemek sorununun oluyor. Tehlike altındasın zaten. Şimdi bankta yatıyorsun gece ne idiği belirsiz kişi kaldırıyor başında duruyor sigara var mı diye. Bu sefer daha güvenli diye hastaneler ya da terminallere gidiyorsun ama oradan da kovuluyorsun. Hijyen olarak, bir tane gömleğim vardı her gün yıkayıp giyiyorum (KE-4, 45y).

Evsizlerin karşılaştığı diğer bir zorluk ise onur kırıcı bir şekilde, insanlardan bir şey istemek zorunda kalma, bir başkasına muhtaç olma olarak belirtilmiştir.

Beni inciten asıl şey, insanlar sanki hep bir şeyler istiyormuşum gibi bakıyor. Geçen gün hiçbir şey yememiştım bir vatandaş bana baktı anladı o bana sanki muhtaçmışım gibi hissettirdi, ihtiyaç sahibi gibi gördü. Yani biz bir başkasının gözünde muhtaç olarak çaresiz aciz olarak görüyoruz bu en büyük zorluk (KE-6, 56y).

KE-11 ise, üç gün aç kalmış, sokakta saldırıya uğramış ve yaralanmıştır:

Evsizlik sürecinde can güvenliği zorluğu yaşadım bu birincisi. İkincisi yapı olarak ben karnım aç diyemeyen bir tipim, buraya gelmeden önce 3 gün aç kaldım kimseden bir şey isteyemedim. Sonra saldırıya uğruyorsun telefonumu elimden almaya kalktı iki tane tinerci falçatayla kolumu sıyırdı yaraladı, yani sokaktaki bir insanın can güvenliği yok.

Öte yandan yaşanan sorunlar ve zorluklar evsizlerin hayatta kalma stratejisi geliştirmesini sağlamıştır.

Bir kere yağmur yağınca gece soğuk olunca nerede kaldı kim takar bizi. Nasıl yaşayacağını ayakta duracağını artık yaşaya yaşaya öğreniyorsun. Mesela 24 saat açık olan kıraathaneler var uyumak yasak ama karnım açsa param yok diyorum gece fırına gider ekmek alırım, sabah kahveye geçince çay verirler, öğlen aşevine gider yemek yiyorum. Gündüz dükkan dolaşırım durumunu başımdan geçeni anlatırım bir şeyler verirler gider bir yerlerde otururum (KE-6, 56y).

Evsizliği eşiyle birlikte sokak geçiren KE-4, içerisinde bulunduğu zor koşullara rağmen nasıl hayatını devam ettirmeye çalıştığını şöyle açıklamıştır;

Çadırda kaldık para yok açız bu çok zor bir durum. Eşimle kalıyorum bide gece içeni var uyuşturucu kullananı var. Sonra bizim gibi evsiz olan birisinin çöp kutularından bira şişesi falan topladığını gördüm sonra bende elime aldım poşeti bira şişesi falan toplamaya başladım. Görüldüğü üzere bazı evsizler başa çıkma stratejileri oluşturmaktadır.

Sosyal Dışlanma ve Damgalanma Durumu

Sosyal dışlanma ya da damgalanma evsizlerin yaşadığı diğer zorluklardır. Bu durum, bireylerin toplum içinde izole olmalarına ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta mahrum kalmalarına yol açarak, onların yaşam kalitelerini düşürüp toplumla bağlarını zayıflatmaktadır. KE-13, yaşadığı aile içi sorunları çözmek amacıyla yetkililere başvurmasına rağmen karşılaştığı duyarsızlık ve damgalanma durumunu şöyle ifade etmektedir:

Ben hayatta bir kişiye zarar vermiş değilim, kavga etmiş değilim. Gittim polise dedim eşimle sıkıntım var, yuvam dağılıyor, gittim avukata, görevlilere, savcıyla yüz yüze konuştum ne dedi biliyor musun senin mezuniyetin ne, nerede kalıyorsun dedi. Yaw insanların düşeni adam yerine koymaması, garibansın zor kalmış evsizsin diye damgalaması, bunlar çok zor şeyler.

KE-2, “elinden tutulursa hayat kurtulur” şeklinde sosyal desteğe vurgu yaparak, damgalanma ve sosyal dışlanmaya dikkat çekmiştir:

İnsan sohbet etmeden konuşmadan tanıyabilir mi uzaktaki bir insanı başkasının yorumu üzerinden nasıl anlayabilirsin. Halbuki her sokakta gördüğün bir garip dilenci ya da hırsız mı öyle insanlar var ki sokakta ama temiz dürüst ekmek parasının peşinde sadece akılsızlığının ya da hayatın acımasızlığının sonucunu yaşıyor. Ama insanlar anlarırsa yardımcı olurlar elinden tutup ona yardım ederse hayatı kurtulur onu bilmiyorlar.

Özellikle iş arama süreçlerinde evsizlik damgasından dolayı kişilerin yaşadıkları zorluklar çok fazladır.

Toplum iyi bakmaz yani evsiz adama güvensizlikten dolayı. Alkoliği var, hırsız var yani her türlü olay var. İnsanlar çekinerek bakar. İş aramaya gidiyorsun nerede kalıyorsun barınma da adam seni çalıştırmaz bence haklıdır. Tabi herkesi zan altında bırakmamam lazım iyileri de vardır (KE-5, 42y).

3. Sosyal Ağlar, Aile İlişkileri ve Destek Mekanizmaları

Evsiz bireyler, yaşamlarını sürdürebilmek için bir dizi zorluğa göğüs germek zorunda kalırken, sosyal ağlar ve aile ilişkileri bu süreçte hayati öneme sahip olabilmektedir. Ancak, genellikle aile ve diğer sosyal destek ağlarından yoksun oldukları göze çarpmaktadır.

Yok abi ya. Sen öyle düşünce kimse dönüp bakmıyor arkadaşlarda akrabada uzaklaşıyor. Kışın zaten herkes telefonunu kapatır aramasında aman birşey istemesin. Ben zaten kimseden istememeye çalıştım. Valla büyük ablam arada bir para yolluyor ama onun dışında kimsem yok devlet yardım ederse ediyor (KE-14, 25y).

KE-1 ise, sosyal destek durumunu ifade ederken “gölge etme başka ih-san istemem” şeklinde kimseden herhangi bir destek almak istemediğini vurgulamıştır.

Aile ilişkilerinin devam etmesini ekonomik şartların iyi olmasına bağlayan bazı evsizler, maddi şartların aile ve sosyal ilişkilerde belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Bizde zengin hep zengin fakir hep fakir kalır. Kimse yoksulu düşeni takmaz. Ben aylarca hastane köşelerinde sokaklarda kaldım kimse el atmadı. Ben Almanya doğumluyum çocukluk yıllarımda varlıklıydık sonra babam iflas etti evler dükkânlar gitti akrabalıkta para gidince bitti (KE-9, 29y).

Bazı evsizlerin, aile içerisinde diğerlerine yük olmamak, minnet duymamak, aciz görünmemek gibi duygulardan dolayı herhangi bir desteği kabul etmediği anlaşılmıştır.

Ailem olarak kardeşlerim var 4 tane. Bursa da dükkanı olan var, birisi hastane de çalışıyor. Geçenlerde geldiler buraya yardımcı olmak istediler burada nasıl duracaksınız, kış var vs ama biz minnet olmak istemedik şuan karnımızı doyuruyoruz burada. Ben aciz görünmek istemedim bir şey istemedim onlardan (KE-4, 45y).

Madde ve alkol kullanımı, aile bağlarını ve sosyal ilişkileri ciddi şekilde zedeleyen önemli faktörlerden biridir.

Çok kötü etkiledi beni madde kullanmam aileyle iletişimimi kaybettirdi. Bir süre sonra onlarda dayanamadı babamın yaptığı bütün kilitleri değiştirme durumu beni çok üzdü ama haklıydı biliyorum. Arkadaşlarımdan yardım edenler oldu ben sokaktayken gel kıyafetini yıka banyo yap diye çağırın oldu sağolsun ama nereye kadar (KE-14,25).

Bazı evsiz bireyler ise aile ile iletişimin olduğunu ama içerisinde bulunduğu evsizlik halini gizli tuttuğunu belirtmişlerdir.

Aslında ailemle bir problemim yok istesem şimdi de giderim bana güvenirler. Bu süreçte evsiz olduğum dışarda kaldığım için ailemden akrabalarımın çevremden maddi manevi destek alamadım. Çünkü bu durumu gizliyorum yani beni çalışıyor biliyorlar. Çünkü kendini o durumda göstermemek için, çoğu çekindiği utandığı için söylemez (KE-7, 55y).

Sokaklarda ya da sığınma evlerinde yaşamını sürdürürken, temel ihtiyaçlarını karşılamamanın ve güvenli kalmayı başarmanın yollarını arayan bireyler, aynı koşullara sahip diğer evsiz gruplarıyla yeni sosyal ilişkiler kurmuşlardır.

En büyük desteği evsizler olarak kendi aramızda hallediyoruz, nerde yemek verilir, nerelerde kalınır, nerde banyo yapılır vs birbirimizi motive ediyoruz ve desteklemeye çalışıyoruz (KE-6, 56).

Bu yeni oluşturulan sosyal ağın, bireyin duygusal ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktan ziyade, temel yaşam ihtiyaçlarını gidermeye yönelik daha çok araçsal bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir. Çoğu evsiz birey aile, arkadaş ve yakın sosyal çevresinden destek olmadığını ifade etmiş olsa bile bu durumun aksine evsizlik sürecinde özellikle arkadaşlarının desteğini alan evsizler de vardır.

20 yıldır sadece arkadaşlarımın desteğini aldım başka kimsem olmadı. Onlarla da hala görüşüyorum. Bana manevi destekleri oldu bende zamanında onlara iyilik güzellik yaptım ve karşılığındaydı hep bir sofraya kurarsın, alkol koyarsın karınlarını doyururduk (KE-8, 36y).

Öte yandan aile, arkadaş ve yakın sosyal çevreden alınamayan destek, toplum içerisinde ki herhangi biri tarafından da çoğu kez karşılanabilmektedir. Bu bazen bir esnaf, imam, polis, sağlık çalışanı veya bir gönüllü olabilmektedir.

Hastane de bir sosyal çalışmacı o çok destek oldu sağlık sorunları yaşadığım süreçte beni bir bakım evine aldırdı ben orda yaklaşık 3 ay tedavi aldım bastonla gittim yürüyerek çıktım (KE-21, 57y).

Bazı insanlar çok iyi kalpli bazıları kaçır bizden küçümser. İyi insanlar var gelip hal hatır soruyorlar. Park da kalıyoruz spor aletleri var gelip elbise bırakan bir ihtiyacımız var mı diye soran var. Geçen biri geldi para uzattı bugün benden kahvaltı yapın dedi zorla uzattı (KE-4, 45y).

KE-2 esnaftan aldığı desteği şöyle ifade etmiştir. “Mesela Allah razı olsun terminal de gariban babası izzet abe var yemeğini suyunu veriyor para yardımı ediyor adam mesela başka şehre gidecek otobüs bileti alıyor harçlık verip gönderiyor”.

Evsiz bireylerin zorlayıcı yaşam koşulları, aile bağlarının kopmasına ve sosyal ağlarının daralmasına neden olmakta, bu da onları toplumdan giderek daha fazla izole etmektedir. Bu izolasyon, hayatta kalma mücadelelerini daha da güçleştiren ve psikososyal açıdan ciddi problemlere sebep olan bir döngü yaratmaktadır. Bu nedenle, her bir evsiz bireyin geçmişteki ilişkilerini düzeltmesi, ailesi ve sosyal çevresi ile sağlıklı bağlar kurabilmesi adına çeşitli desteklerin sağlanması büyük bir önem taşımaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Aile içi sorunlar, barınma koşullarının uygunsuzluğu, ekonomik yetersizlik, madde ve alkol kullanımı, istihdam eksikliği, ruh sağlığı sorunları, yeterli sağlık hizmetlerine erişimdeki zorluklar, sosyal damgalanma ve sosyal hizmetlerdeki açıklar, evsizliğe giden sürecin belirleyici faktörleri olarak ortaya çıkmıştır. Aile içinde yaşanan sorunlar, geçimsizlik veya ölümler evsizliğe giden sürecin ilk belirleyicisidir. Acar vd., (2022, s. 353) yaptığı çalışmada da benzer şekilde aile içi ilişkilerde yaşanan boşanma, ölüm, ikinci evlilik, şiddet gibi durumların varlığı evsizliği ortaya çıkaran etkenlerdir. Özkan'ın (2020, s. 166) araştırması, 50 erkek evsizle yapılan bir çalışmayı içerir ve bulgular, evsiz bireylerin çoğunlukla sorunlu aile yapılarına sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca, çalışma ailelerin boşanma, terk edilme veya bir aile üyesinin ölümü gibi olaylar sonucu dağılmasının, aile bağlarının tamamen kopmasına yol açtığını tespit etmiştir. Ayrıca Küçük'ün (2014, s. 122) araştırmasında bireyleri sokağa iten nedenlerin; aile içi sorunlar, boşanma ve özellikle aile üyelerinden birinin ölümü olduğu belirtilmiştir. İkinci olarak da aslında ailedeki problemlerin de başlamasına neden olabilen ekonomik zorluklar, işsizlik veya maddi yetersizlik durumudur. Bu bağlamda, Karaman'ın (2019, s. 107) İstanbul'daki 270 erkek evsiz üzerine gerçekleştirdiği çalışma, bizim araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir: Katılımcıların %53.5'i ailevi ilişkilerdeki çözümler, %34.1'i ise ekonomik ve sosyal problemler nedeniyle sokak hayatına geçiş yapmıştır.

Çalışmada evsizliğe giden süreçte madde ve alkol kullanımının çok belirleyici bir etken olduğu ortaya çıkmıştır. İlhan ve Ergün (2010, s. 80), madde kullanımının evsiz bireylerde diğer nüfusa kıyasla daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Altun'un (1997) çalışmasında evsiz ölümlerinin

%22'sinin alkol ve madde ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Öte yandan Karaman'ın (2019, s. 106) 270 evsiz bireyden veri topladığı araştırmasında, %24,8'inin madde bağımlısı olduğu belirtilmiştir.

Sağlık sorunları da evsizliğe giden yolda ana etken olarak ortaya çıkmıştır. Evsizlik öncesinde var olan kronik hastalıklar veya psikolojik rahatsızlıklar kişiye evsizliğe sürüklemekle beraber, kişi evsizleştikten sonra da çeşitli sağlık sorunları yaşayabilmektedir. Çabuk ve arkadaşları'nın (2023, s. 559) 20 evsiz birey ile yaptığı çalışmada da, görüşülen evsizlerin neredeyse tamamının sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı ve çoğunun kronik rahatsızlıklarının olduğu belirtilmiştir. Araştırmalara göre, evsizler arasında zatürre, tüberküloz ve AIDS gibi enfeksiyon hastalıkları ile kalp-damar hastalıkları ve kronik obstrüktif akciğer hastalığı gibi kronik rahatsızlıkların yaygınlığının artışta olduğu kaydedilmektedir. Uzun süre güneşe maruz kalmak, sigara ve alkol tüketimi gibi kanser risk faktörleri bu popülasyonda daha fazla rastlanan durumlardır (Schanzer vd., 2007, s. 467). Ayrıca, diğer bir çalışmada evsizlerin yaklaşık üçte birinde majör depresyon, yüzde on yedisinde yüksek tansiyon, yüzde altısında şeker hastalığı, yüzde on yedisinde astım ve yarısından fazlasında madde bağımlılığı tespit edilmiş; en az yüzde kırkında ise kronik bir sağlık problemi bulunmuştur (Ergün ve İlhan, 2010, s. 82). Öte yandan sosyal güvencenin olmayışından dolayı evsiz bireylerin erişebildikleri sağlık hizmetlerinin de sadece acil durumlarla sınırlı olduğu saptanmıştır.

Uygun fiyatlı konutların yetersizliği ve konut fiyatlarının aşırı yükselmesi, özellikle düşük gelirli bireylerin barınma ihtiyaçlarını karşılamalarını giderek zorlaştırmakta ve bu durum, konut güvencesi olmayan birçok kişiyi evsizlikle yüz yüze bırakan bir sürecin başlangıcı olabilmektedir. Nooe ve Patterson'a göre (2010, s. 109), uygun fiyatlı konut ve barınma imkânları kaybedildikçe, kalan yapılar için rekabet (kira seviyeleri) artmaktadır. Ayrıca şehir merkezinde yaşam koşullarının zorlaşması, devasa iş merkezlerinin yapımı, ucuz konaklama imkanının azalması, otel ve pansiyonların dönüştürülmesi ile insanların konut kaybı ile karşı karşıya kalmakta olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada evsizlerin yaşam koşullarına dair bulgulara bakıldığında bu insanlar; her gün belirsizlik içinde, uygunsuz, sağlıksız ve güvencesiz barınma koşullarıyla mücadele etmektedir. Ayrıca, ekonomik sorunlar, soğuk hava koşullarına maruz kalma, yiyecek ve kişisel hijyenin sürdürülmesindeki imkânsızlıklar ve damgalanma genellikle yaşam koşullarını

zorlaştıran durumlar olarak ortaya çıkmıştır. Hope ve Young'ın (1986) çalışmasında, evsizlerin yaşam koşulları; uzun bir süre sığınacak yeri olmayan, köprü altı, terk edilmiş bina, ucuz otel ve otogarlarda kalan, kamusal yardımlara muhtaç, ekonomik olarak bağımlı yaşam süren bireyler olarak açıklanmıştır. Işıkhan (2002, s. 40), saha araştırmasında görüştüğü evsizlerin %89'unun hiçbir geliri olmadığını, çöplerden topladıklarıyla hayatta kalmaya çalıştıklarını, hiçbir sosyal yardımdan yararlanamadıklarını belirtmiştir. Erbay (2013, s. 52) ise, 79 evsiz ile görüşmesinden yola çıkarak evsiz bireyin %43'ünün yardımlarla, %23'ünün geçici işlerde çalıştığını, %22'sinin emekli maaşıyla ve hurda toplayarak önemli bir kısmının ise dilenerek yaşamını sürdürdüğünü vurgulamıştır. Özkan (2020, s. 131)'in araştırmasında, evsiz bireylerin önemli bir kısmının fiziksel şiddet gördüğü, damgalanma ve dışlanma gibi olumsuz yargılanmalara maruz kaldığı belirtilmiştir. Çalışmanın bulgularında da görüldüğü üzere evsiz kişilerin güvenlikleri de sürekli tehdit altındadır; şiddete, istismara, hırsızlığa ve kişisel saldırılara açık bir durumda yaşamaktadırlar. Bektaş'ın (2014, s. 92) çalışmasında, evsizlerin yüzde %66'sının şiddet görüp zarar gördüğü, yüzde %52'sinin soygun/gasp gibi olaylara maruz kaldığı ve %9'unun psikolojik ya da fiziksel istismara uğrayan kişiler arasında olduğu rapor edilmiştir.

Evsizlerle yapılan görüşmeler sonucunda, evsizlik durumuna geçiş öncesinde aile bağları ve sosyal çevre ile ilişkilerin genellikle sona erdiği tespit edilmiştir. Öte yandan, evsizlik durumu ile birlikte bireylerin sosyal çevreleri büyük ölçüde daralmış, aile bireyleriyle yeniden bir araya gelmenin olası olmadığına dair bir kabulleniş durumu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, evsiz bireylerin uzun yıllar boyunca yalnız bir şekilde hayatta kalma mücadelesi verdiği gözlemlenmiştir. Bekaroğlu Doğan (2018, s. 182) tarafından yapılan çalışmada, evsizlerin sosyal sermayelerinin aşınması ile sokakla tanışmaya başladığı belirtilmiştir. Ayrıca, özellikle kronik ve döngüsel evsizlerin genellikle zayıf sosyal destek ağlarına sahip olduğu belirtilmiş ve sosyal ağların ya da kaynakların tükenmesi sonucunda bu süreci tek başlarına aşmalarının zorluğu vurgulanmıştır. Batterham (2019, s. 10), ailenin parçalanması veya ani aile içi ölümlerle, evsizlerin sosyal ağlarının daraldığını bundan ötürü de sosyal sermayenin azaldığını söylemiştir. Akyıldız (2020, s. 50) ise, evsizlerin sosyal ağlar ve destek eksikliğinin, toplumdaki soyutlanmasından dolayı olduğunu ve bunun sonucunda kişinin sosyal izolasyonla toplumdaki koptuğunu söylemiştir.

Ancak bu çalışmada görüşme yapılan evsizlerin bir kısmı aile, sosyal ilişkiler ve destek ağlarının devam ettiğini belirtmiştir. Nitekim genellikle aile, arkadaş ve sosyal çevresiyle iletişim kopukluğu yaşansa da, evsiz bireyler birbiriyle kaynaklarını paylaşmakta ve özellikle nerelerde barınabileceği, yemek, giysi, para gibi ihtiyaçlara nasıl erişileceği konusunda kendi aralarında bir sosyal destek mekanizması da kurabilmektedir (Fellin ve Flakerud, 2000, s. 60). Gürel'in (2023, s. 243) yaptığı çalışmada, evsiz bireylerin sosyal destek algısının yaşam kalitesine etkisi incelenmiş ve bulgular, evsiz bireylerin aile, arkadaş ve yakın ilişkilerden aldığı sosyal desteğin artmasıyla yaşam kalitelerinin de yükseldiğini göstermiştir. Sosyal hizmetler ve yardım kuruluşları, esnaf, imam gibi sivil inisiyatifler, evsizlere yemek, giysi ve geçici barınma gibi acil ihtiyaçları karşılamada aktif rol almış olsa da, bu çözümler katılımcılar için yalnızca kısa vadeli bir rahatlama ve geçiş desteği olarak görülmüştür. Gümüş'ün (2016) çalışmasında, devlet ve yerel yönetimler tarafından sunulan kamusal hizmetlerin evsizlerin yaşam koşullarını iyileştirmede yetersiz kaldığı, hatta bu hizmetlerin evsiz bireyleri sadece hayatta kalmaya odaklanmış bir durumda tuttuğu ifade edilmiştir. Ancak bu çalışma kapsamında görüşülen evsiz bireylerin neredeyse tamamı sunulan barınma hizmetinin destek anlamında hayatında dönüm noktası olduğunu da ifade etmişlerdir.

Genel olarak evsiz bireylerin deneyimleri, sorunları, yaşam koşulları, aile bağlarının zayıflaması veya tamamen kopması ve sosyal destek ağlarının eksikliği, bireylerin evsizliğe düşmesinde ve bu durumdan kurtulmalarını zorlaştırmasında etkili olan faktörler olarak öne çıkmıştır. Çalışmamız, evsiz bireyler arasında sağlıklı aile ilişkilerinin korunmasının ve sosyal destek ağlarının güçlendirilmesinin, evsizliğin önlenmesi ve hafifletilmesinde hayati öneme sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Extended Abstract

The Process Leading to Homelessness: An In-Depth Study on Living Conditions, Family and Social Support Networks

*

Musa Gürel⁴

ORCID: 0000-0003-4132-1700

Homelessness has become a topic of increasing global interest over the last 40 years. Despite concentrated research in Western societies, homeless individuals worldwide have been gaining visibility. In Turkey, prior to the 2000s, homelessness, urban poverty, and housing issues were not major concerns. However, they have become more pronounced with urbanization and migration. Factors such as urban poverty and the decrease in affordable housing options have contributed to the rise in homelessness.

Homelessness is commonly defined as the lack of ownership of a shelter and living in public spaces. It stems from both structural (unemployment, poverty, housing market) and individual (family issues, mental illness) factors. Homeless individuals often face mental health problems, substance and alcohol abuse, social exclusion, and poverty. The lack of social support amplifies the risk of homelessness, and the typical characteristics of homeless individuals include mental and physical disabilities, weak family ties, and limited access to social resources. The living conditions of the homeless are generally marked by instability, insecurity, and a lack of basic necessities.

This study aims to investigate the living conditions of homeless individuals, the role of family and social support networks, and the processes leading to homelessness. It focuses on the experiences of homeless individuals in shelters and on the streets, assessing the impact of family ties, friendships, and social support networks on their quality of life and reintegration into society.

A qualitative research methodology was chosen to deeply understand the process leading to homelessness. Descriptive analysis, often used by

⁴ Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, Institute of Graduate Studies, Department of Social Work (graduate), E-mail: musa.gurel@hotmail.com

researchers to gather summary information on various phenomena and events, was employed to gain comprehensive insights into the experiences, living conditions, and social support networks of homeless individuals. Purposeful and snowball sampling techniques were used to access the data group. Using criterion sampling, a type of purposeful sampling, homeless individuals in Bursa's city center who met specific criteria were selected as the sample. These criteria included the absence of mental disorders, no excessive alcohol or substance use, no communication problems, the ability to express themselves, and willingness to voluntarily participate in the study. Accordingly, interviews were conducted with a total of 14 homeless individuals, both in shelters and on the streets (terminals, parks, mosque courtyards).

The findings of the research are evaluated under three main themes: the process leading to homelessness, the living conditions of the homeless, and their challenges, and family and social support networks. Key factors in the process leading to homelessness include internal family issues, unsuitable living conditions, economic inadequacy, substance and alcohol abuse, employment deficiency, mental health issues, difficulties in accessing adequate health services, social stigma, and gaps in social services. Problems within the family, such as conflicts or deaths, have been identified as the primary determinants in the path to homelessness. Secondly, economic difficulties, unemployment, or financial inadequacy, which can also trigger family issues, have been significant. The study found that substance and alcohol use are critical factors in the process leading to homelessness. Health problems also emerge as major factors. Pre-existing chronic illnesses or psychological disorders can lead to homelessness, and various health issues can arise afterward. The absence of social security limits the healthcare services available to homeless individuals to emergency situations only. The lack of affordable housing and soaring housing prices increasingly hinder especially low-income individuals from meeting their housing needs, leading many to face homelessness.

Regarding the living conditions of the homeless, the study found that they struggle daily with uncertainty, unsuitable, unhealthy, and insecure housing conditions. Additionally, economic challenges, exposure to cold weather, the impossibility of maintaining food and personal hygiene, and stigmatization typically exacerbate these conditions. Interviews revealed that before becoming homeless, family ties and social relationships usually end. Subsequently, individuals' social circles significantly shrink, and

a realization that reuniting with family members may not be possible emerges. As a result, homeless individuals often endure years of solitary survival. Some homeless individuals reported maintaining family, social relationships, and support networks. Despite general communication disruption with family and social circles, they often share resources and create their social support mechanisms, especially regarding access to shelter, food, clothing, and money.

Social services and aid organizations, as well as civil initiatives like local businesses and religious leaders, have played an active role in providing emergency necessities such as food, clothing, and temporary shelter. However, these solutions are seen as short-term relief and transitional support for the participants. Overall, the experiences, problems, and living conditions of homeless individuals, along with the weakening or complete breakdown of family ties and the lack of social support networks, have been significant factors affecting their descent into homelessness and difficulty in escaping this situation. Our study underscores the critical importance of maintaining healthy family relationships and strengthening social support networks among homeless individuals in preventing and mitigating homelessness.

Kaynakça/References

- Acar, B., Bozkafa, H., Vural, B., Önal, S., Genç, M. ve Yaman, Ö.M. (2022). Evsizliğin nedenleri ve deneyimleri üzerine nitel bir araştırma: Beyoğlu örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 339-358. <https://doi.org/10.33417/tsh.986870>.
- Acar, H. ve Erbay, E. (2013). Sokak çalışması: temel kavramları ve kapsamı. *Sosyal politika ve kamu yönetimiyle sosyal hizmet (içinde)*. Ankara: Maya Akademi.
- Altun, G. (1997). *1991-1995 Yılları arasında İstanbul'da görülen evsiz insan ölümleri (Uzmanlık Tezi)*. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Batterham, D., Cigdem-Bayram, M., Parkinson, S., Reynolds, M., & Wood, G. (2022). The spatial dynamics of homelessness in australia: Urbanisation, intra-city dynamics and affordable housing. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 15(4), 1021-1043. <https://doi.org/10.1007/s12061-022-09435-5>.
- Bekaroğlu, Doğan, B. (2018). *Küreselleşen İstanbul'da evsizliğin sosyal hizmet perspektifinden analizi (Beyoğlu örneği)*, (Yayınlanmamış doktora tezi), Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Bekaroğlu Doğan, B. (2020). Neoliberalizm, evsizliğin yönetimi ve evsizlerin hayatta kalma stratejileri, *İdeal Kent Dergisi*,11, 1339-1374.

- Bektaş, A. (2014). *Evsizlik olgusu ve evsizlere yönelik sosyal politikalar: hükümlere evsizlere ilişkin bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Birelma, A. (2014). *Türkiye’de evsizlik: genel bir değerlendirme*. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.). *Sosyal hizmet ve öteki*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 291-326.
- Biswas-Diener, R., & Diener, E. (2006). The subjective well-being of the homeless, and lessons for happiness. *Social Indicators Research*, 76(2), 185-205.
- Bower, M., Conroy, E., & Perz, J. (2017). Australian homeless persons’ experiences of social connectedness, isolation and loneliness. *Health & Social Care in the Community*, 26(2), 1-8, <https://doi.org/10.1111/hsc.12505>.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye’nin değişen refah rejimi. Birleşmiş Milletler kalkınma programı için hazırlanmış proje raporu*. Ankara: Ajans-Türk A.Ş.
- Büyüköztürk, Ş. vd. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri- beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Coşkun R, vd., (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Çabuk, G., Atamtürk, E., Öncel, S. (2023). Evsizlerin genel özellikleri, sokaktaki yaşam deneyimleri ve ihtiyaçları. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 539-568.
- Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (30), 30-44.
- Erbay, E. (2019). *Evsizler: sokakların görünmeyen yüzleri*. Ankara: SABEV.
- Eyrich-Garg, K. (2010). Mobile phone technology: a new paradigm for the prevention, treatment, and research of the non-sheltered “street” homeless?. *Journal of Urban Health*, 87(3), 365-380. <https://doi.org/10.1007/s11524-010-9456-2>.
- Fazel, S., Geddes, J. R., & Kushel, M. (2014). The health of homeless people in high-income countries: descriptive epidemiology, health consequences, and clinical and policy recommendations. *The Lancet*, 384(9953), 1529-1540.
- FEANTSA (2002). *Immigration and homelessness in the European Union: Analysis and overview of the impact of immigration on homelessness services in the European Union*. Brussels: FEANTSA
- Fellin, S. P. J., H. Flakerud and A. J. (2000). *The culture of homelessness*. In P. Manoleus (Ed.), *The cross-cultural practice of clinical case management in mental health* (pp. 41-68).
- Femi, O. (2017). *Causes of homelessness and ways to end and prevent homelessness* (Master). Hame University Of Applied Sciences, Visamaki.
- Fisk, D., Rowe, M., Laub, D., Calvocoressi, L., & DeMino, K. (2000). Homeless persons with mental illness and their families: emerging issues from clinical work. *Families in Society the Journal of Contemporary Social Services*, 81(4), 351-359. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.1031>.

- Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu. (2009). Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar. Çevre ve şehircilik bakanlığı, kentleşme şurası, göç ve sosyal politikalar komisyonu, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Gürel, M. (2023). *Evsizlik olgusu ve evsizlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları: Bursa örneği*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Hope, M. and J. Young (1986). *The Faces of Homelessness*. D.C. Healty Company.
- Işıkkhan, V. (2002). *Kentlerin gölgesinde yaşayan evsizler*. Ankara: Kardelen Ofset.
- İlhan, N. ve Ergün, A. (2010). Evsizler ve toplum sağlığı. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(2), 79-90.
- Johnson, T.P vd. (1997). Substance abuse and homelessness: social selection or social adaptation?, *Addiction*, 92(4), 437-45.
- Johnson, G. and Chamberlain, C. (2011). Are the homeless mentally ill?. *Australian Journal of Social Issues*, 46(1), 29-48.
- Johnson, G., & Chamberlain, C. (2008). Homelessness and substance abuse: Which comes first? *Australian Social Work*, 61(4), 342-356.
- Karaman, M. F. (2019). *Sosyal dışlanma bağlamında evsizlik: İstanbul örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Küçük, M. (2014). *Kent yoksulluğu ve evsizlik (İstanbul Zeytinburnu spor kompleksi barınma evi örneği)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Marra, J., McCarthy, E., Lin, H., Ford, J., Rodis, E., & Frisman, L. (2009). Effects of social support and conflict on parenting among homeless mothers.. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(3), 348-356. <https://doi.org/10.1037/a0017241>.
- Nooe, R. and Patterson, D. (2010). The ecology of homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 105-152.
- North. C.S, vd (2010). A prospective study of substance use and housing stability in a homeless population, *Soc Psychiat Epidemiol*, 45, 1055-1062.
- Ögel, K. Yücel, H. (2005). Sokakta yaşayan ergenler ve sağlık durumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 11-18.
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve evsizlere genel bir bakış, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21 (2): 77-88.
- Özkan, D. Ö. (2020). *Evsizlik üzerine bir kent araştırması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Ravenhill, M. (2008). *The culture of homelessness*. Aldershot: Ashgate.
- Schanzer, B., Dominguez B., Shrouf, P.E, Caton, Carol. L M. (2007). Homelessness, health status, and health care use. *Am J Public Health*, 97(3), 464-469. DOI: 10.2105/AJPH.2005.076190.
- Robertson, S. (1988). Social support: Implications for counselling. *International Journal for the Advancement of Counselling* (11), 313-321.
- Smith, N., & Ravenhill, M. (2012). The changing faces of homelessness: The character and composition of homeless populations in the West. *Housing Studies*, 27(7), 1026-1043.
- Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. Housing, *Theory and Society*. 30

(4), 384-415.

Song, J., Grey, C., & Davies, A. (2020). Creating an e-cohort of individuals with lived experience of homelessness and subsequent mortality in wales, uk. *Journal of Public Health*, 44(4), 805-809 <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdab180>.

Taylor, S. E., & Dear, M. J. (1981). Scaling community attitudes toward the mentally ill. *Schizophrenia Bulletin*, 7(2), 225-240.

Türkcan, S. & Türkcan, A. (1996). Psikiyatri ve evsizlik: bir gözden geçirme çalışması, *Düşünen Adam Dergisi*, 9(4): 8-14.

Wright, J. D., & Rubin, B. A. (1991). Is homelessness a housing problem? housing policy debate, 2(3), 205–223.

Wright, T., Ochrach, C., Blaydes, M., & Fetter, A. (2020). Pursuing the promise of preschool: an exploratory investigation of the perceptions of parents experiencing homelessness. *Early Childhood Education Journal*, 49(6), 1021-1030.

Musa Gürel

Lisans eğitimini Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde 2014 yılında, yüksek lisans derecesini Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında 2017 yılında, doktora derecesini İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet programında 2023 yılında tamamladı. Ayrıca 2019 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmet Ön lisans 2. Üniversite mezunu. Şu an İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünü okumaya devam etmektedir. Doktora tezi “Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği” başlığını taşımaktadır. Akademik ilgi alanları, evsizlik, kentsel yoksulluk, sokak sosyal hizmeti, yeni toplumsal hareketler, toplumsal sorunlar ve madde bağımlılığını oluşturuyor.

Musa Gürel completed his undergraduate education in Sociology at Afyon Kocatepe University in 2014, his master's degree at Afyon Kocatepe University's Department of Sociology in 2017, and his doctoral degree at Istanbul Sabahattin Zaim University's Social Services program in 2023. Additionally, he graduated from Anadolu University's Social Services Associate Degree as a second university student in 2019. He is currently continuing his studies in Political Science and International Relations at Istanbul University's Open Education Faculty. His doctoral thesis is titled "The Phenomenon of Homelessness and Social Work Activities Aimed at Homeless People: The Case of Bursa." His academic interests include homelessness, urban poverty, street social work, new social movements, social problems, and substance addiction.

E-posta: musa.gurel@hotmail.com

Yoksulluk Algısı ile Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma: Bitlis Örneği

*

Berfin Göksoy Sevinçli¹
ORCID: 0000-0001-9686-509X

Öz

Yoksulluk, bireyleri ekonomik, sosyal, sağlık gibi pek çok yönden etkilemektedir. Yoksullar, istedikleri standartlarda hayatlarını sürdürmekte zorlanmaktadır. Bu durum, kentleri de görünüm ve yaşantı noktasında olumsuz olarak etkilemektedir. Bir kenti yaşanabilir kılmak, yoksulluğun kentteki görünürlüğüne azaltılması ile mümkündür. Yoksullukla mücadelede ise atılacak adımlardan ilki yoksulluğu anlamaktır. Bu noktada kentte yaşayanların yoksulluğu nasıl algıladıkları ve yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Araştırmada bu sorudan hareketle, bireylerin yoksulluk algıları ve yaşam memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi ile yoksulluk algılarının yaşam memnuniyet düzeyleri üzerindeki etkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yoksulluk değerlendirmesinde önemli bir yeri olan gelir ve yaşam koşulları bölgesel araştırmanın Türkiye 2022 verilerine göre, en düşük yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirli TRB2 Bölgesinin içerisinde yer alan Bitlis ili bu araştırmanın örneklemini olarak seçilmiştir. Çalışmanın önemi, konu ile ilgili örneklem seçimi ile yaşam memnuniyeti ve yoksulluk algısı ölçeklerinin bir arada ele alınmasında saklıdır. Araştırma kapsamında 405 kişiye yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti ölçeklerinden oluşan anket uygulanmıştır. Sonuç olarak; yoksulluk algısı alt boyutlarının yaşam memnuniyetine yönelik bağımlı değişkenleri negatif olarak etkilediği, gelir düzeyi ile yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk algısı, yaşam memnuniyeti, Bitlis

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD, E-posta: bgoksoy@beu.edu.tr

A Research on the Relationship Between Perception of Poverty and Life Satisfaction: Bitlis Example

*

Berfin Göksoy Sevinçli²
ORCID: 0000-0001-9686-509X

Abstract

Poverty affects individuals in economic, social and health aspects. The poor cannot live at the standards they want. This situation negatively affects the appearance and life of cities. Making the city livable is possible by reducing the visibility of poverty. Understanding poverty is important in fighting against poverty. The question of how urban residents perceive poverty and whether there is a significant relationship between their poverty perception and life satisfaction is important. The research aimed to examine the impact of poverty perceptions on life satisfaction by measuring individuals' poverty perceptions and life satisfaction. In the Turkey 2022 data of the regional research on income and living conditions, which is important in poverty assessment, Bitlis in the TRB2 Region with the lowest annual average equivalent household disposable income is the sample of the research. The importance of the study is that life satisfaction and poverty perception scales are examined together. Within the scope of the research, a survey consisting of poverty perception and life satisfaction scales was applied to 405 people. In conclusion; it was found that poverty perception sub-dimensions negatively affected the dependent variables of life satisfaction and that there was a significant relationship between income level and life satisfaction.

Keywords: Poverty perception, life satisfaction, Bitlis

² Assist. Assoc., Bitlis Eren University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanisation and Environmental Problems, E-mail: bgoksoy@beu.edu.tr

Giriş

İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ile görünür olan yoksulluk, dünyanın önemli sorunlarından biridir. Yoksulluk sorunu ekonomik temelli olarak görünmesine karşın sosyal, psikolojik ve toplumsal olarak pek çok yönü olması dolayısıyla iç içe geçmiş bir görüntü vermektedir. Bu çerçevede ön plana çıkan yoksulluğun sosyal yönü, bireylerin yoksulluk algılarını ve bu algının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini de önemli bir hale getirmektedir.

Feagin'e (1972) göre yoksulluk algısı, kaderci, bireyselci ve yapısalcı olmak üzere 3 nedensel atıfla³ açıklanabilir. Kaderci atıfa göre yoksulluk algısı, kötü şans ve kader üzerinden değerlendirilir ve yoksulluğun genetik bir geçişinin olduğu kabul edilir.⁴ Bireyselci atıfta yoksulluk algısı kişinin kendisi üzerinden inşa edilir (yoksulun çabalama konusundaki noksanlığı), yapısalcı atıfta ise ekonomik sistem, işsizlik, önyargılar gibi toplumun özellikleri ile yoksulluk algısı oluşur. Pek çok neden üzerinden şekillenen yoksulluk algısı toplum ve yaşam alanlarında somutlaşarak görünür bir hal alır. Örneğin kentlerdeki çöküntü bölgeleri ve harabe evlerin oluşmasının temel sebeplerinden biri yoksulluktur. Yoksulluk sorununu çözmek ve görünürlüğüne hafifletmek için idari boyutta politikalar geliştirilir. Bu noktada yerleşiklerin yoksulluk algısını anlayabilmek önemlidir. Ancak yalnızca bu da yeterli değildir. Çünkü yoksulluk algısıyla birlikte yaşam memnuniyeti durumu da sorgulanmalıdır.

Yaşam memnuniyeti, geniş perspektifte toplumsal refahı sağlama noktasında önemli olduğundan uluslararası kuruluşlar tarafından da dikkate alınan bir konudur. OECD, her yıl yaşam memnuniyeti ölçümlerini yayınlamaktadır. Yaşam memnuniyeti, insanların yaşamlarını bir bütün olarak nasıl değerlendirdiklerini ölçmektedir. Yaşam memnuniyeti OECD genelinde eşit olarak paylaşılmamaktadır. Kolombiya, Yunanistan, Kore, Portekiz ve Türkiye gibi ülkeler, ortalama 6'nun altında puanlarla nispeten düşük bir genel yaşam memnuniyeti düzeyine sahipken; Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Hollanda ve İsviçre'de puanlar 7,5 ve üzerine çıkmaktadır. Bu ölçümlerde Türkiye 4,9 ortalama ile Kuzey Afrika ile listenin sonunda yer almaktadır (OECD, 2022). Verilen ölçümler, Türkiye'de bu konudaki araştırmaları derinleştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Sonraki aşamada Türkiye'de hangi

³ Karşılaşılan olay ya da durumlara anlam yüklemeye nedensel atıf denilir. Bkz. Koca, 2020: 353.

⁴ Bu durum yoksulluk kültürü olarak kavramsallaştırılır. Bkz. Lewis, 1970; Gajdosikienė, 2004.

ilin temelde araştırmaya tabi tutulacağı sorusu önem kazanmaktadır. Sorunun cevabı aranırken yaşam memnuniyeti düzeyinde yoksulluğun etkili olduğu varsayımından hareketle Türkiye’de yoksulluk değerlendirmesinde önemli rol oynayan gelir ve yaşam koşulları bölgesel araştırmasının son verileri incelenmiştir. Verilere göre, en düşük yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri (TÜİK, 2022); Bitlis, Muş, Hakkâri ve Van’ı içerisine alan TRB2 Bölgesi araştırmaya uygun görülmüştür. TÜİK’e ait illerde yaşam endeksi gösterge değerleri TRB2 bölgesi için incelendiğinde, Bitlis’in istihdam oranı (%41,5) en yüksek il olmasına rağmen konutun kalitesinde problem yaşayanlar (%40,7) ve ortalama günlük kazanç (%54,9) endeks değerleri dikkate alındığında, bölgesinde yer alan diğer illerden daha düşük değerlere sahip (TÜİK, 2023) olması bakımından örneklem olarak seçilmiştir.

Araştırmanın amacı, Bitlis’teki kent yerleşiklerinin yoksulluk algı düzeylerinin yaşam memnuniyet düzeyleri üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıdır. Amaca uygun olarak, yerleşiklerin yoksulluk algı düzeyleri ve yaşam memnuniyet düzeylerinin cinsiyet, yaş, meslek durumu ve gelir düzeylerine göre değişme durumu da araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmanın önemi ise, yaşam memnuniyeti ile yoksulluk algı düzeyi arasındaki etkiyi Bitlis özelinde ele almasıdır. Çalışmada cevap aranan 2 temel soru bulunmaktadır:

Araştırma Sorusu 1: Bitlis’teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırma sorusu 2: Bitlis’teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri cinsiyet, yaş, meslek durumu ve gelir gibi demografik özelliklere göre farklılaşmakta mıdır?

Çerçevesi verilen çalışmada sırasıyla; literatür, yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir.

Literatür

Yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyetine yönelik literatür incelendiğinde bu konudaki çalışmaların sağlık ve sosyal bilimler alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Sağlık alanındaki çalışmalar, yoksulluğun arttığı ve yaşam memnuniyetinin azaldığı durumlarda zihinsel sağlık sorunlarının arttığı yönünde temel bulguyu vurgulamaktadır (Jafree, vd., 2023, s.2; Mbam, vd., 2023; Yokoji, Hammani ve Elgar, 2023, s.420, Orben vd., 2020: Bagheri vd., 2019).

İnsan sağlığı üzerinde önemli etkileri olan ve uzun ömür, sosyal ilişkiler, olumlu sosyallik ve üretkenlik gibi çeşitli faydalarla bağlantısı vurgulanan yaşam memnuniyeti (Diener ve Tay, 2012; Lyubomirsky vd., 2005) ve yoksulluk algısı konusunda, sosyal bilimler literatürü incelendiğinde pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Dikkat çekici çalışmalardan biri ciddi manada gelir ve refah eşitsizliği olan Hong Kong'un yaşam memnuniyeti endeksinde de alt sıralarda olmasına odaklanmıştır (Yang vd., 2023). Benzer bulgulara ulaşmış çalışmalar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 1. Yoksulluk ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkiye Yönelik Literatür Özeti

Yazar ve Yıl	Yöntem	Sonuç
Selvamani ve Elgar, 2023	Nicel araştırma	Düşük yaşam memnuniyeti, yoksulluk ve depresyon, gıda güvensizliğine eğilimi arttırmaktadır.
Bedük, 2023	Nicel araştırma	Yaşam memnuniyetinin azalması, hane gelirindeki düşüş ve iş kaybı riskiyle karşılaşma olasılığı ev sahiplerine göre kiracıları daha çok etkilemektedir.
Kutlu, 2023	Nicel araştırma	Yaşam memnuniyeti ölçeği ile gelir düzeyi (yoksulluk göstergesi olarak kabul edilebilir) ve sosyal dışlanma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
Kim, 2022	Nicel araştırma	Engelli bireylerde yoksulluk, depresyonu etkilememiştir ancak yaşam memnuniyetini düşürmüştür.
Liu& Fu, 2022	Nicel Araştırma	Algılanan yoksulluk yaşam memnuniyeti üzerinde ciddi bir olumsuzluğa neden olmaktadır.
Zhang vd., 2022	Nicel araştırma	Katı yakıt kullanımının (yoksulların kullandığı düşünülebilir) yaşam memnuniyeti üzerinden olumsuz etkisi vardır.
Roh& Weon, 2022	Nicel araştırma	Ekonomik profili yüksek olan yaşlıların yaşam memnuniyeti de yüksektir.
Zhang vd., 2022	Nicel araştırma	Çin'in kentsel dönüşüme dahil ettiği yoksul yaşam alanlarında yaşam memnuniyeti artmaktadır.
Hammami vd., 2022	Nicel araştırma	Yoksulluğun azalması, sosyoekonomik konumun artması ergenlerin yaşam memnuniyetini artırıcı rol oynamaktadır.
Leu, 2022	Nicel araştırma	Uzun vadede gelir yoksulluğu yaşayanların yaşam memnuniyeti azalır.
Ulutürk Akman, 2021	Nicel araştırma	TÜİK yaşam memnuniyeti verileri üzerinden yapılan analizde yaşam memnuniyetini artıran faktörler: Aylık hane halkı gelir memnuniyeti, yaşanan konuttan duyulan memnuniyet, sosyal yaşam memnuniyeti, bireysel anlamda beden sağlığı memnuniyeti ve fertlerin kendilerine ayırdığı zamana yönelik duydukları memnuniyettir.
Yenipazarlı vd., 2020	Nicel araştırma	Engelliler, işsizlik ve yoksulluk dolayısıyla düşük yaşam memnuniyetine sahiptir.
Kantar Davran& Tok, 2018	Nicel Araştırma	Toplumsal ve kültürel unsurlara göre bireylerin yoksulluk algıları değişmektedir.
Bellani ve D' Ambrosio, 2011	Nicel araştırma	Yoksulluk ve dışlanma arttıkça yaşam memnuniyeti azalmaktadır.

Verilen çalışmaların sonuçlarının aksine Hindistan'da yapılan bir araştırma, yoksulluk algısının arttıkça beklenenden daha yüksek seviyede yaşam memnuniyeti belirtildiği hatta Hindistan'daki yoksul mahalleler ile başka bir

büyük Hint şehri arasında fark olmadığını göstermektedir (Sulkers, Loos, 2022, s.281). Ancak burada Hindistan'ın BM Dünya Mutluluk İndeksi Listesinde (2023) 4,036 ortalama ile 137 ülke arasından 126. olduğu düşünüldüğünde, araştırmanın sonucu şaşırtıcı olmaktan çıkabilir. Çünkü, zaten genel itibariyle ülke, mutsuz ülkeler arasında sayıldığında ülkenin kentleri arasında yaşam memnuniyetine yönelik farklılığın olmaması rasyonel bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Nitekim aynı listede Türkiye'nin 4,614 ortalama ile 106. sırada yer almaktadır (BM, 2023).⁵ O halde benzer bir çalışma, Türkiye'nin farklı kentlerinde yapıldığında da bu çalışmadaki bulguya eşdeğer bir sonuca ulaşılabilirdi öngörülebilir.⁶ Ancak bu öngörünün doğrulanması için Türkiye'nin farklı kentlerinde araştırma yapmanın zorunluğu göz ardı edilmemelidir.

Yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti çalışmalarında, algı unsuru bulgular üzerinde temel etkileyici faktördür. Kendini yoksul hisseden kişiler, gerçekten yoksul olanlara göre hayatlarından daha fazla memnuniyetsiz olabilirler (Mahmood vd., 2018, s.578). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre bu durum; iyi ekonomik koşulların mutluluğun artmasına mutlaka yol açmayabileceği veya bireylerin ekonomik koşullara ilişkin algılamalarının bireylerin yaşam doyumunu etkileyebileceği şeklinde izah edilebilir (1970, ss.149- 203). Buradan hareketle yoksulluğun yalnızca ekonomik olarak temellendirilmemesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu çalışmada kullanılan yoksulluk algısı ölçeği (Haykır Hobikoğlu vd., 2022) de görelî, insani ve mutlak yoksulluk boyutlarında olmak üzere 3 boyutu olan bir ölçme aracı ile desenlenmiştir.

Mutlak yoksulluk, kişinin varlığını devam ettirebilmesi için yiyecek, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçların eksikliğini tanımlarken görelî yoksulluk, bir bireyin gelirinin veya yaşam standardının toplumdaki ortalama bir insanınkiyle karşılaştırılmasına dayanır. Görelî yoksulluk, gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık ve kültürel etkinlikler gibi unsurlar üzerinden değerlendirilir (Sallan Gül, 2002, ss. 108-109; Gajdosikienê, 2004, ss.89-90; Niemietz, 2011; Ak, 2016, s.302; Çelik vd., 2017, s.44). İnsani yoksullukta ise, yaşam kalitesi, yaşam süresi ve bilgi düzeyi unsurları önemlidir (UNDP, 2023; La-

⁵ Listenin başında ise 7 üstü ortalama ile İskandinav ülkeleri yer almaktadır. Bkz. BM, 2023

⁶ Adana'nın merkez köylerinde gerçekleştirilen çalışmada kırsal kesimde yaşayanların ekonomik olarak yoksul olmalarına karşın kendilerini yoksul olarak tanımlamadıkları bulunmuştur. Bkz. Kantar- Davran ve Tok, 2018: 2150.

derchi vd., 2003, s.253). Bunlarla birlikte istihdam sorunları, alt yapı yetersizlikleri de insani yoksulluğa dahil edilebilir (O'Connor, 2001, s.43). İnsani yoksulluk çok boyutludur ve BM, her yıl "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" listesi yayımlayarak ülkelerin insani yoksulluk konusundaki durumlarını da ortaya koymaktadır. Endekste, insanların günlük yaşamlarında yoksulluğun farklı yönlerini (sağlık, konut, içme suyu vs.) nasıl yaşadıklarına odaklanılır. En son 2022 yılında yayınlanan endekste Türkiye'nin veri eksikliği nedeniyle bulunmadığı görülmektedir (UNDP, 2023). Devletler, toplumun yoksulluğunu doğru bir şekilde algılamalı ve yoksullukla mücadele politikalarını bu doğrultuda şekillendirmelidir (Suğur, vd., 2008, s.4). Yoksulluğu doğru şekilde algılamamanın yolu ise, kent ve kırsalda yaşayanların yoksulluk algılarının ve yaşam memnuniyetlerinin yerinde tespit edilmesidir.

Literatür, ağırlıklı olarak yoksulluk algısı veya yaşam memnuniyetine odaklanmıştır. Her iki unsuru da ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'nin yoksul TRB2 Bölgesi içerisinde yer alan Bitlis'te yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyetine yönelik ilişki araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırma sorularını cevaplamaya yönelik olarak anket yöntemi ile çevrim içi ortamda veri toplanmıştır. Yöntem çerçevesinde evren ve örneklem, ölçme araçlarına yönelik bilgiler ve araştırma modeli aşağıda yer almaktadır.

Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini Bitlis ili merkezinde yaşayan 65 bin 670 kişi oluşturmaktadır. Evreni temsil bakımından örneklem sayısı hesabı için eşitlik 1'deki örnekleme formülü kullanılmaktadır.

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q} \quad (1)$$

Denklemden: $d=0.05$ (Hata payı, göze alınan sapma oranı, güven aralığı %5), $p=q=0.50$ (Bir olayın görülme olasılığı p , görülme olasılığı $1-p=q$), $t_{(0.05, \infty)} = 1.96$ ($\alpha=0.05$ (%95 Güven Düzeyi) ve $N>120$ için t tablo değeri), N =Evrendeki birey sayısı, n = Gerekli minimum örneklem sayısını ifade etmektedir.

Denklemin yardımıyla 65 bin 670 bireye sahip Bitlis ili merkez nüfusu için %95 güven düzeyi ve %5 güven aralığı (hata payı) için hesaplanan örneklemi temsil edebilecek minimum örneklem sayısı 383'tür.

Araştırma kapsamında 405 adet bireye çevrim içi ortamda anket uygulanmış ve z-skor yöntemiyle yapılan uç değer incelenmesine tüm maddelere ait z-skor değerlerinin 3'ün altında olduğu görülmüş ve veri setinde herhangi bir uç değer olmadığına karar verilerek analizler 405 adet gözlem ile gerçekleştirilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013, s.73).

Ölçme araçları

Araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan anket, 3 bölümden oluşmuştur. Birinci kısımda kişisel bilgi formu yer alırken, ikinci kısımda Yoksulluk Algısı Ölçeği ve Üçüncü kısımda Yaşam Memnuniyeti ölçeği yer almaktadır. Araştırmanın ölçeklere ait yapısal geçerliliklerin denetlenmesi ve sağlanması için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve güvenilirlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Araştırma modeli

İstatistiksel tarama modelleri üzerinde yapılan çalışmada, araştırma hedeflerine ve sorularına bağlı olarak araştırma modeli Şekil 1'teki gibi görselleştirilebilmektedir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Yoksulluk algısı ölçeği geçerlik ve güvenilirlik verileri

Yoksulluk Algısı Ölçeği orijinali 3 alt boyut (mutlak yoksulluk, görel yoksulluk ve insani yoksulluk) ve 33 adet 5'li likert tipte maddeden oluşan ve katılımcıların kendilerine dair yoksulluk algılarının Görel, İnsani ve Mutlak yoksulluk boyutlarında olmak üzere 3 boyut ile ölçmek üzere tasarlanan bir ölçme aracıdır (Sezgin, Haykır-Hobikoğlu, Budak, 2022). Ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sırasında birtakım maddelerin yol katsayılarının anlamsız birtakım maddelerin standartlaştırılmış yol katsayılarının ise küçük olduğu görüldüğünden ölçek dışında bırakılmıştır.

Ölçekte yer alan tüm maddelerin yol katsayısı istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve standartlaştırılmış yol katsayılarının tamamı

0.5'in üzerindedir. Ölçek DFA modeli için model uyum indeksleri incelendiğinde Ki-kare serbestlik derecesi oranı (χ^2/SD), GFI, AGFI, NFI, RFI, IFI, CFI ve RMSEA değerlerinin tamamının kabul edilebilir model uyumunu göstermektedir. Ölçek ve alt boyutlar için hesaplanan Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları incelendiğinde, Görelî Yoksulluk boyutu ile İnsani Yoksulluk boyutunun çok iyi derecede, Mutlak Yoksulluk boyutu ile ölçeğin ise tamamen güvenilir ölçüm araçları olduğu söylenebilir. DFA ve Cronbach's Alpha güvenirlik analizleri doğrultusunda ölçeğin etkili yapıya sahip, güvenirliği yüksek bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Yaşam memnuniyeti ölçeği geçerlik ve güvenirlik verileri

Yaşam Memnuniyeti Ölçeği orijinali 2 alt boyut (ekonomik hayattan memnuniyet ile kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet) ve 8 adet 5'li likert tipte maddeden oluşan ve katılımcıların yaşam memnuniyetlerini ekonomik ve kişisel ve sosyal boyutlarında olmak üzere 2 boyut ile ölçmek üzere tasarlanan bir ölçme aracıdır (Köse, Çobanoğlu ve Sarı, 2021). Ölçeğe uygulanan ilk DFA analizinde herhangi bir maddenin ölçek dışında bırakılması veya model düzeltmesi gerekmemiştir.

Ölçekte yer alan tüm maddelerin yol katsayısı istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve standartlaştırılmış yol katsayılarının tamamı 0.5'in üzerindedir. Ölçek DFA modeli için model uyum indeksleri incelendiğinde Ki-kare serbestlik derecesi oranı (χ^2/SD), GFI, AGFI, NFI, RFI, IFI, CFI ve RMSEA değerlerinin tamamı mükemmel model uyumunu göstermektedir. Ölçek ve alt boyutlar için hesaplanan Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları incelendiğinde ise Ekonomik Memnuniyet, Kişisel ve Sosyal Hayat Memnuniyeti boyutları ile bu ölçeğin oldukça güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. DFA ve Cronbach's Alpha güvenirlik analizleri doğrultusunda ölçeğin orijinali ile aynı olan ölçek formu için etkin yapıya sahip, güvenirliği yüksek ölçüm kabiliyetine sahip bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Veri analizi

Çalışma kapsamında toplanan veriler IBM SPSS versiyon 22.0'a aktarılmış ve ilgili yazılım paketleri (Yapısal Eşitlik Modelleri için geliştirilmiş SPSS AMOS 22.0 eklentileri) kullanılarak gerekli analizler gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bulgular başlığı, demografik ve tanımlayıcı bulgular, yapısal eşitlik modeli ve fark analizlerine yönelik bilgileri içermektedir.

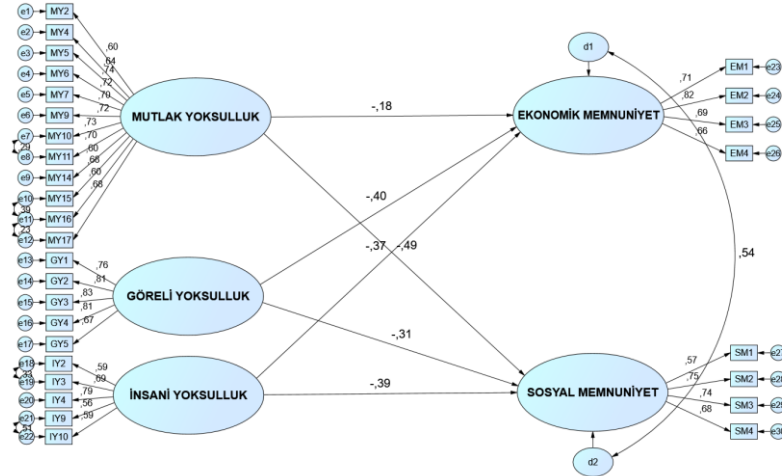
Demografik ve tanımlayıcı bulgular

Araştırmaya dahil edilen yerleşiklere ait demografik ve tanımlayıcı istatistikler şu şekildedir: Örneklem cinsiyete göre dağılımı; %52,8 kadın (n=214), %47,2 erkek (n=191) tir. Örneklem yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir; %44 18-25 yaş (n=178), %22,2 26-34 yaş (n=90), %17 35-44 yaş (n=69), %11,6 45-54 yaş (n=47), %5,2 55 üzeri (n=21). Örneklem medeni duruma göre şu şekilde dağıılmaktadır: %59,7 bekar (n=241), %27 evli (n=109), %7,9 boşanmış (n=32), %5,4 eşi vefat etmiş (n=22). Örneklem meslek durumlarına göre dağılımları şu şekildedir; %54,3 meslek yok (n=220), 45.7 meslek var (n=185). Örneklem gelir durumlarına göre dağılımları ise şu şekildedir; %41,7 düşük (n=169), %46,7 orta (n=189), %11,6 yüksek (n=47).

Yapısal eşitlik modeli

Araştırmanın bu kısmında birinci araştırma sorusunun cevaplanması amacıyla kurulan yapısal eşitlik modeli ve söz konusu modele dair bulgular yer almaktadır. Yapısal eşitlik modeli daha önce yapısal geçerlilikleri DFA analizleri ile kanıtlanmış ölçek yapıları ile kurulmuş olup, bir hipotez test modeli özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda hipotez test modeli üzerinde DFA analizlerinde yapılan model düzeltmesine ek olarak bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi tanımlamak üzere söz konusu bağımlı değişkenlerin hata terimleri arasında bir model düzeltmesi yapılmıştır. Model şeması şekil 2'deki gibidir.

Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modeli Şeması

Yapısal eşitlik modeli analizi ile elde edilen sonuçlar Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	Std. β	S.H.	t	p
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	Mutlak Yoksulluk	0.189	-0.182	0.054	-3.499*	[0.000]
	Görelî Yoksulluk	0.441	-0.399	0.085	-6.758*	[0.000]
	İnsani Yoksulluk	0.494	-0.371	0.085	-5.775*	[0.000]
Kişisel ve Sosyal Hayat Memnuniyeti	Mutlak Yoksulluk	0.359	-0.488	0.048	-7.416*	[0.000]
	Görelî Yoksulluk	0.244	-0.312	0.044	-5.497*	[0.000]
	İnsani Yoksulluk	0.364	-0.385	0.063	-5.790*	[0.000]
Tanısal İstatistikler						
$\chi^2(165)=455.521*$ [0.006]	$\chi^2/S.d.=2.761$ GFI=0.879	AGFI=0.806 NFI=0.861	RFI=0.843 IFI=0.859	CFI=0.858 RMSEA=0.077		

* (%5) anlamlılık düzeyinde anlamlılığı simgeler, Std. β : Standartlaştırılmış yok katsayısı, S.H: Standart hata, r:Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı, χ^2 : Ki-Kare test istatistiği, (parantez içi test serbestlik derecesini içerir.) [köseli parantez içi test anlamlılık değerlerini içerir.]

Tabloda tanısal istatistikler incelendiğinde tüm model uyum indekslerinin kabul edilebilir model için verilen referans aralıklara denk geldiği görülmektedir. Başka bir ifade ile kurulan yapısal eşitlik modelinin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Modelin tahmin edilen katsayılarını incelediğimizde şunu görüyoruz:

Mutlak yoksulluk değişkeninin ekonomik memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair mutlak yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının ekonomik memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

Görelî yoksulluk değişkeninin ekonomik memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair görelî yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının ekonomik memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

İnsani yoksulluk değişkeninin ekonomik memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair insani yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının ekonomik memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

Değişkenlerin ekonomik hayattan memnuniyet düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olan yoksulluk algısı alt boyutlarına ait etki katsayıları karşılaştırıldığında en yüksek etkinin insani yoksulluk, en düşük etkinin ise mutlak yoksulluk değişkenlerine ait olduğu görülmektedir.

Mutlak yoksulluk değişkeninin ekonomik memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin saptandığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair mutlak yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının kişisel ve sosyal hayattan memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

Görelî yoksulluk değişkeninin kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin saptandığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair görelî yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının kişisel ve sosyal hayattan memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

İnsani yoksulluk değişkeninin kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değişkeni üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin saptandığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair insani yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının kişisel ve sosyal hayattan memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir.

Değişkenlerin kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olan yoksulluk algısı alt boyutlarına ait etki katsayıları karşılaştırıldığında en yüksek etkinin insani yoksulluk, en düşük etkinin ise görelî yoksulluk değişkenlerine ait olduğu görülmektedir.

Yoksulluk algısı alt boyutları, negatif etki ettiği bağımlı değişkenler ile karşılaştırıldığında mutlak yoksulluğun; kişisel ve sosyal hayat memnuniyetine etkisinin, ekonomik hayat memnuniyetine olan etkisinden daha büyük olduğu görülmektedir. Görelî yoksulluğun; ekonomik hayat memnuniyetine etkisi ise, kişisel ve sosyal hayat memnuniyetine olan etkisinden daha fazladır. İnsani yoksulluğun etkisi, ekonomik hayat memnuniyetine, kişisel ve sosyal hayat memnuniyetinden daha fazla etkide bulunmaktadır.

Fark analizleri

Araştırmanın bu kısmında ikinci ve üçüncü araştırma sorularının cevaplaması amacıyla demografik gruplar arasında ölçek ve alt boyut ortalamaları parametrik test teknikleri ile karşılaştırılmıştır.

Cinsiyet bulgusu ile yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti verileri

Cinsiyete göre farklılıkları test eden bağımsız örneklem T testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Farkları Sınayan Bağımsız Örneklem T-Testi Bulguları

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	S.S	Levene	T-Test
Mutlak Yoksulluk	Kadın	214	2.517	0.868	$F(1, 403)=3.360$	$t(403)=-3.602^*$
	Erkek	191	2.851	0.998	[0.057]	[0.000]
Görelî Yoksulluk	Kadın	214	3.199	1.125	$F(1, 403)=0.981$	$t(403)=-0.399$
	Erkek	191	3.243	1.081	[0.322]	[0.690]
İnsani Yoksulluk	Kadın	214	2.472	0.920	$F(1, 403)=1.634$	$t(403)=-2.167^*$
	Erkek	191	2.680	1.008	[0.202]	[0.031]
Yoksulluk Algısı	Kadın	214	2.729	0.812	$F(1, 403)=0.168$	$t(403)=-2.312^*$
	Erkek	191	2.925	0.879	[0.862]	[0.021]
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	Kadın	214	2.730	1.184	$F(1, 403)=0.717$	$t(403)=-0.420$
	Erkek	191	2.779	1.141	[0.398]	[0.675]
Kişisel ve Sosyal Hayattan Memnuniyet	Kadın	214	3.362	1.164	$F(1, 403)=3.567$	$t(403)=1.580$
	Erkek	191	3.187	1.051	[0.060]	[0.115]
Yaşam Memnuniyeti	Kadın	214	3.046	1.056	$F(1, 403)=0.305$	$t(403)=0.614$
	Erkek	191	2.983	1.008	[0.581]	[0.540]

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, \bar{X} : Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F test istatistiği, t: T-Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.) [köşeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.] T-test istatistiği Levene Heterojenlik testi bulguları doğrultusunda seçilmiştir.

Mutlak yoksulluk, İnsani yoksulluk, Yoksulluk algısı değişkenleri bakımından kadın ve erkek katılımcılar arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklar tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde farklılıkların erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Yani erkek katılımcıların kendilerine dair; mutlak yoksulluk, insani yoksulluk, yoksulluk algısı kadın katılımcılardan daha yüksek olduğu söylenebilir.

Görelî yoksulluk, ekonomik hayattan memnuniyet, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet, yaşam memnuniyeti değişkeni bakımından kadın ve erkek katılımcılar arasında %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Yaş ile yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti bulguları

Tablo 4'te gösterilen Anova testinde, yaş gruplarına göre farklılıklar test edilmiştir.

Tablo 4. Yaş Gruplarına Göre Farkları Sınayan Anova Testi Bulguları

Değişken	Yaş	N	\bar{X}	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Mutlak Yoksulluk	A)18-25	178	2.716	0.990	$F(3,401)=1.229$ [0.299]	$F(3,401)=2.788^*$ [0.040]	B>C
	B)26-34	90	2.816	0.942			
	C)35-44	69	2.399	0.902			
	D) 45+	68	2.659	0.828			
Görelî Yoksulluk	A)18-25	178	3.304	1.160	$F(3,401)=1.217$ [0.303]	$F(3,401)=3.807^*$ [0.010]	D>C
	B)26-34	90	3.091	0.984			
	C)35-44	69	2.916	1.098			
	D) 45+	68	3.476	1.037			
İnsani Yoksulluk	A)18-25	178	2.662	1.060	$F(3,401)=1.913$ [0.127]	$F(3,401)=2.805^*$ [0.015]	A>C
	B)26-34	90	2.556	0.881			
	C)35-44	69	2.278	0.820			
	D) 45+	68	2.644	0.916			
Yoksulluk Algısı	A)18-25	178	2.894	0.929	$F(3,401)=2.256$ [0.081]	$F(3,401)=3.544^*$ [0.015]	A ve D>C
	B)26-34	90	2.821	0.782			
	C)35-44	69	2.531	0.772			
	D) 45+	68	2.927	0.731			
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	A)18-25	178	2.452	1.174	$F(3,401)=2.338$ [0.073]	$F(3,401)=7.989^*$ [0.000]	B, C ve D>A
	B)26-34	90	2.981	1.069			
	C)35-44	69	3.116	1.064			
	D) 45+	68	2.871	1.175			
Kişisel ve Sosyal Hayattan Memnuniyet	A)18-25	178	3.180	1.277	$F(3,401)=1.823$ [0.142]	$F(3,401)=1.860$ [0.136]	-
	B)26-34	90	3.286	0.939			
	C)35-44	69	3.551	0.918			
	D) 45+	68	3.257	1.026			
Yaşam Memnuniyeti	A)18-25	178	2.816	1.105	$F(3,401)=7.038$ [0.000]	$F(3,401)=5.155^*$ [0.002]	B, C ve D>A
	B)26-34	90	3.133	0.901			
	C) 35-44	69	3.333	0.901			
	D) 45+	68	3.064	1.037			

Mutlak yoksulluk değişkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (2.716±0.99), 26 ile 34 yaş arasında (2.816 ±0.942), 35 ile 44 yaş arasında (2.399±0.902), 45 yaş ve üzeri (2.659±0.828) yaş gruplarında yer alan Katılımcılar arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklar tespit edildi. Tukey'in Post Hoc testinin sonuçları şöyledir: Mutlak yoksulluk algısı 26-34 yaş grubundaki katılımcılarda 35-44 yaş grubundaki katılımcılara göre daha yüksek iken, diğer katılımcılarda bu konuda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Görelî yoksulluk değişkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (3.304±1.16), 26 ile 34 yaş arasında (3.091 ±0.984), 35 ile 44 yaş arasında (2.916±1.098), 45 yaş ve üzeri (3.476±1.037) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklar tespit edilmiştir. Farkın

kaynağı olan yaş grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tukey's Post Hoc testi bulguları ise şu şekildedir; 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların görelî yoksulluk algıları 35 ile 44 yaş arasındaki katılımcılardan daha yüksek iken diğêr katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır.

İnsani yoksulluk değışkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (2.662±1.06), 26 ile 34 yaş arasında (2.556 ±0.881), 35 ile 44 yaş arasında (2.278±0.82), 45 yaş ve üzeri (2.644±0.916) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. Farkın kaynağı olan yaş grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tukey's Post Hoc testi bulguları ise şu şekildedir; 18 ile 25 yaş arasındaki katılımcıların insani yoksulluk algıları 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcılardan daha yüksek iken diğêr katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır.

Yoksulluk algısı değışkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (2.894±0.929), 26 ile 34 yaş arasında (2.821 ±0.782), 35 ile 44 yaş arasında (2.531±0.772), 45 yaş ve üzeri (2.927±0.731) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. Farkın kaynağı olan yaş grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tamhane's T2 Post Hoc testi bulguları ise şu şekildedir; 18 ile 25 yaş arasındaki katılımcılar ile 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların yoksulluk algıları 35 ile 44 yaş arasında olan katılımcılardan daha yüksek iken diğêr katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır.

Ekonomik hayattan memnuniyet değışkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (2.452±1.174), 26 ile 34 yaş arasında (2.981 ±1.069), 35 ile 44 yaş arasında (3.116±1.064), 45 yaş ve üzeri (2.871±1.175) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. 18 ile 25 yaş arasında yer alan katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet düzeyi diğêr tüm katılımcılardan düşük düzeyde iken diğêr katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değışkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (3.18±1.277), 26 ile 34 yaş arasında (3.286 ±0.939), 35 ile 44 yaş arasında (3.551±0.918), 45 yaş ve üzeri (3.257±1.026) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Yaşam memnuniyeti değişkeni bakımından 18 ile 25 yaş arasında (2.816±1.105), 26 ile 34 yaş arasında (3.133 ±0.901), 35 ile 44 yaş arasında (3.333±0.901), 45 yaş ve üzeri (3.064±1.037) yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli fark veya farklar saptanmıştır. 18 ile 25 yaş arasında yer alan katılımcıların yaşam memnuniyet düzeyi diğer tüm katılımcılardan düşük düzeyde iken diğer katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Medeni durum ile yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti bulguları

Medeni duruma göre farkları sınavan Anova testi tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5: Medeni Duruma Göre Farkları Sınavan Anova Testi Bulguları

Değişken	M.Durum	N	\bar{X}	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Mutlak Yoksulluk	A)Bekar	242	2.713	0.963	F(2,402)=0.301	F(2,402)=0.508	-
	B)Evli	109	2.625	0.932			
	C)Diğer	54	2.602	0.900			
Görelî Yoksulluk	A)Bekar	242	3.252	1.082	F(2,402)=2.286	F(2,402)=0.414	-
	B)Evli	109	3.138	1.196			
	C)Diğer	54	3.241	1.011			
İnsani Yoksulluk	A)Bekar	242	2.632	1.022	F(2,402)=2.006	F(2,402)=1.288	-
	B)Evli	109	2.492	0.865			
	C)Diğer	54	2.448	0.901			
Yoksulluk Algısı	A)Bekar	242	2.866	0.870	F(2,402)=1.607	F(2,402)=0.825	-
	B)Evli	109	2.752	0.857			
	C)Diğer	54	2.764	0.728			
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	A)Bekar	242	2.620	1.149	F(2,402)=0.137	F(2,402)=5.217	C>A
	B)Evli	109	2.853	1.177			
	C)Diğer	54	3.148	1.106			
Kişisel ve Sosyal Hayattan Memnuniyet	A)Bekar	242	3.194	1.196	F(2,402)=4.714	F(2,402)=1.792	-
	B)Evli	109	3.394	0.955			
	C)Diğer	54	3.431	1.011			
Yaşam Memnuniyeti	A)Bekar	242	2.907	1.049	F(2,402)=0.129	F(2,402)=3.886	C>A
	B)Evli	109	3.124	0.994			
	C)Diğer	54	3.289	0.980			

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, \bar{X} : Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.) [küşeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.] Post Hoc Levene: Heterojenlik testi bulguları doğrultusunda seçilmiştir. Homojenlik durumu için Tukey's, heterojenlik durumu için ise Tamhane's T2 Post hoc testleri kullanılmıştır. Diğer: Boşanmış ve Eşi Vefat Etmis

Mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, insani yoksulluk, yoksulluk algısı, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değişkenleri bakımından bekar, evli ve diğer katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Ekonomik hayattan memnuniyet, yaşam memnuniyeti değişkenleri bakımından bekar, evli ve diğer katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde

istatistiksel olarak önemli bir fark veya farklar bulunmaktadır. Farkın kaynağı olan grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tukey's Post Hoc testi bulguları ise şu şekildedir; diğer grupta yer alan boşanmış ve eşi vefat etmiş katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet ve yaşam memnuniyeti düzeyleri evli ve bekar katılımcılardan daha yüksek düzeyde iken, evli ve bekar katılımcılar arasında istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

Meslek sahipliği ile yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti bulguları

Katılımcıların meslek sahipliğine göre farklılıkları inceleyen bağımsız örneklem T- testlerinin sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların meslek sahipliği

Değişken	Meslek	N	\bar{X}	S.S	Levene	T-Test
Mutlak Yoksulluk	Yok	220	2.800	0.973	$F(1, 403)=1.235$	$t(403)=2.945^*$
	Var	185	2.525	0.892	[0.267]	[0.003]
Görelî Yoksulluk	Yok	220	3.439	1.095	$F(1, 403)=0.163$	$t(403)=4.464^*$
	Var	185	2.959	1.059	[0.686]	[0.000]
İnsani Yoksulluk	Yok	220	2.724	1.021	$F(1, 403)=3.401$	$t(403)=3.539^*$
	Var	185	2.387	0.867	[0.066]	[0.000]
Yoksulluk Algısı	Yok	220	2.988	0.890	$F(1, 403)=4.205$	$t(403)=4.395^*$
	Var	185	2.624	0.752	[0.041]	[0.000]
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	Yok	220	2.390	1.131	$F(1, 403)=1.916$	$t(403)=-7.286^*$
	Var	185	3.185	1.049	[0.167]	[0.000]
Kişisel ve Sosyal Hayattan Memnuniyet	Yok	220	3.082	1.191	$F(1, 403)=6.710$	$t(403)=-3.966^*$
	Var	185	3.515	0.967	[0.010]	[0.000]
Yaşam Memnuniyeti	Yok	220	2.736	1.043	$F(1, 403)=3.176$	$t(403)=-6.233^*$
	Var	185	3.350	0.918	[0.075]	[0.000]

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, \bar{X} : Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F test istatistiği, t: T-Test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.) [kişeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.] T-test istatistiği Levene Heteroienlik testi bulguları doğrultusunda seçilmiştir.

Mutlak, görelî ve insani yoksulluk ile yoksulluk algısı değişkenleri bakımından meslek sahibi olmayan ve meslek sahibi olan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde meslek sahibi olmayan katılımcıların mutlak, görelî ve insani yoksulluk ile yoksulluk algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ekonomik hayattan memnuniyet, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet, yaşam memnuniyeti değişkenleri bakımından meslek sahibi olmayan ve meslek sahibi olan katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak önemli bir fark saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde meslek sahibi olan katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet, yaşam memnuniyeti düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Gelir durumu ile yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti bulguları

Aşağıda Tablo 7'de gösterilen Anova testi, gelir durum farklılıklarını göstermektedir.

Tablo 7. Gelir Duruma Göre Farkları Sınayan Anova Testi Bulguları

Değişken	Gelir	N	\bar{X}	S.S	Levene	Anova	Post Hoc
Mutlak Yoksulluk	A)Düşük	169	2.976	0.952	$F(2,402)=1.159$ [0.315]	$F(2,402)=18.259^*$ [0.000]	A>B ve C
	B)Orta	189	2.522	0.863			
	C)Yüksek	47	2.206	0.919			
Görelî Yoksulluk	A)Düşük	169	3.682	0.971	$F(2,402)=3.577^*$ [0.029]	$F(2,402)=34.749^*$ [0.000]	A>B>C
	B)Orta	189	2.995	1.026			
	C)Yüksek	47	2.464	1.171			
İnsani Yoksulluk	A)Düşük	169	2.923	1.005	$F(2,402)=3.379^*$ [0.035]	$F(2,402)=25.515^*$ [0.000]	A>B>C
	B)Orta	189	2.399	0.869			
	C)Yüksek	47	1.987	0.718			
Yoksulluk Algısı	A)Düşük	169	3.194	0.816	$F(2,402)=2.385$ [0.093]	$F(2,402)=38.486^*$ [0.000]	A>B>C
	B)Orta	189	2.639	0.736			
	C)Yüksek	47	2.219	0.815			
Ekonomik Hayattan Memnuniyet	A)Düşük	169	2.183	1.077	$F(2,402)=1.157$ [0.316]	$F(2,402)=52.449^*$ [0.000]	C>B>A
	B)Orta	189	3.020	1.036			
	C)Yüksek	47	3.729	0.889			
Kişisel ve Sosyal Hayattan Memnuniyet	A)Düşük	169	2.882	1.158	$F(2,402)=4.094^*$ [0.017]	$F(2,402)=23.923^*$ [0.000]	C>B>A
	B)Orta	189	3.476	1.013			
	C)Yüksek	47	3.920	0.813			
Yaşam Memnuniyeti	A)Düşük	169	2.533	1.010	$F(2,402)=3.478^*$ [0.032]	$F(2,402)=46.073^*$ [0.000]	C>B>A
	B)Orta	189	3.248	0.897			
	C)Yüksek	47	3.824	0.782			

* (%5) anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler, \bar{X} : Ortalama, S.S: Standart Sapma, F: F test istatistiği, (parantez içleri test serbestlik derecelerini içerir.) [köşeli parantez içleri test anlamlılık değerlerini içerir.] Post Hoc Levene Heterojenlik testi bulguları doğrultusunda seçilmiştir. Homojenlik durumu için Tukey's, heterojenlik durumu için ise Tamhane's T2 Post hoc testleri kullanılmıştır. Diğer: Boşanmış ve Eşi Vefat Etmiş

Mutlak, görelî, insani yoksulluk değişkenleri ile yoksulluk algısı değişkenleri bakımından kendisini düşük, orta, yüksek gelir grubunda gören katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark veya farklar saptanmıştır. Farkın kaynağı olan gelir grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tukey's Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; kendilerini yüksek gelir grubunda gören katılımcıların mutlak, görelî, insani yoksulluk değişkenleri ile yoksulluk algısı yoksulluk seviyesi kendilerini orta gelir grubunda gören katılımcılardan daha düşük iken, orta gelir grubunda olduğunu düşünen katılımcıların mutlak, görelî, insani yoksulluk algıları ile yoksulluk algısı da kendilerini düşük gelir grubunda gören katılımcılardan daha düşük düzeydedir.

Ekonomik hayattan memnuniyet, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet, yaşam memnuniyeti değişkenleri bakımından kendisini düşük, orta, yüksek gelir grubunda gören katılımcılar arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark veya farklar saptanmıştır. Farkın kaynağı olan gelir grup veya gruplarının tespiti için yapılan Tukey's Post Hoc testi bulguları şu şekildedir; kendilerini yüksek gelir grubunda gören katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet seviyesi kendilerini orta gelir grubunda gören katılımcılardan daha yüksek iken, orta gelir grubunda olduğunu düşünen katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet seviyeleri de kendilerini düşük gelir grubunda gören katılımcılardan daha yüksek düzeydedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, yoksulluk algısı ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada TÜİK gelir ve yaşam koşulları verileri dikate alınarak Bitlis örneklem olarak seçilmiştir. Bitlis merkezinde yaşayan 405 kişi ile görüşülmüştür. Veri toplanırken 5'li likert tipte hazırlanmış olan anketten faydalanılmıştır. Çalışmanın 2 temel sorusu bulunmaktadır. Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri arasında ilişki var mıdır? Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri cinsiyet, yaş, meslek durumu ve gelir gibi demografik özelliklere göre farklılaşmakta mıdır? sorularına araştırma kapsamında yanıt aranmıştır.

Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri arasında ilişki var mıdır? sorusuna yanıt aramak amacıyla yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Modelde yaşam memnuniyeti ölçüğü ekonomik hayattan memnuniyet ve kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet olarak 2 bağımlı değişken ile kurulmuştur. Yoksulluk algısı ölçüğünde yer alan insani, görel ve mutlak yoksulluk ise bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir.

- Modelden edilen bulgulara göre, Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair; mutlak, görel ve insani yoksulluk algılarının artmasının/azalmasının ekonomik memnuniyeti, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyeti azalttığı/artırdığı söylenebilir. Literatürdeki ile tutarlı olan bulguyu daha açık ifade etmek gerekirse; yoksulluk algısı alt boyutları yaşam memnuniyetine yönelik bağımlı değişkenleri negatif olarak etkilemektedir (Selvamani ve Elgar,

2023; Kim, 2022; Liu ve Fu, 2022; Yenipazarlı vd., 2020; Bellani ve D' Ambrosio, 2011)

- Değişkenlerin ekonomik hayattan memnuniyet düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olan yoksulluk algısı alt boyutlarına ait etki katsayıları karşılaştırıldığında en yüksek etkinin insani yoksulluk, en düşük etkinin ise mutlak yoksulluk değişkenlerine ait olduğu görülmektedir.
- Değişkenlerin kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olan yoksulluk algısı alt boyutlarına ait etki katsayıları karşılaştırıldığında en yüksek etkinin insani yoksulluk, en düşük etkinin ise görel yoksulluk değişkenlerine ait olduğu görülmektedir.
- Yoksulluk algısı alt boyutlarının negatif etki ettiği bağımlı değişkenler karşılaştırıldığında ise mutlak yoksulluk değişkeninin kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değişkenine etkisinin, ekonomik hayattan memnuniyet değişkenine etkisinden daha büyük olduğu görülmektedir.
- Görel yoksulluğun ise ekonomik hayat değişkenine etkisinin, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet değişkenine etkisinden daha fazla olduğu görülmektedir.
- İnsani yoksulluk etkileri karşılaştırıldığında ise insani yoksulluk algısının ekonomik hayattan memnuniyet üzerindeki etkisinin, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet üzerindeki etkisinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyet düzeyleri; cinsiyet, yaş, meslek durumu ve gelir gibi demografik özelliklere göre farklılaşmakta mıdır? soruna yanıt aranırken parametrik testlerin bulgularından faydalanılmıştır. Bitlis'teki kent yerleşiklerinin kendilerine dair yoksulluk algıları ile yaşam memnuniyeti düzeylerinin cinsiyet, yaş, meslek durumu ve gelire göre farklılaştığı görülmüştür.

- Erkek katılımcıların kendilerine dair mutlak, insani ve görel yoksulluk türlerinde, algılarının kadın katılımcılardan daha yüksek olduğu söylenebilir.
- 26 ile 34 yaş arasındaki katılımcıların mutlak yoksulluk algıları 35 ile 44 yaş arasındaki katılımcılardan daha yüksektir. 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların görel yoksulluk algıları 35 ile 44 yaş arasındaki katılımcılardan daha yüksektir.

18 ile 25 yaş arasındaki katılımcıların insani yoksulluk algıları 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcılardan daha yüksek iken diğer katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır.

18 ile 25 yaş arasındaki katılımcılar ile 45 ve üzeri yaş grubunda yer alan katılımcıların yoksulluk algıları 35 ile 44 yaş arasında olan katılımcılardan daha yüksek iken diğer katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır.

18 ile 25 yaş arasında yer alan katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet ile yaşam memnuniyet düzeyleri diğer tüm katılımcılardan düşük düzeyde iken diğer katılımcılar arasında bu bakımdan istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. Boşanmış ve eşi vefat etmiş katılımcıların ekonomik hayattan ve yaşamdan memnuniyet düzeyleri evli ve bekar katılımcılardan daha yüksek düzeyde iken, evli ve bekar katılımcılar arasında istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır.

- Meslek sahibi olmayan katılımcıların yoksulluk, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, insani yoksulluk algıları daha yüksek olduğu görülmektedir.

Meslek sahibi olan katılımcıların ekonomik, kişisel ve sosyal hayat ile yaşam memnuniyetleri düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

- Kendilerini yüksek gelir grubunda gören katılımcıların yoksulluk algı seviyesi, mutlak, göreceli ve insani yoksulluk türlerinde kendilerini orta gelir grubunda gören katılımcılardan daha düşük iken, orta gelir grubunda olduğunu düşünen katılımcıların mutlak yoksulluk algısı da kendilerini düşük gelir grubunda gören katılımcılardan daha düşük düzeydedir.

Kendilerini yüksek gelir grubunda gören katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet, kişisel ve sosyal hayattan memnuniyet ve yaşam memnuniyeti seviyesi, kendilerini orta gelir grubunda gören katılımcılardan daha yüksek iken, orta gelir grubunda olduğunu düşünen katılımcıların ekonomik hayattan memnuniyet seviyeleri de kendilerini düşük gelir grubunda gören katılımcılardan daha yüksek düzeydedir. Nitekim benzer bir bulguyu ulaşan Kutlu (2023) da yaşam memnuniyeti ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığına dikkat çekmiştir. Roh ve Weon'un (2022) yaşlılar üzerinde yaptıkları

çalışmada ise, ekonomik profili yüksek olan yaşlıların yaşam memnuniyetlerinin de yüksek olduğu bulgulanmıştır. Leu'nun düşük gelirli yerlerin yaşam memnuniyetlerinin düştüğüne vurgu yaptığı çalışması da göz önünde bulundurulduğunda tüm bu bulgular tutarlı olarak yorumlanabilir.

Çalışmaya getirilecek temel öneri, TÜİK gelir ve yaşam koşulları bölgesel verilerine (2022) göre en düşük yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirli yer olan TRB2 Bölgesinde yer alan Muş, Hakkâri ve Van illerinde de benzer bir araştırmanın yapılarak bölgesel bir değerlendirmenin yapılmasıdır. Ek olarak Sulkers, Loos'un (2022) Hindistan'ın merkez kenti ile kenar mahallesinde karşılaştırmalı olarak yoksulluk algısı ile yaşam memnuniyetini ele aldıkları çalışmalarına benzer bir araştırmanın Türkiye'de TRB2 Bölgesini de kapsayacak şekilde yapılmasıdır.

Extended Abstract

A Research on the Relationship Between Perception of Poverty and Life Satisfaction: Bitlis Example

*

Berfin Göksoy Sevinçli⁷
ORCID: 0000-0001-9686-509X

Poverty, which is visible when people cannot meet their basic needs, is one of the world's important problems. Although the problem of poverty appears to be economically based, it gives an intertwined appearance as it has many social, psychological and social aspects. The social aspect of poverty, which comes to the fore in this context, makes individuals' perceptions of poverty and the impact of this perception on life satisfaction important.

Life satisfaction is an issue that is also taken into consideration by international organizations, as it is important in ensuring social welfare in a broad perspective. The OECD publishes life satisfaction measurements every year. In these measurements, Turkey is at the bottom of the list with North Africa with an average of 4.9 (OECD, 2022). The measurements given reveal the need to deepen research on this subject in Turkey.

The aim of the research is to reveal the effects of poverty perception levels of urban residents in Bitlis on their life satisfaction levels. In accordance with the purpose, the changes in residents' poverty perception levels and life satisfaction levels according to gender, age, occupational status and income levels were also included in the scope of the research. The importance of the study is that it examines the effect between life satisfaction and poverty perception level specifically in Bitlis, which has a shallow literature.

Within the scope of the research, 405 people living in the center of Bitlis were interviewed. While collecting data, a 5-point Likert type survey was used. The study has two basic questions. Is there a relationship between the self-perception of poverty and life satisfaction levels of urban residents in Bitlis? Do the self-perceptions of poverty and life satisfaction levels of urban

⁷ Assist. Assoc., Bitlis Eren University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanisation and Environmental Problems, E-mail: bgoksoy@beu.edu.tr

residents in Bitlis differ according to demographic characteristics such as gender, age, occupational status and income? Answers to these questions were sought within the scope of the research.

A structural equation model was established to answer the first question. In the model, the life satisfaction scale was established with 2 dependent variables: satisfaction with economic life and satisfaction with personal and social life. Human, relative and absolute poverty in the poverty perception scale were accepted as independent variables. According to the findings obtained from the model, about the urban residents of Bitlis themselves; It can be said that increasing/decreasing perceptions of absolute, relative and human poverty reduces/increases economic satisfaction and satisfaction with personal and social life. When the effect coefficients of the poverty perception sub-dimensions, which have a significant effect on the levels of satisfaction with economic life, are compared, it is seen that the highest effect belongs to human poverty and the lowest effect belongs to absolute poverty variables. When the effect coefficients of the poverty perception sub-dimensions, which have a significant effect on the levels of satisfaction with personal and social life, are compared, it is seen that the highest effect belongs to human poverty and the lowest effect belongs to relative poverty variables. When the dependent variables that the poverty perception sub-dimensions have a negative impact on are compared, it is seen that the effect of the absolute poverty variable on the satisfaction with personal and social life variable is greater than its effect on the satisfaction with economic life variable. It is seen that the effect of relative poverty on the economic life variable is greater than its effect on the satisfaction with personal and social life variable. When the effects of human poverty are compared, it is seen that the effect of the perception of human poverty on satisfaction with economic life is higher than its effect on satisfaction with personal and social life.

Poverty perceptions and life satisfaction levels of urban residents in Bitlis; Does it differ according to demographic characteristics such as gender, age, occupational status and income? While searching for an answer to the problem, the findings of parametric tests were used. It has been observed that the poverty perceptions and life satisfaction levels of urban residents in Bitlis differ according to gender, age, occupational status and income. It can be said that male participants' perceptions of themselves in terms of absolute, human and relative poverty are higher than female participants. While the economic and life satisfaction levels of divorced and deceased participants are higher than married and single participants, there is no statistically significant dif-

ference between married and single participants. It is seen that non-professional participants have higher perceptions of poverty, absolute poverty, relative poverty and human poverty. It is seen that the participants who have a profession have a higher level of satisfaction with their economic, personal and social life. While the poverty perception level of the participants who see themselves in the high income group is lower than the participants who see themselves in the middle income group in absolute, relative and human poverty types, the absolute poverty perception of the participants who consider themselves in the middle income group is also lower than the participants who see themselves in the low income group. While the economic life satisfaction, personal and social life satisfaction and life satisfaction levels of the participants who see themselves in the high income group are higher than the participants who see themselves in the middle income group, the economic life satisfaction levels of the participants who consider themselves in the middle income group are also higher than the participants who see themselves in the low income group.

The main recommendation to be made for the study, whose research findings are as above, is to conduct this research and make a regional evaluation in the provinces of Muş, Hakkari and Van in the TRB2 Region, which are the places with the lowest annual average equivalent household disposable income according to TÜİK (2022) income and living conditions regional data.

Kaynakça/References

- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 296-306. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32956/366248>
- Bagheri, N., Batterham, P. J., Salvador-Carulla, L., Chen, Y., Page, A., Callear, A. L., ve Congdon, P. (2019). Development of the Australian neighborhood social fragmentation index and its association with spatial variation in depression across communities. *Social Psychiatry And Psychiatric Epidemiology*, 54(10), 1189–1198. <https://doi.org/10.1007/s00127-019-01712-y>
- Bedük, S. (2023). Insured privately? Wealth stratification of job loss in the UK. *Social Inclusion*, 11(1), 135-147. doi:<https://doi.org/10.17645/si.v11i1.6095>
- BM, World happiness report 2023, <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/>, E.T. 23.08.2023.
- Çelik, K., Vural, İ. Y. ve Tuncer, G. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun genel görünümü: 2002 sonrası döneme ilişkin bir inceleme. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 41-79. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/rteusbe/issue/32015/331347>

- Diener, E., ve Tay, L. (2012). A scientific review of the remarkable benefits of happiness for successful and healthy living. *Happiness: Transforming the Development Landscape*, 90- 117. [http://www.bhutanstudies.org.bt/publicationFiles/OccasionalPublications/Transforming Happiness/Chapter 6 A Scientific Review.pdf](http://www.bhutanstudies.org.bt/publicationFiles/OccasionalPublications/Transforming%20Happiness/Chapter%206%20A%20Scientific%20Review.pdf)
- Feagin, J.R. (1972). Poverty: We still believe that god helps those who help themselves. *Psychology Today*, 6(6): 101-110, 129.
- Gajdosikienė, I. (2004). Oscar Lewis' culture of poverty: critique and further development. *Sociologija: mintis ir veiksmas*, 88-96.
- Gujarati, D., ve Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics (5th edition)*. West Point: McGraw-Hill Education.
- Hair, F. (2013). *Multivariate data analysis*. Pearson Education Limited.
- Hammami, N., Erdoğan, Y., ve Elgar, F. J. (2022). Socioeconomic Position mediates the relationship between family social benefits and adolescent life satisfaction in 25 countries. *Child Indicators Research*, 15(5), 1761–1775. <https://doi.org/10.1007/s12187-022-09929-1>
- Jafree, S. R., Nadir, S. M. H., Mahmood, Q. K., ve Burhan, S. K. (2023). The migrant Hazara Shias of Pakistan and their social determinants for PTSD, mental disorders and life satisfaction. *Journal of Migration And Health*, 7, 100166. <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2023.100166>
- Kantar Davran, M., ve Tok, N. (2018). Kırsal kesimde yoksulluk algısı ve yaşam memnuniyeti. *International Journal Of Social Humanities Sciences Research*, 5(25), 2140-2152. <https://doi.org/10.26450/jshsr.594>
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS Uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel.
- Kim, J.Y. (2022). Does poverty matter for depression in people with disabilities? *The Mediating Effects of Life Satisfaction*, *Journal of Social Service Research*, V.48, 3, pp.430-439.
- Kline, R. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling (3rd ed.)*. New York: The Guilford Press.
- Koca, M. (2020). Yoksulluğa yönelik nedensel atıflar Ordu Üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum, Sosyoekonomik Eşitsizlikler*, 353-382. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanvetoplum/issue/71116/1136687>
- Köse, M. F., Çobanoğlu, G., ve Sarı, R. M. (2021). Özellikleri, yaşam memnuniyeti ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 324-346.
- Kutlu, O. (2023). *Yoksul bireylerin yaşamış oldukları sosyal dışlanma deneyiminin benlik değeri ve yaşam memnuniyeti ile ilişkisinin incelenmesi*, Ulusal Tez Merkezi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Lewis, O. (1970). *Anthropological essays*. New York: Random House.
- Luo, J. (2022). Yoksulluğa mutluluğun uyumu sınırlı mı? Referans Gelirinin Rolü. *J Mutluluk Çalışması* 23 , pp. 2491-2516. <https://doi.org/10.1007/s10902-022-00508-3>.
- Mahmood T, Yu X, Klasen S. (2018). Do the poor really feel poor? Comparing objective poverty with subjective poverty in Pakistan. *Soc Indic Res*. V.142, pp.543-580. doi: 10.1007/s11205-018-1921-4
- Maslow, A.H. (1970). *Motivation and personality*. Holly Books, Harper ve Row Publishers.

- Mbam, K.C., MA, MSW vd. (2022). Aging in Nigeria: A growing population of older adults requires the implementation of national aging policies, *The Gerontologist*, Volume 62, Issue 9, November 2022, Pages 1243–1250, <https://doi.org/10.1093/geront/gnac121>
- Niemietz, K. (2011). A New understanding of poverty. *Institute of Economic Affairs Monographs*, No. 65. Haziran 5, 2021 tarihinde <https://ssrn.com/abstract=1750203> adresinden alındı
- O'Connor, A. (2001). *Poverty knowledge*. Princeton: Princeton University Press.
- OECD (2022). *Yaşam memnuniyeti endeksi*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HSL>, Erişim Tarihi: 13.02.2023.
- Roh, M., Weon, S. (2022). Living arrangement and life satisfaction of the elderly in South Korea. *Soc Indic Res* **160**, pp. 717–734. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02443-3>
- Sallan-Gül, S. (2002). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadelenin sosyolojik boyutları: göreliden mutlak yoksulluğa. *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. Editör: Yaseemin Özdek, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Selvamani Y, Elgar F. (2023). Food insecurity and its association with health and well-being in middle-aged and older adults in India *J Epidemiol Community Health* 2023;**77**:252-257.
- Sezgin, F., Haykır-Hobikoğlu, E. ve Budak, Y. (2022, Ocak). Yoksulluk algı ölçeği geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, s. 229-244.
- Suğur, N., Suğur, S., Çetin, O. B., Şavran, T. G., ve Akarçay, E. (2008). Hizmet sektöründe çalışan yoksulların yoksulluk algıları üzerine bir araştırma. "İş, Güç" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(4), 1-29.
- Sulkers, E., ve Loos, J. (2022). life satisfaction among the poorest of the poor: a study in urban slum communities in India. *Psychological studies*, 67, 281-293. <https://doi.org/10.1007/s12646-022-00657-8>
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. California: Pearson.
- TUİK (2022). Gelir ve yaşam koşulları araştırması bölgesel sonuçları. www.datatuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 11.02.2023.
- TUİK (2015). Gelir, yaşam, tüketim ve yoksulluk verileri illerde yaşam endeksi, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107>, Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- Ulutürk Akman, S. (2021). Mutluluk ve yaşam memnuniyetinin belirleyicileri: Türkiye İstatistik Kurumu Yaşam memnuniyeti araştırması üzerine analizler. *Journal of Social Policy Conferences*, (81), 35-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/68135/986105>
- UNDP (2023). 2022 Çok boyutlu yoksulluk endeksi, <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye>, E.T. 26.08.2023
- Yang, Y., Peng, C., Yeung, C. Y., Ren, C., Luo, H., Lu, Y., Yip, P. S. F., ve Webster, C. (2023). Moderation effect of visible urban greenery on the association between neighbourhood deprivation and subjective well-being: Evidence from Hong Kong. *Landscape and Urban Planning*, 231, [104660]. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104660>

- Yenipazarlı, A., Çondur, F. ve Cömertler, N. (2020). Engelli bireylerin kamu hizmetlerinden memnuniyeti: Nazilli ilçesi örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 77-93.
- Yokoji, K., Hammami, N., ve Elgar, F. J. (2023). Socioeconomic differences in the association between bullying behaviors and mental health in Canadian adolescents. *The Journal of school health*, 93(5), 420–427. <https://doi.org/10.1111/josh.13300>
- Zhang, L., Xiao, Y., Wu, O., Li, J. (2022). Will the use of solid fuels reduce the life satisfaction of rural residents-Evidence from China. *Energy for Sustainable Development*, v.68.
- Zhang T, Xu Q, Zhang Q, Wan J. (2022). Impact and Analysis of the renovation program of dilapidated houses in china on poor peasant households' life satisfaction: A Survey of 2617 peasant households in gansu province. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 19(23):15548. <https://doi.org/10.3390/ijerph192315548>

Berfin Göksoy Sevinçli

Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümü lisans öğrenimini 2014 yılında, yüksek lisansını Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı'nda 2017 yılında tamamlamıştır. Sonrasında YÖK'ün 100/2000 projesi kapsamında öncelikli alan olarak belirlediği Yoksulluk programına dâhil olarak program kapsamında kırsal kalkınma, göç, yoksulluğun çeşitli görünüşleri ile ilgili alan araştırmalarına katılmıştır. 2022 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamlamıştır. 2018 yılında Araştırma görevlisi olarak göreve başladığı Bitlis Eren Üniversitesi'nde 2022 yılı itibarıyla Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı'nda doktor öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. Göksoy Sevinçli'nin kentleşme politikaları, kentsel alan yönetimi ve sosyal politika alanlarında akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Berfin Göksoy Sevinçli completed her bachelor's degree in Public Administration at Selçuk University in 2014 and her master's degree in Urbanisation and Environmental Problems at Yüzüncü Yıl University in 2017. Afterwards, she participated in the Poverty programme, which was determined as a priority area within the scope of the 100/2000 project of YÖK, and participated in field research on rural development, migration and various manifestations of poverty within the scope of the programme. In 2022, he completed his doctorate education at Necmettin Erbakan University, Department of Political Science and Public Administration. In 2018, he started working as a research assistant at Bitlis Eren University, where he has been working as a doctoral lecturer in the Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanisation and Environmental Problems as of 2022. Göksoy Sevinçli has academic studies in the fields of urbanisation policies, urban area management and social policy.

E-posta: bgoksoy@beu.edu.tr

Tarihi Çevrede Yeni Tasarım Yaklaşımlarının Tarsus Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi Örneği Üzerinden İncelenmesi

*

Sena Soyupak¹

ORCID: 0009-0006-8349-6049

Fatma Seda Çardak²

ORCID:0000-0002-8232-5137

Öz

Kentlerin tarih boyunca geçirdikleri değişimlerin izlerini taşıyan tarihi çevreler, barındırdıkları somut ve soyut değerlerle kültür hatırlatıcısı rolünü üstlenmişlerdir. İnşa edildiği dönemin yapı malzemesini, yapım tekniğini, estetik anlayışını, sosyal, kültürel, ekonomik, sosyolojik özelliklerini yansıtan yapılar kaçınılmaz olarak zamandan etkilenerek değişime uyum sağlayabildikleri ölçüde yaşamlarına devam edebilmişlerdir. Günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden işlevlendirilip gündelik yaşam içine kazandırılan kültür miraslarının restorasyon uygulamalarında karşılaşılan temel sorunlarından birinin 'yeninin mevcut dokuya nasıl uyumlanacağı, eski-yeni ilişkisinin nasıl kurulacağı' olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda Tarihi çevrede yeni yapı / ek konusunda mimari tasarım yaklaşımları araştırılmış konuyla ilgili farklı araştırmacılar tarafından belirlenmiş kuramsal tasarım yaklaşımları aktarılmış,1931 yılından günümüze kadar yayımlanan uluslararası ilkeler, standartlar, tüzükler ve bildirgeler derlenmiştir. Çalışma alanı olarak Mersin İli Tarsus İlçesi Cumhuriyet Mahallesi, 3. derece arkeolojik sit alanı içinde yer alan eski Çırçır Fabrikası yeni adıyla Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi seçilmiştir. Yapı kompleksi restorasyon sırasında alınan müdahale kararlarıyla, mimari tasarım kriterleriyle ve zaman içinde Tarsus kentinde yaşanan sosyal, ekonomik değişimlerin yapıya olan etkileriyle birlikte incelenerek araştırma tasarımı kurgulanmıştır. Söz konusu yapının tarihi çevrede yeni yapı tasarım yaklaşımlarından benzeşen-benzeşme ve nötr yöntemlerinin kullanılmasıyla restorasyonunun tamamlandığı sonucuna varılmış ve yapının kentliyle daha güçlü ilişki kurması için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi çevre, tarihi çevrede yeni yapı/ek, tarihi çevrede yeni yapı tasarım yaklaşımları, restorasyon, yeniden işlevlendirme

¹ Yüksek lisans öğrencisi Sena Soyupak, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

E-posta: senasoyupak@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

E-posta: fscardak@atu.edu.tr

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 12.09.2023 Kabul Tarihi Accepted Date: 16.01.2024

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133 **Araştırma Makalesi / Research Article**

DOI: <https://doi.org/10.31198/idealkent.1358885>

Sayı *Issue* 42, Cilt *Volume* 15, Yıl *Year* 2023-4, 844-870

Examination Of New Design Approaches In Historical Environment on The Example Of Tarsus Gözlükule Excavations Research Center

*

Sena Soyupak³

ORCID: 0009-0006-8349-6049

Fatma Seda Çardak⁴

ORCID: 0000-0002-8232-5137

Abstract

Historic environments are cultural monuments that contain the traces of cities over time and their tangible and intangible values. Reflecting the building material, construction technique, aesthetics, social, cultural and economic characteristics of the period in which they were built, the buildings have survived to the extent that they adapt to the changes in time. It has been determined that one of the main problems in the restoration of the building, which is re-functionalized according to today's needs, is 'how to adapt the new to the existing texture, how to establish the old-new relationship'. In this context, architectural design approaches for new buildings/additions in the historic environment were analyzed. Since 1931, international principles, standards and declarations have been compiled. The industrial heritage in the Grade 3 archaeological site in Cumhuriyet Quarter, Tarsus District, Mersin Province is the study area of Boğaziçi University Gözlükule Excavations Research Center. The research design is based on the intervention decisions taken in the restoration of the building, design criteria and the impacts of the socioeconomic changes of the city on the building. As a result, the building was restored with similar - neutral approaches and suggestions were presented to increase its relationship with the urban person.

Keywords: Historic environment, new building/addition in the historic environment, new building design approaches in the historical environment, restoration, re-functioning

³ MSc student Sena Soyupak, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Design and Architecture, Department of Architecture,

E-mail: senasoyupak@gmail.com

⁴ Assist. Prof. Dr., Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Design and Architecture, Department of Architecture,

E-mail: fscardak@atu.edu.tr

Giriş

Kültürel mirasın temsilcisi olarak tarihi çevreler, taşıdıkları geçmiş dönem izleriyle yaşam biçimlerini kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik açıdan yorumlamayı sağlayan kıymetli alanlardır. Tarihi çevreler üst üste gelen kültür katmanlarına ve arka arkaya gelen tarihi devirlere dair taşıdıkları izlerle korunmaya değer görülmektedir. Tarihi çevrelerde yeni yapı ve çağdaş ek konusunun hassasiyeti tarihi dokuyu koruma bilincinin gelişimiyle birlikte artış göstermektedir. Yeni olarak adlandırılan her dönem, varlık kazanıp yaşayabilmek için, temellerini bir önceki devrin bıraktığı izlerin ve değerlerin içinde geliştirip, anlamlandırmaktadır (Karakul, 2009, s.50). Michel Foucault'un (2014, s.46) belirttiği gibi, zamanın içine birbirinden farklı şekillerde yayılmış olan ifadeler eğer tek ve aynı nesneye bağlı iseler bir birlik oluştururlar. Buradan yola çıkıldığında ister düşünceler ister mimari ürünler olsun, bir referans noktasına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu referans noktasına sahip yapıların aynı zamanda bir kimliğe sahip oldukları söylenebilir. Tarihi çevrede var olan kültürel miras yapılarına eklenen her çağdaş öğeyle birlikte kimliğin yeniden inşa edildiğinin, kaydığının, değişime uğradığının ve kaybolduğunun fark edilmesi gereklidir (Sönmez, 2019, s.76).

Her yeni devir, geçmişin bir sentezi olması gereken niteliklerini önceki kültürlere saygı duyacak şekilde yeniden yorumlayabilmelidir (Karakul, 2009). Kentlerin sürekliliğinin sağlanabilmesi için tarihi dokunun varlığını sürdürmesinin önemi gün geçtikçe daha çok anlaşılmaktadır. Tarihi çevre içinde zamanla kendiliğinden meydana gelen yıkım, işlevselliğin yitimi ve fiziksel yıpranma yeni yapı/ek gereksinimini doğurmaktadır. Yeni yapı veya ek yapma eyleminde bir yandan eskinin sahip olduğu değerlerin korunması diğer yandan yeninin bulunduğu dönemin estetik anlayışını, malzemesini, yapım tekniğini ve teknolojik özelliklerini yansıtması kentteki dönüşümü gözleme fırsatı tanımaktadır. Yapının kendine özgülüğü, yeni tasarımın çevresiyle kuracağı ilişkide dinamiklerin belirleyicisi olup yeninin üslubu ise tarihi dokunun bir parçası olmak veya dokunun kimliğini değiştirmek olabilmektedir (Yalçınkaya, 2021, s.50-51).

Günümüzde tarihi çevrede restorasyon uygulamalarında yeninin mevcut dokuya/yapıya nasıl uyumlanacağı, eski-yeni arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı konularının temel sorunlardan biri olduğu araştırma kapsamında yapılan literatür taramaları sonucunda görülmüştür. Bu anlamda çalışma kapsamında tarihi çevrede eski-yeni ilişkinin kurulma-

sında başvuru alan tasarım yaklaşımlarıyla, Mersin İli Tarsus İlçesi Cumhuriyet Mahallesi, 3. derece arkeolojik sit alanı içinde yer alan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olan eski Çırçır Fabrikası yeni adıyla Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi restorasyon sırasında alınan müdahale kararlarıyla, mimari tasarım kriterleriyle ve zaman içinde yaşanan sosyal, ekonomik değişimlerin yapıya olan etkileri incelenerek araştırma tasarımı kurgulanmıştır. Buna göre araştırmanın sorusu, 'Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi tarihi çevrede yeni tasarım yaklaşımlarından hangisi/hangileri kullanılarak restore edilmiştir?' olarak belirlenmiştir. Değerlendirmelerde tarihi çevre koruma alanında uluslararası geçerliliği kabul edilmiş koruma ilkeleri, tüzükleri, bildirgeleri yeni yapı tasarımını etkileyen faktörler ve tarihi çevrede yeni yapı tasarım yaklaşımları incelenmiştir.

2. Materyal ve Metot

Çalışmanın materyalini Tarsus kentinin 3. derece arkeolojik sit alanı içinde: St. Paul Kilisesi, Ulu Cami, Kırkkaşık Bedesteni, Tarsus Amerikan Koleji yerleşkesi, yirmiden fazla tescilli taşınmaz kültür varlığı ve yapı kompleksinin yeni işlevinin esin kaynağını oluşturan Gözlükule Höyüğü arkeolojik kazı alanının yakınında bulunan Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezinin restorasyon projesi, raporu, detay fotoğrafları oluşturmaktadır.

2.1. Tarsus'un ve Araştırma Merkezi'nin Tarihi

Tarsus kentinin, ilk çağlardan günümüze kadar yerleşim yeri olduğu ve zengin geçmişiyle tarih sahnesinde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. 1930'lu yıllarda Hetty Goldman'ın başkanlığında başlatılan Gözlükule Höyüğü arkeolojik kazılarında kent tarihinin Neolitik döneme kadar uzandığı anlaşılmıştır. Tarsus'ta yaşamış medeniyetler sırasıyla: Hititler, Akalar, Frigler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Ptolemaioslar, Seleukoslar ve Romalılarıdır. Tarsus kentinin verimli topraklarında tarımsal faaliyetlerin Neolitik dönemden beri devam ettiği Gözlükule Höyüğü'nde ve kentin çeşitli yerlerinde yürütülen arkeolojik kazılarda görülmüştür. Büyük İskender ve ardılları döneminde basılan sikkelerin arka yüzünde bulunan saban ve üzüm salkımı imgeleriyle kentte tarımsal üretimin önemli bir rolü olduğu anlaşılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde 19.yy ilk yarısında tarım arazilerinde ıslah ve yatırım çalış-

malarının hızlanmasıyla Tarsus, tarıma dayalı ticarete önemli bir merkez olmuştur (Ulutaş, 2006, s.49).

1860'lerden sonra bataklık kurutma girişimlerine başlanmış fakat yerli halkın yeterli sermayeye sahip olmamasından dolayı, ileride kuracakları fabrikalar için bataklıkları fırsat olarak gören gayrimüslimler bu girişimleri hızlandırmışlardır. Amerika iç savaşı, Osmanlı devleti için bir fırsat olmuş ve pamuk ekiminin teşvikiyle Çukurova'nın önemi artmıştır (Orhan, 2020, s.31). Devlet, bölgede pamuk ekiminin destekleme çalışmaları yapmıştır. Pamuktan yüksek verim alınması sonucunda 1864 yılında Fransızlar Adana'da ilk çırçır fabrikasını kurmuşlardır. Bunun arkasından İngilizler Tarsus ve Mersin'de çırçır fabrikası kurmuşlardır. Fabrikada işlem gören pamuk ihraç edilmiştir (Aytar ve Kendirci, 2015, s.29). Tarsus, 19. yüzyılda Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa egemenliğine girmiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik değişimler nedeniyle ticaret Mersin Limanı'na kaymış ve Tarsus önemini yitirmeye başlamıştır (Alkaç ve Kaplan, 2017).

Çalışmada incelenen eski çırçır fabrikası anlatılan süreç içinde 19.yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş ve günümüzde kazı araştırma merkezi olarak yaşamını sürdürmektedir. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 22.03.2002 gün ve 4663 sayılı kararla 2863 sayılı yasa kapsamında korunması gerekli kültür varlığı olarak tesciline uygun bulunduğu karar verilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Merkezinin konumu ve çevresindeki yapılar (Kaynak: <https://earth.google.com>, 2023, düzenlenmiştir.)

Yapı grubunda birçok kez mülkiyet değişikliği yaşanmış fakat 1980'li yıllara kadar işlevini korumuştur. Bu tarihten itibaren özgün işlevini yitirerek, bir süre depo olarak kullanılmış ve sonrasında terk edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun kamulaştırmasından önce son sahipleri ise Çiğdemler ailesi olmuştur (Özyar, 2019). 2013 yılında yapının tamamının Boğaziçi Üniversitesi'ne tahsisinin yapılmasıyla 2001 yılında hazırlanan projede bulunan konferans salonu, sergi salonu ve kütüphane fonksiyonlarına ek olarak kazı ekibinin ihtiyaçlarını karşılayacak kazı evi, laboratuvar ve eser deposu gibi mekânlar eklenmiştir (Sayın, 2020).

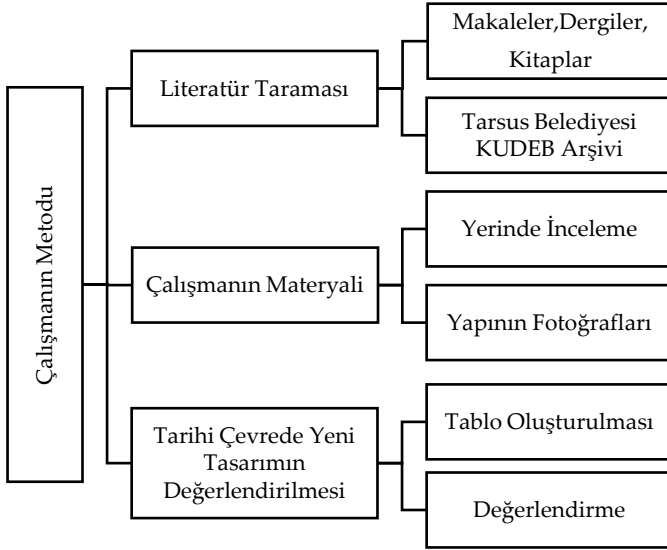
Restorasyon Projesinin uygulanmasına 2013 yılında başlanmış ve 2017 yılında resmi olarak açılmıştır (Boğaziçi Üniversitesi [BOUN] Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı). Ayrıca, yapı ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla eklenen detaylarla 2016 yılında Leed Gold Sertifikası, 2019 yılında 13. TSMD Mimarlık Ödülleri'nde Yapı Ödülü ve Avrupa Kültürel Miras Ödülleri'nde (Europa Nostra Ödülleri) Koruma Dalı'nda ödüller kazanmıştır. 2022 yılında Aga Khan Mimarlık Ödülleri Kısa Listesine alınmıştır.

Şekil 2: Araştırma Merkezi Planı
(Kaynak: Tarsus Belediyesi Kudeb Arşivi, düzenlenmiştir.)

2.2. Çalışmanın Metodu

Tarihi çevrede yeni yapı / ek tasarım yaklaşımları araştırılmış bu alanda çalışan tasarımcılara ve araştırmacılara katkı sunmak için çalışma kapsamında tarihi çevrede farklı araştırmacılar tarafından belirlenen kuramsal tasarım yaklaşımları aktarılmış ve 1931 yılından başlanarak, günümüze kadar tartışılabilen uluslararası ilkeler, standartlar, tüzükler ve bildirgeler kitaplar, dergiler, makaleler incelenerek derlenmiştir (Tablo 1). Nitel araştırma, değerlendirme yöntemleri ve amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazıları Araştırma Merkezi ile ilgili literatür taraması yapılmış, yapı kompleksiyle ilgili çizimlere, teknik verilere Tarsus Belediyesi Kudeb Birimi'nden alınan arşiv belgeleri taranarak ulaşılmıştır. Ardından, çalışmaya konu yapı yerinde incelenmiş, iç mekân ve dış cepheden fotoğrafları çekilmiştir. Örneklem yapının değerlendirilmesi için kullanılan kriterler, literatür araştırmaları sonucunda oluşturulmuş ve kuramsal yaklaşımlara göre değerlendirilmiştir (Tablo 4). Tek yapı örneği üzerinden kuramsal tartışmaya yönelik değerlendirme yapılması çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

Şekil 3: Çalışmanın yöntemi

2.2. Literatür Taraması

2.2.1. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yaklaşımı ile İlgili Uluslararası Anlaşmalar

Tarihi çevrede yeni yapı tasarımında yıllar içinde uluslararası geçerliliği kabul edilmiş olan yayınlardan yapılan alıntılarla koruma ilkeleri tablosu oluşturulmuş ve kronolojik olarak incelenmiştir.

Tablo 1: Tarihi çevrede korumada uluslararası geçerliliği olan koruma ilkeleri

BELGENİN ADI	MADDE	MADDENİN İÇERİĞİ
Atina Tüzüğü, Carta Del Restauro,1931 (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS]).	Madde 6	Yapının çevresinden bağımsız düşünülemediği, çevresine saygılı bir yaklaşımın benimsenmesi ve dokuyu bozan yeni yapıların yapılmaması vurgulanmıştır.
Atina Anlaşması, 1933 (https://www.getty.edu)	Madde 70	Tarihi çevrede yeni yapı tasarımında geçmişin üslubunun taklidinin çoğunlukla niteliksiz sonuçlara neden olduğu vurgulanmıştır.
Venedik Tüzüğü,1964 (ICOMOS, 1964)	Madde 6	Anıtların çevresiyle beraber, kütle, renk ilişkisini koruyarak yeni tasarımda geleneksel ortamın bozulmamasına vurgu yapılmıştır.
Amsterdam Bildirgesi,1975 (ICOMOS, 1975)	b	Mimari mirasın tek yapı ve çevrelerinin değil, tarihi ve kültürel niteliklere sahip kentsel ve kırsal alanları içerdiği vurgulanmıştır.
Unesco Nairobi Bildirgesi, Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler, 1976 (https://unesdoc.unesco.org)	Madde 4	Tarihi alan ve çevrelerin, özgünlüklerine aykırı kullanımlar, bütünlüğü bozan, duyarlılık değişikliğe karşı korunmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
	Madde 28	Kentsel çevre analizinin renk, malzeme, biçim, cephe ve çatı formları kütle, parsel içindeki konum ve parsel büyüklüğü bağlamında yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
Granada Sözleşmesi, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, 1985 (https://inhak.adalet.gov.tr)	Madde 4-2b	Tarihi yapı veya ören yerinin özelliklerini bozacak tadilat işleri, binaların yıkımı, yenilerinin inşasıyla ilgili projelerin, ilgili kurumların iznine sunulması vurgulanmıştır.
Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Washington Tüzüğü,1987	Madde 10	Yeni yapı tasarımında ölçüğe, parsel boyutuna, mekânsal organizasyonun sürekliliğinin sağlanmasına ayrıca tarihi çevrenin zenginleşmesini teşvik edecek çağdaş öğelere vurgu yapılmıştır.
ICOMOS Geleneksel Mimari	Koruma	Çağdaş müdahalelerin kültürel değerlere ve

Miras Tüzüğü, 1999 (ICOMOS, 1999)	İlkeleri Madde 2	geleneksel kimliğe saygılı olduğu ölçüde kabul edilebilirliği vurgulanmıştır.
Paris Deklerasyonu: Gelişmenin İtici Gücü Olarak Miras, 2011 (ICOMOS, 2011)	Madde 1	Tarihi çevrenin korunması, yeniden işlevlendirilmesi ve restorasyonunun kentin dokusuyla sokak, parsel, kütle, gabarisi ile dengeli tasarlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi İçin Valetta İlkeleri, 2011 (ICOMOS, 2011)	Madde 2/b Madde 4/c	Tarihi çevrede çağdaş yapı alanın ölçeğine, görünüşüne, odak noktalarına ve görsel koridorlarına saygı göstererek, mevcut çevreyle uyumlu olarak tasarlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
Icomos Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013 (ICOMOS, 2013)	Madde III-2	Kültür mirasını koruma yaklaşımlarında ve uygulamalarında karakteristik özelliklerini (malzeme, üslup) kaybetmiş bağlamını yitirmiş yapıların rekonstrüksiyonunun savaş, afet vb. yoksa bir koruma yöntemi olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır.

Tabloda incelenen tüzükler, bildirgeler, ilkeler, anlaşmalar, ışığında tarihi çevrede yeni yapı tasarımında: mevcut dokunun ve yapının tarihine, kültürel özgünlüğüne dokunulmadan, yerin, zamanın ve kentsel dokunun ruhuna uygun koruma yaklaşımının benimsenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bakım, onarım, tadilat ya da yıkım gibi uygulamalarda ilgili kurumlardan gerekli izinlerin alınmasının önemi vurgulanmıştır. Farklı öğeleriyle birlikte çok boyutlu ve komplike alanları tanımlayan tarihi çevrede yeni yapı/ek yapı tasarımı çeşitli yönetmelikler, yasalar ile sürekli gelişmektedir (Açııcı vd., 2019, s.192). Fakat her tarihi çevrenin özgün değerlerinin farklılığı koruma kararlarını, koruma sınırlarını belirlerken proje detayları ise ülkesel ve bölgesel farklılıkları yansıtmaktadır.

2.2.2. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yaklaşımları

Literatürdeki birçok çalışmaya göre tarihi çevrede yeni yapı/ekin tasarımı için üç temel yaklaşımın benimsendiği gözlenmiştir. Bunlar; taklit, uyum ve zıtlık olarak sıralanabilir. Semes'e (2007) göre tarihi çevrede yeni tasarımda uyumdan ziyade tasarımın farklılaşmasıyla eski-yeni arasındaki algı karmaşasının önüne geçilmesinin mümkün olduğu vurgulanmış ve farklılaşma, uyumluluk olgularında tarihi dokuda yeni tasarım için dört yaklaşım geliştirmiştir; replika, benzeşme, soyut referans ve kasıtlı zıtlık.

Tablo 2: Semes'e (2007) göre tarihi çevrede yeni tasarım yaklaşımları ve örnek yapılar.

**Replika
(Literal
replication)**

Bu yöntemde mevcut yapıyla uyumlanma maksimum oranda öncelenirken, farklılaşma minimum oranda öncelenir. Mevcut alanın karakterini sürdürmesi, kopyalanacak tarihi öğelerin iyi anlaşılması ve ölçeğinin mevcut yapıyla yarışmayacak mütevazılıkta tasarlanmasıyla sağlanmaktadır.

Şekil 4: Arsenal 108 Binası, 2018, Portekiz.

Kaynak:<https://www.archdaily.com/>

**Benzeşme
(Invention
within the
same style)**

Bu yöntemde orijinal yapı birebir kopyalanmadan, mimari üslubun sürekliliğinin sağlanması için yakın-benzer öğelerin eklenmesiyle farklılaşma ve uyumluluğun arasındaki dengenin yakalanması hedeflenmektedir.

Şekil 5: Saint François Manastırı, 2021, Fransa.

Kaynak:<https://www.archdaily.com/>

**Soyut referans
(Abstract
reference)**

Bu yöntemde, bilinçli bir benzerlik ilişkisi kurulmasından veya geleneksel üslupla çalışılmasından kaçınılır, tarihi çevreye atıfta bulunularak farklılaşma ve uyumluluk arasında bir denge kurulmaya çalışılır. Fakat dengenin farklılaşma olgusuna daha yakın bir noktada olması hedeflenmektedir.

Şekil 6: Aires Mateus' da Mimarlık Fakültesi, 2017, Belçika.

Kaynak:<https://www.archdaily.com/>

**Kasıtlı
zıtlık (Intentional
opposition)**

Son olarak bu yöntemde, yapının konumlandığı bağlam içinde bilinçli bir karşıtlık ve farklılaşmanın öncelenmesiyle karakterin çarpıcı bir değişikliğe uğraması hedeflenmektedir.

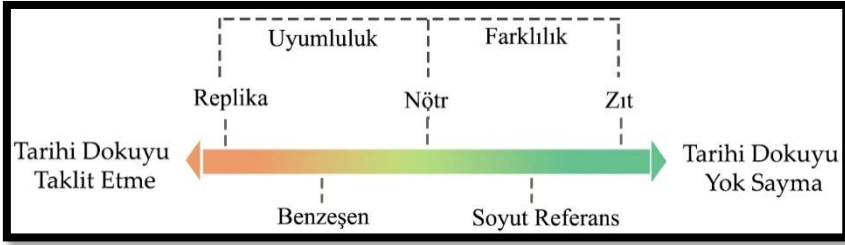

Şekil 7: Dünya Denizcilik Üniversitesi, 2014, İsveç.

Kaynak:<https://www.archdaily.com/>

Ayrıca Semes, tarihi ortamlarda önceden var olan karakteri iyileştiren, güçlendiren değişiklikler veya eklemeler, üsluplarına bakılmaksızın memnuniyetle karşılanabilirken; tarihi dokuyu zayıflatan, atmosferini bozan değişikliklerin üsluplarına bakılmaksızın kabul edilmemesini önermiştir.

Genel olarak tarihi çevrede yeni tasarım yaklaşımlarının taklit ve zıtlık/ uyum ve farklılaşma kavramlarının arasında geliştiği görülmektedir. Erkartal ve Özüer’de (2015) Fener-Balat Çalıştay’ında yayınladıkları çalışmada replika, benzeşen, nötr, soyut referans, zıt kavramlarını kapsayan tasarım yaklaşımlarıyla uyumluluk ve farklılık çizelgesini oluşturmuşlardır.

Şekil 8: Erkartal ve Özüer’in Tasarım Skalası (uyarlanmıştır).

Replika: Tarihi yapının kütle ve cephe oranlarında, yüksekliğinde herhangi bir farklılaşma yapılmadan kopyalanmasıdır. Yeni tasarımın inşa edildiği devrin ruhunu doğru biçimde yansıtmaması ve dönemle ilgili yanlış algı yaratması nedeniyle olumsuz bir yaklaşım olarak yorumlanmaktadır (Erkartal ve Özüer, 2015, s.148).

Benzeşen: Tarihi yapıların cephedesindeki dolu-boş oranları, kütle hareketleri, yükseklikleri, malzeme ve renk kullanımları, gibi yapı karakterini oluşturan öğelere referans veren; fakat birebir kopyalanmadığı yaklaşım olarak yorumlanmaktadır (Erkartal ve Özüer, 2015, s.148).

Nötr: Yapının cephesinde şeffaf, yansıtıcı malzeme kullanılması ya da cephenin aynı malzemeden (metal, ahşap, taş vs.) oluşan panellerle kaplanmasıdır. Bu yöntemle yeninin mevcut dokudan ayırt edilmesi sağlanır bir yandan ise yeni tasarımın silüetini zayıflatarak tarihi yapının önüne geçmesi engellenmiş olur. (Erkartal ve Özüer, 2015, s.149).

Soyut Referans: Yapının tarihi çevresiyle kurduğu bağlamdan gelen verilerin soyutlanmasıyla mevcut kimliğin izlerini sürdürürken, dokudan belirgin olarak farklılaşması olarak yorumlanmaktadır.

Bu yöntemde yeni tasarımın yapılacağı tarihi çevrenin analizlerinin detaylı olarak yapılması, cephe örüntülerinin belirlenmesi ve soyut referansa dönüşecek öğeler seçildikten sonra, yeni tasarımın yorumunun yapılması önerilmektedir (Erkartal ve Özür, 2015,s.149).

Zıt: Tarihi dokudan kütle, cephe oranları, malzeme ve kat yüksekliği gibi öğelerin farklılaşmasıyla göze çarpan yaklaşımdır. Tasarımda hassas bir denge içinde yapının ve yapının bulunduğu çevrenin kimliğininin zedelenmemesi, bağlamından kopmaması gözetilerek karşıtlık üzerinden eskiyle bütünleşmesi sağlanırken, yapıldığı dönemin izlerinin okunmasına imkân vermektedir (Erkartal ve Özür, 2015, s.150).

Genel olarak, yeni yapı/ek yapma eyleminde bir yandan eskinin sahip olduğu değerlerin korunması, diğer yandan yeni olanın bulunduğu dönemin estetik, malzeme ve teknolojik özelliklerini yansıtması kentteki dönüşümü gözlemlene fırsatı vermektedir. Söz konusu yapının değerlendirilmesi için Arslan, Orhan, Dişli'nin (2020) yayınladıkları çalışma referans alınarak Uluslararası standartlarla tarihi çevrede yeni yapı/ek değerlendirme kriterleri tablosu oluşturulmuştur.

Tablo 3: Uluslararası standartlarla tarihi çevrede yeni yapı değerlendirme kriterleri (Arslan, Orhan, Dişli, 2020, s.80).

Madde 1	Yeni tasarım dokuyla biçim, oran, ölçek, kütle, renk açısından uyum sağlayabilmelidir.
Madde 2	Yeni tasarımın farklılığı açık ve net bir şekilde tanınabilmeli; anıtın daha sonraki çalışmaları yanlış yönlendirmemesi için belge niteliği korunmalıdır.
Madde 3	Yeni tasarımın, tarihi çevrenin kültürel değerlerini ve geleneksel karakterini değersizleştirmemelidir.
Madde 4	Yeninin tasarımında ve uygulamasında çağın teknolojileri kullanılmalı, geçmiş üsluplar taklit edilmemelidir.
Madde 5	Yeni tasarım, mevcut dokuda fiziksel, sosyal ve kültürel ilişkilerin devamını ve sürekliliğini sağlayabilmelidir.
Madde 6	Yeni tasarım, dokunun mekânsal bütünlüğüne ve kompozisyonuna zarar vermeden; mevcut işlev ve düzen korunabilmelidir.
Madde 7	Yeni tasarım, tarihi dokuya saygılı olmalı ve kütle oranları, yüksekliğiyle çevresini ezmemelidir.
Madde 8	Yeni olanın tasarımıyla tarihi çevrenin yapısal ve estetik değerini artırılabilir.
Madde 9	Değişiklikler, bütüne uyumlu olarak doku ve biçim açısından nötr malzemelerle yapılmalı; yapı malzemelerinin uyumu sağlanabilmelidir.
Madde 10	Yapı gruplarını ve bunların ayırt edici karakterinin farklı parçalarının birbirine bağlanmasıyla ve/veya zıtlığı ile yaratılan estetik algılarda da uyuma dikkat

edilebilmelidir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Restorasyon ve Müdahale Kararları

Tarihi çevrede yeni tasarımda, müdahalelerin tarihi yapıya zarar vermeden, kaldırılabilir (reversible) geri dönüşümü mümkün yapısal çözümlerle kurgulanması önerilmektedir (Büyükmihçı, vd., 2019, s. 286). Bu bağlamda söz konusu yapıda restorasyon sürecinde yapılan müdahaleler incelenmiştir.

Taşıyıcı Sistem: Duvarlarda sıva raspası yapılmış taşlar incelenmiş: taşıyıcılığını muhafaza eden özgün taşlar temizlenerek yerinde korunmuş, niteliğini yitiren taşlar, malzemede ve işçilikte yerel tekniklerin kullanılmasıyla özgün boyutunda, ancak yeni onarımının, dönem izinin okunabilmesi için farklı bir dokuda işlenerek yorgun taşla yer değiştirilmiştir (Sayın, 2020).

Şekil 9: Niteliğini koruyan taşların sağlıklılaştırılıp tekrar kullanımı (Kaynak: <https://www.arkitera.com>,düzenlenmiştir.)

Üst Örtü: Ahşap çatı makasları formu ve çatı feneri detayıyla birlikte korunmuş, ahşap yapı elemanları onarılıp, sağlıklılaştırılarak tekrar kullanılmıştır. Çatı yükü, mevcut ahşap makaslar haricinde inşa edilen çelik bir sisteme taşınmış, ahşap makasların üzerine yük taşıtılmayarak kendi yükünü taşıması sağlanmıştır (Sayın, 2020).

Şekil 10: Sergi salonunda ahşap ve çeliğin uyumlu kombinasyonu (Kaynak: <https://www.arkitera.com>,düzenlenmiştir.)

Döşemeler: Yenilendiğinin anlaşılabilirliği için benzeri olan diğer endüstri yapılarında rastlanabilecek bir döşeme kaplamasına referans vermeyecek form, malzeme ve teknikle uygulama yapılmış, mekânların işlevlerine uygun olarak karo seramik veya terracotta ile döşenmiştir (Sayın, 2020). Kullanılan malzemenin, ahşap çatı makaslarının ve kesme taş duvarların algılanabilirliğini bozmayacak sadelikte olmasına özen gösterildiği gözlenmiştir

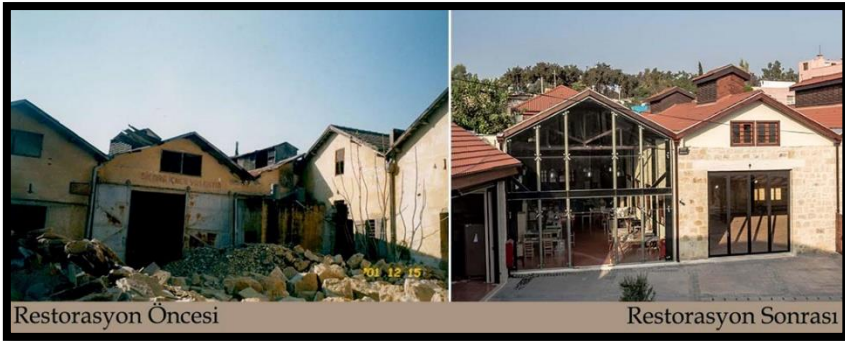
Şekil 11: Döşeme kaplamalarının ahşap, taş, çelikle uyumlu kombinasyonu (Kaynak: <https://www.arkitera.com>,düzenlenmiştir.)

Duvar Dokusu: Duvarların, yığma taş örgü tekniğiyle inşa edildiği görülmektedir. Eski fotoğraflar referans alınarak cephelerde görülen sıvaların özgün olmadığı öngörülmüş, duvar ile çatının birleşimini sağlayan tuğla alınlıklar haricinde yeni müdahalede duvarlarda taş örgünün seyredilmesine imkan verilerek sıvanmamıştır (Sayın, 2020).

Şekil 12: Sıvalı alınlıklar ve izlenebilir taş duvar örgüsü (Kaynak: <https://www.arkitera.com>, düzenlenmiştir.)

Mimari Unsurlar: Eski fotoğraflardan yapı gurubunda özgün kapı karnadına rastlanmadığı görülmektedir. Yapının depo olarak hizmet ettiği dönemlerde işlev gereği kapıların genişletildiği düşünülmüştür. Bu nedenle, yörede bulunan benzer endüstri miraslarında bulunabilecek kapılara, pencerelere referans vermeyen nötr görünümlü yeni kapılar, pencereler çağdaş detaylarla kullanılmıştır (Sayın, 2020).

Şekil 13: Çalışma Ofisi cephesinde cam kullanımı nötr yaklaşıma örnektir (kaynak: <https://www.arkitera.com>, düzenlenmiştir.)

Şekil 14: Ahşap pencere, kapı doğrularının özgün olanları korunmuş ve avluda ahşap doğramalarla aynı renkte, dokuda pergola düzenlenmiştir. (Kaynak: <https://www.arkitera.com>, düzenlenmiştir.)

3.2. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yaklaşımları Doğrultusunda Elde Edilen Bulgular

Tablo 4: Müdahale kararlarından ve uygulamalardan yola çıkılarak 10 maddede yapının değerlendirilmesi:

Maddeler	Yapıya Ait Fotoğraflar	Değerlendirme
Madde 1 (Yeni tasarım dokuyula biçim, oran, ölçek, kütle, renk açısından uyum sağlayabilmelidir.)		Restorasyon uygulamalarının sonucunda yapının biçim, oran, ölçek ve renk açısından dokuyula uyumlu olduğu görülmüştür.
Madde 2 (Yeni tasarımın farklılığı açık ve net bir şekilde tanınmalı: yapının daha sonraki incelemeleri yanlış yönlendirmeyecek şekilde belge niteliği korunmalıdır.)		Duvarlarda taşıyıcılığını koruyan taşlar, sağıklaştırılarak yerinde korunmuş taşıyıcılığını kaybeden taşlar sökülerek aynı büyüklükte fakat dönem izini yansıtabilecek şekilde farklı bir dokuda yerleştirilmiştir.

Madde 3 (Yeni tasarım, tarihi çevrenin kültürel değerlerini ve geleneksel karakterini yansıtmalıdır.)

(Kaynak: yazar arşivi, 2023)

İnşa edildiği dönemin yapım sistemini günümüze taşımasıyla geleneksel karakteri yansıtarak sürekliliği sağlamaktadır.

Madde 4 (Yeni tasarımda ve uygulamada çağın teknolojisini yansıtır, geçmiş üslupları taklit etmemelidir.)

(Kaynak: yazar arşivi, 2023)

Özgün kapı detaylarına rastlanmadığı için çevredeki kapılara referans vermeyen nötr görümlü yeni kapıların çağdaş detaylarla eklendiği görülmüştür.

Madde 5 (Yeni tasarım, mevcut dokuda fiziksel, sosyal ve kültürel ilişkilerin devamını ve sürekliliğini sağlayabilmelidir.)

(Kaynak: yazar arşivi, 2023)

Tarihi dokuda sosyal ve kültürel ilişkilerin sürekliliğinin sağlanması için kentlinin katılımını teşvik eden sergi – konferans salonunda söyleşiler, konserler vs. etkinliklerin düzenlendiği görülmüştür.

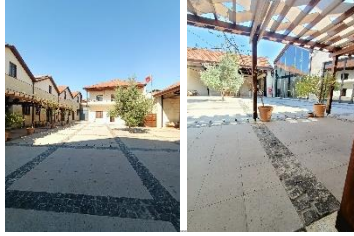
Madde 6 (Yeni tasarım, dokunun mekânsal bütünlüğüne zarar vermemeli; mevcut işlev, ilişki ve düzen korunmalıdır.)

(Kaynak: Tarsus Belediyesi Kudeb Arşivi, düzenlenmiştir.)

Yapının mevcut mekânsal bütünlüğüne bir müdahale olmadığı tespit edilmiştir. Özgün işlevine sadık kalmamış dönemin ihtiyacına uygun olarak araştırma merkezine dönüştürülmüştür.

Madde 7 (Yeni tasarım, tarihi dokuya saygılı olmalı ve kütle oranları, yüksekliğiyle çevresini ezmemelidir.)

(Kaynak: yazar arşivi, 2023)

Yapı kompleksine yeni ek olarak avluda gölgelik oluşturması amacıyla ahşap pergola eklenmiştir. Pergolanın, yüksekliğiyle, dolu boş ilişkisiyle dokuya saygılı olduğu görülmüştür.

Madde 8 (Yeni olan tasarımıyla tarihi çevrenin yapısal ve estetik değerini arttırılabilmelidir.)

Yapı kompleksi restorasyon tekniğiyle yakın çevresine örnek oluşturarak, tarihi çevrenin korunmasını teşvik ettiği gözlenmiştir.

Madde 9 (Değişiklikler, bütüne uyumlu olarak doku ve biçim açısından nötr malzemelerle yapılmalı; yapı malzemelerinin birbirleri ile uyumunun yakalanabilmesi sağlanabilmelidir.)

(Kaynak: yazar arşivi, 2023)

Yapı bütününde, taşıyıcı sistemde, üst örtüde, döşemelerde, duvar dokusunda mimari elemanların güçlendirilip, sağıklaştırılmasında tercih edilen malzemelerin mevcuda uyumu gözlenmiştir.

Madde 10 (Yapı gruplarını ve bunların ayırt edici karakterinin farklı parçalarının birbirine bağlanmasıyla ve / veya zıtlığı ile yaratılan estetik algılarda da uyuma dikkat edilebilmelidir.)

(Kaynak: yazar arşivi,2023)

Yapı kompleksinde çalışma ofisinin avluya bakan cephesinin tahrip olmasından ve önceki döneme ait mimari izlerin okunamasından dolayı dönemin teknolojisini yansıtan, çağdaş bir dokunuşla cam giydirme cephe tasarlanmıştır.

Tablo 3'te detaylı olarak belirtilen kriterlere göre incelenen yapı: duvarlarda niteliğini koruyan taşların temizlenerek yeniden kullanılması

niteliğini kaybeden taşların ise yerel malzemeye aynı boyutta üretilerek özgün olandan farklı bir karakterde yerine yerleştirilmesi ve üst örtü müdahalesinde mevcut ahşap çatı makaslarının çatı fenerleriyle birlikte korunması, sağlıklılaştırılarak tekrar kullanılması çatı yükünün mevcut ahşap çatı makaslara değil çelik bir sisteme taşınması gibi özellikleriyle dönemsel okunabilirlik açısından başarılı bulunmuştur.

Bağlamı içinde üretim edimine hizmet etmesi için inşa edilmiş yapı günümüzdeki kazı araştırma merkezi işleviyle değerlendirildiğinde köklü bir dönüşüm yaşamıştır fakat yerin ruhunu-karakterini sürdürmesiyle bu kavramların temelinde; yerin içinde barındırdığı bilincin, hatıraların olduğu ve mekânın bu ölçüde kentliyle ilişki kurup, anlam kazandığı anlaşılmıştır. Süreklilik açısından yapının, kütle ve hacim oranlarının mevcut durumunu koruduğu herhangi bir müdahalede bulunulmadığı gözlenmiştir. Kentsel Doku içinde üretim işlevini (çırçır fabrikası) kaybederek arkeolojik kazı araştırma-depolama merkezi işlevi ve bünyesinde barındırdığı konferans-sergi salonuyla kent tarihine, kültürüne hizmet eden bir yapı kompleksine dönüştüğü, dönüşüm sırasında mekânsal bütünlüğünün tamamen korunduğu gözlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi çevrede yeni yapı tasarım ve uygulama çalışmalarında dokunun gelecek zaman içinde gelişeceği öngörülerek yeni uygulamanın tarihe saygılı bir şekilde oluşturulurken, geçmişle geleceğin arakesiti olan şimdinin teknolojisinin, yapı malzemesinin, tasarım yaklaşımının okunabilmesi başka bir ifadeyle dönem analizinin doğru bir şekilde yapılabilmesine imkân verecek şekilde kurgulanmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Tarihi çevrede yeni tasarım olgusunun, değişen mekân ihtiyaçları doğrultusunda mimarının önemli konularından biri olduğu ve eski-yeni arasındaki ilişkinin kurulmasını sağlayan kriterlerden birinin tasarımcının, tasarım yaklaşımlarını doğru şekilde yorumlayabilmesinin önemi anlaşılmıştır. Literatür araştırmaları sonucunda yaklaşımların: replika, benzeşme/benzeşen, soyut referans, nötr ve kasıtlı zıtlık/zıtlık başlıkları altında toplandığı görülmüş, söz konusu yapıda ise müdahale kararları ve araştırmalar sonucunda birinci tanımlamayla benzeşme/soyut referans yaklaşımıyla ikinci tanımlamayla benzeşen/nötr yaklaşımla tasarlandığı anlaşılmıştır. Özgünden ayırt edilebilirliğini sağlayan detaylarla

dönemsel okunabilirliğe, soyut-somut kültürel değerlere, bağlama-yerin ruhuna saygısıyla ve kütle-hacim- ölçek ilişkisinin korunmasıyla, mekânsal bütünlüğün sürekliliğine katkıları başarılı bulunmuştur.

Tarihi çevrede yeni tasarımın kentliyle kuracağı ilişkinin sosyal ve kültürel sürekliliğe katkıda bulunup gündelik yaşam içine dâhil edilmesiyle koruma-kullanma dengesi gözetilerek kentlinin unutmaya başladığı hafızasını-kültürünü yeniden hatırlamasının sağlanması ve şimdinin bilincinin hafızaya eklenerek gelecek nesillere aktarılması için kent sakinlerinin yapıya dolayısıyla tarihi çevre içine entegrasyonunu sağlayacak etkinliklerle, yapı kompleksinin bağlamına uygun sergiler, enstasyonlar, söyleşiler ve atölye çalışmaları düzenlenmesi önerilmiştir. Ayrıca 6 Şubat 2023'te yaşanan deprem sonucunda Tarsus'a göç etmek durumunda kalan depremzedelere, araştırma merkezinde kazı evinin fiziki yeterliliğinin izin verdiği ölçüde konaklama imkânı sağlanmış, kültür mirasının doğru şekilde korunması ve yaşatılmasıyla sosyal dayanışmaya, sosyokültürel sürdürülebilirliğe verdiği katkı anlaşılmıştır. Çırçır fabrikasından araştırma merkezine dönüşümüyle özgün değere sahip yapının bölgede var olan diğer endüstri mirası yapıların eski - yeni dualizmi içinde analiz edilmesi ve uygun koruma yaklaşımlarının benimsenmesiyle yeniden işlevlendirilerek kentin sosyal, kültürel, ekonomik yaşantısına kazandırılması için teşvik edici bir model olduğu anlaşılmıştır.

Extended Abstract

Examination Of New Design Approaches In Historical Environment On The Example Of Tarsus Gözlükule Excavations Research Center

*

Sena Soyupak⁵
ORCID: 0009-0006-8349-6049

Fatma Seda Çardak⁶
ORCID: 0000-0002-8232-5137

As representatives of cultural heritage, historic environments are valuable areas that allow the interpretation of cultural, social, economic and technological lifestyles with the traces of the past that they carry. The destruction, loss of functionality and physical wear and tear that spontaneously occur in the historic environment over time lead to the need for new construction/additions. In the act of building new structures/additions, the preservation of the values of the old, on the one hand, and the reflection of the aesthetics, materials and construction techniques of the period in which the new structure/addition is located, on the other, provide an opportunity to observe the transformation of the city. As a result of the literature review carried out as part of the research, it was found that one of the main problems in restoration practice today is how to adapt the new to the existing structure and how to create links between the old and the new. Using qualitative research, evaluation methods and purposive sampling method, it was decided to study the former Çırçır Factory, now known as Boğaziçi University Gözlükule Excavations Research Center, located in Tarsus District Cumhuriyet Neighbourhood, Mersin Province, 3rd degree archaeological site. The research design was constructed by examining the intervention decisions

⁵ MSc student Sena Soyupak, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Design and Architecture, Department of Architecture,
E-mail: senasoyupak@gmail.com

⁶ Assist. Prof. Dr. Fatma Seda Çardak, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Design and Architecture, Department of Architecture,
E-mail: fscardak@atu.edu.tr

taken during the restoration, the architectural design criteria and the impact of socio-economic changes over time on the structure. Accordingly, the research question was determined as 'With which of the new design approaches in the historical environment was the restoration of Boğaziçi University Gözlükule Excavations Research Center completed? The criteria used for the evaluation of the sample building were evaluated according to the theoretical approaches established as a result of literature research and compiled by examining internationally recognized papers, books, journals and articles. The building complex was examined on site, interior and exterior photographs were taken, drawings and technical data of the building were obtained from the Tarsus Municipality archive. The limitation of the study is the evaluation of the theoretical discussion on a single building example. Tarsus, the city where the building is located, has been a settlement from the early ages to the present day and has an important place on the stage of history with its rich past. The archaeological excavations of Gözlükule Mound, initiated under the direction of Hetty Goldman, revealed that the history of the city dates back to the Neolithic period. The civilizations that lived in Tarsus are respectively: Hittites, Achaeans, Phrygians, Phoenicians, Assyrians, Persians, Alexander the Great, Ptolemies, Seleucids and Romans. Archaeological excavations carried out at Gözlükule Mound and in various parts of the city reveal that agricultural activities have been going on in Tarsus since the Neolithic period. Coins minted during the reign of Alexander the Great and his successors illustrate the significance of agricultural production in the city, featuring images of ploughs and grape clusters on the reverse side. During the Ottoman period, cotton production was supported in the region. As a result of high cotton yields, the French established the first cotton ginning factory in Adana in 1864. Later, the British established ginning factories in Tarsus and Mersin. It is thought that the research center was built in the second half of the 19th century.

As a result of the study, it is evident that when designing new buildings in historical areas, a conservationist approach should be adopted. This approach should consider the essence of the area, its era, and urban composition while preserving the authenticity of the existing buildings and the atmosphere that has historical and cultural significance. It has been observed that design approaches can be classified as literal replication, invention within the same style, abstract reference, neutral and intentional opposition contrast/contrast. Consequently, based on the inter-

vention decisions and research, it is evident that the building was designed using an approach that combines invention within the same style and abstract reference, as per the first definition, and invention within the same style and neutral approach, according to the second definition.

According to the examined criteria in the findings and discussion section, the building was deemed successful in terms of periodic legibility. This was achieved through cleaning and reusing the stones on the walls while preserving their quality. Additionally, the stones that had lost their quality were recycled by producing them in the same size with local materials and replacing them with a different character than the original one. The existing wooden roof trusses were also preserved together with the roof lighthouses in the upper cover intervention, and were rehabilitated by reusing them. Finally, the roof load was carried to a steel system instead of the existing wooden roof trusses. The building underwent significant changes when repurposed as an excavation research centre. However, its character and significance remain rooted in its history and memory, establishing a connection with citizens and imbuing significance to the space. The building's original context as a production site is evident but not central to its contemporary identity. In regards to continuity, it was noted that the mass and volume ratios of the structure were maintained, and no alterations were undertaken.

It is acknowledged that the building, which has distinctive worth due to its conversion from a gin factory into a research centre, serves as an inspiring model for other industrial heritage buildings in the area. These should be assessed within the old-new dualism, preserved with appropriate conservation approaches, and re-functionalised and integrated into the social, cultural and economic life of the city.

Kaynakça/References

- Açııcı, K. F., Yalçınkaya, S., Büyükçam, F, S. (2019, Temmuz). Çevrede yeni yapı tasarımı ve Daniel Libeskind. Z, Kalakhanova., Z, Saklı (ed), *International Black Sea Coastline Countries Symposium – II.* (s.189-200). İksad Publishing House.
- Alkaç, E. ve Kaplan, D. (2017). *Bir başkent in tarihi ve anıtları Tarsus.* Ege Yayınları.
- Arkitera. (2018, 9 Mayıs). *Boğaziçi Üniversitesi Gözlükule Kazısı Araştırma Merkezi.* <https://www.arkitera.com/proje/bogazici-universitesi-gozlukule-kazisi-arastirma-merkezi/>

- Arslan, D, H., Orhan, B, Ş., Dişli, G. (2020). Tarihi çevrede yeni yapı tasarımının müze işlevi özelinde değerlendirilmesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 13(25), 71-101. <https://doi.org/10.21602/sduarte.593963>
- Atina Anlaşması (Charter of Athens). (1933). IV. uluslararası modern mimarlık kongresi. https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters/charter04.html
- Aytar, H, İ., Kendirci, H. (2015). 19. Yüzyılda Tarsus kentinin ekonomik yapısı üzerine bir değerlendirme. *History Studies Dergisi*, 7 (4), 25-43.
- Boğaziçi Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı. (t.y.). *Terk edilmiş fabrikadan araştırma merkezine: Tarsus çırçır fabrikası*. <https://yapisipleri.boun.edu.tr/terk-edilmis-fabrikadan-arastirma-merkezine-tarsus-circir-fabrikasi>
- Büyükmıhçı, G., Akşehirlioğlu, A., Mengüç, G, K. (2019). Tarihi çevrede yeni yapı tasarımında birleşim biçimleri bağlamında modern yaklaşımlar. A. A. Eker, A. Dikicioğlu (ed), *Mühendislik ve Multidisipliner Yaklaşımlar*. (s.282-309). Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.
- Erkartal, Ö, P., Özuer, O, M. (2015). Tarihi dokuyu taklit etme/yok sayma?. Ş. Ö. Gür, A. N. Evcil, P. Ö. Erkartal (ed), *Fener-Balat Çalıştayı*. (s.145-155). Beykent.
- Foucault, M. (2014). *Bilginin arkeolojisi*. <https://anarcho-copy.org/libre/>
- Icomos. (1931). *Atina tüzüğü (Carta Del Restauro)*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf
- Icomos. (1964). *Venedik Tüzüğü*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- Icomos. (1975). Amsterdam Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf
- Icomos. (1976). Unesco tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konusunda tavsiyeler. <https://docplayer.biz.tr/19283699-Unesco-tardhd-bolgelerdn-korunmasi-ve-cagdas-rolu-hakindakd-tavsdye-1976.html>
- Icomos. (1985). *Avrupa mimari mirasının korunması sözleşmesi Granada*. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020142910121_tur.pdf
- Icomos. (1987). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf
- Icomos. (1999). *Geleneksel mimari miras tüzüğü*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf
- Icomos. (2011). *Paris deklarasyonu: gelişmenin itici gücü olarak miras*. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2011_Declarati on_de_Paris_EN_20120109.pdf
- Icomos. (2011). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimiyle ilgili Valetta ilkeleri*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf
- Icomos. (2013). *Icomos Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf

- Karakul, Ö. (2009). Değişim, süreklilik, uyum üçgeninde tarihi çevrede yeni yapı. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya Dergisi*. 14. s.50-57. <https://www.academia.edu/28170804/De%C4%9Fi%C5%9Fim-michel-foucault-bilginin-arkeolojisi.pdf>
- Orhan, Y. (2020). *Tarsus Çukurova sanayi işletmelerinin endüstri mirası olarak korunması ve değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özyar, A. (2019). *Bir yeniden işlevlendirme hikâyesi: 100 yıllık çırçır fabrikasının Tarsus-Gözlükule kazı araştırma merkezine dönüşümü*. https://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/bir-yeniden-islevlendirme-hikayesi-100-yillk-circir-fabrikasi-nin-tarsus-gozlukule-kazi-arastirma-merkezi-ne-donusumu_130311
- Sayın, S. (2020). *Terk edilmiş fabrikadan araştırma merkezine: Tarsus çırçır fabrikası/Boun gözlükule kazıları araştırma merkezi*. <https://yapidergisi.com/terk-edilmis-fabrikadan-arastirma-merkezine-tarsus-circir-fabrikasi-boun-gozlukule-kazilari-arastirma-merkezi/>
- Semes, W, S. (2007). Differentiated and compatible four strategies for additions to historic settings. *National Trust for Historic Preservation Forum Journal*. https://www.stpaul.gov/DocumentCenter/View4/703_67.pdf
- Sönmez, F. (2019). İnşa edilen kimlik düşü. Ç. C. Yüksel, C. K. Özmen (ed), *Mekânlar / zamanlar / insanlar: kimlik, aidiyet ve mimarlık tarihi*. (s. 75-88). ODTÜ Basım İşliği.
- Ulutaş, S. (2006). *Şer'iye sicillerine göre Tarsus'ta ekonomik yapı (1839-1856)* [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yalçınkaya, Ş. (2021). Tarihi çevrede "yeni": cephanelik ek binası. D. Beyazlı (ed.), *Doğu Karadeniz Yapılı Çevre Araştırmaları*. (s. 49-71). Livre De Lyon Yayınevi.

Sena Soyupak

2020 yılında Toros Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden ve Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği bölümü yandal programından mezun olmuştur. 2023 Bahar döneminde Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Programına başladı. Tez araştırma alanı tarihi çevre koruma ve restorasyondur. 2022 yılından beri Tarsus Belediyesi'nde mimar olarak çalışmaktadır.

She graduated from Toros University Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Architecture and Faculty of Engineering, Department of Civil Engineering minor program in 2020. In the spring semester of 2023, she started her Master's Program at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Department of Architecture. Her thesis research area is historical environmental protection and restoration. She has been working as an architect in Tarsus Municipality since 2022.

E-posta: senasoyupak@gmail.com

Fatma Seda Çardak

2008 yılında Çukurova Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuştur. 2011 yılında Çukurova Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programından mezun olmuştur. 2020 yılında Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi sanatta yeterlilik programından ve Università Degli Studi di Pisa Doktora programından mezun olmuştur. 2021 yılından beri Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

In 2008, she graduated from Çukurova University, Faculty of Engineering - Architecture, Department of Architecture. In 2011, she graduated from Çukurova University, Faculty of Engineering - Architecture, Department of Architecture, Department of Building Information Master's program. In 2020, she graduated from Çukurova University Faculty of Fine Arts Proficiency in Art program and Università Degli Studi di Pisa Doctorate program. Since 2021, she has been working as an Assistant Professor at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture.

E-posta: fscardak@atu.edu.tr

Teşekkür

Çalışmanın tamamlanabilmesi için bilgi, belge temini sağlayarak desteklerini esirgemeyen Tarsus Belediyesi Kudeb Birimi'ne, Boğaziçi Üniversitesi'ne ve proje müellifine teşekkürlerimizi sunarız.

Yüksek Yapı Kavramının Bağlamsal Tanımlanması ve Sınıflandırılması

*

Aslı Yıldız¹
ORCID: 0000-0003-0408-1533

Fulya Pelin Cengizoğlu²
ORCID: 0000-0002-9133-6858

Öz

Yüksek yapıların geçmişi 19.yüzyıla dayanmasına rağmen, 2000'lerden itibaren dünya genelinde yüksek yapılarda hızlı bir artış yaşanmıştır. Ülkemizde bu gelişmeden payını alarak, yüksek yapı üretiminde son yıllarda önemli bir konuma ulaşmıştır. Bu çalışmada, ülkemizde yüksek yapıların artan öneminden, kentsel görünürlüğünden ve terminolojideki eksiklikten yola çıkarak, yüksek yapı kavramı problematize edilmiştir. Yüksek yapı kavramının net bir çerçevesini sunabilmek hedeflenmiştir. Ülkemizdeki standart ve yönetmeliklere göre yüksek yapılar yalnızca yükseklik limitlerine göre tanımlanmaktadır. Kentsel koşullar, karakteristik özellikler hesaba katılmaksızın yapılar tanımlanmaktadır. Yüksek yapılar baskın kütleleri ve yükseklikleri ile kentlerin dokusu ve silüeti üzerinde büyük bir etki yaratma potansiyeline sahiptirler. Dolayısıyla yüksek yapıların bağlamsal verilere göre tanımlanması ve yükseklik limitlerinin belirlenmesi, kentlerin özgün doku ve karakterinin korunabilmesi bakımından önemli ve gereklidir. Bu çalışma kapsamında toplam 4 kıtaya (Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya) ait 23 adet yüksek yapı tasarım kılavuzunda yer alan yüksek yapı tanımlamaları incelenmiştir. Yüksek yapı tanımlamalarında, kentsel silüet, çevredeki yapı stoğu, yol genişlikleri, kentsel etki değeri gibi kentlere özgü farklı bağlamsal verilerin belirleyici faktörler olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak; elde edilen bilgiler doğrultusunda ülkemizdeki yüksek yapıların tanımlanmasına ilişkin kavramsal çerçeve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yüksek yapılar, yüksek yapıların sınıflandırılması, bağlam, kentsel çevre, gökdelenler

¹ Dr. Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: aslydz@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: pelincengizoglu@gmail.com

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

Araştırma Makaleleri / Research Articles

DOI: <https://doi.org/10.31198/idealkent.1357631>

Sayı *Issue* 42, Cilt *Volume* 15, Yıl *Year* 2023-4, 871-893

Contextual Classification of the Concept of High-Rise Building

*

Aslı Yıldız³

ORCID: 0000-0003-0408-1533

Fulya Pelin Cengizoğlu⁴

ORCID: 0000-0002-9133-6858

Abstract

Although the history of tall buildings dates back to the 19th century, there has been a rapid increase in tall buildings worldwide since the 2000s. Taking its share from this development in our country, it has reached an important position in the production of high-rise buildings in recent years. In this study, the concept of high-rise building is problematized based on the increasing importance of high-rise buildings in our country, their urban visibility and the lack of terminology. It is aimed to present a clear framework of the concept of tall building. According to the standards and regulations in our country, high-rise buildings are defined only according to their height limits, without taking into account urban conditions and characteristic features. Defining tall buildings according to contextual data and determining their height limits are important and necessary in terms of preserving the original texture and character of cities. Within the scope of this study, the definitions of tall buildings in 23 high-rise design guides belonging to 4 continents (Europe, America, Africa and Asia) were examined. It has been determined that different contextual data specific to cities such as urban silhouette, surrounding building stock, road widths, urban impact value are the determining factors in the definition of tall buildings. In conclusion; In line with the information obtained, the conceptual framework for the definition of tall buildings in our country has been discussed.

Keywords: *tall buildings, classification of tall buildings, context, urban environment, skyscrapers*

³ Phd. Research Assistant, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Engineering-Architecture Faculty, Architecture Department, E-mail: aslydz@gmail.com

⁴ Asistant Professor, Muğla Sıtkı Koçman University, Architecture Faculty, Architecture Department, E-mail: pelincengizoglu@gmail.com

Giriş

21. yüzyıldan itibaren dünya genelinde yüksek yapılarda hızlı bir artış olmuştur. 20.yy'da yalnızca Amerika'nın tekelinde olan yüksek yapılar, yüzyılın sonlarına doğru Uzak Doğu, Asya ve Avrupa ülkelerine doğru bir yayılım göstermiştir. Günümüzde ise dünyanın hemen hemen her yerinde yüksek yapılara rastlamak mümkündür. Yüksek Yapı Konseyinin (CTBUH) 2022 yılı verilerine göre dünyada yüksek yapıların en çok inşa edildiği ülkeler sırasıyla; Çin (%32), ABD (%16), BAE (%6), Avustralya (%5), Güney Kore (%4,5), Japonya (%3,5), Kanada (%3,4), Hindistan (%3), Filipinler (%2,1), Endonezya (%2), Tayland (%1,8), Rusya (%1,5) ve Türkiye'dir (1,3). Ülkemiz yüksek yapılaşma açısından dünyada 13. sırada yer almaktadır. Avrupa kıtasında ise Rusya'dan sonra yüksek yapıların en çok inşa edildiği ikinci ülke konumundadır (CTBUH, 2022).

Yüksek yapıların 20. yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde artmasında, kentlerin kontrollü büyüme gereksinimi, ulaşım, kent merkezlerine artan talep, küresel rekabet, prestij gibi faktörler etkili olmuştur. Özellikle kentleşmenin hızla artması ile birlikte kentlerin kompakt bir şekilde büyüye-bilmeleri için yüksek yapılar gereklidir. Kentlerin ekonomik kalkınmasında, küresel ölçekte birbirleri ile rekabet edebilmelerinde, kentlerin marka değerlerinin oluşturulmasında ve prestijinde de yüksek yapılar önemli bir araç olarak görülmektedir (Camprag, 2015, s. 26-32; Yıldız, 2023, s. 301-315). Öte yandan yüksek yapılar baskın kütleleri ve yükseklikleri ile kentlerin dokusunu ve karakterini doğrudan etkileyebilme potansiyeline sahiptirler. Özellikle tarihsel öneme sahip kentler için bu yapılar ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Yüksek yapılar kentlerde dikkatli bir şekilde tasarlanıp, konumlandırılmadıklarında kentlerin silüeti üzerinde kalıcı bir tahribata yol açabilir, az katlı tarihi ya da kentsel değere sahip yapıların önemini ve kentsel görünürlüğüne yok edebilirler. Mevcut yapılaşma düzeni ile tamamen tezat bir görüntü yaratabilirler. Dolayısıyla kentsel görünürlüğü ve üretimi giderek artan yüksek yapıların net bir şekilde tanımlanması ve kavramsal çerçevesinin oluşturulması kentlerin dokusunun ve karakterinin sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarımı açısından gereklidir.

Yüksek yapıların dünyada en çok üretildiği ülkelerden biri olarak ülkemizde bu yapıların kentlere özgü olarak tanımlanması ve tipolojik sı-

nıflandırılmasının net bir şekilde oluşturulması kılavuz, standart ve yönetmelikler için yol gösterici olacaktır. Öyle ki dünyada artık yüksek yapılar diğer yapı stoğundan ayrı olarak değerlendirilmekte ve yüksek yapılar için kentlere özgü kılavuzlar geliştirilmektedir. Yönetmelik ve standartları destekleyici nitelikte olan bu kılavuzlarda, yüksek yapılarla ilgili tasarımcıları ve konunun muhataplarını ilgilendiren kentsel çevre ile uyumlu yapılaşmanın çerçevesi tariflenmektedir. Londra gibi büyük metropollerde yüksek yapılar için kentin farklı bölgelerine göre farklı kılavuzlar geliştirilmiştir. Yüksek yapılaşmaya uygun olan alanlar ile hassas alanlar net bir şekilde ayrılmış ve yüksek yapılaşmaya uygun alanlarda ada ve parsel bazında yükseklik limitleri belirlenmiştir. Ülkemizde ise yüksek yapı olgusu dünyadaki örnekler gibi hassas ve özenli bir şekilde ele alınmamakta; yalnızca yönetmeliklerin çizdiği kısıtlı çerçevede değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada ülkemizdeki yüksek yapılarla ilgili kavramsal terminolojideki eksiklikten yola çıkılarak, farklı ülkelere ait yüksek yapı tasarım kılavuzları incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, literatür çalışmalarından elde edilen veriler ve web taramaları ile 23 adet yüksek yapı tasarım kılavuzuna ulaşılmıştır. Kılavuzlar genel olarak 2000 yılı sonrası geliştirilmiştir. Yıllar içerisinde güncellenerek kapsam ve içerikleri genişletilmiştir. Çalışmada Avrupa kıtasından Bristol, Cambridge, Hackney, Londra, Merton, Newcastle, Northampton, Watford, Worthing, Cardiff; Afrika kıtasından Nelson Mandela Bay; Amerika kıtasından Burlington, Hamilton, Kitchener, Mississauga, Ottawa, Pickering, Toronto, Los Angeles, Milton, Chicago ve New York; Asya kıtasından ise Hong Kong'a ait kılavuzlar incelenmiştir (Tablo 1). Kılavuzlarda yüksek yapıların tasarımı ile ilgili mimar ve tasarımcıları yönlendiren kentsel veriler, yapı tasarım önerileri, konu ile ilgili tanımlamalar gibi bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmada ise kılavuzlarda yer alan yüksek yapı tanımlamalarına ve sınıflandırmalarına odaklanılmıştır. Her bir kılavuz kapsamında, yüksek yapıların nasıl tanımlandığı, sınıflandırma biçimleri ve kavramsal çerçeve araştırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan yola çıkılarak yüksek yapı konusunda ülkemiz için bir altlık oluşturulması hedeflenmiştir. Çalışmada yüksek yapıların tanımlanması ve sınıflandırılmasında salt yükseklik limitlerinin ötesinde, kentsel koşulları ve yere özgü nitelikleri göz önünde bulunduran bir kategorizasyon sunulmuştur.

Yüksek Yapı Kavramının ve Yükseklik Limitlerinin Tarihsel Gelişimi

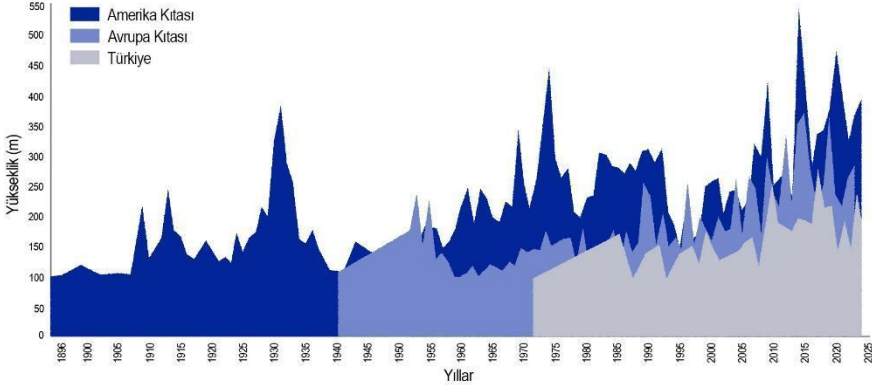
Amerika kıtasında 1853 yılında Otis adlı firmanın ilk asansörü icat etmesi, 1870'lerde dökme demir yerine çeliğin kullanımı ve hidroforun icadı yüksek yapıların hızlı bir şekilde gelişim göstermesini sağlamıştır (Craighead, 2009, s. 1; Mir ve Larson, 2019, s.1). 20. yüzyıldan itibaren çelik çerçeveli yapılar Amerika kıtasının pek çok kentinde uygulanmaya başlamıştır. Bunlar arasında 1909 yılında 213 metre yüksekliğindeki Metropolitan Life Insurance Binası, 1913 yılında 241 metre yüksekliğindeki Woolworth Binası, 1930 yılında 319 metre yüksekliğindeki Chrysler Binası ve 1931 yılında 381 metre yüksekliği ile Empire State Binası dönemleri boyunca dünyadaki en yüksek yapıları olarak kayda geçmişlerdir (Duru, 2000, s. 1-30; Özgen, 1989, s. 47-53). Büyük Bunalım ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde ise, ekonomik durgunluğun da etkisiyle yüksek yapıların inşasına bir müddet ara verilmiştir. 1950'lerde ise tekrar bir yükselme dönemi yaşanmış ve 1970'lere kadar yüksek yapı üretimi hızla devam etmiştir (Duru, 2000, s. 1-30). Öte yandan, 1960'larda yüksek yapıların taşıyıcı sistem, yapım yöntemi, konstrüksiyon ve hesap yöntemlerinde büyük gelişmeler yaşanmış, bilgisayarlı tasarım yüksek yapıların tasarım ve uygulama aşamalarında devreye girmiştir. 1931 yılında inşa edilen Empire State Binasının sahip olduğu en yüksek yapı unvanı, 1974 yılında Chicago'da inşa edilen Willis Tower'a geçmiştir. 1998 yılında Malezya'da inşa edilen Petronas İkiz Kuleleri ise Amerika kıtasının yüksek yapı alanındaki üstünlüğünü yitmiş ve yüksek yapılaşma milenyumla birlikte Uzak Doğu ve Asya ülkelerine doğru yayılmaya başlamıştır. Amerika kıtasında halen yüksek yapı üretimi hızlı bir şekilde devam etmektedir fakat yükseklik yarışında Dubai, Katar, Hongkong, Çin ve Malezya gibi ülkeler ön plana çıkmaya başlamıştır.

Avrupa kıtasında yüksek yapılaşma açısından durum değerlendirildiğinde ise; Amerika'ya göre çok daha geç bir dönemde yüksek yapılar gelişmeye başlamıştır. Tarihi yapıların yoğun olduğu Avrupa'da yüksek yapılara karşı hep mesafeli bir tutum benimsenmiştir. 1950'lere kadar Amerika kıtasında 100 metrenin üzerinde 200'den fazla yapı olmasına rağmen, Avrupa'da o yıllarda 100 metreyi aşan tek bir yapı vardır; o da 108 metre uzunluğu ile Torre Piacentini binasıdır. Kıtanın iki dünya savaşına sahne olması ve kentlerin tarihsel kimliği yüksek yapıların Avrupa'da gelişmesini geciktirmiştir.

Yüksek Yapı Konseyi (CTBUH) üyesi Hollister'a göre; Avrupa'daki yüksek yapılar üç evrede gelişmiştir; 1950-1970 arası dönem, 1970-2000 arası dönem ve 2000'den sonraki dönem (Hollister, 2013, s. 52-55). 1950-1970 arası dönemde özellikle Moskova'da kapitalist kentlerle yarışabilmek amacıyla çok sayıda yüksek yapı inşa edilmiştir. Stalin'in 'Yedi Kız Kardeşler' olarak bilinen, 1952 yılında inşa edilen 176 metre yüksekliğindeki Kotelnicheskaya Naberezhnaya binası ile 1955 yılında Polonya'da inşa edilen 231 metre yüksekliğindeki Varşova Kültür ve Bilim Sarayı dönemin önemli yapılarıdır. 1970-2000 yılları arasındaki dönemde ise yüksek yapılar Avrupa'da yavaş bir gelişim kaydetmiştir. Paris ve Frankfurt yüksek yapılaşmanın en çok görüldüğü kentlerdir. Paris'in La Defence bölgesinde 100 metrenin üzerinde toplam 40 yapı inşa edilmiştir. Frankfurt'ta ise 70'lerden önce 100 metrenin üzerinde neredeyse hiç yapı yokken, bu dönemde toplam 22 yapı üretilmiştir. 2000'den sonraki dönemde ise Avrupa'da 100 metrenin üzerinde yaklaşık olarak 200'den fazla yapı bulunmaktadır. Moskova, Paris, Frankfurt ve Londra, Avrupa'da yüksek yapıların en çok inşa edildiği kentlerdir. Özellikle Moskova, Avrupa kıtasının en yüksek yapılarına ev sahipliği yapmaktadır (Hollister, 2013, s. 52-55).

Ülkemizde ise Avrupa kıtasına paralel şekilde yüksek yapıların gelişimi 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelmektedir. Ülkemizin birinci derece deprem kuşağında yer alması yüksek yapıların inşasını geciktirmiştir (Özgen ve Sev, 1999, s. 41). Sev'e göre Türkiye'de yüksek yapılar dört evrede gelişmiştir; 1950-1975 arası dönem, 1975-1985 arası dönem, 1985-1990 arası dönem ve 1990 sonrası dönem (Sev, 1997, s. 4-11). 1950-1975 yılları arasında Ankara ve İstanbul'da yüksekliği 25 katı geçmeyen yapılar bulunmaktadır. Ankara'daki 13 katlı Ulus İşhanı, 24 katlı Kızılay Emek İşhanı (1965) ile İstanbul'daki 17 katlı Marmara Etap Oteli (1973) bu dönemde yapılmış yüksek yapılardır. 1975-1985 yılları arasında ise ekonomik ve politik nedenlerden ötürü yüksek yapılar önemli bir gelişim göstermemektedir (Ulutaş Okan, 2018, s. 40). 1985-1990 yılları arasında ise küreselleşmeye bağlı olarak turizm alanındaki gelişmeler yüksek yapıların hız kazanmasına neden olmuştur. Bu dönemde kat adetleri 50 kata kadar ulaşmıştır. 1990 sonrası dönemde ise yüksek bina üretimi dünyadaki gelişmelere paralel olarak hız kazanmaya başlamıştır. Yüksek yapılar çok katlı ofis ve ticari yapılardan karma kullanımlı rezidanslara doğru evrilmiştir. 2010 yılından sonra ise yüksek yapılarda yükseklik limiti açısından ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Sapphire Kulesi ve Skyland

Tower ile 250 metre yükseklik limitlerine ulaşılmıştır (İlerisoy ve Başgöl, 2019, s. 125-140).

Grafik 1. Amerika, Avrupa ve Türkiye’deki yüksek yapıların yükseklik limitlerine göre tarihsel gelişimleri (Kaynak: CTBUH, Erişim Tarihi: 05.05.2023)

Amerika ve Avrupa kıtası ile ülkemizdeki yüksek yapıların tarihsel gelişimi bir grafik halinde özetlenecek olursa; yüksek yapıların hem tarihsel olarak hem de yükseklik limitleri açısından gelişmelerinin farklılıklar gösterdiği görülmektedir (Grafik 1). Amerika kıtasında, 19. yüzyılın sonlarına doğru yüksek yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Avrupa kıtasında ise ilk yüksek yapı 1940’larda, Türkiye’de ise çok daha geç bir dönemde 1970’lerde yüksek yapılar inşa edilmiştir. Yani yüksek yapı kültürü Amerika’da yaklaşık 150 yıllık bir geçmişe sahipken, ülkemizde ise yalnızca 50 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu zamansal farklılık yapı teknolojisi, yapı sistemleri ile yapı yüksekliklerine de yansımıştır. Amerika kıtasında 1930’larda ulaşılan yüksekliklere Avrupa kıtasında ve ülkemizde ancak günümüzde ulaşılabilmektedir. Amerika kıtası, Avrupa kıtası ile ülkemize göre yükseklik limitleri açısından üstünlüğünü korumaktadır.

Yüksek yapı kavramının zamansal gelişimi ve yükseklik limitleri kıtalara, ülkelere ve şehirlere göre farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla yüksek yapı kavramının tanımlanması ve yükseklik limitlerinin belirlenmesi her ülkenin veya şehrin kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Yüksek Yapıların Tanımlanması

Yüksek yapılar için evrensel olarak geçerli bir tanımlama bulunmamaktadır (Yıldız ve Kalaycı, 2023). Ünelere, kentlere, zamansal koşullara,

çevreye, teknolojiye, meslek ve uzmanlık alanlarına, yangın, deprem gibi afetlere bağlı olarak yükseklik tanımları ve limitleri değişkenlik göstermektedir (Beedle ve Rice, 1995). Yönetmelik ve standartlar açısından bakıldığında yüksek yapıların tanımlanmasında yükseklik limitleri ön plana çıkmaktadır. Gökdelenlerin anavatanı olarak kabul edilen ABD’de yüksek binaların en düşük yüksekliği 91 metre olarak kabul edilirken, Japonya gibi depremselliği yüksek olan bir ülkede min. 45 metre yüksek yapı limiti olarak kabul edilmektedir (Craighead, 2009, s. 1). Almanya’da 22 metreyi aşan yapılar yüksek yapı olarak kabul edilirken, İngiltere için bu değer 20 metre olarak belirlenmiştir (Leicester Şehir Konseyi, 2007; Ross, 2004). Bu limitlerin belirlenmesinde itfaiyecilerin kullandığı yangın merdivenlerinin boyları etkili olmuştur (Al-Kodmany, 2017, s. 13-44). Kanada’da ise yapıların yükseklik limiti için yolların genişlikleri esas alınmaktadır. Bitişik sokağın genişliğinden ya da kavşakta bulunan iki sokağın genişliğinden daha büyük olan binalar yüksek yapı olarak tanımlanmaktadır (Yüksek Binalar Tasarım Kılavuzu: Toronto, 2013, s. 8). Böylece yolların genişlikleri değiştiğinde, yapıların yükseklik sınırları da değişmektedir.

Ülkemizde ise yüksek yapılarla ilgili geniş bir terminoloji olmamakla birlikte, imar yönetmeliklerinde ve standartlarda yüksek yapılar tanımlanmaktadır. 23.06.2007 tarihli İstanbul İmar Yönetmeliği’nde yüksek yapı “genel olarak yakın ve uzak çevresini, fiziksel çevre, silüet, kent dokusu ve her türlü kentsel altyapı yönünden etkileyen bir yapı türüdür. Binanın herhangi bir cephesinden görünen en düşük kottaki bina yüksekliği en az 60.50 metre olan yapılardır” şeklinde tanımlanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği, 2007). Aynı yıl yayınlanan Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik’te ise yüksek bina “bina yüksekliği 21.50 m’den, yapı yüksekliği 30.50 m’den fazla olan binalar” olarak belirtilmiştir (Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik, 2007). 2008 yılında yürürlüğe giren İstanbul Yüksek Binalar Deprem Yönetmeliği’nde ise yüksek yapılar, “bodrum katları hariç olmak üzere, en düşük yer seviyesinden itibaren yüksekliği en az 60 metre olan binalar” şeklinde tanımlanmıştır (İstanbul Yüksek Binalar Deprem Yönetmeliği, 2008). 2018 yılında yürürlüğe giren Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nde ise “bina yüksekliği 21,50 metreden veya yapı yüksekliği 30,50 metreden fazla olan binalar yüksek yapılardır. Bina yüksekliği 52,50 metreden veya yapı yüksekliği 60.50 metreden daha yüksek olan binalar ise çok yüksek yapılardır” şeklinde belirtilmiştir. 18 Mart 2018 tarihinde AFAD tarafından hazırlanan Yeni Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği’nde ise bina yükseklik

sınıfları 1 olarak gösterilen binalar yüksek bina olarak kabul edilirken deprem tasarım sınıfına göre yükseklik sınırları; 1. ve 2. sınıf için yükseklik $H > 70$ metre, 3. sınıf için yükseklik $H > 91$ metre ve 4. sınıf için yükseklik $H > 105$ metre olarak belirlenmiştir (AFAD, 2018). Yönetmelik ve standartlar açısından ülkemizde yüksek yapılarla ilgili yapılmış olan tanımlamalar değerlendirildiğinde; 2000'lerden bu yana yükseklik limitleri kademeli olarak artmıştır. Ülkemizin büyük bölümünün deprem kuşağında yer alması yüksek yapı limitlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. 2007 yılında yayınlanan İstanbul İmar Yönetmeliği dışında hiçbir yönetmelik ve standartta yüksek yapıların çevresiyle ve kentle kurduğu ilişkiler tanımlamalarda belirleyici olmamıştır. Dolayısıyla ülkemizde yüksek yapı tanımlamaları yalnızca yükseklik limitleri ile sınırlandırılmıştır.

Tasarım Kılavuzlarına Göre Yüksek Yapıların Tanımlanması

Standart ve yönetmeliklerde yüksek yapılar, çoğunlukla yükseklik limitlerine göre tanımlanmıştır. Kentsel çevreyle kurdukları ilişkiler göz ardı edilmiştir. Bu kısıtlı tanımlamaların ötesinde, yüksek yapıların kentsel çevreyle ve bağlamla kurdukları ilişkilene biçimlerine göre nasıl tanımlanabilecekleri araştırıldığında, yüksek yapı tasarım kılavuzları ön plana çıkmaktadır. Bu kılavuzlar 2000'lerden itibaren dünyadaki pek çok kent için yerel yönetimler tarafından geliştirilen, yönetmelik ve standartları tamamlayıcı metinlerdir. Yüksek yapı tasarım kılavuzlarında yüksek yapılar yükseklik limitlerinin yanı sıra, kentsel verilerle ve bağlamla kurulan ilişkilere göre tanımlanmaktadır.

Bu hedef doğrultusunda; çalışma kapsamında dünyanın farklı yerlerine ait yerel yönetimlerce yayınlanmış ve açık erişime izin verilen kılavuzlar değerlendirmeye alınmıştır. Çalışma kapsamında dört kıtaya ait (Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya) 23 adet yüksek yapı tasarım kılavuzu incelenmiştir. Bu kentlere ait kılavuzlarda yer alan yüksek yapı tanımlamaları tablo halinde sunulmuştur. Tablo 1'de incelenen tüm kentlere ait yükseklik tanımları ve yükseklik limitleri görülmektedir. Kentlere göre yükseklik limitleri ve tanımları oldukça farklılaşmaktadır.

Tanımlamaların büyük bir kısmı yüksek yapıyı içinde bulunduğu kentsel çevreye, bağlama göre tanımlanmaktadır. Kentsel silüet, çevredeki yapılaşmalar, yol genişlikleri, ölçek, sokak peyzajı, kentsel yoğunluk, parselizasyon ve kentsel etki değeri gibi bağlamsal veriler tanımlamalarda belirleyici olmaktadır. Yükseklik limitlerinin az olduğu kentlerde, yapılaş-

rın kentsel silüet üzerindeki etkisi tanımlamalarda etkili olurken; yükseklik limitinin fazla olduğu kentlerde ise yapıların fonksiyonu ve konforu tanımlamalarda ön plana çıkmaktadır. Yükseklik limiti azaldıkça kentsel hassasiyetler artmakta; yükseklik limiti arttıkça ise kentsel veriler geri planda kalmaktadır.

Tablo 1. Kılavuzlara göre kentlerin yüksek yapı tanımları ve yükseklik kriterleri

Kent	Yüksek Yapı Tanımı	Yükseklik
Bristol	Çevresindeki yapılardan önemli ölçüde daha uzun olan ve/veya kent silüetini değiştiren yapılardır.	≥9 kat
Burlington	Kent karakterinin ve silüetin özgün ve tanımlayıcı öğeleridir.	≥11 kat
Cambridge	Mevcut kent silüetinden sınırlan ve çevredeki yapılardan daha uzun olan herhangi bir yapıdır.	≥6 kat
Cardiff	Kente önemli bir değer yaratma potansiyeline sahip yapılardır. Kent silüetini geliştirip, ulusal ve uluslararası nitelikte kentin landmarklarını oluştururlar.	≥8 kat
Chicago	Çevresindeki yapılardan fark edilir nitelikte daha yüksek olan yapılar	Göreceli
Hackney	Çevresindeki yapılardan önemli ölçüde daha uzun olan bina veya strüktürler.	≥10 kat
Hamilton	Yüksekliği komşu sokağın genişliğinden daha fazla olan ve genellikle ilişkili olduğu bağlama göre narinlik sergileyen yapılardır.	≥12 kat
Hong Kong	Çevresindeki yapılardan fark edilir nitelikte daha yüksek olan yapılar	Göreceli
Kitchener	-	≥9 kat
London	Yüksekliği arttıkça hem varlığı hem de yarattığı etki ile yerel ölçekte ve kent silüetinde baskın olan yapılardır.	Göreceli
Los Angeles	Genellikle yüksekliği 240' veya 20 katın üzerindeki yapılardır.	≥20 kat
Merton	Yüksekliği ile bir alanın mevcut karakteri ve ölçeği üzerinde önemli bir etki yaratan yapılardır.	≥4 kat
Milton	Yüksekliği komşu sokağın yol genişliğinden veya kesişen iki sokağın geniş olanından daha fazla olan çok katlı yapılardır.	Göreceli
Mississauga	Mekânsal olarak kentin karakterini ve yapısını tanımlayan; görsel olarak kentin imajını ve kentsel önemini güçlendiren yapılardır.	
Nelson Mandela Bay	100 metre çapındaki bir alan içerisinde çevresindeki yapılardan %50 ve daha fazla oranda yüksek olan yapılardır.	≥8 kat
New York City	Kütle ve yoğunluğun kat alanı oranına (FAR) bağlı olarak şekillendiği yapılardır.	Göreceli
Newcastle	Kentin silüetinden sınırlan ve/veya çevresindeki yapılardan önemli ölçüde yüksek olan herhangi bir yapıdır.	
Northampton	Kentin silüetinden sınırlan ve/veya çevresindeki yapı stoğundan önemli ölçüde yüksek olan herhangi bir yapı ve strüktür.	

Ottowa	Sağlıklı, yaşanabilir ve güvenli yaşam alanlarını destekleyen, yoğun ve verimli yapılaşma modellerine katkıda bulunan yapı türüdür.	≥10 kat
Pickering	Zeminde aktif kullanım alanları ve lobiyi içeren bir podyum; üst katlarda yaşam alanları, kondominyum ve ofis alanlarını içeren bir kuleden oluşan yapı türüdür.	≥13 kat
Toronto	Yüksekliği komşu sokağın yol genişliğinden veya kesişen iki sokağın geniş olanından daha fazla olan yapılar.	≥12 kat
Watford	İyi bir şekilde tasarlanıp, konumlandırıldıklarında kent karakterinin ve silüetini özgün ve tanımlayıcı öğeleridir.	
Worthing	Çevresindeki yapılardan önemli ölçüde daha uzun olan ve/veya kent silüetini değiştiren yapılardır.	≥7 kat

Tasarım Kılavuzlarına Göre Yüksek Yapıların Bağlamsal Sınıflandırılması

Çalışma kapsamında incelenen kılavuzlarda yüksek yapılar, bağlamsal verilere göre sınıflandırılmaktadır. Her kılavuzda böyle bir sınıflandırma olmamakla birlikte, Londra, Worthing, Kitchener ve Ottawa kentlerine ait kılavuzlarında yüksek yapıların bağlamsal verilerle ilişkili olarak farklı başlıklarda sınıflandırıldıkları tespit edilmiştir. Yüksek yapı tiplerine göre yapılan sınıflandırmalar bu çalışma için bir altlık oluşturmuştur.

Londra Yüksek Yapılar Kılavuzu'nda kentsel silüetle kurulan görsel ilişkilere göre yüksek yapılar dört gruba ayrılmaktadır; "Large/Higher Building", "Local Landmark", "District Landmark" ve "Metropolitan Landmark". Yapı formunun bağlamla ilişkisine göre ise yüksek yapılar iki gruba ayrılmaktadır; "Stand Alone Towers" ve "Tower that develop out of an urban block or podium". Bu yapı türleri kılavuzda şöyle tanımlanmaktadır:

- **Büyük Bina (Large/Higher Building):** Yüksekliği çevredeki yapıların yüksekliğinin 2 katı ve daha az olan yapılardır. Görsel etkileri az olmakla birlikte, yerel öneme sahiptirler.
- **Yerel Simge Yapı (Local Landmark):** Yüksekliği çevredeki yapıların yüksekliğinin 2 katından daha fazla, 3 katından daha az olan yapılardır. Kent silüeti üzerindeki etkileri çoğunlukla yereldir.
- **Bölgesel Simge Yapı (District Landmark):** Yüksekliği çevredeki yapıların yüksekliğinin 3 katından daha fazla, 5 katından daha az olan yapılardır. Oldukça dikkat çekici yapılar olmakla birlikte, bağlam ile belirgin bir kontrast oluşturmaktadırlar. Görsel etkileri oldukça yüksek olmakla birlikte, geniş bir ölçekte kent silüeti üzerinde belirleyici olmaktadır.

- Metropol Simge Yapı (Metropolitan Landmark): Yüksekliği çevredeki yapıların yüksekliğinin 5 katı ve daha fazla olan yapılardır. Bağlam ile belirgin bir kontrast oluşturan, kent silüetinde oldukça belirgin ve etkili yapılardır.
- Münferit Kule (Stand alone tower): Yapı bazasının sokakla kurduğu ilişkiyi ifade eder. Arazi alanının yetersiz olduğu bölgelerde inşa edilen, zemin katlarda kamusal ve açık alanla ilişkileri daha az olan yapılardır.
- Bazalı/Podyumlu Kule (Tower that develop out of an urban block or podium): Yapı bazasının sokakla kurduğu ilişkiyi ifade eder. Bir zemin kaidesi üzerinde yükselen, zemin katlarda kamusal ve açık alanla aktif ilişkiler kurabilen tekil veya çoklu yapılardır.

Worthing Yüksek Yapılar Kılavuzunda ise proporsiyonları bakımından yüksek yapılar üç gruba ayrılmaktadır; "Townscape Buildings", "Tower Buildings", "Slab Blocks". Bu yapı türleri kılavuzda şöyle tanımlanmaktadır:

- Kentsel Yapılar (Townscape Buildings): Genellikle sokakları, meydanları, kavşakları şekillendiren lineer yapılardır. Görsel etkileri yerel bağlamla sınırlıdır. Çevredeki yapılara göre belirgin bir yükseklik farkına sahip olmadıkları için, çevrelerine olan görsel etkileri de oldukça azdır. Genellikle bağlamlarından yükseklik olarak biraz sıyrılırlar fakat yakın çevrelerinin ötesinde daha az etkiye sahiptirler. Bu yapılar genellikle yüksek ve geniş bir kütleyle sahip oldukları için çevredeki yapıların gün ışığına erişimini ve görsel sürekliliği olumsuz yönde etkileyebilirler.
- Simge Yapılar (Tower/Landmark Buildings): İnce ve uzun, narin yapılardır. Çevredeki yapılara göre yükseklikleri ile kontrast oluştururlar ve kent silüeti üzerinde etkilidirler. Narinlik oranı yüksek olan bu yapılar, çevredeki yapıların çoğundan yükseklik olarak büyük ölçüde ayrışırlar. Doğaları gereği, öne çıkmak ve bir etki yaratmak için tasarlanmışlardır. Görsel etkileri çok geniş bir alanda hissedilir. Simge yapılar küme oluşturacak şekilde arazide kurgulandıklarında, kentsel silüet üzerinde daha belirgin bir etki yaratırlar. Simge yapılar aynı zamanda kentsel yoğunluğu ve merkezleşmeyi sağlarlar.
- Geniş Bloklar (Slab Blocks): Genişliği ve uzunluğu arasındaki farkın fazla olduğu yapılardır. Çevrelerine göre baskın ve yüksektirler. Bir kenarı diğer kenarından geniş olan bu yapılar, genellikle sokak çizgisini referans almazlar. Bu yapılar çevredeki yapılardan belirgin bir şekilde daha yüksek ve baskındır. Bağlamsal ilişkileri diğer yapı türlerine göre çevreyle

daha uyumsuzdur. Sokakla bütünleşemedikleri gibi, baskın kütleleri ile görsel açıdan olumsuz bir etki yaratabilirler.

Kitchener Yüksek Yapılar için Tasarım Kılavuzu'nda ise narinlik oranlarına göre yüksek yapılar dört gruba ayrılmaktadır; "Compact Point Towers", "Compact Slab", "Large Point Tower", "Large Slab". Bu kılavuzda yapıların sınıflandırmasında yapı yükseklikleri değil en/boy oranı ile kat alanı belirleyici olmaktadır. Bu yapı türleri kılavuzda şöyle tanımlanmaktadır:

- Kompakt Noktasal Kule (Compact Point Tower): Kat alanı 850 metrekareden, en-boy oranı 1,6'dan az olan, küçük ve yoğun kullanıma sahip arazilerde tercih edilen yapılardır. Bu yapılar mimari tasarım çözümleri için daha yaratıcı olanaklar sunar ve yüksek yapıların yaratabileceği istenmeyen kümülatif etkiler için daha az risk yaratırlar.
- Kompakt Masif Yapı (Compact Slab): Kat alanı 850 metrekareden daha az, en-boy oranı 1,6'dan daha fazla olan yapılardır.
- Geniş Noktasal Kule (Large Point Tower): Kat alanı 850 metrekareden daha fazla, en-boy oranı 1,6'dan daha az olan yapılardır.
- Geniş Masif Yapı (Large Slab): Kat alanı 850 metrekareden, en-boy oranı 1,6'dan daha fazla olan yapılardır. Diğer yapı türleri içerisinde en az yüksekliğe sahip yapılardır.

Ottawa Yüksek Yapılar İçin Kentsel Tasarım Kılavuzu'nda ise bağlamsal ilişkilerine göre yüksek yapılar iki gruba ayrılmaktadır; "Point Tower", "Slab/Bar Buildings".

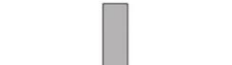
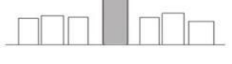
- Noktasal Kule (Point Tower): Kompakt ve narin yüksek yapı formudur. Kat alanı 750 metrekare, narinlik oranı 1:2 veya daha az olan yapılardır.
- Masif Yapı (Slab/Bar Buildings): Geniş ve kısa yüksek yapı formudur. Narinlik oranı genellikle 2:1 veya daha fazla olan yapılardır. Kat sayısı en fazla 12 veya bitişikteki sokağın genişliğinin en fazla 1.5 katıdır.

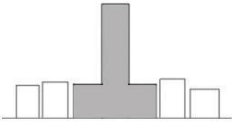
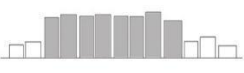
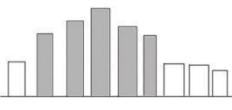

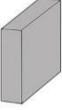
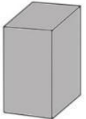
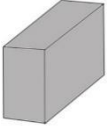
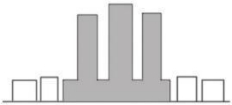
Hamilton Yüksek Yapılar Kılavuzu'nda yapı formunun bağlamla ilişkisine göre yüksek yapılar iki gruba ayrılmaktadır; "Point Tower", "Hybrid".

- Noktasal Kule (Point Tower): Kat sayısı 12 kat (en az 35 m) ve daha fazla olan tekil yüksek yapılardır.
- Hibrit Yapı (Hybrid): Kat sayısı 12 kat (en az 35 m) ve daha fazla olan ve tek bir podyum/baza üzerinde birden çok kuleden oluşan yapılardır.

Kılavuzlardan elde edilen yüksek yapı tipleri Tablo 2’de şematik olarak ifade edilmiştir. Açık erişim olanağı sunan yüksek yapı tasarım kılavuzlarının incelenmesi sonucunda on dört (14) yapı tipi belirlenmiştir. Büyük bina, yerel simge yapı, bölgesel simge yapı, metropol simge yapı, münferit kule, bazalı/podyumlu kule, kentsel yapılar, simge yapılar, geniş bloklar, kompakt noktasal kule, kompakt masif yapı, geniş noktasal kule, geniş masif yapı ve hibrit yapıdır. Bu yapı tiplerine göre yapıların tanımlanmasında; bağlamsal yükseklik limitleri, yapının yarattığı görsel etki ve narinlik oranları belirleyici olmaktadır. Yüksek yapı türlerinin şekillendirilmesinde çevredeki yapılar güçlü bir referans noktası oluşturmaktadır. Kılavuzlarda çevredeki yapıların ortalama yükseklik limitleri ile oransal ilişki kurularak, yüksek yapı tipleri belirlenmiştir. Yapıların yerel, bölgesel ve kentsel düzeyde yarattığı etkilerde yapı tiplerini belirleyici bir diğer faktördür. Çoğu yüksek yapı tipi görsel etki olarak yerel ve bölgesel bağlamla sınırlıyken; metropol yapılar, simge yapılar ve kompakt noktasal kuleler kentsel silüet üzerinde etkili olan yapı türleridir.

Tablo 2. Yüksek Yapıların Kılavuzlara Göre Sınıflandırılması

No	Yapı Tipi	Şematik Gösterim	Tanımlama
1	Büyük Bina (Large/Higher Building)		Çevredeki yapıların yükseklik olarak 2 katı veya daha az. Görsel etkisi yerel çevre ile sınırlıdır.
2	Yerel Simge Yapı (Local Landmark)		Çevredeki yapıların yükseklik olarak min. 2 max. 3 katı. Görsel etkisi yerel çevre ile sınırlıdır.
3	Bölgesel Simge Yapı (District Landmark)		Çevredeki yapıların yükseklik olarak min. 3 max. 5 katı. Görsel etkisi bölge ile sınırlıdır.
4	Metropol Simge Yapı (Metropolitan Landmark):		Çevredeki yapıların yükseklik olarak min. 5 katı. Görsel etkisi kentsel silüeti kapsar.
5	Münferit/ Tekil Kule (Stand alone tower)		Çevredeki yapılara göre farklıdır yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır.

6	Bazalı/ Podyumlu Kule (Tower that develop out of an urban block or podium)		Çevredeki yapılardan fark edilir yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır.
7	Kentsel Yapılar (Townscape Buildings)		Çevredeki yapılardan fark edilir yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır.
8	Simge Yapılar (Tower/Landmark Buildings)		Merkezdeki yapıdan çeperlere doğru azalan yükseklik. Görsel etkisi kentsel silüeti kapsar.
9	Geniş Bloklar (Slab Blocks)		Sınırlı yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır.
10	Kompakt Noktasal Kule (Compact Point Tower)		Çevredeki yapılardan fark edilir yükseklik. Görsel etkisi bölgesel veya kentsel çevreyi kapsar. Narinlik oranı <1,6 değerinden daha azdır.
11	Kompakt Masif Yapı (Compact Slab)		Çevredeki yapılardan fark edilir yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır. Narinlik oranı <1,6 değerinden daha yüksektir.
12	Geniş Noktasal Kule (Large Point Tower)		Sınırlı yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır. Narinlik oranı <1,6 değerinden daha azdır.
13	Geniş Masif Yapı (Large Slab)		Sınırlı yükseklik. Görsel etkisi yerel veya bölgesel çevre ile sınırlıdır. Narinlik oranı <1,6 değerinden daha yüksektir.
14	Hibrit Yapı (Hybrid)		Sınırlı yükseklik. Görsel etkisi yerel veya kentsel çevreyi kapsar.

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde yüksek yapılarla ilgili geniş bir terminoloji olmamakla birlikte, yönetmelik ve standartların belirlemiş olduğu yükseklik limitlerine göre

yapılar tanımlanmaktadır. Halbuki yüksek yapılar günümüzde önemi giderek artan, kentlerin küresel ölçekte birbiriyle rekabet edebilmesinde önemli bir yeri olan, kentsel silüet üzerinde oldukça belirleyici yapılardır. Her geçen gün kentlerde daha belirgin olarak fark edilmeye başlanan bu yapılar, kentlerin mevcut dokusu ve karakteri üzerinde etkin bir rol oynarlar. Kentlerle uyumlu bir şekilde gelişim gösterdiklerinde kentlerin modernleşmesi için önemli fırsatlar sunarken, kentlerle uyumsuz yüksek yapılar ise kentler için ciddi bir tehdit oluştururlar. Buradan hareketle yüksek yapı tiplerinin bağlamsal verilere göre tanımlanması ve yükseklik limitlerinin belirlenmesi, kentsel dokunun ve karakterin sürdürülebilirliği ve gelecek kuşaklara aktarımı için gereklidir. Özellikle yüksek yapılaşma bakımından dünyada giderek önemli bir konuma yükselen ülkemizde, yüksek yapıların kentsel çevre ile sağlıklı ve uyumlu bir şekilde gelişebilmeleri için yapıların tasarımında bağlamsal veriler ve yapıların görsel etkileri detaylı olarak analiz edilmelidir.

Şekil 1. Yüksek Yapı Tipleri ve Bağlamsal Kelime Bulutu

Çalışmada yüksek yapı tasarımında belirleyici bir rol oynayan kılavuzlar esas alınarak yüksek yapı tipleri belirlenmiştir. Her bir yüksek yapı tipinin belirlenmesinde etkili olan kavramlar bir kelime bulutu olarak Şekil 1’de görülmektedir. Buna göre; “yapılı çevre” yüksek yapı tiplerinin belirlenmesinde en etkili olan bileşendir. Yapılı çevrenin yükseklik limitleri, narinlik oranları, kütleles biçimlenişleri yüksek yapı tiplerinin gelişimini doğrudan etkiler. İkinci olarak, yüksek yapı tiplerinin belirlenmesinde “görsel etki” ön plana çıkmaktadır. Yüksek yapıların yerel, bölgesel ve kentsel ölçekte yarattıkları görsel etkiler yüksek yapı tiplerinin belirlenmesinde önemlidir. Yapıların yükseklikleri arttıkça yarattıkları görsel etkiler de paralel olarak artmaktadır. “Narinlik” ve “ölçek” kavramları da

yüksek yapı tiplerinin belirlenmesinde etkilidir. Yüksek yapıların narinlik oranları yapıların yükseklik limitlerinin yanısıra en ve boy limitlerini de kapsamaktadır. Narinlik ve ölçek kavramları özellikle yapıların algısında oldukça belirleyicidir. Yüksek yapılarla çevrili bir bölgedeki yüksek yapı ile az katlı yapılarla çevrili bir bölgedeki yüksek yapı farklı etkiler yaratır. Benzer şekilde geniş bir yüksek yapı ile kompakt bir yüksek yapının yükseklik limitleri aynı olsa bile yarattıkları görsel etkiler farklı olmaktadır. Yüksek Yapı Konseyi de (CTBUH) konunun önemine vurgu yaparak, yüksek yapıların tanımlanmasında bağlamsal verilerin referans alınmasını önermektedir. Bu kavramların yanısıra yüksek yapı tiplerinin belirlenmesinde “kentsel yoğunluk”, “parselizasyon” ve “yol genişlikleri” belirleyici olmaktadır. Kentsel yoğunluk ve parselizasyon yapıların kompakt, geniş, masif, noktasal, bazalı ya da bazasız olarak gelişmelerinde etkili olmaktadır. “Yol genişlikleri” ise sokağın kapalılığını tanımlayan bir bileşen olarak yüksek yapı tiplerinin şekillenmesinde belirleyici bir parametredir. Yol genişlikleri arttıkça sokak algısı da azaldığından yapı yüksekliklerinin artırılması gerekir. Aksine yol genişlikleri azaldıkça ise katastrofik etki arttığından yapı yükseklikleri azaltılmalıdır.

Sonuç olarak; yüksek yapı denildiğinde akla yüksek bir cam kutu imgesi gelmesine rağmen, aslında yüksek yapıların farklı tiplere sahip oldukları kılavuzların değerlendirilmesi ile anlaşılmaktadır. Bu yapı tiplerinin belirlenmesinde ise bağlamsal veriler ve kentsel çevre doğrudan etkili olmaktadır. Yapılı çevre, kendisi ile özdeşleşen değerler ile birlikte toplumun ve dolayısıyla kentin kültürel yapısını ve değer yargılarını etkileyen birçok anlamı da içinde barındırır (Özdemir ve Cengizoğlu, 2023). Dolayısıyla yüksek yapıların tanımlanması ve sınıflandırılması yükseklik limitlerinin ötesinde çok fazla değişkeni kapsamaktadır. Kentler için tek bir yükseklik limiti ve yapı tipi belirlemek, bağlamsal ve çevresel koşullarının görmezden gelinmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu çalışma yüksek yapı tiplerinin ve yüksekliklerinin belirlenmesinde çevresel ve bağlamsal koşulların önemine vurgu yapmaktadır.

Extended Abstract

Contextual Classification of the Concept of High-Rise Building

*

Aslı Yıldız⁵
ORCID: 0000-0003-0408-1533

Fulya Pelin Cengizoğlu⁶
ORCID: 0000-0002-9133-6858

Although the history of high-rise buildings dates back to the 19th century, there has been a rapid increase in high-rise buildings worldwide since the 2000s. Turkey has taken its share from this development and has reached an important position in the production of high-rise buildings in recent years. In this study, the concept of high-rise building is problematized based on the increasing importance of high-rise buildings in our country, their urban visibility and the lack of terminology. It is aimed to provide a clear framework of the concept of high-rise building. According to the standards and regulations in Turkey, tall buildings are defined only according to height limits. Urban conditions and characteristic features are not taken into account. Tall buildings have the potential to have a great impact on the texture and silhouette of cities with their dominant masses and heights. Therefore, defining tall buildings according to contextual data and determining height limits are important and necessary in order to preserve the original texture and character of cities.

Defining high-rise buildings in a city-specific manner and establishing a clear typological classification will provide guidance for guidelines, standards and regulations. In the world, tall buildings are now considered separately from other building stock and city-specific guidelines are developed for tall buildings. These guidelines, which support the regulations and standards, describe the framework of construction in harmony with the urban environment. In this study, based on the lack of conceptual

⁵ Phd. Research Assistant, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Engineering-Architecture Faculty, Architecture Department, E-mail: aslydz@gmail.com

⁶ Assistant Professor, Muğla Sıtkı Koçman University, Architecture Faculty, Architecture Department, E-mail: pcengizoglu@gmail.com

terminology related to high-rise buildings in our country, high-rise building design guidelines from different countries were analyzed. In the study, in which a qualitative research method was used, 23 high-rise building design guidelines were accessed with the data obtained from literature studies and web searches. Guidelines were generally developed after 2000. They have been updated over the years and their scope and content have been expanded. The guidelines examined in the study are as follows; Bristol, Cambridge, Hackney, London, Merton, Newcastle, Northampton, Watford, Worthing, Cardiff, Nelson Mandela Bay, Burlington, Hamilton, Kitchener, Mississauga, Ottawa, Pickering, Toronto, Los Angeles, Milton, Chicago, New York and Hong Kong (Table 1).

The high-rise building types obtained from the guidelines are expressed schematically in the study. Fourteen (14) building types were identified as a result of the examination of open access tall building design guidelines. Large building, local landmark, regional landmark, metropolitan landmark, stand alone tower, tower with base/podium, townscape buildings, landmark buildings, slab blocks, compact point tower, compact slab building, large point tower, large slab building and hybrid building. The contextual height limits, the visual impact of the building and its slenderness are decisive in defining the buildings according to these building types. Surrounding buildings provide a strong reference point in shaping tall building types. In the guidelines, tall building types are determined by establishing a proportional relationship with the average height limits of the surrounding buildings. Another determinant of building types is the impact of buildings at local, regional and urban levels. While most tall building types are limited to the local and regional context in terms of visual impact, metropolitan buildings, landmarks and compact point towers are the building types that have an impact on the urban skyline.

In the study, the concepts that are effective in determining each high-rise building type are expressed as a word cloud. Accordingly, the "built environment" is the most influential component in determining tall building types. The height limits, slenderness ratios and mass formations of the built environment directly affect the development of tall building types. Secondly, "visual impact" comes to the forefront in determining tall building types. The visual impact of tall buildings at local, regional and urban scales is important in determining the types of tall buildings. As the height of the buildings increases, their visual impact increases in parallel. The concepts of "slenderness" and "scale" are also effective in determining tall

building types. The slenderness ratios of tall buildings include the height limits as well as the width and height limits of the buildings. The concepts of slenderness and scale are particularly decisive in the perception of buildings. A tall building in an area surrounded by tall buildings and a tall building in an area surrounded by low-rise buildings create different effects. Similarly, even if the height limits of a large tall building and a compact tall building are the same, the visual effects they create are different. The Council on Tall Buildings (CTBUH) also emphasizes the importance of this issue and recommends that contextual data should be taken as a reference in the definition of tall buildings. In addition to these concepts, "urban density", "parcelization" and "road widths" are decisive in determining the types of tall buildings. Urban density and parcelization are effective in the development of buildings as compact, large, massive, point, with or without bases. "Road widths", on the other hand, are a determining parameter in the shaping of tall building types as a component that defines the closeness of the street. As road widths increase, building heights should be increased as street perception decreases. On the contrary, as road widths decrease, building heights should be reduced as the catastrophic effect increases.

As a result; it is understood through the evaluation of the guidelines that tall buildings have different types. Contextual data and the urban environment are directly influential in determining these building types. Contextual data and the urban environment are directly influential in determining these building types. It has been determined that different contextual data specific to cities such as urban silhouette, surrounding building stock, road widths, urban impact value are determining factors in the definition of tall buildings.

Kaynakça/References

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (AFAD). (2018). *Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- Al-Kodmany, K. (2017). *Understanding Tall Buildings: A Theory of Placemaking*. New York: Routledge Taylor and Francis Group, 13-44.
- Beedle, L. S., Rice, D. B. (1995). *Structural Systems for Tall Buildings*, Council on Tall Buildings and Urban Habitat Committee 3, McGraw-Hill Inc., New York.
- Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik. (2007). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071219-2.htm>

- Bristol Yüksek Yapılar Kılavuzu. (2005). Erişim Adresi: <https://www.yumpu.com/en/document/read/16498915/tall-buildings-spd1-bristol-city-council>
- Burlington Yüksek Yapı Kılavuzu. (2017). Erişim Adresi: <https://burlingtonpublishing.esc-ribemeetings.com/filestream.ashx?DocumentId=4784>
- Cambridge Yüksek Yapılar ve Silüet Kılavuzu. (2012). Erişim Adresi: <https://files.cambridge.gov.uk/public/ldf/coredocs/RD-SPD-240.pdf>
- Camprag, N. (2015). Frankfurt and Rotterdam: Skylines as Embodiment of a Global City. *CTBUH Journal*, Sayı I, 26-32.
- Cardiff Yüksek Binalar Bütüncül Planlama Kılavuzu. (2009). Erişim Adresi: <https://www.cardiff.gov.uk/ENG/resident/Planning/Planning-Policy/Documents/Tall%20Buildings%20Design%20Guide%20April%202009.pdf>
- Chicago West Loop Design Guidelines. (2017). Erişim Adresi: https://www.chicago.gov/content/dam/city/depts/dcd/temp/20171009_WestLoopDesignGuidelines_LowRes.pdf
- Craighead, G. (2009). *High-Rise Security and Fire Life Safety*. New York: Butterworth-Heinemann, 1.
- CTBUH (Council on Tall Buildings and Urban Habitat), Illinois Institute of Technology, S.R.Crown Hall, 3360 South State Street, Chicago, Illinois, USA, Erişim Adresi: <http://ctbuh.org/TallBuildings/HeightStatistics/Criteria/tabid/446/language/en-US/Default.aspx>
- Duru, B. (2000). *Gökdelenler ve Kent*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Matbaası, 1-30.
- Hackney Yüksek Yapılar Tasarım Kılavuzu. (2005). Erişim Adresi: <https://dokumen.tips/documents/hackney-tall-building-strategy-report-4-tall-buildings-design-guidance-and.html>
- Hamilton Yüksek Yapı Kılavuzu. (2016). Erişim Adresi: <https://www.hamilton.ca/sites/default/files/2022-11/pedpolicies-tall-buildings-guidelines.pdf>
- Hollister, N. (2013). The History of the European Skyscraper. *CTBUH Journal*, Issue II, 52-55.
- Hong Kong Urban Design Guidelines. (2015). Erişim Adresi: https://www.pland.gov.hk/pland_en/tech_doc/hkpsg/full/pdf/ch11.pdf
- İlerisoy, Z.Y. ve Başgüçlü, M. (2019). Yapılarda Yükselme ve Başkent Ankara Örnekleri Üzerinden Tarihsel İncelenmesi. *Online Journal of Art and Design*, Vol 7(2), 125-140.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği. (2007). Erişim Adresi: <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2017/3/imar-yonetmelik.pdf>
- İstanbul Yüksek Binalar Deprem Yönetmeliği. (2008). İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kitchener Yüksek Yapılar İçin Tasarım. (2017). Erişim Adresi: https://www.kitchener.ca/en/resourcesGeneral/Documents/DSD_PLAN_Tall-Building-Urban-Design-Guidelines.pdf
- Leicester City Council, UK. (2007). Tall Buildings SPD&Final SA Environmental Report. Erişim Adresi: <https://www.leicester.gov.uk/>
- Londra Yüksek Yapılar Taslak Çalışması. (2017). Erişim Adresi: <https://talk.towerhamlets.gov.uk/tallbuildings/widgets/39568/documents>

- Los Angeles Şehir Merkezi Tasarım Kılavuzu. (2009). Erişim Adresi: <https://www.urbandesignla.com/resources/docs/DowntownDesignGuide/lo/DowntownDesignGuide.pdf>
- Merton Yüksek Yapılar Belgesi. (2010). Erişim Adresi: https://www.merton.gov.uk/system/files?file=tall_buildings_background_paper_july_2010_lores.pdf
- Mir, M.A. ve Larson, G. (2019). Was the Home Insurance Building the 'First Skyscraper'?. *CTBUH Journal*, Issue IV, 1.
- Mississauga Şehir Merkezi Bina Formu Standartları. (2013). Erişim Adresi: http://www.brighton-hove.gov.uk/sites/brighton-hove.gov.uk/files/downloads/ldf/Tall_Buildings_Study_Final.pdf
- Nelson Mandela Bay Yüksek Yapı Taslak Prensipleri. (2015). Erişim Adresi: <http://www.nelsonmandelabay.gov.za/datarepository/documents/tall-building-policy-draft.PDF>
- New York City Districts Guide. Erişim Adresi: <https://www.nyc.gov/site/planning/zoning/districts-tools/residence-districts-r1-r10.page>
- Newcastle İçin Yüksek Yapılar Kılavuzu. (2005). Erişim Adresi: https://www.newcastle.gov.uk/sites/default/files/2019-01/tall_buildings_spd_text_version.pdf
- Northampton Yüksek Yapı Stratejisi. (2007). Erişim Adresi: <https://www.northampton.gov.uk/info/200205/planning-for-the-future/1739/planning-for-the-future---documents-studies-and-publications/1>
- Ottawa Yüksek Yapılar İçin Kentsel Tasarım Taslak Kılavuzu. (2018). Erişim Adresi: https://documents.ottawa.ca/sites/documents.ottawa.ca/files/highrise_guidelines_draft.pdf
- Özdemir, E. E. ve Cengizoğlu, F. P. (2023). Mekan ve Bellek İlişkisinde Kolektif Belleğin İnşası ve Dönüşümü: Mersin Lunapark Örneği. *Sketch Dergisi*, Vol 5(1), 77 - 95.
- Özgen, A. (1989). Çok Katlı Yüksek Yapıların Tarihsel Gelişimi ve Son Aşama Tübüler Sistemler. *Yapı Dergisi*, (89), 47-53.
- Özgen, A. ve Sev, A. P. (1999). Türkiye'de Gerçekleştirilen Çok Katlı Toplu Konutlarda Mekân Standartlarının İncelenmesi. *Tasarım-Kuram Dergisi*, Cilt 1(1), 41.
- Pickering Şehir Merkezi Kentsel Tasarım Kılavuzu Ontario Eyaleti. (2017). Erişim Adresi: <https://www.pickering.ca/en/city-hall/resources/city-centre-urban-design-guidelinesACC.pdf>
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği. (2018). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=23722&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>
- Ross, D.E. (2004). *HVAC Design Guide for Tall Commercial Buildings Atlanta*. GA: American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers.
- Sev, A. (1997). *Türkiye'de Gerçekleştirilen Yüksek Konut Binalarında Perdeli Sistem Uygulama Örneklerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, 4-11, <https://tez.yok.gov.tr/Ulusal-TezMerkezi/>
- Toronto Yüksek Yapılar Tasarım Kılavuzu. (2013). Erişim Adresi: <https://www.toronto.ca/legdocs/mmis/2013/pg/bgrd/backgroundfile-57177.pdf>

- Ulutaş Okan, Ö. (2018). *Yüksek Binaların Kent İmağı Üzerindeki Etkisinin Marka Değeri Bağlamında Değerlendirilmesi Örnek: Bursa, Nilüfer*. Yüksek Lisans Tezi, 40, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Watford Yüksek Yapı Bütünleyici Planlama Dokümanı. (2016). Erişim Adresi: <https://watford.gov.uk/downloads/file/229/skyline-watford-s-approach-to-taller-buildings-supplementary-planning-document>
- Worthing Yüksek Yapılar Taslak Kılavuzu. (2013). Erişim Adresi: <https://www.adur-worthing.gov.uk/media/Media,117751,smxx.pdf>
- Yıldız, A. (2023). Yüksek Yapıların Tarihi Kent Merkezlerine Etkileri: İstanbul, Ankara, Moskova ve Londra Örnekleme. *Online Journal of Art and Design*, 11(5), 301-315.
- Yıldız, A., Kalaycı, P.D. (2023). *The Effect of the Environment on the Evaluation of Tall Building Forms*. III. International Architectural Sciences and Applications Symposium, Naples, Italy, s. 456.

Aslı Yıldız

2009 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun olan yazar, 2014 yılında ODTÜ Bina Bilgisi Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2023 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında doktorasını tamamlayan yazar, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Dr. Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

In 2009, the author graduated from Eskişehir Osmangazi University Department of Architecture and completed her master's degree in METU Department of Building Science in 2014. In 2023, the author completed her PhD in Gazi University, Department of Architecture and is currently working as a PhD Research Assistant at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department of Architecture.

E-posta: aslydz@gmail.com

Fulya Pelin Cengizoğlu

2012 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun olan yazar, 2015 yılında Dicle Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2021 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında doktorasını tamamlayan yazar, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

In 2012, the author graduated from Mardin Artuklu University Department of Architecture and completed her master's degree at Dicle University Department of Architecture in 2015. In 2021, the author completed her PhD at Gazi University Department of Architecture and is currently working as an Assistant Professor at Muğla Sıtkı Koçman University Department of Architecture.

E-posta: pelincengizoglu@gmail.com

Facade Analysis of Traditional Buildings on 12 Eylül Street in Mudanya's Giritli Neighborhood

*

Gökben Pala Azsöz¹

ORCID: 0000-0002-8811-4920

Abstract

Mudanya, a district situated in the province of Bursa, has held significant port city status since ancient times, retaining its importance to the present day. Within this district, Giritli Neighborhood stands as one of the earliest settlements in Mudanya. Turkish and Greek people lived together in the region for a long time. These two cultures created varieties in the region socially and physically. With Greeks residing mostly in the coastal area, Turkish people predominantly lived inland. With Greeks residing mostly in the coastal area and Turkish people predominantly living inland. Therefore, different qualities can be observed in the coastal and inland areas in terms of environmental and architectural qualities. Mudanya boasts a plethora of historical structures constructed in diverse architectural styles spanning various eras. Notably, 12 Eylül Street in Giritli Neighborhood has emerged as a prominent attraction, alluring tourists with its historical edifices and scenic streets leading to the sea. Despite the inevitable passage of time, several historical buildings along 12 Eylül Street remarkably preserve their originality, prominently exhibiting distinct architectural features on their facades. This research entails a comprehensive literature review and analysis pertaining to the aforementioned district, neighborhood, and street, followed by a meticulous facade analysis of seven structures situated on 12 Eylül Street. Notably, the facades of these historical buildings exhibit influences from Late Ottoman Architecture, as well as the Neoclassical, Rococo, and the First National Architectural Movement (Neoclassical Turkish Style) periods, each contributing unique elements to the meticulous designs of these structures. In light of this research, preserving the historical value of Giritli District and 12 Eylül Street, it is of great importance to keep it alive and pass it on to future generations.

Keywords: Facade analysis, Giritli Neighborhood, Mudanya, 12 Eylül Street

¹ Assist. Prof. Dr., Kırklareli University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: gokbenazsoz@klu.edu.tr

Mudanya Giritli Mahallesi 12 Eylül Caddesi Geleneksel Yapıların Cephe Analizi

*

Gökben Pala Azsöz²

ORCID: 0000-0002-8811-4920

Öz

Mudanya, Bursa iline bağlı bir ilçe olup antik dönemden günümüze kadar önemli bir liman kenti olarak varlığını sürdürmüştür. Tarihsel değeri açısından büyük önem taşıyan bu ilçenin Giritli Mahallesi, kurulduğu dönemden beri mevcut olan ilk yerleşim yerlerinden biridir. Bölgede, Türk ve Rum halkları uzunca bir süre beraber yaşamışlardır. Bu iki kültür, bölgede sosyal ve fiziksel açıdan çeşitlilik yaratmıştır. Rumlar daha çok sahil kenarında konumlanırken, Türkler iç kısımlarda varlıklarını sürdürmüştür. Bu nedenle, sahil kesimi ile iç kesimde mimari ve çetire nitelikleri açısından farklılar gözlenmektedir. Mahalle, çeşitli dönemlere ait farklı mimari üsluplarla inşa edilmiş pek çok tarihi yapıyı barındırmaktadır. Günümüzde Mudanya ilçesinin turistik cazibe merkezlerinden biri haline gelen Giritli Mahallesi'nde, 12 Eylül Caddesi, tarihi yapıları ve denize doğru uzanan sokaklarıyla dikkat çekmektedir. Bu cadde, özgünlüğünü koruyarak ilçenin en çarpıcı caddelerinden biri haline gelmiştir. 12 Eylül Caddesi'nde yer alan tarihi yapılar, zamanın etkisine rağmen dönemin mimari üsluplarını cephelerinde başarılı bir şekilde yansıtmayı başarmışlardır. Bu çalışmada bahsi geçen ilçe, mahalle ve cadde ile ilgili literatür araştırmaları ve analizler yapılmış, ardından 12 Eylül Caddesi'nde bulunan 7 adet yapı üzerinden cephe analizi gerçekleştirilmiştir. Bu tarihi binaların cepheleri, Geç Osmanlı Mimarisi'nin yanı sıra Neoklasik, Rokoko ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (Neoklasik Türk Üslubu) dönemlerinden de etkiler taşıyor ve her biri bu yapıların titiz tasarımlarına benzersiz unsurlar katıyor. Bu araştırma ışığında Giritli Mahallesi ve 12 Eylül Caddesi'nin tarihi değerinin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cephe analizi, Giritli Mahallesi, Mudanya, 12 Eylül Caddesi

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
E-posta: gokbenazsoz@klu.edu.tr

1. Introduction

Throughout history, Anatolia has witnessed the establishment of numerous cities comprising diverse societies. The social life, cultures, traditions, religions, and other pivotal factors of these societies played a crucial role in shaping the identities of cities. Often, these societies coexisted harmoniously for extended periods, intricately weaving the urban fabric. Notably, the influx of Greek tribes to Anatolia and the subsequent arrival of Turks contributed to the enduring coexistence of distinct communities, significantly influencing the texture and silhouette of Anatolian cities.

Mudanya, formerly known as Apemia in ancient times, stands as a testament to the historical confluence of different societies. As an important port city and trade hub throughout its history, Mudanya evolved into a significant center of cultural and commercial exchange. Even after the Ottoman Empire captured the city in 1321, the arrival of Turks further enriched its urban fabric.

An examination of Mudanya's city plan reveals the emergence of two distinctive urban fabrics after the Turks settled in the region. The first comprises Turkish neighborhoods within the inner part of the city, characterized by narrow and irregularly shaped streets. In contrast, Greek neighborhoods developed along the coastline, featuring streets running parallel to the shore intersected by perpendicular thoroughfares (Aydoğan, 1994, s.24). The neighborhoods of Mütareke, Karafatma, and Halit Paşa, which endure to this day, represent the oldest Greek settlements. This collective area, where Greek houses are predominantly located, has come to be known as Giritli Neighborhood, a name that has persisted through the ages.

The preservation of the urban layout and structural elements of Giritli Neighborhood holds significant value in comprehending the urban fabric's historical significance. The intact identity and texture of the neighborhood have transformed it into a popular destination for contemporary tourists visiting Bursa. Particularly, 12 Eylül Street, with its picturesque streets leading to the sea, emerges as the most alluring area within the Giritli Neighborhood. Additionally, the Mütareke building, situated at the neighborhood's entrance, witnessed the conclusion of the Turkish-Greek War through the Mudanya Armistice Agreement in 1922, further accentuating the significance of the neighborhood.

Giritli Neighborhood bears substantial historical value as a harmonious dwelling where Turkish and Greek communities lived side by side for centuries, mutually influencing and intertwining their cultures and traditions within its streets, buildings, and alleys.

1.1 Purpose

The purpose of this study is to conduct comprehensive architectural analyses of 12 Eylül Street, a historically significant component of the Giritli Neighborhood, integral to the city of Mudanya. The primary focus is on examining and evaluating the facades of seven resilient historical buildings located on the street. The ultimate goal is to compile valuable architectural history information that can be passed down to future generations.

1.2 Scope

The research encompasses an initial analysis of 12 Eylül Street (within the Giritli Neighborhood), emphasizing the functions, number of floors, usage status, and construction techniques of the buildings. Subsequently, on-site visits and examinations of the seven selected historical buildings were conducted, documenting their facades through photography. The facades of both traditional Greek and Turkish buildings were evaluated based on their construction dates and distinct architectural styles. Information was meticulously gathered from diverse sources, including written and oral references, historical photographs, and non-structural examinations. The conclusion section offers a comprehensive evaluation of the study, accompanied by specific assessments related to the study area derived from the conducted examinations.

1.3 Method

The subject of this study was established through a thorough literature review. Subsequently, the literature review was complemented by comprehensive fieldwork, incorporating personal interviews, examination of written and oral sources, analysis of historical photographs, and on-site inspections for documentation. This combined approach allowed for well-founded conclusions to be drawn concerning the analyzed avenue, streets, and building facades.

2. Historical and Physical Development of Mudanya District

Mudanya district, situated in the province of Bursa, is bordered by the Marmara Sea to the north, Nilüfer district to the south, Osmangazi district to the east, and Karacabey district to the west (Türkiye İlleri ilçeleri mahalleleri ve köyleri / Mudanya Köyleri ve Mahalleleri, 2023). The district encompasses 369 km² and comprises 47 neighborhoods, with many villages gradually transformed into neighborhoods over time. Benefiting from accessibility via both land and sea, Mudanya's climate exhibits characteristics more closely aligned with the Mediterranean climate, despite its location in the Marmara region.

Mudanya has long been recognized as a crucial port city, with its history and urbanization dating back to antiquity. Although precise information is scarce, various sources suggest that the foundation of Mudanya can be traced back to the 7th century BC, likely established by the Ionian city-state of Colophon under the name "Myrleia." Subsequently, the city came under Byzantine control. The Turkish name "Mudanya" is believed to have originated from the Greek terms "Moutagnac" or "Montaniac," which translates to "mountainous region" (Güner, 2014, s. 55).

In 1321, Mudanya was conquered by Orhangazi, marking its incorporation into the Ottoman territories. The Turkish settlement led to a prolonged coexistence between Turkish and Greek populations, both of which significantly contributed to the city's fabric (Mudanya Belediyesi / Mudanya'nın tarihçesi, 2023).

Notably, Mudanya gained historical significance during World War I due to its occupation by the British and subsequent handover to the Greeks. However, on September 12, 1922, Mudanya was liberated, and it was restored as Turkish territory (refer to Figure 1).

Figure 1. Photos of Mudanya and Armistice building from 1930. (Mudanya Belediyesi / Mudanya'nın tarihçesi, 2023)

In recent history, the pivotal "Mudanya Conference," held from October 3 to 11, 1922, added to the city's importance. The conference culminated in the signing of the "Mudanya Armistice" by İsmet Paşa (Güner, 2014, s.59). Today, the building where the armistice was signed has been transformed into a museum, located at the entrance of 12 Eylül Street, the subject of this study. The structure meticulously preserves all rooms, including negotiation, working, resting, and signing rooms, in their original 1922 form (Aydoğan, 1994, s.92).

The presence of the Mudanya Armistice building on 12 Eylül Street significantly enhances the street's prestige and attracts a larger number of visitors. Consequently, some ground floors of buildings on the street have been converted into commercial spaces. Additionally, with the support of Mudanya Municipality, several abandoned buildings on the street have been thoughtfully restored and opened to visitors, revitalizing the local economy through various promotions and events, such as 12 Eylül Mudanya's Liberation ceremonies, concerts, and art events (Mudanya Belediyesi / Mudanya'nın tarihçesi, 2023).

3. Spatial Analysis of 12 Eylül Street

Spatial analysis was conducted on a total of 81 buildings situated on 12 Eylül Street, with a focus on their usage status, functions, number of floors, and construction techniques. These analyses aimed to articulate the

fabric of the street, supported by meticulous observations and photographic documentation. Out of the 81 buildings, seven structures were selected for further facade analysis.

Among the buildings on 12 Eylül Street, 65 are currently in active use, while 15 buildings remain unused. Additionally, one building is undergoing restoration. Notably, some of the active buildings solely function during the summer season (refer to Figure 2).

Figure 2. Analysis of the Use Case of the Structures Related to 12 Eylül Street (Created by the author)

The buildings on 12 Eylül Street serve four distinct purposes. Out of the 81 structures, 66 are utilized as residential units, nine as commercial units (comprising cafes, restaurants, souvenir shops, etc.), four as mixed-use commercial and residential units, and two as museum units (refer to Figure 3).

Figure 3. Functional Analysis of the Structures Related to 12 Eylül Street (Created by the author)

Upon examination, it is evident that certain residential + commercial structures have transformed their ground floors into commercial spaces, while some commercial structures have been converted from previous residential use.

The number of floors in the buildings on the street varies significantly. Among the 81 buildings, seven are single-story, 32 are two-story, 24 are

three-story, eight are four-story, four are five-story, and six are six-story buildings (refer to Figure 4).

Figure 4. Analysis of the Number of Floors of the Structures Related to 12 Eylül Street (Created by the author)

The analysis reveals a complex pattern in the distribution of floors among the buildings. At the entrance of the street, buildings typically exhibit two or three stories, while towards the end of the street, some structures reach up to six floors.

Buildings closer to the seafront generally consist of one, two, or three stories, showcasing a sense of harmony in the number of floors among them.

On the opposite side of the street, beyond a certain point, uniformity diminishes, and variations in the number of floors become evident. However, from the entrance to the middle section of the street, a certain harmony in the number of floors prevails. In the later part of the street, modern buildings with four, five, and six floors have been constructed (refer to Figure 5).

Figure 5. Photos of the 12 Eylül Street dated 2023 (The author's own archive)

Out of the 81 buildings on the street, 53 are constructed using reinforced concrete. The remaining structures encompass ten wooden buildings, 16

mixed (concrete + wood) buildings, and two commercial containers (refer to Figure 6).

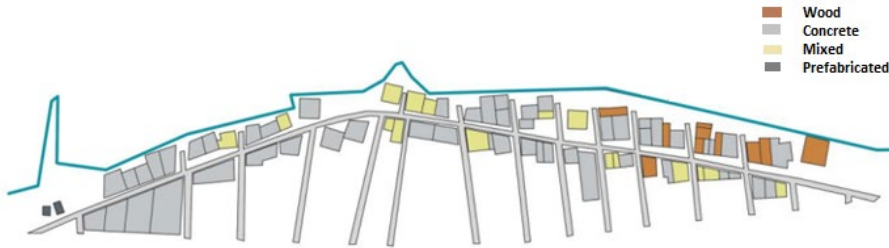

Figure 6. Construction System Analysis of the Structures Related to 12 Eylul Street (Created by the author)

Wooden and mixed structures predominantly belong to the pre-Republic era and have remarkably survived to the present day. Some reinforced concrete structures have undergone modifications with wooden finishes on their sills to align with the architectural harmony of the street. At the waterfront's end, two commercial containers are utilized as a buffet and a café.

4. Facade Analysis of Traditional Buildings on 12 Eylul

The positions of the buildings whose facades were examined from the traditional houses located on 12 Eylul Street with each other are shown in the graph given below (refer to Figure 7).

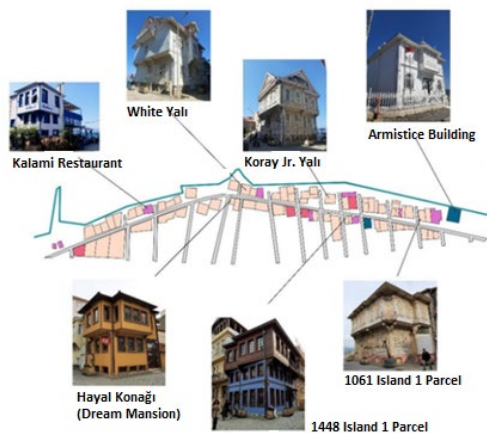

Figure 7. The locations of the structures examined on 12 Eylul Street (Created by the author)

In this study, buildings with different facade characteristics were selected among the buildings that have survived until today and preserved their originality. These seven buildings on 12 Eylül Street were meticulously chosen for in-depth facade analysis, encompassing a diverse range of functions and structural typologies.

4.1 12 Eylül Street: Mudanya Mütareke Building

The Mudanya Mütareke Building (refer to Figure 8), situated at the entrance of 12 Eylül Street, was erected in the late 19th century by a Russian merchant on an 800 m² plot of land, encompassing a building area of 400 m². This distinctive structure exemplifies the coastal house style prevalent during that period, characterized by a wooden construction system and comprising four floors, including a basement, ground floor, first floor, and attic. The facade design of the building echoes the Neoclassical influences of Late Ottoman Architecture (Anıktar, 2013, s.1210).

Figure 8. Photos of the Mudanya Armistice Building dated 2023 (The author's own archive)

The Mütareke Building stands as a detached structure with North-South and East-West facades constructed symmetrically. The facades are adorned with horizontally arranged painted wooden boards, reminiscent of the prevailing architectural style of that era. The North and South facades are particularly notable, featuring elements characteristic of Late Ottoman architecture, such as balconies and bay windows (cumba) (Uşma, 2021, s. 228). The combination of the balcony and bay window in a vertical manner, designed in the "hand-on-hip" style, lends a distinctive charm to these facades. Moreover, both the main entrance and garden exit doors of the building are located on these prominent facades. In contrast, the East

and West facades exhibit a simpler design, featuring uninterrupted windows across all floors.

Significant elements reflecting the facade characteristics of the period in the building encompass the roof, windows, and doors. The building's roof boasts gradual levels, rendering it more imposing and imparting a regal presence. Marseille roof tiles, a favored roofing material during the 19th century, were utilized for its roofing (Uşma, 2021, s. 230). The windows, wide and elongated, mirror the architectural trends of the era. Arched windows adorn the ground floors of the North and South facades, while rectangular windows grace the first floor. Wooden shutters, commonly employed in that era, adorn the first-floor windows, further accentuating the building's charm. The entrance and exit doors on the North and South facades align with the style of the period as well, being grand, wide, and double-winged, meticulously crafted from wood, glass, and metal.

4.2 12 Eylül Street: Parcel 1061 Block 1 Building

The structure situated on parcel 1061 block 1 stands out as one of the most remarkable buildings on 12 Eylül Street. Similar to many historical buildings on the street, it was erected in the late 19th century, reflecting the coastal house style. Encompassing an area of 117 m², the building comprises a basement, ground floor, and first floor, with the basement being constructed using masonry and the ground and first floors primarily featuring wooden construction. The facade design of the building exudes the influence of Rococo elements within the Late Ottoman Architecture (Akın, 2015, s. 124).

The building (refer to Figure 9), adjacent to the east facade, exhibits diverse facades, each crafted with distinct features. Designed with simplicity and spaciousness in mind, the facades employ pastel color tones, complemented by horizontally arranged painted wooden boards, commonly observed in wooden structures of that period. Notably, the building being located on a corner parcel, the junction of the south and west facades is characterized by soft edges, evoking the elegance of Rococo architecture in lieu of sharp edges (Arquitecto, Decombo Design Combination, 2022).

Figure 9. Photos dated 2023 of the structure located on 1061 Island 1 Parcel (The author's own archive)

Prominent elements reflecting the period's facade characteristics in the building comprise the balcony, windows, and doors. Rococo architecture, renowned for its ornate interior designs, echoes simplicity and elegance in its exterior facades. A small balcony embellishes the corner where the south and west facades meet, featuring a balcony railing influenced by Rococo architecture, designed to be unassuming and graceful (Arquitecto, Decombo Design Combination, 2022). The windows, elongated and rectangular in shape, align with the architectural style of the era. Wooden shutters adorn the first-floor windows, adding a touch of variety to the facade with different tones for the shutters and window sills. The entrance doors on the south and west facades, in line with the period's style, manifest a simple and narrow design, being single-winged and crafted entirely from wood.

According to information provided by local residents, the area currently covered with wood on the south facade served as a commercial space in the past.

4.3 12 Eylül Street: Parcel 1148 Block 1 Building

Another noteworthy building on 12 Eylül Street is situated on parcel 1148 block 1. Erected in the early 20th century, this mansion-style structure covers an area of 68 m² and encompasses three floors, including the ground floor, first floor, and second floor. The mansion is entirely constructed using wood, with its facade design reflecting the influences of the First National Architectural Movement, which was prevalent in the early 20th century (Ertuğrul, 2007, s.45).

The building on parcel 1148 block 1 (refer to Figure 10) is adjacent on the south and east facades, with its facades designed to maintain symmetry, in line with the principles of the First National Architectural Movement (Özcan, 2002, s. 32). Despite the symmetrical layout, numerous bay windows grace the north and west facades, characteristic of the First National Architectural Movement (Çolak, Eraslan, 2021, s. 215). The main entrance is accessible through two prominent doors, one located on the north facade and the other on the west facade. Additionally, an awning is thoughtfully incorporated above the entrance door on the west facade. The building's corner parcel location, coupled with its architectural style, results in sharp corners.

The First National Architectural Movement placed significant emphasis on symmetry and bay windows in facade designs (Çolak, Eraslan, 2021, s. 225). When scrutinizing the building's facades, the bay windows on the second floor draw particular attention, featuring a bay window on the north facade and a room-sized bay window on the west facade.

Other significant elements reflecting the period's facade characteristics in the building encompass the windows, doors, and closed balcony on the west facade. The windows are designed as elongated rectangles on the ground floor and shorter rectangles on the first and second floors, devoid of any shutters. The glass is divided into smaller panes using vertical and horizontal wooden strips, adhering to the architectural trends of that era.

Figure 10. Photos dated 2023 of the structure located on 1448 Island 1 Parcel (The author's own archive)

Lastly, the entrance doors on the north and west facades mirror the style of that era, being tall, double-winged, and crafted entirely from

wood. The canopy designed above the entrance door on the west facade further emphasizes the building's entrance.

4.4 12 Eylül Street: Koray Jr. Yalı (Seaside Mansion)

Another exceptional building on 12 Eylül Street is Koray Jr. Yalı (Seaside Mansion). Like numerous historical structures on the street, this mansion was constructed in the late 19th century, embracing the coastal house style. Covering an area of 116 m², the mansion boasts four floors, including a basement, ground floor, first floor, and attic. The basement exhibits masonry construction, while the ground and first floors, along with the attic, feature exquisite woodwork. The facade design of the building resonates with the Neoclassical influences of Late Ottoman Architecture (Anıktar, 2013, s.1215).

Koray Jr. Yalı (Seaside Mansion) (refer to Figure 11) stands as a detached structured building with facades meticulously designed in symmetrical harmony. The facades emanate an aura of simplicity and elegance, characteristic of the Neoclassical style. Aligned with other wooden houses of that era, the facades are adorned with horizontally arranged painted wooden boards (Akın, 2015, s. 130). Close examination reveals near-identical designs on all facades, with the only distinction being the presence of entrance doors on the North-South facades. Beyond this, the windows and balconies on the first floor and attic exhibit symmetrical alignment on all facades.

Figure 11. Photos of the Koray Jr. Yalı (Seaside Mansion) dated 2023 (The author's own archive)

Notable elements reflecting the period's facade characteristics in the building include the roof, windows, and doors. The roof follows a triangular form from all facades, complemented by the attic floor, designed to cohesively integrate with the overall triangular roof form. Open or closed balconies grace the attic, thoughtfully designed on all facades (Özel, 2019, s.155). Marseille roof tiles, a popular roofing material during the 19th century, embellish the roof.

The windows employed in the building feature an arched design on the ground floor and rectangular shapes on the first floor and attic (Uşma, 2021, s. 242). As a testament to the architectural trends of the era, wooden shutters are present on all windows.

The entrance and exit doors on the north and south facades serve as key access points to the building. Reflecting the style of that era, these doors exude grandeur, boasting tall, wide, and double-winged structures, meticulously crafted from wood.

Lastly, the south facade of the building showcases a reduced connection between the entrance and the street, promoting a sense of privacy by incorporating a staircase extending inwardly.

4.5 12 Eylül Street: Beyaz Yalı (White Seaside Mansion)

The next building on our examination list on 12 Eylül Street is Beyaz Yalı (White Seaside Mansion)(refer to Figure 12). This late 19th-century mansion-style building occupies an area of 152 m² and features four floors, including the basement, ground floor, first floor, and attic. The basement is constructed with masonry, while the ground and first floors, along with the attic, are elegantly crafted from wood. The facade design of the building resonates with the Neoclassical influences of Late Ottoman Architecture (Anıktar, 2013, s.1217).

Figure 12. Photos of the Beyaz Yalı (White Seaside Mansion) dated 2023 (The author's own archive)

Beyaz Yalı (White Seaside Mansion) stands as an adjacent structured building with its North-South facade designed symmetrically. In keeping with the style of other wooden houses from that era, the facades are adorned with horizontally arranged painted wooden boards. Among the facades, the most distinctive features can be found on the North and South sides. These facades bear the hallmark of late Ottoman architecture, showcasing oriel windows and bay windows. The oriel window is positioned above the bay window, presented in the "eli böğünde" style, a traditional wooden cantilevered bay window. In contrast, the West facade exhibits a simpler design compared to the other facades.

Various elements reflect the period's facade characteristics in the building, including the roof, windows, balcony, and doors (Akin, 2015, s. 132). The roof features a triangular and sloped form, complemented by an attic floor. Marseille roof tiles, a popular roofing material during the 19th century, grace the building's rooftop (Özel, 2019, s. 145). Notably, an open balcony is also a prominent feature on the west facade.

The rectangular windows, painted in the same color as the building, are another significant element adding to the building's elegant look. Window sills are also painted in the same color, further contributing to the facade's simple and refined appearance. Wooden shutters, commonly used in that era, gracefully adorn all windows.

Moving on to the entrance and exit doors on the North and South facades, these doors reflect the style of the era, exuding grandeur with their tall, wide, and double-winged wooden and glass structures.

4.6 12 Eylül Street: Kalami Restaurant

Our examination continues with Kalami Restaurant (refer to Figure 13), another building on 12 Eylül Street. Originally built in the early 20th century in the mansion style, this structure occupies an area of 128 m². It was initially constructed as a mansion but has undergone various restoration processes, leading to its conversion into a restaurant. As part of this conversion, an additional space has been incorporated into the northern part of the building. The structure now consists of two floors, the ground floor, and the first floor, with the entire building made of wood. The facade design of the building echoes the influences of the First National Architectural Movement, prevalent in the early 20th century.

Figure 13. Photos of the Kalami Restaurant dated 2023 (The author's own archive)

Kalami Restaurant is an adjacent structured building from the West facade, boasting facades designed with as much symmetry as possible, in alignment with the principles of the First National Architectural Movement (Çolak, Eraslan, 2021, s. 205). Despite the symmetrical layout, projections grace the North and East facades of the building. Two distinct doors provide access to the building due to its conversion into a commercial structure. While the entrance door on the South facade leads to the kitchen and is used exclusively by staff, the door on the East facade was added during the building's transformation.

The First National Architectural Movement emphasized symmetry and bay windows in facade designs (Ertuğrul, 2007, s. 27). Projections extending outwardly from the same space can be observed on both the South and East facades, drawing attention to the building's first floor. Other notable elements reflecting the period's facade characteristics include the windows and doors (Uşma, 2021, s. 245). The windows, designed as squares on the ground floor and rectangles (1/2 proportion) on the first floor, do not feature any shutters. Vertical and horizontal wooden strips divide the glass into smaller panes, reminiscent of the architectural trends of the era.

The entrance doors on the South and East facades differ from each other due to the restoration work they have undergone. While the entrance door on the South facade retains the style of that era, the door on the East facade, intended for visitor access, departs from the original style due to its commercial purpose. The original door was tall and single-winged, crafted entirely from wood. In contrast, the door on the East facade is taller, wider, and composed of wood and glass.

4.7 12 Eylül Street: Hayal Konağı (Dream Mansion)

Lastly, we come to Hayal Konağı (Dream Mansion) (refer to Figure 14), another building on 12 Eylül Street. This mansion-style structure was built in the early 20th century and encompasses an area of 36 m², featuring three floors, including the basement, ground floor, and first floor. The entire building is made of wood. The facade design of the building reflects the influences of the First National Architectural Movement, which was prevalent in the early 20th century (Çolak, Eraslan, 2021, s. 210). However, due to restoration works, the building has lost some of its originality and is currently utilized for commercial purposes.

Figure 14. Photos of the Hayal Konağı (Dream Mansion) dated 2023 (The author's own archive)

Hayal Konağı (Dream Mansion) stands as an adjacent structured building with facades designed symmetrically from the South and East directions, adhering to the traces of the First National Architectural Movement (Ertuğrul, 2007, s. 87). Although symmetrical, the North and West facades of the building exhibit bay windows. The main entrance to the building is through the door on the West facade, which, due to restoration, now features a shutter, compromising its originality. Given its corner parcel location and the architectural style, the building boasts sharp corners.

The First National Architectural Movement emphasized symmetry and bay windows in facade designs (Özcan, 2002, s. 26). Notably, projections extending outwardly from the same space adorn both the North and West facades of the building, adding to its visual appeal.

The building's windows also bear significance, featuring long rectangles on the ground floor and first floor, without shutters (Uşma, 2021, s. 250). The glass is divided into smaller panes with vertical and horizontal wooden strips, reminiscent of the architectural trends of the era.

5. Conclusion

Giritli Neighborhood and 12 Eylül Street in Mudanya represent a remarkable historical treasure trove, boasting significant architectural importance. With its roots tracing back to ancient times and enduring through the illustrious Ottoman period, Giritli Neighborhood stands as an exceptional neighborhood steeped in rich history, encompassing an array of historical buildings from various eras, contributing to its invaluable cultural heritage.

The preservation of these structures is of utmost importance in safeguarding the region's historical identity. Many of these buildings have gracefully withstood the test of time, retaining their authenticity and enhancing the profound historical value of Giritli Neighborhood. The architectural diversity found along 12 Eylül Street further reinforces its significance in architectural history.

The cobblestone streets of Giritli Neighborhood bear witness to diverse architectural styles, reflecting the evolution of architectural trends over the years. Notably, the facades of these historical buildings exhibit influences from Late Ottoman Architecture, as well as the Neoclassical, Rococo, and First National Architectural Movement (Neoclassical Turkish Style) periods, each contributing unique elements to the meticulous designs of these structures (refer to Table 1).

Table 1. Table comparing the general features of the buildings examined on 12 Eylül Street (The author's own archive)

BUILDINGS	ARCHITECTURAL STYLE	STRUCTURE	CONSOLE in STRUCTURE	WINDOWS SHUTTER
Mudanya Mütareke Building	Latest Ottoman Neoclassic Period	Wood	Balcony and Cumba	Long Rectangular Windows Shutter used
Parcel 1061 Block 1 Building	Latest Ottoman Rococo Period	Masonry and Wood	Balcony	Long Rectangular Windows Shutter used
Parcel 1148 Block 1 Building	First National Architectural Movement	Wood	Cumba	1 st Floor Long 2 nd 3 rd Floor Short Rectangular Window No Shutter
Koray Jr. Yalı (Seaside Mansion)	Latest Ottoman Neoclassic Period	Masonry and Wood	Balcony and Cumba	Rectangular Windows Shutter used
Beyaz Yalı (White Seaside Mansion)	Latest Ottoman Neoclassic Period	Masonry and Wood	Balcony and Cumba	Rectangular Windows Shutter used
Kalami Restaurant	First National Architectural Movement	Wood	Cumba	1 st Floor Square 2 nd Floor Rectangular Window No Shutter
Hayal Konağı (Dream Mansion)	First National Architectural Movement	Wood	Cumba	Rectangular Windows No Shutter

The captivating facades of the traditional houses along 12 Eylül Street epitomize visual elegance, enhancing the street's charm and allure. The Mütareke (Armistice) Building, Beyaz Yalı (White Seaside Mansion), Koray Jr. Yalısı (Seaside Mansion), and other magnificent mansions exemplify the architectural splendor of the neighborhood.

While restoration processes have been undertaken, it is crucial to recognize the value of preserving the originality and historical essence of these structures. The historical houses, serving as living testaments to the past, infuse the neighborhood's environment with an authentic and enchanting atmosphere, creating a distinct sense of place.

In light of these considerations, safeguarding and cherishing the historical value of Giritli Neighborhood and 12 Eylül Street are paramount. The cultural heritage embodied by these historical buildings and the neighborhood's architectural landscape speaks to the richness and depth of Mudanya's history.

As we progress, preserving and acknowledging this unique heritage will foster a stronger sense of identity and cultural pride within the community. Ensuring the recognition and appreciation of the architectural legacy left by our ancestors in Giritli Neighborhood and 12 Eylül Street will solidify their rightful place in the annals of history, inspiring future generations to cherish and respect the past, while embracing the heritage that defines their community.

Reference

- Akın, B. (2015). Ayvalık evleri'nin cephe karakterinin oluşumuna etki eden faktörlerin değerlendirilmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 14(2), 121-138.
- Anıktar, S. (2013). 19.yüzyıl batılılaşma hareketlerinin osmanlı mimari biçimleniş etkisi: Vallauri yapıları örneği. I. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı V*, 1205-1220.
- Arquitecto (15 Haziran 2022). *Decombo design combination / rokoko mimari nedir ve özellikleri nelerdir*. 18 Mayıs 2023 tarihinde, <https://decombo.com/rokoko-mimari-nedir/> adresinden erişildi.
- Aydoğan, G. (1994). *Mudanya Giritli mahallesi geleneksel konutlarının mimarlık özellikleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bektaş, C. (2013). *Türk evi*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Çolak, S. ve Eraslan, A. (2021). Birinci ulusal mimarlık dönemi konut yapıları; İstanbul örnekleri. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 16(62), 203-226.
- Eldem, S.H. (1984). *Türk evi Osmanlı dönemi, Cilt I*. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre
- Ertuğrul, Z. (2007). *Birinci ulusal mimarlık dönemi mimarlarından Muzaffer Bey: eserleri ve sanat anlayışı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Günay, R. (2016). *Türk evi geleneği ve Safranbolu evleri*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Güner, E. (2014). *Mudanya tarihi kent dokusunun 1994-2013 arasındaki değişimin incelenmesi ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Mudanya Belediyesi (2023). *Mudanya'nın tarihçesi*. 27 Nisan 2023 tarihinde, <https://mudanya.bel.tr/tarihce> adresinden erişildi.
- Özcan, B. (2002). *Ankara anafartalar caddesi ve çevresindeki birinci ulusal mimarlık dönemi yapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özel, Y. (2019). Türk evinde sokağa uzanan iç mekanlar: çıkmalar. *International Journal Of Social And Humanities Sciences*, 3(1), 143-160.

Türkiye illeri ilçeleri mahalleleri ve köyleri (2023). *Mudanya köyleri ve mahalleleri*. 07 Nisan 2023 tarihinde, <https://www.nufusune.com/mudanya-mahalleleri-koyleri-bursa> adresinden erişildi.

Uşma, G. (2019). *Geleneksel Türk evi ve Van evleri*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Uşma, G. (2021). Anadolu'daki geleneksel Türk evlerinin plan, cephe ve süsleme özellikleri bağlamında incelenmesi. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (6), 227- 259.

Gökben Pala Azsöz

Yakındoğu Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldum. 2012 yılında Yakındoğu Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisansımı bitirdim. 2018 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Kuramı Anabilim Dalı'nda doktoramı tamamladım. Şu anda Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik çalışmalarımı sürdürmekteyim. Çalışma alanlarım Cumhuriyet Dönemi konut ve kent planlaması ve mimarlık tarihi üzerinedir.

I graduated from the NEU Department of Architecture in 2008. In 2012, I graduated from the NEU Department of Architecture. In 2018, I completed my PhD at YTU Department of Architecture History and Theory. I am currently working as Assist. Prof. Dr. At Kırklareli University Department of Architecture. I continue my academic studies as a lecturer. My research interests are Republic Period housing and urban planning and architecture history.

E-posta: gokbenazsoz@klu.edu.tr

Cumhuriyetin 100. Yılında Yeni Yerleşim Alanlarının Morfolojik Analizlerinin Karşılaştırılması: Ataşehir ve Çaydağra Yerleşimleri

*

Rüya Ardıçoğlu¹

ORCID: 0000-0001-6417-2168

Öz

Yeni yerleşim alanlarının düzenlilik ve erişilebilirlik dereceleri sürdürülebilir yerleşim alanları üretmek için en önemli değişkenlerdir. Sokak dokuları, ada ve parsellerin biçim ve büyüklükleri, binaların parsel içindeki konumları yerleşim alanının erişilebilirlik ve yoğunluk düzeylerini doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda çalışmanın çıkış noktası; cumhuriyetin 100. yılında yeni yerleşim alanlarının biçimsel özelliklerinin analiz edilmesi ve karşılaştırılmasıdır. Bu alanların yol dokusu, ada ve parsel biçimlenişleri, bina – parsel ilişkileri, yerleşim alanının erişilebilirlik/bütünleşme düzeyi ve alanın plan yapısının düzenlilik derecelerinin ölçülmesi hedeflenmektedir. Çalışmada, Elazığ kentindeki iki yeni yerleşim bölgesi çalışma alanları olarak seçilmiştir. Çalışmada morfolojik analiz yöntemlerinden Space Syntax ve Conzen analizleri birlikte kullanılmıştır. Bu analizler ile her iki alanın yol dokusu, yapı adası, parsel, bina ve arazi kullanımlarıyla birlikte bütünleşme ve erişilebilirlik düzeyleri, aksiyel değerlerine dair bulgular elde edilmiştir. Çalışma sonucunda, her iki alanın yerleşim planlarının, düzenlilik derecelerinin, bütünleşme ve erişilebilirlik düzeylerinin, yol dokusu, ada/parsel biçimlenişlerinin farklı olduğu, alanlardan birinde yüksek yoğunluklu kapalı konut siteleri ve kooperatif konutları görülürken diğerinde az yoğunluklu mahalle oluşumu görülmüştür. Bu farklılıkların temel nedeni olarak ise topografyanın, zemin türünün ve konut üretim modellerinin etkili olduğu, yüksek yoğunluklu yeni yerleşim alanlarının arttığı kentlerimizde, düşük yoğunluklu ve az katlı mahalle oluşumlarının yeni yerleşimlerde de sürdürülebilir alternatif bir mekan olgusu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel morfoloji, space syntax, Conzen yöntemi, erişilebilirlik, konut alanları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

E-posta: radicoglu@firat.edu.tr

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 30.10.2023 Kabul Tarihi Accepted Date: 29.12.2023

Comparison of Morphological Analysis of New Settlements on the 100th Anniversary of the Republic: Ataşehir and Çaydağra Districts

*

Rüya Ardiçoğlu²
ORCID: 0000-0001-6417-2168

Abstract

The regularity and accessibility levels of newly developed settlements are the most important parameters for producing sustainable settlements. The street patterns, shape and size of the blocks and plots, the positions of the buildings within the plot affect the settlement's accessibility and density level. In this context, the starting point of the study is analyzing and comparing of the morphological features of the new settlements on the 100th anniversary of the republic. It is aimed to analyze the street patterns, island and plots, building - plot relations, accessibility/integration levels and the regularity of the plan structure of selected areas. In the study, two new residential areas in the city of Elazığ were chosen and Space Syntax and Conzen analysis which are morphological analysis methods were used together. With these analyzes, findings regarding the street patterns, building blocks, plots and land uses, as well as integration and accessibility levels, and axial rates of both areas were obtained. As a result of the study, it was seen that the regularity, integration and accessibility levels, layout plans are different from each other. One of the area is embodied with high density gated communities, other one is formed as low rised neighborhood. The main reason for these differences was the topographical character and dwelling approaches. Also low-density and low-rise neighborhood formations can be an alternative space phenomenon that can be sustained in new settlements.

Keywords: *Urban morphology, space syntax, Conzenian method, accessibility, residential districts*

² Asst. Prof. Firat University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning,

E-mail: rardicoglu@firat.edu.tr

Giriş

Kentler sürekli gelişen ve büyüyen olgulardır. Tarım devriminden itibaren artarak devam eden kentleşme olgusu sanayi devrimiyle birlikte dünyada zirve noktasına ulaşmıştır. Sanayi devrimi öncesinde kentleşme hızı modern döneme göre daha yavaş ilerlediğinden, zaman - mekân ilişkileri daha yavaş ilerlemekte ve kentsel mekâna ilişkin fiziksel, işlevsel ve toplumsal değişimler zaman ve mekân ilişkisinin tutarlı aktığı bir hızda ilerlemektedir. Sanayi devrimi ile birlikte dünyada zaman ve mekan ilişkilerinin hızlı aktığı, dolayısıyla kentleşmenin, yeni yerleşim alanlarının ve mekanların hızlı üretimi ve dönüşümü başlamıştır.

Bu bağlamda ülkemizde de 20. yüzyıldan itibaren kentleşme ve yeni yerleşim alanlarının üretimi incelendiğinde, cumhuriyet dönemi sonrası kent nüfusunun artışının, kentlerde yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına ve yeni arazilerin imara açılmasına neden olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemleri olan 1923'ten 1950'li yıllara kadar olan dönemde kentsel nüfus toplam nüfusun %25'ini oluştururken, sanayileşme ve buna bağlı kentleşmenin hız kazandığı 1950 sonrasında, kentsel nüfus 1970'de %38,5'a, 1985'te ise kırsal nüfusu geçerek % 53'e ulaşmıştır (DİE, 2000). Bugün ise kentsel nüfus %82,7 olarak açıklanmış, bu nüfusun %67,7'sinin yoğun kentlerde, %14,8'inin orta yoğunluktaki kentlerde yaşadığı belirtilmiştir (TÜİK, 2022).

Artan kentsel nüfus nedeniyle kent planlamasında imara açılan yeni yerleşim bölgeleri, kentte belirli bir nüfusu barındırmanın yanı sıra, kentin gelişim yönünü de işaret eden önemli göstergelerdir. Bu yeni yerleşim alanlarının seçimleri kentin büyüme yönü, ulaşım altyapısı, topografya, çeper kuşaklar, arazi niteliği, zemin sınıfı gibi farklı etkenler çerçevesinde belirlenmektedir. Bu yeni yerleşim bölgelerinin plan ve tasarımları ise topografya, iklim, zemin yapısı, yoğunluk ve imar planlarından gelen kararlar çerçevesinde farklı niteliklerde gelişmektedir. Bu faktörlerin dışında gayrimenkul geliştirme stratejileri ve kent planlamasındaki arazi kullanım kararları kapsamında arazi değerleri değişebilmektedir. Değirmenciler (2008: 60); konut, ticaret ve sanayi kullanımlarında arazi değerinin artırıldığı, okul, park, çöp ve atık tesisi gibi kullanımlarda ise arazi değerinin azaldığını belirtmektedir. Dolayısıyla arazi değerinin artırılmasında konut ve ticaret gibi kullanımları barındıran yeni yerleşim alanlarının gelişimi gayrimenkul geliştirme stratejileri kapsamında da ele alınmaktadır.

Yeni yerleşim bölgelerinin topografik uygunlukları, erişilebilirlik düzeyleri, yoğunluk dereceleri söz konusu yerleşimin karakterini belirleyen önemli değişkenlerdir. Sokak dokuları, ada ve parsellerin biçim ve büyüklükleri, binaların parsel içindeki konumları ise; kentsel yerleşmelerin morfolojik karakterini oluşturan, mekansal kaliteyi ve yerleşim alanının erişilebilirlik ve yoğunluk düzeylerini doğrudan etkileyen değişkenlerdir. Yine bu fiziksel bileşenlerin bir araya geliş kurguları ve oluşturdukları form, alanın plan karakterini ve düzenlilik derecelerini vermektedir. Hillier (1996), yerleşimlerin düzenlilik dereceleri ile arazi kullanımı, yoğunluk ve fiziksel biçimleşme arasında bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, erişilebilirlik ve yoğunluk düzeyleri ile aksiyalite düzeyini üst ölçekte arazi kullanımlarına ve diğer ölçeklerde işlevsel yapılanmayla ilişkilendirmektedir.

Bu bağlamda, mekânsal kalitenin öneminin arttığı cumhuriyetin de 100.yılı olan günümüzde, özellikle yeni gelişen yerleşim alanlarının düzenlilik ve erişilebilirlik dereceleri, yapı adası-parcel, bina-parcel ilişkileri, arazi kullanım kararları nitelikli ve sürdürülebilir yerleşim alanları üretmek için en önemli değişkenlerdir. Ancak günümüzde halen nitelikli yerleşim alanlarının üretilememesi en önemli kentsel sorunlardan biri olup, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; cumhuriyet'in 100. yılına gelindiğinde, kentlerimizde en son gelişen ve gelişmekte olan yerleşim alanlarının biçimsel özelliklerinin analiz edilerek karşılaştırılması ve bu kapsamda öneriler geliştirilmesidir. Yeni yerleşim alanlarında incelenen konu başlıkları; yerleşimlerin temel biçimsel yapısını ve oluşan biçimsel yapının alanın kullanım durumu üzerindeki etkisini yansıtan sokak dokusu, ada ve parsel desenleri, bina-parcel ilişkileri, arazi kullanım kararları, erişilebilirlik/bütünleşme ve düzenlilik başlıkları olarak belirlenmiştir. Bu başlıklar Conzen (1981)'in de belirttiği kentsel yerleşimleri şekillendiren ve bu yerleşimlerin morfolojik yapısını çözümlenmede temel alınan başlıklardır.

Bu doğrultuda çalışmada, Elazığ kentinde imar planları kapsamında kentte en son gelişen ve halen de gelişmekte olan iki yerleşim bölgesi çalışma alanları olarak seçilmiştir. Kentin büyüme yönü olan batı koridorunda yer alan Ataşehir Mahallesi ve kuzeybatı yönünde yer alan Çaydağcra Mahallesi seçilen yerleşim alanlarıdır. Her iki alanın da benzer nüfus büyüklüklerine sahip olması ve yakın yıllar içerisinde birbirlerine paralel bir gelişim göstermeleri nedeniyle bu iki alanın karşılaştırılması hedeflenmiştir. Çalışmada morfolojik analiz yöntemlerinden Space Syntax ve Conzen analizleri birlikte kullanılmıştır. Bu nedenle çalışma alanı olarak seçilen her

iki yeni yerleşimin iki farklı analiz yöntemi çerçevesinde değerlendirilmesi ve karşılaştırılması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet Sonrasından Günümüze Kent ve Konut Alanlarının Gelişimi

Cumhuriyetten günümüze kadar olan 100 yıllık dönem kentlerin ve konut alanlarının gelişim ve değişiminde farklı özellikler taşımaktadır. Şengül (2001: 61-94)), bu süreci üç döneme ayırmaktadır, bunlar; ülkede yavaş kentleşme dönemi olan 1923 – 1950 dönemi, kentlere göçün ve kentleşme hareketlerinin hızlandığı 1950 -1980 dönemi ve 1980 sonrası dönemdir. Çoban (2012: 78), cumhuriyetin ilk dönemi olan 1923 -1950 döneminde, kent nüfusunun yüksek olmamasından ve sınırlı ekonomik kaynakların ülkenin sanayileşmesinde kullanılma önceliklerinden dolayı birkaç kent dışında kentlerde konut ve konut yerleşkelerine ilişkin politikaların fazla görülmediğini belirtmektedir. Kent nüfusunun kırsal nüfustan çok daha az oluşu, bu dönemde mevcut kentlerde yeni yerleşim bölgelerinin oluşumuna ihtiyaç doğurmamıştır. Ancak, bu dönemde cumhuriyetin yeni başkenti olan Ankara ve bazı illerde plan çalışmaları yapılmış ve yeni kanunlar hazırlanmıştır.

Bu dönemde Alman mimar ve şehir plancısı Hermann Jansen Ankara ile birlikte, İzmit, Adana, Ceyhan, Tarsus, Mersin ve Gaziantep gibi yerleşimlerin imar planlarını da hazırlamıştır (Akcan, 2009). Fakat Ankara haricindeki illerde mevcut kentsel dokunun ve yeni yerleşim alanlarının gelişmesi bu dönemde oldukça sınırlıdır. Bu dönemde özellikle yeni başkent olan Ankara'nın planlarında yeni yerleşim alanları dikkat çekmektedir. Jansen'in hazırladığı imar planlarında bahçe kent yaklaşımı, yeşil alan kurgusunun önemi, tarihi ve doğal alanların korunması, bölgesel ayrımın yapılması, karayolu ve demiryolu hatlarının ulaşımında öncelikli olarak ele alınması, eski/mevcut kent dokusuna yaklaşım Ankara ve diğer iller için yapılan planlardaki ortak özelliklerdir.

Bu dönemde üretilen kent planlarında, ızgara planlı yerleşme örnekleri görülmektedir. Özellikle göçmen nüfusun yerleştirildiği mahallelerde ızgara plan dokusu görülmekte ve bu doku zamanla kent mekânındaki geleneksel dokuyu dönüştürmeye başlamaktadır (Koca, 2015: 37) Osmanlı'nın son döneminde de organik dokulu kentlerde ızgara planlı konut yerleşkeleri ortaya çıkmıştır. Ankara, Afyon, Adana, Bursa, Elâzığ, İzmir, Samsun bu yerleşimlerden bazılarıdır. Özcan (2007: 297) de, cumhuriyetin ilanından sonraki dönemin imarlı kentleşmenin benimsenmesiyle, Anadolu'da ızgara plan şemasının en yoğun kullanıldığı dönem olduğunu belirtmektedir. 1930

ve 40'lı yıllarda ise çalışanlar için yeterli konut olmayışına karşın devlet lojman üretmeye ve lojmanların oluşturduğu konut yerleşkeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Cumhuriyetin bu ilk döneminde üretilen lojmanlar planlı gelişen, güvenli bir çevre oluşturan, sosyal tesisleri barındıran yaşam alanları olarak görülmüştür. Tuğaç (2021: 237), 1945'te kooperatiflerin konut üretim şeklini değiştirmeye başladığını ve ilk kooperatif mahallelerinin inşasının başladığını belirtmektedir.

1950 – 1980 dönemi, ülkede sanayileşme hareketlerinin görüldüğü ve buna bağlı olarak kent nüfusunun arttığı bir dönemdir. Özellikle kurulan sanayi tesislerinin kırsal alanlardan ziyade ekonomik ve kültürel merkezlerde kurulması İstanbul ve Marmara Bölgesi, Ankara, İzmir, Kayseri, Elazığ, Malatya gibi kentlerin yoğun göç almasına ve nüfus artışlarına neden olmuştur. Kurulan sanayi tesisleri genellikle kent dışında değil, kent merkezlerinin çeperlerinde konumlandırılmıştır. Asiliskender ve Özsoy (2010: 37), bu dönemde kentlerde kurulan sanayi tesisleri çevrelerinde ızgara plan düzeninde lojmanların ve kooperatif konutlarının yapıldığını, bu konut alanlarında eğitim, sağlık ve spor alanları gibi sosyal mekânların da üretiminin yapıldığını belirtmektedir (Asiliskender, 2009: 154). Diğer yandan kentlerde gelişen sanayi tesisleri özellikle kent merkezlerinde ve merkez çeperindeki alanlarda plansız kentleşmenin gelişmesine neden olmuştur. Kentlere gelen yoğun göç nedeniyle ihtiyaç duyulan konut alanları bu dönemde pek çok kentte gecekondu mahallelerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu dönemde kentlerde planlı bir gelişmeden çok konut alanlarının plansız gelişimi söz konusudur. Keleş (2010: 493-494), gecekondu sayısının 1948 yılında 25 – 30.000, 1960 yılında 240.000 ve 1980 yılında ise 1.150.000 olarak tahmin edildiğini ve gecekonduya yaşayan nüfusun kent nüfusundaki payının sanayileşme ve kentleşmenin ilk zamanları olan 1955'te % 4.7 iken, 1980 yılında % 26.1'e yükseldiğini belirtmektedir.

Bu dönemde artan konut ihtiyacı, plansız gelişen gecekondu mahalleri dışında kentlerde mevcut dokunun dönüştürülmesiyle de giderilmeye çalışılmıştır. Ülke genelinde bu dönemlerdeki imar planlarında kat yükseklikleri artışı, nizam tipi değişimleri ile tek katlı konutlar çok kata, az yoğunluklu yerleşimler ise yüksek yoğunluğa çıkarılmıştır. Keleş (2010: 434-435), bu dönemde ülkede ömürlerini tamamlamamış ve kullanılabilir durumdaki az katlı yapıların yıkılarak, yerlerine çok katlı yapıların yapılmasının ekonomik ve çevre sorunlarını doğurduğunu belirtmektedir. Ayrıca 1954 tarihinde Tapu Kanunu'ndaki düzenleme ile kat irtifakı hakkının düzlenmesi, 1950'li yıllara kadar genellikle bireylerin kendi kullanımları için

tek parsel üzerine tek konut yapma yaklaşımını da değiştirmiştir. oban (2012: 85), 1965 yılında çıkarılan, kat ve daire mülkiyetine yasal çerçeve sağlayan Kat Mülkiyeti Kanunu'nun konut yerleşkelerindeki aktörlerin değişimine, yapsatçılığın oluşmasına neden olduğunu belirtmektedir.

1950'den itibaren kentlerde yaşanan hızlı gelişim ve değişim sonucu, kentlerde plansız gelişen gecekondu bölgeleri ve çöküntü alana dönüşen kent merkezleri için 1980 ve sonrası dönemde kentsel dönüşüm uygulamaları gündeme gelmiştir. Bu süreçte yapılan ışlah imar planları, rezerv alanlarda gelişen yeni konut alanları ile kentsel dönüşüm ve toplu konut kavramları öne çıkmaya başlamıştır. Gecekondu alanlarının dönüşümü ve bu alanlarda yeni yerleşim alanlarının inşası, yoğunluğun arttığı, çok katlı yeni yerleşim alanları üretmiştir. Ayrıca bu dönemden itibaren konut alanlarında kapalı konut siteleri (*gated community*) konut alanlarının yeni eğilimini oluşturmaktadır. Üst ve orta gelir grubuna yönelik olan kapalı konut sitelerinin ortaya çıkışında bu dönemde kentlerde ortaya çıkan yabancılaşma, bireyselcilik, sosyal ayrışma gibi olguların etkisi görölmektedir. Bu yerleşmelerin ortaya çıkardığı mekansal bölünmeler, toplumsal yapıya da yansımaktadır (Tümer ve Dostoğlu, 2008: 55).

Konut üretiminde müteahhitlerin ve diğer farklı paydaşların etkinliklerinin artmasıyla, mahalle yapılanmasındaki konut birimleri yerini özellikle yeni gelişen yerleşim bölgelerinde kapalı konut sitelerine bırakmıştır. Akyol Altun (2010: 227), ölkemizde 1980 yılı öncesinde Amerika ve Avrupa'daki gibi bir banliyöleşmenin olmadığını, günümüz kent çeperlerinde gelişen yerleşimlerin, kamunun finanse ettiği planlı konut alanları, kooperatiflerin ürettiği yazlık siteler, özel sektörün ürettiği kapalı konut siteleri gibi farklı biçimleri ve farklı tipleri birlikte barındıran bir yapı ortaya çıkardığını belirtmektedir. Konut alanları üretiminde kooperatifleşme ise bir diğer konut üretim modeli olarak 80'lerden sonra artış göstermiştir. Kooperatifleşme yoluyla büyük ölçekli konut yerleşkelerinin yapıldığı örnekler ortaya çıkmıştır. Ankara Belediyesi önderliğinde başlayan Batıkent, belediye destekli üretilen ve geniş bir yerleşim alanı ortaya çıkartan önemli kooperatif modeli örneklerindedir.

1980 sonrası kentlerde yeni yerleşim alanlarının imara açılması hızlanmıştır. 1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu çıkarılmış (Resmi Gazete, 1981), yasada geçen '*toplu konut*' terimi, 750 - 1000 konutluk bir üretimi ifade etmektedir. Ayrıca 1984 yılında kurulan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, 1990'da Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı olarak ikiye ayrılmıştır. Bu dönemki fonlar ile

yaklaşık 950 bin konuta kredi verilmiş, TOKİ'ye ait arsalarda 43.145 konut üretmiştir. (TOKİ, 2023). Ayrıca 2000 sonralarında ve özellikle son beş yılda TOKİ tarafından kentlerdeki rezerv alanların yerleşime açılması ve bu alanlarda TOKİ'nin ürettiği planlı yerleşkelerin ortaya çıktığı görülmektedir. TOKİ'nin ürettiği konut alanları planlı bir yerleşke modeli ile gelişen, konutla beraber donatı alanlarını; otopark, spor ve çocuk oyun alanları, okul, rekreasyonel alanları barındıran yerleşkeler olarak şekillenmektedir. Bu alanlar kentin genellikle dışında olan, merkeze uzak yeni yerleşim alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. TOKİ'nin çoğunlukla kent çeperinde merkezden uzak alanlarda yaptığı konut alanları kentin büyüme yönü, ulaşım akslarının gelişimi ve arazi kullanımları üzerinde etki taşımaktadır.

Son beş yılda ise afet yaşayan veya afet riski taşıyan pek çok kentte rezerv alanlar ve kent çeperlerindeki alanlarda yeni yerleşim alanları kurulmaya başlanmıştır. Konut alanlarını üreten diğer paydaşların eliyle üretilen konut alanlarında ise, özellikle 2010 sonrasında kapalı konut siteleri şeklindeki yaklaşımın, karma kullanımlara sahip yüksek yoğunluklu projeler olarak değişim gösterdiği görülmektedir. Kapalı konut siteleri ve karma projeler ile birlikte ortaya çıkan bir diğer yaklaşım ise rezidanslardır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalleri Ataşehir ve Çaydağra Mahalleleri'dir. Çalışmanın yöntemleri olarak seçilen Space Syntax (mekan dizimi) ve Conzen yöntemi analizleri için alanlara dair imar planları, halihazır haritalar, literatür kaynakları kullanılan diğer materyallerdir. Yöntemlerden Space Syntax analizlerinin yapıldığı Depthmap programı ise yöntemde kullanılan araçtır.

Çalışma alanları

Çalışma alanları Elazığ kentinde yer alan ve kentte en son gelişen ve gelişmeye de devam eden Ataşehir ve Çaydağra yerleşimleridir. Elazığ kenti, cumhuriyet sonrasında hızlı bir nüfus artışı yaşamış ve bu durum kentsel alanların gelişim ve değişimini beraberinde getirmiştir. Özellikle 1950 sonrasında kentteki kamu yatırımları, sanayi tesislerinin kentte kurulması, üniversitenin gelişimi, Keban Barajı inşası kent nüfusunun artmasındaki temel nedenler olmuştur. TÜİK (2022) verilerine göre kentin cumhuriyetin ilk

koridorunda tarım arazilerinin imara açılmasıyla gelişen yeni bir yerleşim alanıdır. Alanın fiziksel olarak inşası ise 2000'lerden sonra başlamış, özellikle yakın dönem olan son on yılda gelişim göstermiştir. İmar planı kararlarına göre alanın kuzeyindeki ana aks olan Malatya Yolu (bulvar) üzerindeki parsellerde TİCK (ticaret + konut) blok nizam ve sekiz katlı (BL 8), diğer yapı adalarında ise konut veya konut + ticaret şeklinde, ayrı nizam ve 4 kat (A4) olarak belirlenmiştir. Çaydaçra Mahallesi ise, 2005 – 2006 ilave imar planı kapsamında kentin kuzeybatı yönünde, kayaç zemin üzerinde gelişen yeni yerleşim alanıdır. Bu alandaki fiziksel yapılaşma ise Ataşehir ile benzer şekilde son on yıl içinde gelişmiş, bugün de halen gelişmeye devam etmektedir. İmar planına göre ayrı nizam, 8 ila 10 kat arası değişen kat yüksekliği öngörülmüştür. Ayrıca bu yerleşke, çok merkezli bir modele evrilen kentte oluşan yeni merkezlerden biri olarak çalışmaya başlamıştır.

Yöntem

Çalışmada morfolojik analiz yöntemlerinden Conzen analizi ve Space Syntax analizleri birlikte kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemlerden ilki; kentsel morfoloji çalışmalarında kent planı üzerinden okumalar yapan Conzen (1960) yöntemidir. Conzen (1981), morfolojik çalışmaların temelini oluşturan; sokak ve sokak dokusu içindeki bağlantıların, parsel ve parsel - sokak ilişkilerinin, binaların ve bina - parsel ilişkilerinin ve tüm bu plan tiplerinin bir araya gelerek oluşturdukları katmanları çözümleyerek kentsel mekânın biçimsel analizine başlamaktadır. Bu başlıklar altında bir yerleşim dokusu biçimsel yönleriyle okunabilmektedir. Whitehand (2007: 3), Conzen'in kullandığı bu bileşenlerin kentsel morfolojinin temel bileşenleri olduğunu ifade etmekte ve kentsel mekânın morfolojik analizinin bu bileşenler çerçevesinde yapıldığını belirtmektedir. Bu çalışmada, Conzen yönteminin temel bileşenleri olan; sokak dokusu, dolu – boş oranları, yapı adası - parsel, bina ve parsel ilişkisi ve arazi kullanımları her iki çalışma alanı için de incelenmiştir.

Kullanılan diğer yöntem ise Space Syntax (mekân dizimi) yöntemidir. Mekân dizimi yöntemi Bill Hillier ve arkadaşlarının geliştirdikleri, kentsel alanların, kent planlarının ve binaların mekânsal özelliklerini inceleyen, aynı zamanda mekânın biçimsel yapısı ile mekânların kullanım pratiğindeki yerlerine ışık tutan bir yöntemdir. Mekânsal biçimlenişin temel alındığı ve bu verilerin bilgisayar ortamına aktarılarak mekânsal analizlere ilişkin sayısal verilerin elde edildiği bir yöntem geliştirmişlerdir. Bu bağlamda mekân dizimi yaklaşımı ile Hillier, kentsel morfoloji araştırmalarına sayısal bir

yaklaşım kazandırmıştır. Kullanılan Depthmap programı ve çeşitli formüller ile söz konusu yerleşim dokusunun biçimsel özelliklerinden mekânsal kullanıma ve fiziksel karaktere yönelik sayısal bulgular edinilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, bu yöntem kapsamında incelenen yerleşim alanlarının aksiyel değerleri ve bütünleşme değerleri hesaplanmıştır.

Hillier vd. (1983: 47-63), kentteki sirkülasyonun mekânlar arasındaki bağlantılara ve kent planındaki düzenlilik değerine göre şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, hareket akslarını oluşturan yol dokuları aksiyel çizgilerle belirtilmektedir. Bu dolaşım akslarından ortaya çıkan kentsel yol ağlarının mekânsal biçimlenişi ise aksiyel çizgiler kullanarak formülize edilmekte ve sayısal bulgular için aksiyel değerler hesaplanmaktadır.

Kentsel alandaki aksiyel hareketler mekânların biçimlenişlerine ve yerleşim planının gridal (ızgara plan) düzeyine göre belirlenmektedir. Yerleşim planındaki bu gridal düzey hareket düzeyini, yoğunluğu ve erişilebilirlik düzeylerini etkilemektedir. Yöntemde yerleşim alanlarındaki ada sayısı, aks sayısı ve bina sayısı değerlerinden aksiyel kırılma değeri, aksiyel halkalaşma değeri ve gridal aksiyalite değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca bütünleşme haritası ve bütünleşme değerleri Depthmap programı üzerinden hesaplanmıştır.

Aksiyel kırılma değeri; yerleşim dokusundaki hareketlilik düzeyini ve kullanıcı hareketlerindeki sapmaları belirtmektedir.

- *Aksiyel kırılma* = $\text{aks sayısı} / \text{bina sayısı}$ ile hesaplanmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984).

Grid aksiyelite değeri; yerleşim planının gridal düzeyine dair bir değerdir, ızgara plan düzeyini temel alan bir ölçümdür. Bir yerleşim alanının düzenlilik ölçütü olarak ele alınmaktadır. Ayrıca alanın ızgara plan düzeyi, kullanıcıların hareket düzeyini ve mekânlar arasındaki bağlantı derecesini de gösteren bir değişkendir (Hillier ve Hanson, 1984).

- *Grid aksiyelite* = $(\sqrt{(\text{ada sayısı}) \times 2}) + 2 / \text{aks sayısı}$ formülü ile bulunmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984, Kubat ve Topçu, 2007: 4).

Aksiyel halkalaşma değeri ise, akslar arasındaki bağlantı derecesini ifade etmektedir. Hareket akslarının birbiriyle ne düzeyde bağlantıda olduğuna ilişkin nicel bulgular vermektedir. Kullanıcı hareketlerinin ve alanın erişilebilirlik düzeyinin yorumlanmasında önemli bir değerdir.

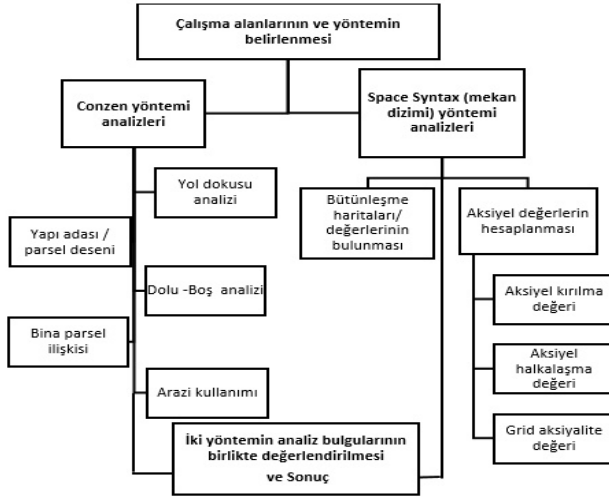
- *Aksiyel halkalaşma* = $\text{ada sayısı} / 2 (\text{aks sayısı}) - 5$ ile hesaplanmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984, Kubat ve Topçu, 2007: 4).

Aksiyel kırılma değeri ve aksiyel halkalaşma değeri 0 ila 1 aralığındadır. Değer ne kadar küçük ise söz konusu alanın yol dokularında sapma ve

kırımlar ve kopukluklar o derece azdır ve genellikle yol aksları doğrusal formda ve erişilebilirlik düzeyi yüksektir. Grid aksiyalite değeri için ise; 0,25 altında çıkan değerler söz konusu yerleşim yerinin ızgara plan düzeyinden uzak olduğunu ve düzenlilik derecesinin zayıf olduğunu sonucunu vermektedir. 0,15 ve altındaki değerler ise alandaki fiziksel bozulmanın çok yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. 0,25 ve üzeri değerler ise yerleşim yerinin düzenli bir plan yapısına sahip olduğunu gösteren bir ölçüttür (Hillier ve Hanson, 1984).

Bütünleşme değeri ve bütünleşme haritası ise; kentsel alan içinde bir yerden diğer tüm noktalara erişebilmeyi sağlayan yön değişiklikleri ve aks sayılarının fonksiyonel ifadesi mekânın bütünleşmesi olarak belirtilmektedir (Topçu ve Kubat, 2007: 4). Bütünleşme değeri, bir yerden başka bir yere erişmek için gerekli tüm yön değişimlerinin, sistemdeki tüm mekânlar için hesaplanıp ortalamalarının alınmasıyla bulunan bir değerdir. Bu veri ile yerleşim alanı içindeki en fazla ve en az kullanıma sahip akslar belirlenebilmektedir. Bütünleşme değeri ve bütünleşme haritaları direkt olarak yerleşim yerinin morfolojik yapısı üzerinden Depthmap programı ile hesaplanmaktadır. Bu nedenle fiziksel formların erişilebilirlik, yoğunluk, hareketlilik ve mekânsal kullanım gibi konulara etkisi belirlenebilmektedir.

Çalışma akışında Şekil 3'te belirtilen yöntem akışı izlenmiş, seçilen çalışma alanları için Conzen yöntemine ilişkin analizlerin ve Space Syntax analizlerinin ayrı ayrı yapılması ve çıkan bulguların birlikte değerlendirilerek sonuca varılması hedeflenmiştir.

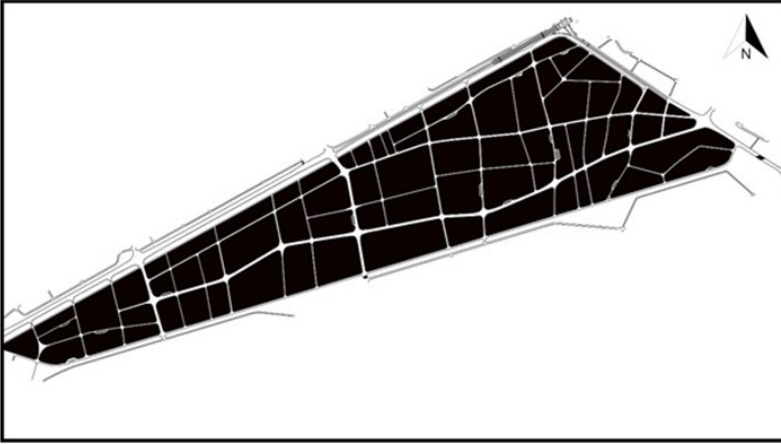
Şekil 3. Yöntem Akış Şeması

Conzen Analizleri

“Conzen çalışmalarında alt, orta ve üst ölçeklerde parsel, bina, yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbiriyle kurduğu ilişki sonucunda kentsel örüntünün belirginleştiğine işaret etmektedir (Ünlü ve Baş, 2015: 16).”

Yol dokusu ve yapı adaları

Şekil 4 Ataşehir Mahallesi'ne, Şekil 5 ise Çaydaçıra Mahallesi'ne ait yol dokusunu ve yapı adalarını göstermektedir. Ataşehir Mahallesi'nin yol ağı ve yapı adaları incelendiğinde yol akslarının doğrusal formda geliştiği görülmektedir. Hem alan çevresinden geçen ana akslar hem de komşuluk ünitesi içerisindeki kılcal yollar doğrusal formdadır. Yol akslarının doğrusal, uzun ve kesintisiz formu yapı adalarının belirli formlarda gelişmesine olanak sağlamaktadır. Alandaki yapı adalarının genel form yapısı geometrik biçimde ve birbirlerine yakın büyüklüklerdedir. Alanın ortalama yapı adası büyüklüğü 4.960/ 5.000m² olarak hesaplanmıştır. Yapı adalarının büyüklükleri ve formları benzer yapıda gelişim göstermiştir.

Şekil 4. Ataşehir Mahallesi yol dokusu

Çaydaçıra Mahallesi'nin yol dokusu ve yapı adaları incelendiğinde ise Ataşehir Mahallesi'nden farklı olarak doğrusal ilerleyen aks sayısının daha az olduğu, yol akslarının organik formda geliştiği görülmektedir. Komşuluk ünitesine bağlanan hem ana akslar hem de alan içindeki kılcal yollar organik formdadır. Yol akslarının organik form yapısı, yapı adalarının da formunun

birbirinden farklı form ve büyüklüklerde olmasına neden olmaktadır. Alandaki yapı adaları arasında büyüklük farkları bulunmaktadır (Tablo 1). Yapı adalarında geometrik olmayan formlar da görülmektedir.

Tablo 1. Yapı adası büyüklükleri (m²)

ATAŞEHİR			ÇAYDAÇIRA		
En büyük	En küçük	Ortalama	En büyük	En küçük	Ortalama
7.802	2.184	4.960	14.947 - 103.784 (kamu hizmet arazisi)	2.776	7.800

Şekil 5. Çaydaçıra Mahallesi yol dokusu

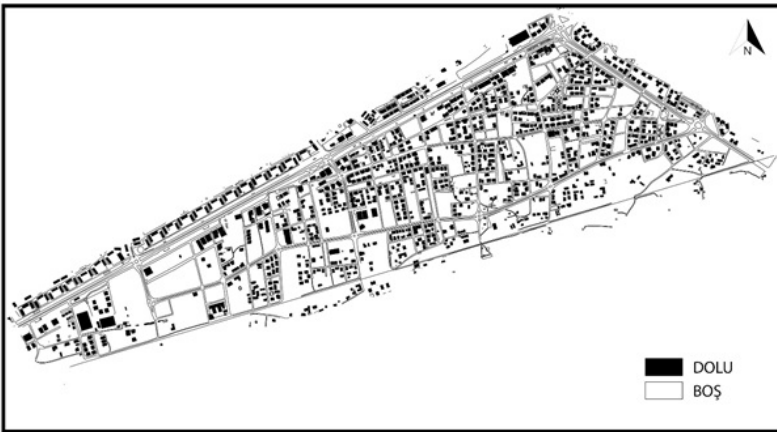
Çaydaçıra Mahallesi'ndeki yapı adası büyüklükleri ortalama 7. 800 m² civarında olup, en büyük yapı adası alanın doğu tarafında yer alan resmi kurumlara ait kısımlardır. Konutların yer aldığı alanlarda ise en büyük ada 14.947m²'dir.

Dolu – boş haritası (Şekil – zemin ilişkisi)

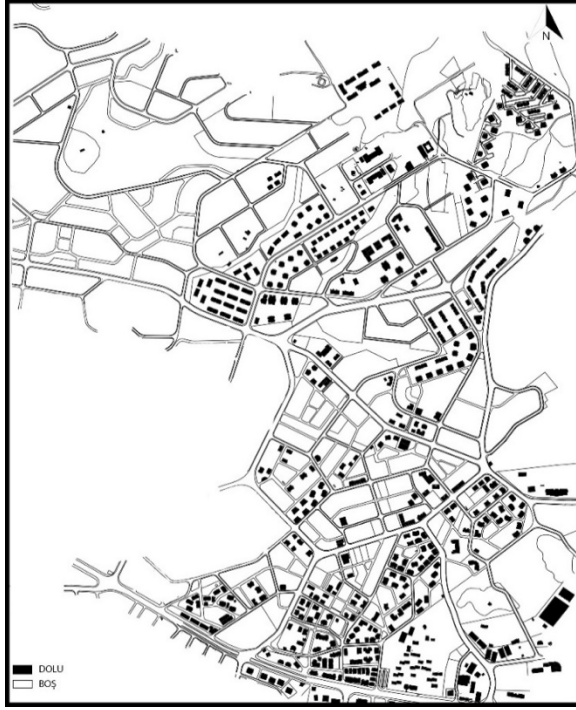
Şekil 6 Ataşehir Mahallesi'nin, Şekil 7 ise Çaydaçıra Mahallesi'nin doluluk haritasıdır. Ataşehir Mahallesi incelendiğinde, alanın öncelikli gelişim kısmının kuzey kısımlar olduğu görülmektedir. Alanın kentin en önemli ana akslarından biri olan kuzeyindeki Malatya Yolu'na yakın olan yapı adalarının öncelikli yapılaştığı görülmektedir. Alanın zamansal gelişimi incelendiğinde, öncelikli olarak batı koridoruna paralel yapı adalarında imar

faaliyetlerinin olduğu görülmüştür. Aynı şekilde alanın doğu cephesindeki diğer bir ana aks olan İmam Efendi Bulvarı'na paralel olan yapı adalarının da öncelikli gelişen alanlar olduğu görülmüştür. Alanın en seyrek yerleşime sahip kısımları ise güney tarafındaki adalardır. Güney kısmı kent çeperinde kalan demiryolu ve Güney Çevre Yolu'na bitişik olduğundan ve bu kesimde üniversite ya da o alanlarda yapılaşmayı hızlandıracak kamu hizmetlerine dair her hangi bir yapı, tesis vs. olmadığından, bu kesimin kentsel gelişimi diğer taraflardaki yapı adalarına oranla düşük kalmıştır.

Çaydaçıra Mahallesi incelendiğinde ise, Ataşehir Mahallesi'ne benzer şekilde alanın doluluk oranları ağırlıklı olarak alanı kentle bağlayan ana aksın en yakın kısımlarında gelişmektedir. Alanın güney çeperinde, kentin ana akslarından biri olan Korg. Hulusi Sayın Bulvarı (Keban Yolu) paralelindeki yapı adaları yoğunluğun en fazla olduğu alanlardır. Bir diğer yoğunluk ise alanın kuzey kesimlerinde topografyanın arttığı yerlerde görülmektedir. Bu kesimlerde toplu konut alanları hızla artmaktadır. Alandaki en seyrek yerleşim orta kısımlardadır. Doluluk oranının fazla olduğu bir diğer kısım ise alan içindeki iki önemli bağlantı aksının kesişim bölgesidir. Hacı Ömer Bilginoglu Bulvarı ve Adnan Kahveci Bulvarları üzerinde de yapılaşma hızı yüksektir. Bu kesimdeki hızlı yoğunluk sebebi olarak ise; Çaydaçıra Mahallesi'nin doğu yönündeki Fırat Üniversitesi içerisinden mahalle içerisine uzanan bir yol aksının olması ve aynı bulvar üzerinde konumlanan Teknokent ve teknoloji iş merkezlerinin bu alanı etkilediği sonucuna varılmıştır. Tablo 2'de Ataşehir ve Çaydaçıra Mahalleleri için hesaplanan ada sayısı, aks sayısı ve bina sayısı değerleri gösterilmiştir.

Şekil 6. Ataşehir Mahallesi dolu – boş haritası

Şekil 7. Çaydaçıra Mahallesi dolu – boş haritası

Tablo 2. Ada / Aks / Bina sayısı

	ATAŞEHİR	ÇAYDAÇIRA
Ada sayısı	72	71
Aks sayısı	59	73
Bina sayısı	662	531

Bina – parsel ilişkisi ve arazi kullanımı

Şekil 8 ve Şekil 9, Ataşehir ve Çaydaçıra Mahalleleri'nin arazi kullanımlarını ve bina – parsel ilişkilerini göstermektedir. Ataşehir Mahallesi'nde ortalama parsel büyüklüğü 650m² olarak hesaplanmıştır. Parseller benzer büyüklüklerde ve aynı formlarda gelişmiştir. Dolayısıyla benzer bir yapılaşma karakteri bulunmaktadır. İmar planına göre Ataşehir Mahallesi'nin incelenen kısmı için yapılaşma; ayrık nizam ve 4 katlı olarak belirlenmiştir. 5 metre ön bahçe, 3 metre ise yan bahçe çekme mesafesi belirlenmiştir. Bu bağlamda alandaki binaların parsel içindeki yerleşimleri belirlenen minimum çekme mesafeleri baz alınarak yapılmış olup, yer yer bir parsel içinde birden fazla yapı olduğu gözlemlenmiştir. Alan için KAKS ve TAKS oranları ise; 0,30 / 1,20 olarak belirlenmiştir. Yalnızca alanın kuzeyde

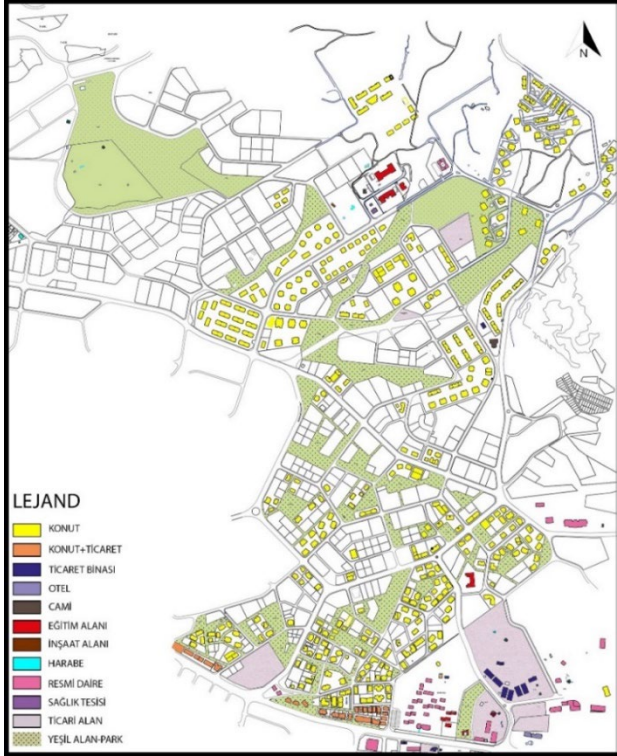
Malatya Yolu'na paralel cephesinde nizam tipi ayrıık nizam yerine blok nizam ve 8 katlı olarak belirlenmiş, KAKS ve TAKS oranları ise; 0,30 / 1,50 olarak verilmiştir. Alandaki arazi kullanımı değerlendirildiğinde blok nizam olan ana yola paralel yapı adalarında konut + ticaret olduğu, alan içinde ise ağırlıklı olarak binaların yalnızca konut olduğu görülmüştür. Ancak, alan içindeki ana yollar üzerindeki parsellerdeki kullanımın konut + ticaret şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim, sağlık, park (aktif yeşil alan) ve ibadethane kullanımları alandaki diğer arazi kullanım tipleridir. Alandaki boş parsellerin arazi kullanım şekli ise imar planına göre TİCK (ticaret + konut) şeklinde belirlenmiştir.

Şekil 8. Ataşehir Mahallesi bina –parsel ilişkisi ve arazi kullanımı

Çaydağra Mahallesi'ndeki bina – parsel ilişkisi incelendiğinde ise; alanın güneydeki ana aks olan Keban Yolu'na paralel olan ve bu kısma yakın güneydeki yapı adalarında ayrıık nizam ve 5 katlı yapılar görülmektedir. Ancak aynı kesimde yeni yapılan ve dönüşen kısımlarda ayrıık nizam 8 katlı yapı tipolojisi görülmektedir. Alanın en yoğun yapılaşmaya sahip kuzey bölgelerinde de yapı nizamı ayrıık nizam olup, kat yüksekliği 8 ve 10 kat olarak değişim göstermektedir. Binaların parsel içindeki yerleşimi ise yol kenarı parsellerde imar planında belirtilen çekme mesafeleri kapsamındadır. Diğer yandan alanda çok sayıda toplu konut alanı (kapalı siteler) yer almakta olup, bu alanlarda çoğunlukla parsellerdeki tevhit işlemi sonucu elde edilen büyük parsellerde serbest yerleşimler görülmektedir. Arazi kullanımı incelendiğinde ise, alandaki ağırlıklı kullanımın konut işlevi olduğu, ana akslar üzerindeki parsellerde ise konut + ticaret kullanımı olduğu

görlümüştür. Eğitim, sağlık, ibadethane, ağaçlandırılacak alanlar (pasif yeşil alan) ve resmi kurumlara ait arazi kullanımları alandaki diğer arazi fonksiyonlarıdır. Bu alandaki boş parsellerdeki arazi kullanım şekli ise Ataşehir ile paralel olup, TİCK (ticaret + konut) olarak belirlenmiştir. Ancak Ataşehir'den farklı olarak boş parsellerdeki yapılaşmalar için belirtilen kat yükseklikleri parselin alan içindeki konumuna göre değişim göstermektedir.

Şekil 9. Çaydaçra Mahallesi bina – parsel ilişkisi ve arazi kullanımı

Space Syntax Analizleri

Space Syntax yöntemi kullanılarak yapılan analizlerde her iki yerleşim alanı için bütünleşme haritası oluşturulmuştur. Bütünleşme haritalarından elde edilen bütünleşme verilerine göre her iki alanın da erişilebilirlik düzeyleri, yol aksları arasındaki bağlantı dereceleri yorumlanmıştır. Alanlara dair aksiyel değerlerin hesaplanmasıyla da, bütünleşme verilerini destekleyecek, aynı zamanda alanın plan yapısının sayısal olarak yorumlanabileceği ve planın düzenlilik derecesinin hesaplandığı değerler elde edilmiştir.

Bütünleşme haritası ve bulguları

Bütünleşme haritalarında alanın aksiyel yapısı en yoğun ve erişilebilirlik açısından en yüksek düzeyden en zayıf düzeye göre ifade edilmiştir. Haritada kırmızı renkle gösterilen akslar hareket düzeyinin en yüksek olduğu, aynı zamanda diğer aks ve mekânlar ile bağlantı derecesi en yüksek olan aksları ifade etmektedir. Hareket düzeyi ve bağlantı derecesine göre renksel hiyerarşi değişmektedir. Kırmızı renk; bu düzeylerin en yüksek olduğunu, turuncu ve sarı renkler orta düzeyi, yeşil zayıf, mavi renk ise hareket ve bağlantı düzeylerinin en zayıf olduğu aksları göstermektedir. Hareket ve bağlantı düzeyleri doğrudan ilgili aksın ve ilgili mekânların çevreleriyle bütünleşme düzeyini ifade etmektedir. Dolayısıyla bütünleşme düzeyinin yüksek olduğu akslar, onlara bağlanan mekânlar arasında da erişilebilirliğin ve etkileşimin (bütünleşmenin) yüksek olduğu sonucunu vermektedir.

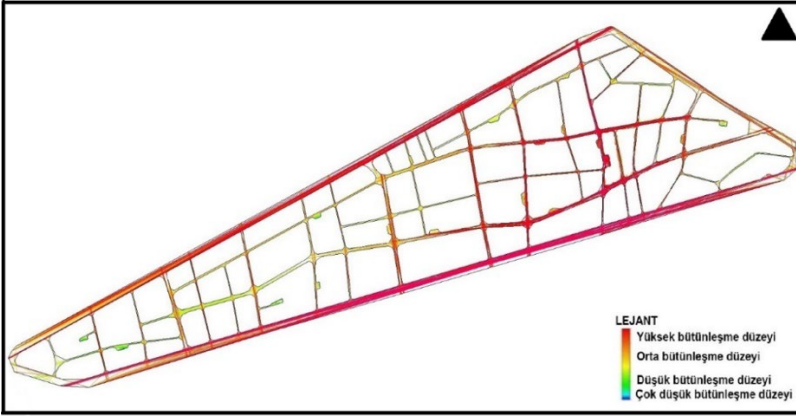
Her iki alanın bütünleşme değerleri Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 3'te yer alan bağlantı ve bütünleşme değerine dair nicel sonuçlar, alanların bütünleşme haritasının yorumlanmasında ve harita sonuçlarının desteklenmesinde önem taşımaktadır. Bu kapsamda, bütünleşme haritalarına paralel olarak bütünleşme değerleri incelendiğinde, Ataşehir Mahallesi'nde aksların bağlantı değerinin ve bütünleşme düzeyinin daha yüksek olduğu, Çaydaçra Mahallesi'nde ise bütünleşme ve bağlantı değerlerinin Ataşehir'e oranla daha zayıf olduğu sayısal olarak anlaşılmaktadır. Özellikle aksların bağlantı değerinin Çaydaçra'da düşük olması, bu alandaki doğrusal aksların bütünleşme düzeyini ve alanın genel bütünleşme değerini zayıflatan bir etken olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 3.Bütünleşme Bulguları

	ATAŞEHİR			ÇAYDAÇIRA		
	min.	mak.	ortalama	min.	max.	ortalama
MD ³	2,402	6,119	3,518	5,200	15,686	7,986
RA	0,359	0,750	0,602	0,383	0,732	0,608
RAA	0,157	0,574	0,282	0,519	1,816	0,863
Bağlantı değeri	7	609	118,3	5	99	33,6
Bütünleşme değeri	1,739	6,347	3,681	0,550	1,925	1,229

³ MD: Ortalama Derinlik; RA: Rölatif Asimetri Değeri; RRA: Gerçek Rölatif Asimetri Değeri.

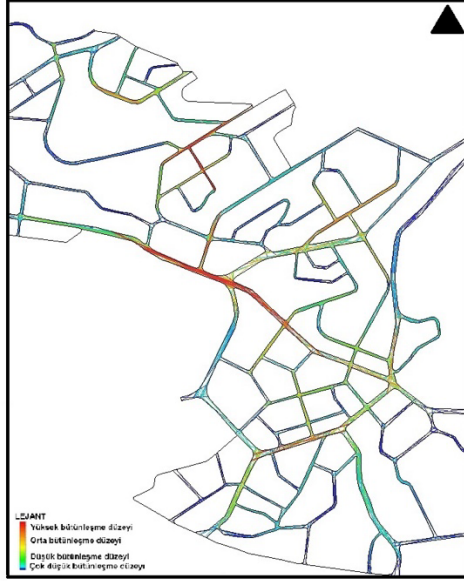
Şekil 10, Depthmap programında hazırlanan Ataşehir Mahallesi'ne ait bütünleşme haritasıdır. Ataşehir Mahallesi'ne dair bütünleşme haritası incelendiğinde; alanın çevresinde yer alan, aynı zamanda alanı kentin diğer bölgelerine bağlayan aksların bütünleşme düzeylerinin en yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Bu akslar alanda kesintisiz olarak devam eden en uzun ve doğrusal akslar olduğundan bütünleşme düzeyi en yüksektir. Bu akslar pek çok aks ve mekânla bağlantı sağladığından bütünleşme seviyesi artmaktadır. Bütünleşme düzeylerinde yol genişlikleri de önemli bir etken olarak yer almaktadır. Alanın içindeki yollar incelendiğinde; alan içindeki caddelerin de benzer şekilde kesintisiz olarak devam eden doğrusal bir form izlediği ve pek çok yol aksıyla bağlantı sağladığı görülmektedir. Bu durum alan içindeki mekânların birbirleri ile etkileşim düzeylerinin yüksek olduğu, alan içi hareketliliğin yüksek ve kolay düzeyde olduğu sonucunu vermektedir.

Şekil 10. Ataşehir Mahallesi bütünleşme haritası

Şekil 11 ise Çaydaçra Mahallesi'nin bütünleşme haritasıdır. Harita incelendiğinde; alandaki en yüksek bütünleşme düzeyi alan içindeki ana akslardan biri olan güneydeki caddede görülmüştür. Bu aks alandaki en uzun kesintisiz devam eden ve doğrusal forma sahip akstır. Bu aksın bağlantı dereceleri yüksek olmamakla beraber yol genişlikleri, uzunlukları ve formları bütünleşme düzeyini arttıran önemli etkenlerdir. Alan içindeki caddelerin kesişim noktalarında da bütünleşme düzeyi kısmen artmaktadır. Diğer yandan, alanın geneli ve ikincil yollar incelendiğinde, bütünleşme düzeyinin yüksek olmadığı sonucu çıkmaktadır. Özellikle ikincil yolların bağlantı sayıları düşük olup, hareket düzeyini zayıflatmaktadır. Hareket düzeyini ve mekânlar arası erişilebilirlik düzeyini zayıflatan etkenler olarak; bu aksların

uzunluk düzeyleri ve bağlantı sayıları öne çıkmaktadır. Bu durum alandaki mekânlar arası geçişlerin kolay ve erişilebilirliği yüksek düzeyde olmadığı sonucunu vermektedir.

Şekil 11. Çaydaçıra Mahallesi bütünleşme haritası

Aksiyel bulgular

Alanlara ilişkin elde edilen aksiyel değerler; yerleşim alanlarındaki hareket düzeyini, aksların bağlantı düzeylerini ve yerleşim alanlarının plan yapılarının düzenlilik derecelerini ifade eden değerlerdir. Bu değerler bütünleşme haritalarıyla birlikte yorumlandığında yerleşim planına ilişkin önemli sonuçlar elde edilmektedir. Tablo 4'te çalışmada ele alınan her iki yerleşim yerinin aksiyel değerleri hesaplanarak verilmiştir.

Tablo 4. Aksiyel Bulgular

	ATAŞEHİR	ÇAYDAÇIRA
Aksiyel kırılma	0,089	0,137
Aksiyel halkalaşma	0,630	0,503
Grid aksiyalite	0,321	0,258

Ataşehir Mahallesi'nin aksiyel kırılma değeri oldukça düşük seviyede, aksiyel halkalaşma değeri ise orta seviyededir. Bu değerlerin Ataşehir'de yüksek olmaması, bu yerleşim alanındaki mekânsal geçişlerin kolay

olduğunu, yol akslarının birbirleriyle bağlantı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu değerlerin yüksek olmaması alandaki hareketlilikte sapma ve kırılmaların en az düzeyde olduğunu, aksların doğrusal formlarda ve kesintisiz, uzun yapıda olduğunu sayısal olarak vermektedir. Grid aksiyalite değeri ise yerleşim alanının plan yapısının ne derece düzenli geliştiiğine dair bir ölçüttür. Ataşehir'in yerleşim planına dair grid aksiyalite değeri 0, 321 olarak bulunduğundan, bu değer alanın ızgara plan formunda gelişen ve düzenlilik derecesi yüksek bir plan yapısına sahip olduğunu sayısal olarak vermektedir. Bu değerler alanın bütünleşme ve yol dokusu haritalarıyla birlikte ele alındığında da önceki bölümlerde elde edilen bulgular ile birbirlerini desteklemektedir.

Çaydaçra Mahallesi'ne dair aksiyel kırılma değeri incelendiğinde, bu değer Ataşehir'e oranla daha yüksek düzeydedir. Ancak bu değer, değerlendirme aralığında düşük kabul edildiğinden bu durum, alandaki akslardaki kırılma ve sapma düzeylerinin yüksek olmadığını işaret etmektedir. Diğer yandan, Ataşehir ile kıyaslandığında akslardaki doğrusal formun daha az olduğu, akslarda kırılma ve organikleşmenin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Aksiyel halkalaşma değeri ise; alandaki akslar arasındaki bağlantı düzeyinin Ataşehir ile benzer seviyede olduğunu göstermektedir. Grid aksiyalite değeri ise Çaydaçra için 0, 258 değerinde bulunmuştur. Bu değer sınırda bir değer olarak kabul edilmektedir. Grid aksiyalite değerinde 0,25'in altındaki yerleşimler düzenlilik derecesinin zayıf olduğu yerleşim planlarını ifade etmektedir. Dolayısıyla Çaydaçra için elde edilen bu değer alanın kısmen düzenli sayılabilecek bir plana sahip olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme

Ataşehir ve Çaydaçra Mahalleleri'ne dair bulgular değerlendirildiğinde; yerleşim planlarında, planların düzenlilik derecelerinde, erişilebilirlik düzeylerinde, sokak, ada ve parsel formlarında farklılıklar görülmüştür. Yerleşim planlarındaki yol dokularının form, uzunluk, genişlik ve bağlantı düzeylerinin söz konusu alanların yapı adalarının form ve büyüklüklerini doğrudan biçimlendiren en önemli etken olduğu sonucuna varılmıştır. Conzen yaklaşımında da, yol dokuları kentsel biçimlerin temelini oluşturmakta ve bu doğrultuda değerlendirildiğinde; yerleşim alanlarındaki yol dokularının farklılaşması, bu alanlardaki yapı adalarının form ve büyüklüklerinin farklı gelişmesine neden olmaktadır. Ataşehir ve Çaydaçra

yerleşimlerdeki yol dokuları birbirlerinden farklı form ve karakterlerde geliştiğinden, yapı adalarının biçim ve büyüklükleri de farklılaşmaktadır. Bu durumun temel nedenin iki alan arasındaki topografik farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arazinin topografik karakteri en başta yol akslarının, daha sonrasında ise yapı adalarının biçimlenişindeki temel faktörlerden biridir. Bu bağlamda, Ataşehir Mahallesi'nin düz bir topografik yapıya sahip olması, bu alandaki yol dokusunun doğrusal ve ızgara plan sistemi içinde gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu durum beraberinde benzer büyüklüklerde ve geometrik formlarda düzenli yapı adaları ve parsellerin oluşumunu sağlamıştır. Çaydağra Mahallesi'nde ise Ataşehir'den farklı olarak topografyanın engebeli oluşu, eğim düzeyinin pek çok yerde %6'dan çok daha fazla olması nedeniyle, yol aksları daha eğrisel formlarda gelişmiş, ada ve parsel formları ve büyüklüklerinin de kendi içinde topografik şartların getirdiği nedenlerle farklılık gösterdiği görülmüştür. Whitehand vd. (2016: 156) da, çalışmalarında topografyanın plan sisteminin gelişimi üzerinde belirleyici rol oynadığı sonucunu vermişlerdir. Bu çalışmada da topografik karakter yerleşim planının karakterini belirleyen önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Bina – parsel ilişkileri ve arazi kullanımları karşılaştırıldığında, arazi kullanım kararlarının her iki yerleşim alanında da aynı niteliklerde olduğu fakat bina – parsel ilişkilerinin farklı karakterde olduğu görülmüştür. Bu farklılığın temel nedeni olarak ada / parsel form ve büyüklüklerindeki farklılık temel neden olarak görülmüştür. Ancak aynı nizam tipinde gelişmeler de kat yüksekliklerinin farklılık göstermesi ve yapılan binaların site içinde olup olmaması, binanın parsel içindeki yerleşim özelliklerini şekillendiren en önemli faktör olarak belirlenmiştir. Ataşehir'de binaların çoğunlukla site içerisinde olmayıp tekil olarak yapılması, parsel içindeki konumunu gerekli çekme mesafeleri çerçevesinde şekillendirmektedir. Çaydağra'da ise çoğunlukla dışa kapalı konut siteleri ve toplu konutlar yer aldığından parsellerde tevhit işlemleri nedeniyle binaların parsel/yapı adası içinde daha serbest yerleşimi söz konusu olmaktadır. Bu durum bir parsel içindeki bina sayısının ve parsel büyüklüğünün bina – parsel ilişkisindeki temel değişken olduğu sonucunu vermektedir. Kapalı konut sitelerinin bina-parsel ilişkisine etkisinin yanı sıra, bu oluşumların hem erişilebilirlik yönüyle hem de sosyal kullanım yönüyle içe kapalı çalışan alanlar olduğu ve Ataşehir gibi mahalle tipi yerleşkelere erişilebilirlik düzeylerinin daha zayıf olduğu görülmüştür.

Bütünleşme verileri karşılaştırıldığında; Ataşehir'in bütünleşme düzeyinin Çaydaçıra'dan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak ise Ataşehir'in plan yapısının daha doğrusal ve kesintisiz yol akslarına sahip olması ve bu aksların bağlantı düzeylerinin Çaydaçıra'daki aksların bağlantı düzeylerinden daha fazla olmasından kaynaklı olduğu sonucu çıkarılmıştır. Bütünleşme bulgularındaki bağlantı değerleri sayısal olarak incelendiğinde de, bütünleşme haritasına paralel bir yorum ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Ataşehir'in bütünleşme düzeyinin yüksek olması bu komşuluk ünitesinin kendi içerisindeki mekânsal geçişlerinin ve hareket düzeyinin Çaydaçıra'ya göre daha kolay ve yüksek düzeyde olduğunu vermektedir. Buna karşılık Çaydaçıra'daki mekânsal geçişler ve erişilebilirlik bütünleşme verilerinden değerlendirildiğinde, alan geneli için sonucun zayıf olduğu, alan içerisindeki hareketlilik düzeyinin ve mekânlar arası geçirgenliğin zayıf olduğu görülmektedir. Yalnızca belirli akslar ve bu aksların kesişim noktalarında bu düzeyin yükseldiği görülmektedir. Bu alandaki hareket düzeyinin zayıf olmasının temel nedeni olarak topografik yapının neden olduğu yol ve yapı adası biçimlenişleri ön plana çıkmaktadır. Bu bulgulardan ızgara plan düzeyindeki yerleşimlerde, doğrusal ve uzun akslarda bütünleşmenin yüksek, organik yerleşimlerde, kısa veya çıkmaz sokaklarda ise zayıf olduğu sonucu çıkmaktadır. Ayrıca, her iki alandaki bütünleşme düzeyi en yüksek akslar incelendiğinde, bu aksların alanın çevresindeki ana akslar ve alanın merkezinden geçen akslar olduğu görülmüştür.

Aksiyel değerler karşılaştırıldığında Ataşehir'in aksiyel yapısında sapma ve kırılmaların Çaydaçıra'ya göre daha az olduğu, diğer bir ifadeyle bu alandaki aksların daha doğrusal ve kesintisiz devam edebildiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bütünleşme verileriyle ve Conzen analizlerindeki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, Ataşehir'deki aksların bağlantı değerinin daha yüksek oluşu, bu yerleşim alanındaki mekânsal ve aksiyel kopuklukların az olduğunu, akslar ve mekânlar arası bağlantının yüksek olduğu sonucunu vermektedir. Çaydaçıra'daki aksiyel kırılma değeri ise tek başına değerlendirildiğinde, hareketlilikte olumlu bir sonuç anlamı taşımaktadır. Ancak diğer verilerle birlikte değerlendirildiğinde alandaki akslarda yer yer doğrusal formların olmasına rağmen, akslardaki bağlantı sayısı ve diğer etkenlerden dolayı alanın bütünleşme ve düzenlilik düzeyleri değişmektedir. Yerleşim planları karşılaştırıldığında ise, Ataşehir'in oldukça düzenli kabul edilen düzeyde ve ızgara plan sistemi şeklinde olduğu, Çaydaçıra'nın ise grid aksiyalite değerine ve diğer haritalardaki analizlere

göre kısmen düzenli bir yapıya sahip olduğu görülmüş, bu durum Çaydaçra'da yer yer mekânlar ve akslar arasında erişilebilirliği zayıflatan bir etken olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç

Bu bölümde değerlendirme sonrası çalışmanın özgünlüğü, alana katkısı, ana sonuçlar ve yapılan değerlendirmeler ışığında çalışma alanlarına ve yeni yerleşim alanlarına dair öneriler ifade edilmiştir. Çalışma aynı dönemde farklı özellikler ile gelişen iki yeni yerleşim alanını, iki farklı morfolojik analiz yöntemiyle ele aldığından, hem seçilen çalışma alanlarının hem de her iki yöntemden elde edilen sonuçların karşılaştırılması ve birlikte değerlendirilmesine olanak sağladığından önem taşımaktadır. Literatürde incelenen çalışmalarda çoğunlukla yerleşim alanlarının morfolojik analizlerinin tek bir yöntem üzerinden yapıldığı görülmüştür. Bu noktada, bu çalışmalardan farklı olarak Conzen yöntemi ile Space Syntax analizlerinin birlikte kullanılması çalışmanın önemli noktalarındandır. Ayrıca kentteki yerleşim alanlarına dair daha önce bu analizlerin yapılmamış olması da çalışmanın bir diğer önemli katkısıdır.

2023 yılında çalışmada incelenen, kentteki en son gelişen ve gelişmeye de devam eden bu iki yerleşim alanı göstermiştir ki; yeni gelişen yerleşimlerde tek bir üretim modeli bulunmamakta, konut alanlarının üretim yaklaşımı, yerleşim planları ve binaların tipolojik özellikleri de çeşitlilik göstermektedir. Zemin türü ve topografik etkenlerle alan yoğunluğu ve kat yükseklikleri arasında ilişki olduğu, bu kapsamda farklı bina tipolojilerinin ve konut modellerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak, incelenen alanların arazi ve plan yapılarındaki farklılıklara rağmen, yeni gelişen konut alanlarının düzenlilik dereceleri grid aksiyalite değeri olan 0,25'in üzerinde çıktığından, bu durum kentte yeni gelişen yerleşimlerin morfolojik farklılıklar taşımaya rağmen belirli bir düzenlilik düzeyini yakaladığına işaret etmektedir. Bu sonuç 21. yüzyılda yeni yerleşim alanlarının morfolojik yapısına dair olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma sonuçları, kooperatifler ve kapalı konut sitelerinin yüksek yoğunluğa izin veren, kat sayısı ve emsal değerleri yüksek alanlarda geliştiğini göstermiştir. Üretilen konut alanlarının çevre etkileşimleri, kapalı konut siteleri ve kooperatifler gibi alanlarda küçük ölçekli 'getto'ları, diğer tarafta ise küçük paydaşların çoğunlukla tek parsel üzerinde düşük yoğunlukta ürettiği 'mahalle' oluşumlarını ortaya çıkartmaktadır. Aynı dönemlerde gelişen bu iki yeni yerleşim alanlarının yoğunluk, kat yüksekliği,

KAKS, TAKS gibi yapılaşma oranlarının farklı gelişmesinde zemin türündeki farklılıklar ile gayrimenkul geliştirme stratejilerinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, konut mekânlarını üreten paydaşların ve yaklaşımların farklılaşmasının morfolojik karakteri de etkilediği sonucunu vermektedir. Bu bağlamda, yeni yerleşim bölgeleri aynı kentte yer alsa dahi kent içinde değişen fiziki (topografik, jeolojik vb.) ve beşeri (sosyolojik, ekonomik, teknolojik) coğrafi koşullar ve farklı geliştirme stratejileri sebebiyle farklı plan formlarında gelişebilmektedir. Tablo 5'te elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 5. Sonuçların karşılaştırılması

	ATAŞEHİR	ÇAYDAÇIRA
Sokak ve yapı adası düzeni		
Izgara plan	✓	x
Organik plan	x	✓
Doğrusal akslar	✓	✓
Eğrisel akslar	x	✓
Çıkmaz sokak	x	x
Geometrik yapı adası ve parsel deseni	✓	✓
Organik yapı adası ve parsel deseni	x	✓
Konut üretim modelleri ve paydaşlar		
Kapalı konut siteleri	x	✓
Kooperatifler	x	✓
Küçük paydaşların ürettiği konutlar	✓	x
'Mahalle' oluşumu	✓	x
Kullanıcı grubu	Orta gelir grubu	Orta - üst gelir grubu
Aksiyalite, Erişilebilirlik ve Düzenlilik		
Aksiyalite düzeyi	Yüksek	Orta
Erişilebilirlik düzeyi	Yüksek	Zayıf/orta
Düzenlilik düzeyi	Düzenli	Kısmen Düzenli
Arazi kullanımı ve zemin türü		
Arazi kullanımı	TİCK	TİCK
Zemin türü	Alüvyon zemin	Mağmatik kayalar
Eğim düzeyi	%6'nın altında	%8 ila % 30 arası değişkenlik göstermekte
Bina tipolojisi ve parsel kullanımı		
Kat yüksekliği	4	8 - 10
Nizam tipi	Ayrık	Ayrık
KAKS / TAKS /Yençok	KAKS: 0.30 TAKS: 1.20	Yençok: 24,50 / 30,50 KAKS: 1.50
Bir parselde tek bina	✓	x
Bir parselde birden fazla bina	✓	✓

Çalışma bulguları, kentsel mekanların ve konut yaklaşımlarının giderek benzerleştiği, 'mahalle' oluşumlarının azaldığı ve kapalı konut sitelerinin hemen her kentte arttığı bu dönemde, yoğunlukla mevcut yerleşimlerde kalan, yeni yerleşim alanlarında tercih edilmeyen 'mahalle' oluşumlarının halen üretildiğine dair önemli bir sonuca işaret etmektedir. Bu durum yüksek yoğunluklu ve kapalı konut siteleri şeklindeki yeni yerleşim alanlarının arttığı kentlerimizde, düşük yoğunluklu ve az katlı mahalle oluşumlarının, yeni gelişen yerleşim alanlarında da devam ettirilebilecek bir mekan olgusu olarak görülmüştür.

Kapalı konut yerleşkeleri, zayıf olan erişim ve aksiyalite düzeylerini daha da zorlaştırmakta, kamusal alan sayısını azaltmaktadır. Özellikle Çaydağcra gibi zemin olarak yerleşime uygun alanlarda, bağlantı düzeyi yüksek aksiyel çözümler ve kapalı olmayan konut yerleşkeleri bu alanlar için önerilmektedir. Akslardaki bağlantı sayısının artırılması ve kamusal mekan oluşumları erişilebilirlik düzeyini artırabilir.

Yöntem yönüyle ise; bu yöntemlerin birlikte kullanılmasının mevcut yerleşim alanlarındaki sorunların tespitinin veya yeni gelişecek yerleşimlere dair öngörülerin sağlamalı olarak yapılabilmesine olanak sağlayacağı görülmüştür. Bu noktada özellikle yeni yerleşim alanlarının planlama ve tasarım süreçlerinde özellikle Mekan Dizimi yönteminden faydalanması olası sorunların planlama ve tasarım sürecinde fark edilip revize edilebilmesine imkan vermektedir.

Extended Abstract
**Comparison of Morphological Analysis of New
Settlements on the 100th Anniversary of the Republic:
Ataşehir and Çaydaçıra Districts**

Rüya Ardıçođlu⁴
ORCID: 0000-0001-6417-2168

Cities are constantly developing and growing phenomena. Since the 20th century, the increase in urban population after the Republic period has led to the emergence of new residential areas in cities and new settlements started to established. Topographical features, accessibility and density are important parameters that determine the character of the new developing settlements. The street patterns, the shape and size of the blocks and plots, the positions of the buildings within the plot are the most important components that shape plan decisions. The features of these elements directly affect the accessibility and density levels of the settlements. Particularly, the regularity and accessibility levels of newly developed settlements are the most important parameters for producing sustainable settlements. In this context, the starting point of the study is analyzing and comparing of the morphological features of the new settlements on the 100th anniversary of the republic. It is aimed to analyze the street patterns, island and plots, building - plot relations, accessibility/integration level of the areas and the regularity of plan structure of these areas. In the study, Ataşehir and Çaydaçıra where are two new residential areas that have developed rapidly in the last ten years in the city of Elazig were chosen as study areas. In the study, space syntax analysis and Conzen analysis which are morphological analysis methods were used together. With these analyzes, findings regarding the street patterns, building blocks, plots and land uses, as well as integration and accessibility levels, and axial values of both areas were obtained. As a result of the study, it was seen that the regularity, integration and accessibility levels, street patterns, islands and plots of the layout plans of both areas were different from each other. The main reason for these differences was the topographical character and dwelling approaches. While one of them is embodied with high density gated communities, other district is formed as low rised neighborhood. In Ataşehir, there are low-rise residences were built by small stakeholders on a single plot and the traditional 'neighborhood' formation which can be sustained in a very limited way today is continued. Conversely, Çaydaçıra as an area where mass housings and gated communities develop, displays a different approach to dwelling production than

⁴ Asst. Prof. Firat University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: rardicoglu@firat.edu.tr

Ataşehir. This results indicate the differentiation of stakeholders and approaches that produce residential areas affects the morphological character. The stakeholders who produce cooperative models and mass housings in Çaydağra produce a different physical environment from Ataşehir. Therefore, with the differentiation of morphological characteristics of the areas examined in the study, it shows that different living spaces are still produced in these areas today. Therefore, low-density and low-rise neighborhood formations can be an alternative space phenomenon that can be sustained in new settlements. It has been concluded that the form, length, width and connection levels of the street patterns in settlement plans are the most important factors that directly shape form and size of building blocks of the area in question. If the settlement where has organic street patterns, the building block and plots shapes developed in a non-geometric and irregular form. Whereas in the settlements which has a grid plan type, more geometric and regular building blocks and plots were formed. When integration data is compared; it has been observed that the integration level of Ataşehir is higher than Çaydağra. It was concluded that the reason for this is that Ataşehir's plan structure has more linear and uninterrupted road types and the connection levels of these roads are higher than Çaydağra. When the axial values are compared, it is interpreted that the deviations and breaks in the axial structure of Ataşehir are less than Çaydağra. Also there is no single production model in newly developed settlements, and the production approach of residential areas, layout plans and typological features of buildings diversified. However, despite the differences in plan structures and other morphological features of these areas, the regularity levels of newly developed residential areas are above the grid axiality value of 0.25. This value indicates, newly developed settlements in city have achieved a certain level of regularity, although they have morphological differences.

Kaynakça/References

- Akcan, E. (2009). *Çeviride modern olan: şehir ve konutta Türk-Alman ilişkileri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Akdemir, İ.O. (2013). Şehirsel fonksiyonlar-doğal ortam ilişkileri: Elazığ eğitim fonksiyonu örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 23, Sayı: 1, Sayfa: 1-18
- Akyol Altun, D. (2010). Kapalı konut siteleri ve 'mahalle' kavramı. *İdealkent Dergisi*. Sayı 2, Aralık 2010, ss. 216-244
- Asiliskender, B. (2009). Cumhuriyet sonrası kalkınma hareketi olarak sanayileşme ve mekânsal değişim. *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*. Cilt 7, Sayı: 13,153-169
- Asiliskender, B. ve Özsoy, A. (2010). Cumhuriyet sonrası Kayseri'de modernleşme: mekânsal ve toplumsal değişim. *itüdergisi/la mimarlık, planlama, tasarım*. Cilt: 9, Sayı: 1, 31-42.

- Conzen, M. (1960). *Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis*. Institute of British Geographers London: Publicaton, George Philip.
- Conzen, MRG. (1981). *The urban landscape historical development and management*. Whitehand JWR (ed) *The Urban Landscape: Historical Development and Management*, 25-54.
- Çoban, A.N. (2012). Cumhuriyetin ilanından günümüze konut politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:67, No:3, ss. 75-108.
- Değirmenciler, E. (2008). *Kentsel gelişim sürecinde Türkiye’de gayrimenkul değerlendirme sorunları ve çözüm önerileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DiE. (2000). *Nüfus istatistikleri*. Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Elazığ Kentsel Strateji Belgesi. (2017). *Elazığ ili kilometreye düşen kişi sayısı*. Elazığ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.
- Hillier, B. (1996). *Space is the machine*. Cambridge: Press Syndicate University of Cambridge.Holl, S. 1988. Within the city: phenomena of relations. *Design Quarterly* 139: 4-10.
- Hillier, B. ve Hanson, J. 1984. *The social logic of space*. Cambridge University Press
- Hillier, B., Hanson, J.,Peponis, J., Hudson, J., Burdett, R. (1983). Space syntax: a new urban perspective. *Architects Journal* 178.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme politikası (11. baskı)*. Ankara: İmge Yayınevi
- Koca, F. (2015). Türkiye’de geleneksel yerleşim örüntülerinin özgün karakter ve kültürel mirasını koruma anlayışına ontolojik bir yaklaşım. *Planlama Dergisi*. 25(1):32-43
- Özcan, Z. (2007). Anadolu konut yerleşim deseninde ikili oluşum Ankara Batıkent-Ergazi örneği. *Journal of Faculty of Engineering and Architecture*. 22(2), 295- 306.
- Şengül, T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. İstanbul: WALD.
- T.C. Resmî Gazete. (1981). *Toplu konut kanunu*, 10.07.1981.
- TOKİ. (2023). Kuruluş ve tarihçe. Erişim adresi: <https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>.
- Topçu, M. ve Kubat, S. (2007). Morphological comparison of two historical Anatolian towns. *6th International Space Syntax Symposium*, İstanbul.
- Tuğaç, Ç. (2021). Tarihsel gelişim süreci içinde Anadolu’daki yerleşimler ve konut tiyolojileri üzerine bir değerlendirme. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*. 6 (1), (223-248).
- TÜİK. (2022). Nüfus bilgileri. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>
- Tümer, Ö. ve Dostoğlu, N. (2008). Bursa’da dışa kapalı konut yerleşmelerinin oluşum süreci ve sınıflandırılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2
- Ünlü, T. ve Baş, Y. (2015). Mersin’de morfolojik süreçlerin değerlendirilmesi, *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, 14-16.
- Whitehand, J. W. R. (2007). Conzenian urban morphology and urban landscapes. *Proceedings of the 6th International Space Syntax Symposium*.
- Whitehand, J.W.R., Conzen, M.P., Gu, K. (2016). Plan analysis of historical cities: a Sino-European comparison. *Urban Morphology*, 20(2), 139-58.

Rüya Ardıçoğlu

Bilkent Üniversitesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarisi bölümünde lisans eğitimini, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde ise yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır. Çalışma alanları kentsel tasarım, kentsel morfoloji, mekânsal analiz, erişilebilirlik, kentsel peyzaj ve tarihi çevrelerdir. Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

She completed her bachelor degree at Bilkent University, Department of Urban Design and Landscape Architecture, and her master and PhD studies were completed at Ankara University. Her research interests are urban design, urban morphology, spatial analysis, accessibility, urban landscape and historical environments. She works as an assistant professor at Fırat University Faculty of Architecture.

E-posta: rardicoglu@firat.edu.tr

Arkoloji Konseptinin Cyberpunk Türünde Yansımaları¹

*

Süphan Kaan Çiftci²

ORCID ID: 0000-0001-5875-142X

Sibel Demirarslan³

ORCID ID: 0000-0002-6979-5150

Öz

17. yüzyıldan itibaren dünya nüfusunun ivmelenerek artması ile kentleşme ihtiyacı artmış ve bu durum birçok meslek grubunu farklı çözümler üretmeye yöneltmiştir. İtalyan mimar Paolo Soleri 1969 yılında Arkoloji adıyla mimari tasarım ilkeleri öne sürmüştür. Arkoloji, tümüyle bağımsız enerji ve gıda üretimi, iklim kontrolü, atık yönetimi, arıtma gibi alanlarda kendi kendine yeten mega yapıları betimlemektedir. Bu yapılarda sağlık, eğitim, konut gibi tüm insan ihtiyaçları için mekânlar bulunmaktadır. Arkoloji gelecekçi ve ütopyik yönleri sebebiyle bilim kurgu yazarları tarafından benimsenmiş ve popüler hale getirilmiştir. Çalışmada Arkoloji konseptinin Cyberpunk türünde ve distopik gelecek öngörülerinde yer alış biçimleri ve Arkoloji yapılarının tasarım ve kullanımları incelenmiştir. Çalışmada, sinema filmleri, belirli ölçütler doğrultusunda amaçlı örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Cyberpunk türüne ait ve Arkoloji yapılarını barındıran sinema filmleri üzerinden görsel göstergebilim metodu ile incelenmiştir. Dünya üzerinde Arkoloji konseptine örnek sayılabilecek yapılar ile karşılaştırılarak, Cyberpunk öngörülerin gerçek ile benzerlikleri ve gelecek yıllar için uygulanabilirliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arkoloji, ekoloji, cyberpunk, mega-yapı, konsept

¹ Bu çalışma, İç Mimar Süphan Kaan Çiftci tarafından Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Ana Sanat Dalı'nda Doç. Dr. Sibel Demirarslan danışmanlığında gerçekleştirilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, E-posta: suphanciftci@gmail.com

³ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, E-posta: sdarslan@kocaeli.edu.tr

Reflections of Arcology Concept in the Cyberpunk Genre⁴

*

Süphan Kaan Çiftci⁵

ORCID ID: 0000-0001-5875-142X

Sibel Demirarslan⁶

ORCID ID: 0000-0002-6979-5150

Abstract

Since the 17th century, with the accelerating increase in the world population, the need for urbanization has increased and this situation has led many professional groups to produce different solutions. In 1969, Italian architect Paolo Soleri proposed architectural design principles under the name of Arcology. Arcology describes self-sufficient megastructures that are completely independent in areas such as energy and food production, climate control, waste management and treatment. In these structures, there are spaces for all human needs such as health, education and housing. Arcology has been adopted and popularized by science fiction writers due to its futuristic and utopian aspects. In this study, the ways in which the concept of Arcology appears in the Cyberpunk genre and dystopian future predictions and the design and use of Arcology structures are examined. In the study, movies were selected according to the purposive sampling method in line with certain criteria. The films belonging to the Cyberpunk genre and containing Arcology structures were analyzed with the visual semiotics method. The similarities of Cyberpunk predictions with reality and their applicability for the coming years are emphasized by comparing them with the structures that can be considered as examples of the Arcology concept in the World.

Keywords: Arcology, ecology, cyberpunk, mega-structure, concept

⁴ This study has been produced based on the master's thesis conducted by Interior Architect Süphan Kaan Çiftci under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Sibel Demirarslan in the Department of Interior Architecture at Kocaeli University Institute of Social Sciences

⁵ Res. Asst., Yalova Üniversitesi, E-mail: suphanciftci@gmail.com

⁶ Assoc. Prof., Kocaeli Üniversitesi, E-mail: sdarslan@kocaeli.edu.tr

Giriş

Nüfus ve barınma ihtiyacının doğru orantılı bir şekilde artması kentlerin şehir dışlarına kırsal alanlara yayılmasına sebep olmaktadır. 20. yüzyıldan itibaren nüfus artışı, çarpık kentleşme, şehir planlamalarındaki hatalar önemli sorunlar haline gelmiştir. Bununla beraber endüstri devrimi sonucu üretimin artması, karbon ayak izi, sera gazı etkisi ve iklim değişiklikleri konuları da büyük sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu problemlere çözümler aranırken mimar Paolo Soleri, “Arkoloji” (Arco-logy) konseptini duyurmuştur. Bu konsept, olabildiğince fazla popülasyonun bir arada yer aldığı, içerisinde tüm ihtiyaçları karşılayacak işlevde mekânların bulunduğu, kendi enerjisinin tamamını ya da büyük bir kısmını kendi üreten ve dışa bağımlı olmayan büyük yapılar olarak tanımlanabilir. Bu konseptin hayata geçirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmış olsa da birçok olumsuzluktan ötürü tam anlamıyla başarılı olunamamıştır. Özellikle dışarıya tam bağımsızlık ve inşaa teknikleri bu konseptin gerçekleşmesinde temel engeller olarak görülmektedir.

Paolo Soleri insanlığı radikal farklı bir yöne koyarak dev mega-strüktürlerin inşasını önermiştir. Her birinin milyonlar üstü nüfusunun olacağını söyler ve gezegenin geri kalan kısmının da el değmemiş, vahşi doğa olarak kalmasını belirtmiştir. Soleri ‘Arkoloji (arcology)’nin (kompakt kentler) tarifini yaparken Empire State Building’in onun yanında küçük kaldığını söyleyerek planladığının ne denli büyük olduğu mesajını verir. (Aktuğlu Aktan, 2012, s. 93)

İtalyan mimar Paolo Soleri 1969 yılında yayınladığı “The City in the Image of Man” adlı eserinde Arkoloji adını verdiği mimari tasarım ilkelerinden bahsetmektedir. Tanımı ve ilkeleri şöyle sıralamaktadır;

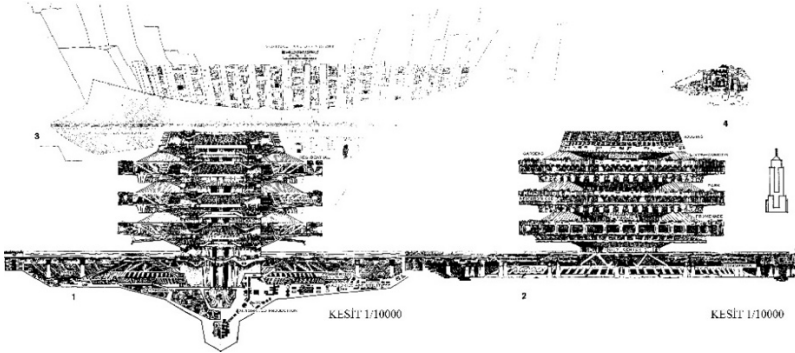
Bu konsept Arkoloji ya da Ekolojik Mimari adı verilen bir yapıdır. Böyle bir yapı, ele alınacak yeni topoğrafyayı oluşturacağından dolayı doğal peyzajın yerini alacaktır. Bu yapay topoğrafya, doğal topoğrafyadan aşağıdaki şekillerde farklılıklar gösterecektir:

- 1- Tek yüzeyle bir düzen değil, çok seviyeli bir düzen olacaktır.
- 2- Kentin fiziksel yaşamını mümkün kılan tüm unsurları barındıracak şekilde tasarlanacaktır, insanlar için mekânlar ve antreler, yük, su, enerji, iklim, posta, telefon; insanlar için mekânlar ve alışveriş merkezleri, eşya, atık, ürünler vb.
- 3- Üç boyutlu uzayı büyük ve küçük alanlara bölen, kendi havasını ve kendi şehir manzarasını yaratan, büyük boyutlu korunaklı bir proje olacaktır.

- 4- Şehrin içinde ve dışına doğru büyük oranda insan ve eşya akışı için ana gemi olacaktır.
- 5- Şehrin özel ve kamu kurumları için düzenleme modeli ve dayanağı olacaktır.
- 6- Şehrin karmaşık ve sürekli değişen yaşamının odak noktası olacaktır.
- 7- Üreten ve yaratan insanın açıkça bir ifadesi olacaktır. Hayata geçirilenlerin tümü farklı ve eşsiz olacaktır. Arkoloji, düzenli ve açık bir tabiat ile çevrili olacaktır. (Soleri, 1969, s.13)

Soleri'nin modeli, şehrin daralmasında ve daha fazla karmaşıklığında, (tüm ekipmanları, makineleri, altyapısı, hizmetleri vb.) hem daha azıyla daha fazlasını başarmanın etkili olasılığını hem de yeni insani gelişme düzeylerine ulaşma şansını görmektedir. Modelin ana işlevlerinden biri, bu yeni düzeylere geçişi kolaylaştırmaktır (Grierson, 2003). Bir Arkolojik yapı, insan yerleşimlerinin belirli bir ekosistem üzerindeki olumsuz etkileri azaltma hedefiyle alışılmış gökdelenlerden veya büyük yapılardan farklılıklar gösterir. Kendi kaynaklarını tümüyle ya da çoğunu üreterek kendi kendine yetebilir. Arkoloji bu enerji üretimi ve kendi kendine yeterliliğini büyük popülasyonlara sağlamayı mümkün hale getirmek için düşünülmüştür.

Soleri'nin düşüncesi mimarlık, ekoloji, tarım, biyoloji ve sanat gibi konularda disiplinler arası çalışma imkânı yaratarak bütüncü bir anlayışı temsil eder. İlk çalışmalarında insan toplumlarının tüm gereksinimlerini karşılayacak yeni bir yapay habitat modeline odaklanmıştır. Arazi, enerji, insan ve zaman kaynaklarının tutarsızca tüketiminin yanı sıra kentsel yayılmaya karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşımı ile atıkların azaltılması, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını, kaynak ve ürün tüketimini azaltmayı amaçlarken, kentleşmelerin de ciddi bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği ihtiyacını savunmaktadır.

Şekil 1. Babel IIB Kesit Çizimleri (Kaynak: Soleri, 1969, s.62)

Şekil 1’de yer alan görsel Soleri’nin tasarlamış olduğu konsept Arkoloji projelerinden biridir. “Yapının kurgusunda dikey eksen boyunca simetri yer almaktadır. Sistemin ağırlık merkezi simetri eksenini üzerinde yer almaktadır” (Soleri, 1969, s.62). 520,000 nüfusluk kapasitesi olan yapının yüksekliği 1,050 metre, çapı ise 3,160 metredir. Çizimin ölçeği 1:10000 olarak belirtilmiştir. Yaşam alanı, muhitler, gezinti alanları, şehir merkezi, park alanları, ticari mekânları, depolama alanları, üretim tesisleri, ofisler, seralar ve enerji üretim alanları yapının içerisinde yer almaktadır.

Soleri’nin düşüncesi ve konsept tasarımları ile gerçek Arkolojileri üretme çabaları başta finansal, strüktürel ve kavramsal kusurlar sebebiyle başarısız olmuştur. Bu yaklaşım ile Arkoloji yapıları bulunduğu bölgedeki yönetimlerden de bağımsız ve izole bir şekilde var olacağından dolayı bu projelerin gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Bu denli bağımsızlık bir sorun iken, insanların izole bir hayat sürdürmeleri ve tüm hayatlarını bu yapılarda geçirecek olmaları da yaşayış biçimlerini olumsuz yönde etkileyecek bir diğer faktördür. Sınıf ayrımlarının yaşanacağı, sosyallikten uzak bir yaşamın insanları kaosa sürükleyebileceği söylenebilir.

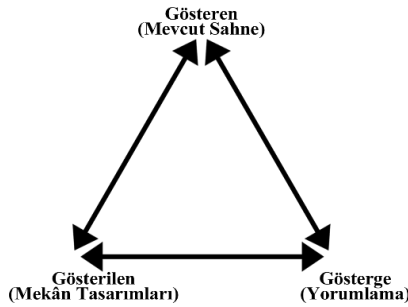
Arkoloji’nin fütürist bir yaklaşım olması, bilim kurgu yazarları tarafından dikkat çekmiştir. Yazarlar bu kavramı eserlerinde yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Gelecek öngörülerini sunan bilim kurgu eserlerinde çevre sorunlarına dikkat çekerek Arkolojik yapıların kullanımı söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Cyberpunk, Arkoloji kavramının en çok yer aldığı bilim kurgu türü konumundadır.

Cyberpunk kelimesi Bruce Bethke tarafından ilk kez 1983 yılında kullanılmıştır (Cavallaro, 2000). Cyberpunk geleceğin teknoloji ile kaosa sürükleneyeceği, kasvetli, sefil ama aynı zamanda da yüksek teknolojinin bulunduğu öngörüler sunmaktadır. Distopik özellikler barındıran, genellikle Transhümanizm, yapay zekâ ve cyborglar’ın yer aldığı Cyberpunk eserlerde Arkoloji konsepti de oldukça benimsenmiştir. Cyberpunk eserlerde sınıf ayrımı kavramı keskin çizgilerle ifade edilmekte ve bu durum toplumsal çöküntüleri de beraberinde getirmektedir. Gözetim toplumu kavramının sıklıkla işlendiği eserlerde insanları Arkolojik yapılarda barındırma düşüncesi ile toplumların daha kolay kontrol altında tutulmasına olanak sağlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada Arkoloji konsepti ve bu konseptin en çok görüldüğü Cyberpunk türü örneklemeden incelemelerle, Arkoloji'nin bu eserlerdeki kullanımları irdelenmektedir. Arkoloji konseptinin dünya üzerindeki gerçek örnekleri sayılabilecek yapılar ile Cyberpunk'ta yer alan Arkolojik tasarımlar karşılaştırılmakta ve Arkoloji'nin tam anlamıyla gerçekleşmesine engel olan başlıca problemlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada amaçlı örnekleme metodu ile filmler seçilirken Arkolojik yapıları barındırması şartı ile Cyberpunk türünde filmler arasından *Blade Runner*, *Dredd* ve *Elysium* filmleri seçilmiştir. *Blade Runner* filmi Cyberpunk türünün en önemli örneği olarak kabul edilmiş ve barındırdığı devasa Arkolojik yapılar ve yarattığı distopik gelecek öngörüsü sebebiyle çalışmada kullanılmak üzere seçilmiştir. *Dredd* filmi Arkolojik yapıların yer alması ile toplumda bu konseptin nasıl karşılık bulduğunu yansıtmaya açısından örnekleme dâhil edilmiştir. *Elysium* filmi ise Arkoloji konseptinin dünya üzerinde uygulanmasına geç kalındığını aktarırken zengin insanlar için dünyanın yörüngesinde bir yapı inşa etmelerini konu edinmesi sebebiyle incelemek için seçilmiştir. Seçilen filmler görsel göstergebilim yöntemi ile incelenmekte ve yorumlanmaktadır. Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce'e göre semiyotik ya da göstergebilim metodu uygulanırken üç ana parametre kullanılmaktadır. Bunlar; gösteren, gösterilen ve gösterge şeklinde adlandırılmaktadır (Echtner, 1999). Bu parametreler yayın olarak üçgen formda gösterilmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Görsel Göstergebilim Üçgeni (Çalışmaya Uyarlanmış Hali)

Çalışmada filmlerden alınan sahneler incelenirken mekân tasarımları yazar tarafından yorumlanmaktadır. Arkolojik yapıların barındırdığı unsurlar ve doğal çevrenin özellikleri belirlenmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde gerçek örnekler ile Cyberpunk türündeki film örnekleri Arkoloji konsepti bağlamında tablo üzerinden karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte Arkoloji konseptinin gerçekleştirilmesindeki temel engeller ortaya konmaktadır.

Uygulanan İlk Örnek Arcosanti

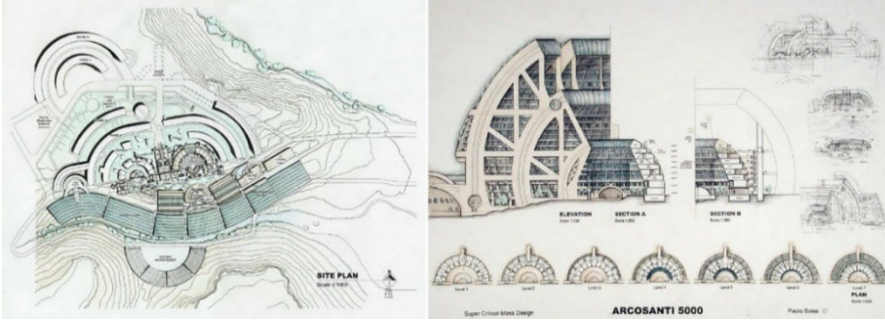
Arcosanti, Amerika'nın Arizona eyaletinde bulunan, Soleri'nin uygulamaya geçirdiği ilk ve tek Arkoloji prototipidir. İnsanlığın doğaya verdiği zarar ve kentleşmelerin artmasıyla Soleri, mimari ve ekoloji kavramlarını birleştirmeyi düşünmüştür. Soleri (2001)'ye göre; "Arcosanti'nin laboratuvar olarak amacı, kentsel bir alternatifi keşfetmek, kentsel yaşam koşullarını iyileştirmenin yollarını aktif olarak gösterirken aynı zamanda dünya üzerindeki yıkıcı etkimizi azaltmaktır." diyerek Arcosanti'nin amacından bahsetmektedir (Smith, 2013; Soleri, 2001).

1970 yılında inşasına başlandığından bu yana Soleri, kendini bu işe adanmış gönüllülerden oluşan bir topluluğun yardımıyla Arcosanti'yi bir kentsel laboratuvar olarak tasarlamış, inşa etmiş ve orada yaşamıştır. Arcosanti, nüfus artışı ve arazi kullanımı, sosyal entegrasyon, kendi kendine yaşam alanı, kentsel ulaşım, gıda ve enerji üretimi ile habitatın doğal kaynaklar ve kirlilik üzerine etkisi gibi sorunlarla yüzleşmeye çalışmaktadır (Grierson, 2003). Soleri'nin ve gönüllü topluluğun çabaları ile projenin çok küçük bir bölümü tamamlanabilmiştir. Arcosanti kentinde büyük oranda araçların yasaklanması ile yayaların yürüme alanlarının artması, asansör, yürüyen merdiven gibi hareketli platformların yaygın olarak kullanılması sağlanmaktadır. Bu sayede arazide ulaşım için ayrılan büyük alanlar enerji ve gıda üretimi ya da çeşitli mekânlarla işlevlendirilebilmektedir. Şekil 3'de güncel hali ile Arcosanti'nin turistler için gezi planı yer almaktadır.

Şekil 3. Mevcut Arcosanti Gezi Planı (Kaynak: <https://www.arcosanti.org/wp-content/uploads/2020/01/consent-release20170916.pdf>)

Arcosanti'nin çöldeki yarı kurak konumu, yerleşim olarak belirli zorluklar sunar ancak karma kullanımlı gelişmelerden kaynaklanan daha iyi bir arazi kullanımını benimseyerek, bir yerleşimin doğal çevre üzerindeki etkisini değiştirmenin etkili bir yöntemini göstermektedir (Grierson, 2003). 1500 nüfus kapasiteli olarak tasarlanan yapı, araziye verimli bir şekilde kullanarak dışa bağımlılığı sonlandırmayı amaçlamaktadır. Şekil 4'te Soleri'nin çizimleri olan Arcosanti'nin plan ve kesiti yer almaktadır.

Şekil 4. Arcosanti Plan ve Kesit Çizimleri (Kaynak: <https://www.archdaily.com/159763/paolo-soleris-arcosanti-the-city-in-the-image-of-man>)

Asımgil (2017)'e göre; "Doğaya mümkün olduğunca az müdahale ile kompakt yaşam alanları oluşturulan yerleşimde bir topluluğun tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tüm özel ve kamusal alanlar yer almaktadır." diyerek Arcosanti kentinin barındırdığı mekânlardan bahset-

mektedir. Arcosanti'nin planında, Soleri'nin konutu ve ofisi, sanat atölyesi, sığınaklar, müzik merkezi, yüzme havuzu, seramik atölyesi, bronz döküm atölyesi, laboratuvar (atölye), ziyaretçi merkezi, amfi tiyatro, kafe ve konutlar yer almaktadır.

Şekil 5. Arcosanti Günümüz (Kaynak: <https://www.archdaily.com/159763/paolo-soleris-arcosanti-the-city-in-the-image-of-man>)

Arcosanti kenti, Arkoloji kavramının gerçek bir örneği olarak içerisinde barındırdığı özel ve kamusal alanların haricinde, enerji tasarrufu ve enerji üretimi konusunda da önemli gelişmeleri hedeflemektedir. Skolimowski (1975)'e göre; "Arcosanti, çeşitli pasif enerji sistemlerini tek bir entegre kentsel sistem içerisinde birleştirerek, felsefi, ekolojik ve teolojik fikirlerin büyük güzellik ve bütünlüğün fiziksel yapısına dokunduğu ve aynı zamanda enerji tasarrufu açısından çarpıcı bir tutumluluk yapısıdır." sözleriyle Arcosanti'nin enerji alanındaki konumundan bahsetmektedir. Projenin küçük bir bölümünün inşa edilmiş hali Şekil 5'te görülmektedir.

Masdar City, Abu Dhabi

Abu Dhabi Emirliği'nde bulunan Masdar Şehri, daha geniş olan Masdar Girişimi'nin bir parçası olarak başlamıştır. Arapçada "kaynak" anlamına gelen Masdar, 2006 yılında Abu Dhabi hükümeti tarafından Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisini petrol ve gaz bağımlılığından uzaklaştırmak ve daha sürdürülebilir bir enerji ve ekonomik sisteme doğru çeşitlendirmek için kurulmuştur (Griffiths ve Sovacool, 2020).

Şekil 6. Masdar Şehri (Kaynak: <https://transsolar.com/projects/abu-dhabi-masterplan-masdar-city>)

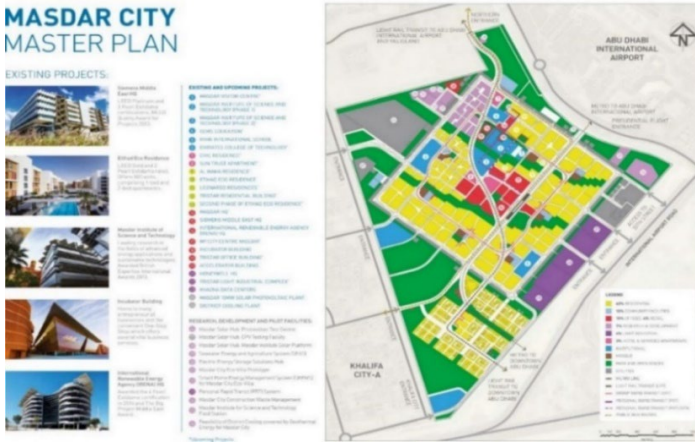
Masdar Şehri kendisini; sürdürülebilirlikte öncü ve daha yeşil, daha sürdürülebilir kentsel yaşamı gerçekleştirmek için yeniliklere öncülük eden bir araştırma ve geliştirme merkezi olarak tanımlamaktadır. Şehir, hızla gelişen bir temiz teknoloji kümesine, serbest ticari bölgeye ve restoranlar, mağazalar ile halka açık yeşil alanlara sahip yerleşim bölgelerine ev sahipliği yapmaktadır (URL 1). Proje, yeni yeşil teknolojilerin araştırılabileceği, geliştirilebileceği, test edilebileceği, uygulanabileceği, sergilenilebileceği ve pazarlanabileceği yüksek profilli bir konum sağlayarak yenilenebilir enerji ve temiz teknoloji sektöründe önde gelen ve gelişmekte olan şirketleri cezbetmeye odaklanmaktadır (Cugurullo, 2013). Şekil 6'da şehrin üç boyutlu görselleştirme çalışması yer almaktadır.

Masdar Şehri bütünüyle bir laboratuvar olarak görülümekte ve teknoloji şirketleriyle yapılan anlaşmalar ile yeni girişimler desteklenmektedir. Karşılıklı fikir yürütme ve projelendirme süreçlerinden sonra Masdar Şehri'nde bulunan laboratuvarlarda şirketlerin uzmanları Masdar'ın uzmanları ile birlikte çalışarak ürün ve teknoloji geliştirme sürecine başlamaktadırlar. Bu bağlamda Masdar Şehri, önde gelen teknoloji şirketlerinin yanı sıra geliştirilebilir konsept projelere sahip şirketlerle de iş birliği yaparak, üretim, teknoloji ve ticari anlamda da kazanç sağlamaktadır. Şekil 7'de Masdar Şehri içerisinde düşünülen konutlar yer almaktadır.

Şekil 7. Masdar Şehri Konutlar (Kaynak: <https://transsolar.com/projects/abudhabi-masterplan-masdar-city>)

Karbon sıfır bir çevrede yaşama kavramının (anlayışının) yeni olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Dünyada halihazırda, Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaletindeki ünlü biyo-enerji köyü Jühnde gibi birkaç karbon sıfır köy bulunmaktadır. Yeni olan ise bu projenin muazzam ölçeğidir (...) Şehrin amacı, 40.000 bölge sakini ve 50.000 günlük ziyaretçi ile toplamda 90.000 nüfusa ev sahipliği yapmaktır (Reiche, 2010). Şekil 8'de Masdar Şehri'nin planı bulunmaktadır.

Şekil 8. Masdar Şehri Planı (Kaynak: https://masdar.ae/-/media/corporate/downloads/masdar-city/masterplan_21-12_english_v2.pdf)

Masdar Şehri, WWF One Planet Living tarafından belirlenen 10 sürdürülebilirlik hedefinin tamamına ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu hedefler; sıfır karbon, sıfır atık, sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir malzemeler,

sürdürülebilir gıda, sürdürülebilir su, habitatlar ve vahşi yaşam, kültür ve miras, eşitlik ve adil ticaret, sağlık ve mutluluk şeklinde sıralanmaktadır (URL 2).

Şehirde fosil yakıt tüketen araçların kullanımı yasaklanmış ve ulaşım elektrikli araçlar ile raylı sistemler yoluyla sağlanmaktadır. Atık yönetiminde geri dönüşüm odaklı bir anlayışla ıslak atıkları gübre ve peyzaj gibi alanlarda kullanırken diğer atıkların da geri dönüşümü sağlanmaktadır. Masdar Şehri kendi enerjisini sağlarken, Abu Dhabi'ye de enerji desteğinde bulunmaktadır. Güneş enerji panelleri, rüzgâr kulesi, yeşil binalar ile yenilenebilir enerji kaynaklarını en üst seviyelerde kullanmaktadır.

Shanghai Kulesi, Shanghai

Jin Mao Kulesi ve Shanghai Dünya Finans Merkezi'nin bitişiğinde yer alan, Gensler Mimarlık Firması tarafından tasarlanan 632 metre uzunluğundaki Shanghai Kulesi, Çin'in en yüksek binası olma özelliğini taşımaktadır. Siluetin en belirgin simgesi olan kulenin şeffaf, sarmal formu, yeşil topluluk anlayışı için yeni standartları belirleyen son teknoloji sürdürülebilir stratejileri ve kamusal alanları barındırmaktadır. 127 katı bulunan Shanghai Kulesi'nde, A sınıfı ofis alanı, eğlence mekânları, perakende satış, konferans merkezi, lüks bir otel ve kültürel aktivite alanları bulunmaktadır. Ayrıca kule, Çin Yeşil Bina Üç Yıldız derecesi ve ABD Yeşil Bina Konseyi'nden LEED Platinum sertifikası ile ödüllendirilmiştir (URL 3). Şekil 9'da Shanghai Kulesi görselleri yer almaktadır.

Şekil 9. Shanghai Kulesi (Kaynak: <https://www.gensler.com/projects/shanghai-tower>)

580,000 m² alana sahip olan Shanghai Kulesi'nin yapısal yüksekliği 580m'dir (...) Süper yüksekliği, bükülen ve dönen cephesi nedeniyle, rüzgâr yükü, Shanghai Kulesi'nin yapısal tasarımının belirleyici faktörlerinden biridir. Shanghai Bölgesi'nin denize yakınlığı sebebiyle, tayfunların tasarımlar üzerindeki etkisi etraflıca incelenmiştir. Bu incelemeler ile maketler üzerinde birçok test gerçekleştirilmiştir (Zhao, Ding ve Sun, 2011, s.1760). 118. katta bulunan Shanghai Kulesi Gözlem Güvertesi, 546 m. ile dünyanın en yüksek bina noktası olma özelliği taşımaktadır. Kule aynı zamanda 18 m/s hıza sahip dünyanın en hızlı asansörünü barındırmaktadır. Mitsubishi firmasının tasarlamış olduğu asansör ile 1. bodrum katından 546m yüksekliğe 55 saniyede çıkılabilmektedir (URL 4).

Gensler, kulenin üzerine iki cam duvar tasarlamıştır. Bu cam duvarlar arasında konumlandırılan odalar ile bir termostaki ısı yalıtım tabakası gibi sıcak ve soğuk ihtiyacı azaltılmaktadır. Bu çözüm kulenin enerji tüketiminden tasarruf sağlarken doğal çevreye de faydalı olmaktadır. Shanghai Kulesi, yağmur suyunu toplamak ve yeşil bir yaşam sürmek için elde edilen temiz suyun kullanımını sağlamak amacıyla, arıtmadan sonra geri dönmüşürmek için bazı makine ve teknolojiler kullanılmaktadır (URL 5). Bina-daki enerji tasarruflu cihazlar, jeotermal ısı kaynaklarından gazla çalışan kojenerasyona kadar çeşitlilik göstermektedir. Kulenin enerjisinin çoğu

geleneksel üretim sistemleri tarafından sağlanacak olsa da kulenin tepesindeki 270 rüzgâr türbininden oluşan sistem, yılda yaklaşık olarak 350,000 kWh üretmektedir (URL 5). Yatay olarak kurgulanan bu rüzgar türbinleri Şekil 10'da yer almaktadır.

Şekil 10. Kulede bulunan rüzgâr türbinleri (Kaynak: <https://www.architectural-review.com/today/up-the-632m-shanghai-tower-by-gensler-second-tallest-in-the-world>)

Shanghai Kulesi Çin'in ve dünyanın en büyük yeşil binası olarak bilinmektedir. Enerji tasarrufu ve üretimi konusunda önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının bulunduğu bölge bağlamında strüktürel tasarımı üzerine yapılan çalışmalar neticesinde sarmal formun en uygun olduğu kabul edilmiştir. Kule bu form sayesinde rüzgâr enerjisini de verimli bir şekilde kullanmaktadır. Yapının önemli bir diğer özelliği ise tamamen halka açık olmasıdır.

Arcosanti, Masdar Şehri ve Shanghai Kulesi çeşitli sebeplerden dolayı tam anlamıyla Arkoloji konseptini yansıtmamaktadır. Mevcut durumda Arkoloji konseptinin sebeplerini ve sonuçlarını tam anlamıyla yansıtan örnekler yalnızca bilim kurgu türünde yer almaktadır. Bu bağlamda bilim kurgunun bir alt türü olan Cyberpunk, Arkoloji konseptini en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Cyberpunk Türünde Arkoloji Örnekleri

Arkoloji konsepti ütöpic ve gelecekçi yaklaşımı dolayısıyla bilim kurgu yazarları tarafından kısa sürede beğenilmiş ve benimsenmiştir. Cyberpunk türünün çok sayıda eser verdiği 80 ve 90'lı yıllarda Arkoloji konsepti yazarlar tarafından eserlerde kullanılmıştır. 1984 yılında Cyberpunk türünün en önemli eseri sayılan, William Gibson tarafından yazılan 'Ne-

uromancer' romanında Arkolojiler yer almaktadır. 1997 yılında yayınlanan, yazar Peter Hamilton'ın *The Neutronium Alchemist* romanı, 2015 yılında yayınlanan yazar Paolo Bacigalupi'nin *The Water Knife* romanı Arkoloji konseptini içeren diğer bilim kurgu eserlerindedir. Edebi eserlerin yanı sıra sinema filmlerinde devasa Arkolojik yapılar sıklıkla görülmektedir.

Blade Runner

Bir başyapıt olarak anılan, yönetmeni Ridley Scott olan *Blade Runner* (1982) filmi bu türün ilk ve çok ciddi bir örneği olarak görülmektedir. Bilimkurgu yazarı Philip K. Dick'in *Do Androids Dream of Electric Sheep?* adlı hikayesinden uyarlanan film, 2019 yılının Los Angeles'ında geçmektedir. Başroldeki Deckard karakteri, yüksek yapay zekâ sahibi replicant olarak adlandırılan kopyaları öldürmekle görevli bir polis memurudur. Replicantların yaşama isteği, onları insanlardan ayıran özellikleri aramaları, bir varoluş sorgulamasına yönelmektedir. Filmde kasvetli, karanlık bir şehir görünümü mevcuttur. Arkolojik yapılarda, kaos ve otoritenin hâkim olduğu bir gelecek tasviri yapılmaktadır.

Şekil 11. Tyrell Şirketi Genel Merkez Binası Gece Görüntüsü. (Kaynak: Deeley, M., Fancher, H., Scott, R. 1982. *Blade Runner*, (Bilimkurgu, Cyberpunk) ABD: Warner Bros.)

Şekil 11'de yer alan görseller filmin açılış sahneleridir. Şehir görüntüsü uzak çekimden yakın çekime doğru giderek merkez yapıya yakınlaşmaktadır. Yapı, senaryoda yer alan Tyrell Şirketinin merkez binasıdır (gösteren). Ölçüleri net olarak bilinmemesine rağmen yedi yüz kat yüksekliğinde olduğu bilinmektedir. En yüksek noktasının iki bin metreden yüksek olduğu söylenebilir. Çevresinde yer alan gökdelen yapılar oldukça küçük gözükmektedir (gösterilen). Yapı piramitleri andıran, taban yüzeyi

geniş ve yükseldikçe alanı küçülen bir geometri ile inşa edilmiştir (gösterge). Piramit ve Aztek tapınaklarına benzeyen yapısı ile geçmişe atıflarda bulunan bu yapı (gösterge) şirketin genel merkezi olarak kullanılmaktadır. Şirket, yüksek teknoloji ile insandan daha insan olarak adlandırılan yapay zekâ sahibi replikantları üretmektedir.

Şekil 12. Tyrell Şirketi Genel Merkez Binası. (Kaynak: Deeley, M., Fancher, H., Scott, R. 1982. Blade Runner, (Bilimkurgu, Cyberpunk) ABD: Warner Bros.)

Şirket sahibi bu yapının penthouse olarak adlandırılan en üst katında yaşamaktadır (Şekil 12). Yapı biçimi gereği tarihe atıfta bulunurken, sahibi Tyrell'in kendini kral ve hatta Tanrı gibi gördüğünün de bir ispatı niteliğini taşımaktadır (gösterge). Yapı içerisinde şirket sahibi Tyrell'in konutu, laboratuvarı, replikantların üretildiği fabrikalar, toplantı salonları, çalışanların mekânları gibi çok sayıda işlev barındıran bölümler bulunmaktadır.

Şekil 13. Tyrell Şirketi Genel Merkez Binası Maketi (Kaynak: <https://www.archdaily.com/611110/a-new-behind-the-scenes-look-at-the-blade-runner-model-shop>)

1982 yılında yayınlanan filmde şehir sahneleri maketler yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Sinema teknolojisinin günümüzden geride olması sebebiyle büyük yapıları bulunan şehir, maketler yardımıyla beyaz perdeye taşınmıştır. Belirli ölçeklerde uygulanan maketler, yönetmenin ve yapımın büyük başarısı ile filmde oldukça gerçekçi bir şekilde yansıtılmaktadır (Şekil 13). Bilgisayar efektlerinin yetersiz olması sebebiyle film için büyük önem taşıyan atmosfer bu maketler yardımıyla izleyiciye aktarılmaktadır.

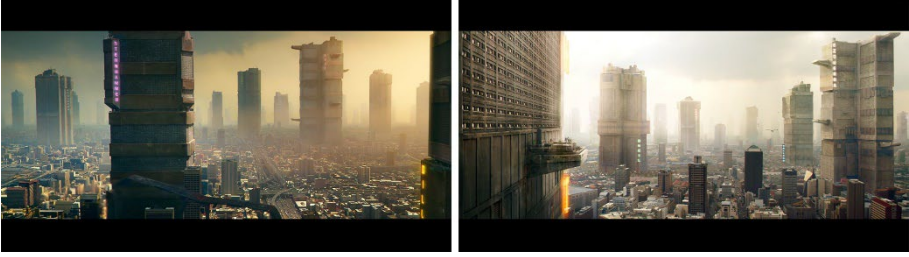

Şekil 14. Los Angeles Polis Departmanı Binası (Kaynak: Deeley, M., Fancher, H., Scott, R. 1982. Blade Runner, (Bilimkurgu, Cyberpunk) ABD: Warner Bros.)

Los Angeles Polis Departmanının merkez binalarından biri olan yapı dairesel formda bir gökdelen olarak görülmektedir (gösteren) (Şekil 14). Çatısı, uçan araçların park alanlarının bulunduğu yedigen biçiminde olduğu ve toplamda 28 araç kapasiteli otopark bulunduğu görülmektedir (gösterilen). Yapı, çevresindeki gökdelenler ile benzer yüksekliktedir. Bu bağlamda her yapının Arkoloji konsepti ile inşa edilmediği görülmektedir (gösterge). İçerisinde ofisler, kodesler, polisler için mekânlar bulunmaktadır.

Dredd

Yönetmeni Pete Travis olan 2012 yapımı *Dredd* filmi, 1995 yapımı *Judge Dredd* filminin devamı niteliğindedir. Film geleceğin Amerika'sında, şehirlerin yok olduğu ve insanların mega şehirlerde yaşamak zorunda kaldığı, Mega City One adlı şehirde geçmektedir. Suç oranlarının en üst seviyeye ulaştığı, kaosun ve şiddetin hâkim olduğu bu dünyada *Yargıç* olarak adlandırılan özel bir ekip bulunmaktadır. Yargıçlar hem polis hem jüri hem de cellattırlar. Ana karakter Dredd'e, en ünlü ve en yetenekli cellat olarak bir görev verilmektedir. Silah arkadaşı ile 200 katlı bir yapıda suç çeteleri ile baş başa kalırlar ve bu görevden başarıyla çıkmaya çalışmaktadırlar. Filmin büyük bir kısmı bu devasa Arkolojik yapıda geçmektedir.

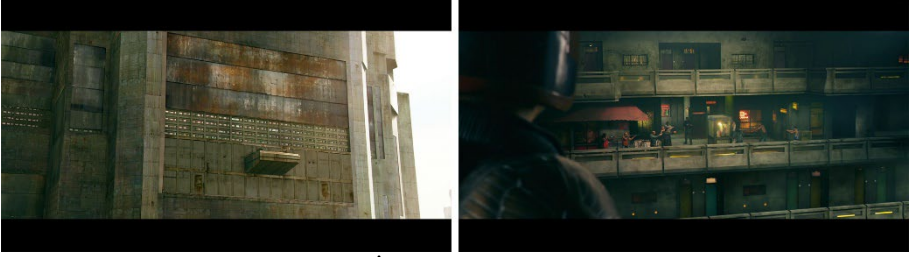
Şekil 15. Mega City One Şehir Görünümü (Kaynak: Macdonald, A., Garland, A., Travis, P. 2012. Dredd, (Bilimkurgu, Cyberpunk) İngiltere: Enterteinment Film Distributors.)

Şekil 15'te Mega City One adlı şehirde devasa boyutlarda dikey mimari örnekleri yer almaktadır (gösteren). Şehrin eski hali deforme olmadan bu yapıların belirli aralıklarla inşa edildiği görülmektedir (gösterilen). Şehirde yer alan günümüz gökdelenlerinin yanında bu Arkolojik yapıların büyüklüğü net bir şekilde anlaşılmaktadır (gösterge).

Şekil 16. Dredd Filmindeki Peach Trees Bina Planı ve Cephesi (Kaynak: Macdonald, A., Garland, A., Travis, P. 2012. Dredd, (Bilimkurgu, Cyberpunk) İngiltere: Enterteinment Film Distributors.)

Şekil 16'da filmin büyük bir kısmının işlendiği Peach Trees isimli Arkolojik yapı ve krokisi yer almaktadır (gösteren). Yapı, Romanesk Mimari plan özelliklerini taşımakta, merkezinde yer alan kare planın, kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinde genişletilmesi ile oluşan Yunan Haçı plan tipine benzemektedir (gösterilen). Merkezdeki galeri boşluğunun başlı başına günümüz yapılarıyla benzer yüzey alanına sahip olduğu görülmektedir. Yapının plan tipinin Romanesk stiline benzerlik göstermesine karşın kabuğunun daha çok Brütalizm stilini yansıttığı görülmektedir. Plan tipi tarihe atıfta bulunurken yapının cephe tasarımının 20.yy. mimari stillerinde tasarlanması farklı üslupların beraber kullanıldığını göstermektedir (gösterge).

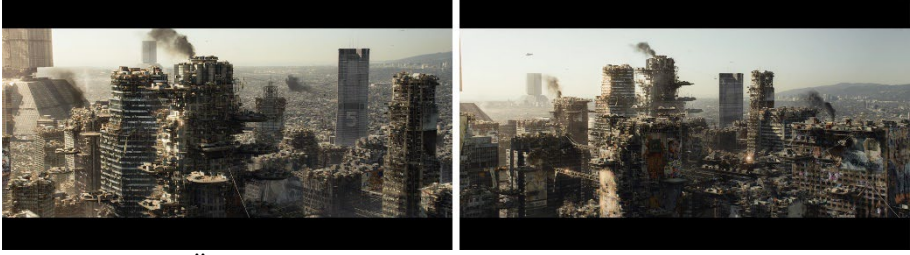
Şekil 17. Yapının Dış Cephesi ve İç Mekân Katları (Kaynak: Macdonald, A., Garland, A., Travis, P. 2012. *Dredd*, (Bilimkurgu, Cyberpunk) İngiltere: Entertainment Film Distributors.)

Şekil 17’de Peach Trees binasında cephede, tüm bina boyunca tekrar eden pencereler, güvenlik ve tecrit altında binayı giriş çıkışlara da kapatmak için metal panellerin yer aldığı görülmektedir. Brüt beton plakaların ve çelik panellerin kullanımı ve aynı zamanda süslemelerin yer almadığı sade tasarım Brütalizm’i yansıtmaktadır (gösterilen). Yapı 200 kattan oluşurken kat yüksekliğinin yaklaşık olarak 3,5m olduğu ve yapının yüksekliğinin 800m veya 800m’den daha yüksek olduğu düşünülmektedir (gösterge). Yapıda, perakende satış mağazaları, sağlık merkezleri, çeşitli stantlar ve restoranlar, konutlar, kontrol merkezleri ve mekanik odalar bulunmaktadır.

Elysium

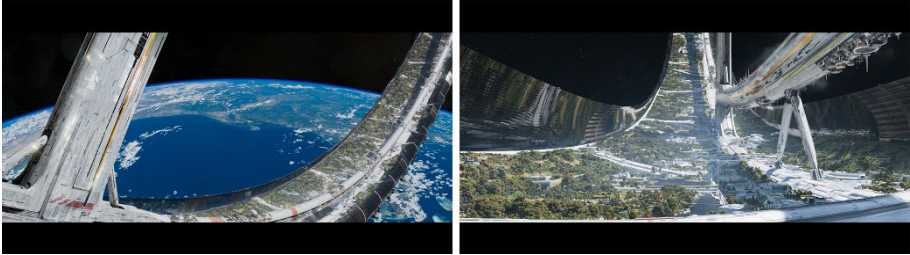
Neil Blomkamp’ın yönetmenliğini ve senaristliğini üstlendiği 2013 yapımı *Elysium* filmi Cyberpunk türünü ve gerçekçi-bilim kurgu temalarını yansıtmaktadır. Film 2154 yılında dünyada ve dünyanın yörüngesindeki bir habitatta geçmektedir. Dünya üzerindeki salgın hastalıklar, yoksulluk ve sefalet hat safhaya ulaşmış durumdadır. Üst tabaka olarak gösterilen zengin kesimler yıllar önce dünyadan ayrılmış ve yörüngede bir habitat kurmuşlardır. Elysium adını verdikleri bu habitatta sağlık, refah, zenginlik ve yüksek teknoloji vurgusu yapılmaktadır. Dünyada ise bu duruma zıt bir şekilde yaşam koşullarının olduğu görülmektedir. Yoksul ve çaresiz dünya halkı her türlü hastalıkla mücadele etmekte, yiyecek ve su sıkıntısı çekmektedir. Dünya halkının Elysium’a gitmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Elysium’da bulunan sağlık teknolojisi dakikalar içerisinde hastalığı belirleyip kesin tedavi imkânı sunmaktadır. Max isimli ana karakterin Elysium’a gitmek zorunda kaldığı bir hikâyenin anlatıldığı filmde

dünyanın distopik geleceğinin yanı sıra geleceğin teknolojik gelişmelerine dair öngörülerde bulunmaktadır.

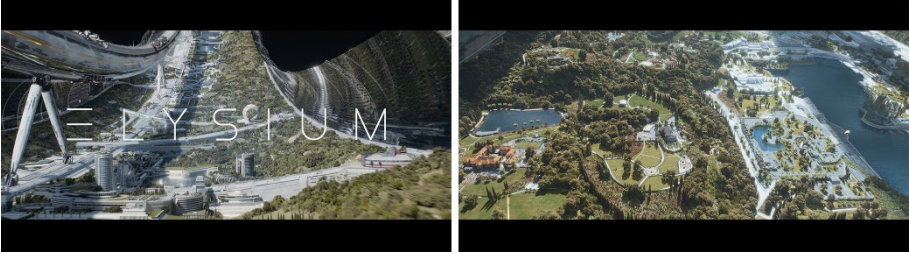
Şekil 18. Dünya Üzerindeki Şehir Görünümü (Kaynak: Kinberg, S., Blomkamp, N., 2013. Elysium (Bilimkurgu, Cyberpunk). ABD: Sony Pictures Entertainment)

Şekil 18’de dünyanın son hali görülmektedir (gösteren). Yıkık, harabe, çürümüş yapılar insanların yaşamak zorunda kaldığı konutlar olarak yer almaktadır (gösterilen). Piramitlere benzeyen yapıların belirli bir yükseklikte dikey mimariyle birleştirildiği görülmektedir. Bu yapılar filmde çok fazla gösterilmese de Arkolojik yapı özellikleri göstermektedirler (gösterge).

Şekil 19. Elysium Habitadı (Kaynak: Kinberg, S., Blomkamp, N., 2013. Elysium (Bilimkurgu, Cyberpunk). ABD: Sony Pictures Entertainment)

Şekil 19’da, dünyanın yörüngesinde yer alan bu habitat küçük bir dünya gibi işlevlendirilmektedir (gösteren). Sistem olarak Arkoloji tanımına oldukça uymakta ve devasa bir yapı niteliği göstermektedir. Elysium’da gıda, enerji ve her çeşit üretim dünyadan bağımsız olarak gerçekleştirilmektedir. Konutlar, mağazalar, restoranlar, ofisler ve insan ihtiyacı için gereken her türlü yapı bu habitatta yer almaktadır (gösterilen).

Şekil 20. Elysium Habitati (Kaynak: Kinberg, S., Blomkamp, N., 2013. Elysium (Bilimkurgu, Cyberpunk). ABD: Sony Pictures Entertainment)

Şekil 20’de görüldüğü üzere Elysium’da yapay göller, ormanlar ve yeşil alanlar oldukça fazladır. Fütüristik anlayışla inşa edilen yapıların içerisinde ve çevresinde de yeşil alana verilen önemin yüksek olduğu görülmektedir (gösterge). Dünyadan kaçan zenginlerin dünyada artık bulunmayan güzellikleri Elysium’da inşa ettiklerine ve temiz bir yaşam alanı oluşturduklarına dikkat çekilmektedir.

Bulgular

Soleri mimarlık ile ekoloji, tarım, biyoloji ve sanat gibi konularda disiplinler arası çalışma ortamı yaratan bütünleyici bir düşünceye sahiptir. Kentleşmenin yayılması ile doğaya verilen zararın da doğru orantılı bir şekilde artması bu konseptin ortaya çıkmasındaki en büyük etkidir. Arkolojiler devasa dikey mimari örnekleridir ve bu yapılar kendi enerjilerini tamamen kendileri üretir. Ancak Arkolojik yapıların bağımsızlık düzeyi yalnızca enerji üretimi konusunda değil, aynı zamanda tarım, gıda, su ve diğer üretimlerde. Atık yönetimi, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kullanımı ile üretim ve tüketimde de azaltmalara gidilmesi gerektiğini düşünen bu konsept, yapılarda üretimden ulaşıma kadar her alanda mümkün olduğunca yenilenebilir enerji kullanımına yer vermektedir.

Soleri’nin Arkoloji konseptini duyurduğu 1969 yılında kentlerde yaşayan nüfusun tüm nüfusa oranı %36, 2021 yılında bu oran ise %57’dir (URL 6). 70’li yıllarda kentleşmelerin hızla ve fazlaca yayıldığı düşünülmekte ve bu soruna engel olmak amacıyla devasa yüksekliklerde ve çapta yapılar bu konseptin temelini oluşturmaktadır. Arkolojik yapılar içerisinde yaşayan nüfus olabildiğince fazla tutulmaktadır. Bunun sebebi mümkün olduğunca fazla nüfusu tek bir yapıya sığdırmak, üretimi ve canlılığı arttırmaktır.

İlk Örnek Arcosanti

Arcosanti şehri Amerika'nın Arizona eyaletinde bulunan ve mimar Soleri'nin uygulamaya geçirdiği ilk Arkoloji örneğidir. Arcosanti'nin amacı kentsel yaşam koşullarını iyileştirmek ve çevreye verilen zararı en aza indirmektir. Arcosanti konum olarak çölde ve yarı kurak bir arazide olmasından dolayı zorluklar barındırırken araziye verimli bir şekilde kullanılarak doğal çevre üzerinde de olumlu etkiler yaratmayı hedeflemektedir. Arcosanti, içinde yaşayan topluluk için ihtiyaç olacak tüm özel ve kamusal mekânları barındırmaktadır. Soleri'nin çizimlerinde yarım ve çeyrek kubbeli kabuk tasarımları yer almaktadır. Bu devasa kabuk için çelik ve betonarme destekler bulunmakta ve yapı mekanik bir makinayı andırmaktadır. İnşaatına başlandığından günümüze kadar olan süreçte inşaat teknolojisinin gelişimine rağmen bu büyüklükte yapıların strüktürel olarak inşa edilmesi konusunda çözümler yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple Arcosanti'nin küçük bir bölümü inşa edilebilmiş ve aktif olarak insanların yaşadığı bir eko-köy halini almıştır. Arcosanti'nin sürdürülebilir bir amaçla tasarlandığı, kendi enerjisini üretmeyi hedeflediği görülmektedir. Ancak inşa edilen kısımdaki enerji üretiminin yaklaşık olarak %40-45 civarlarında olduğu düşünülmektedir. Kendi içerisinde yer alan sebze bahçeleri ile günlük ihtiyaçların bir bölümü karşılanmaktadır. İnşa edilen kısmında geri dönüşüm yapılan bir yapıya rastlanmamaktadır. Proje olarak dikey mimari özelliğine sahip olsa da strüktürel ve maddi sorunlar sebebiyle dikey mimari özelliği taşımamaktadır. Hem proje de hem de şu anki halinde mekân çeşitliliği olan Arcosanti'de birçok atölye, konut, ofis, amfi tiyatro gibi çeşitli mekânlar yer almaktadır. Enerji ve gıda üretiminde %100 olmasa da bir miktar bağımsızlığa sahiptir. Arcosanti konsept proje olarak gerçek bir Arkoloji örneği olmasına rağmen inşa edilen bölümleri tam anlamıyla Arkoloji konseptiyle uyuşmamaktadır.

Masdar Şehri

Masdar şehri Abu Dhabi Emirliği'nde yer almakta ve hükümet tarafından BAE ekonomisini geliştirmek, petrol ve gaz bağımlılığından uzaklaştırmak ve sürdürülebilir enerji kullanımını arttırmak amacıyla kurulmuştur. Şehir kendini tanımlarken; daha yeşil, daha sürdürülebilir kentsel yaşamı oluşturmak ve bu alanda yeniliklere öncülük edecek bir araştırma ve geliştirme merkezi olduğundan bahsetmektedir. Masdar şehri karbon sıfır bir laboratuvar olarak görülmekte ve WWF One Planet Living tarafından

belirlenen 10 sürdürülebilirlik hedefinin tümüne ulaşmayı amaçlamaktadır. Şehir içinde fosil yakıtlı araçların kullanımı yasaklandığı ve elektrikli araçların kullanıldığı görülmektedir. Atıkların gübre ve peyzaj alanlarında kullanımı ile geri dönüşüm hedefleri gerçekleştirilmektedir. Güneş enerji panelleri, rüzgâr kulesi ve yeşil binalar ile yenilenebilir enerji kullanımını en üst düzeye taşımaktadır. Şehir tüm enerjisini kendi üretmekte ve artan enerjiyi de Abu Dhabi'ye göndermektedir. Masdar, Arkoloji kelimesinin iki kökünden biri olan ekoloji için doğru bir örnek oluşturmaktadır. Ancak mimari kelimesi için Arkoloji konseptine uyum sağlamamaktadır. Arkolojik bir yapı olabilmesi için tüm mekânların tek bir devasa yapı içerisinde yer alması gerekmektedir. Masdar, alan olarak Arcosanti Şehrinin neredeyse 6 katı büyüklüğündedir. Bu geniş alana yayılan yapılar sebebiyle tam olarak Arkolojik bir yapı özelliği taşımamaktadır. Şehrin geniş alana sahip olması beraberinde mekân çeşitliliğini de getirmektedir. Tüm özel ve kamu mekânlarını barındıran şehirde laboratuvarlar ve ARGE merkezleri de yer almaktadır. Masdar şehri inşa amacıyla birlikte üretim konusunda bağımsız iken bulunduğu bölgedeki yönetimlerden bağımsız değildir. Arkoloji konseptiyle benzeşim gösteren bir diğer özelliği ise çok fazla nüfusa ev sahipliği yapmasıdır.

Shanghai Kulesi

Shanghai Kulesi 632 metre uzunluğu ile Çin'in ve Asya'nın en yüksek binası olarak Shanghai'da bulunmaktadır. Kule sürdürülebilirlik alanında ABD Yeşil Bina Konseyi'nden Platinium sertifika ve Çin Yeşil Bina Üç Yıldız derecesine sahiptir. Gensler firması tarafından tasarlanan yapının ka- buğunda iki cam duvar yer almaktadır. Cam duvarlar arasında konumlandırılan odalar ile ısı yalıtım tabakası oluşturularak sıcak ve soğuk ihtiyacı azaltılmaktadır. Bu şekilde kulenin enerji tüketimi azaltılırken doğal çevreye de fayda sağlanmaktadır. Kulede yağmur suyunu toplayan ve arıtılmasını sağlayan geri dönüşüm sistemleri yer almaktadır. Yapının tepesinde 270 adet yatay rüzgâr türbinü bulunmakta ve bu sistem yılda yaklaşık olarak 350,000 kWh enerji üretmektedir. Arkoloji konseptine uygun olarak yapının dikey mimari özelliği ve bulunduğu bölgeden dolayı sarmal formu dikkat çekmektedir. Tümüyle halka açık olan kulede ofis mekânları, eğlence mekânları, mağazalar, otel ve kültürel aktivite mekânları bulunmaktadır. Enerji üretimi konusunda bağımsız olan bu yapı, Arkolojik olarak gıda veya diğer üretim çeşitliliğine sahip değildir.

Yapı içerisinde otel haricinde konaklama imkânı ve konutlar bulunmamaktadır. Ancak halka açık olması sebebi ile gün içinde çok sayıda ziyaretçiyi ağırlayabilmektedir. İncelenen diğer örnekler arasında inşa edilmiş, Arkoloji konseptine en uygun yapının Shanghai kulesi olduğu söylenebilir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, geri dönüşüm uygulamaları, sürdürülebilirliği ilk sırada tutan, dikey mimari özelliği barındıran, çok çeşitli mekân bulunduran, çok sayıda insanı ağırlayabilen bu yapı yalnızca tam anlamıyla bağımsız üretim ve yönetime sahip değildir. Bu sebeple tümüyle Arkoloji konseptine uymamaktadır.

Blade Runner Filmi

Film, tek bir yeşil alanın bulunmadığı, sıkışık ve karışık, düzensizlik içindeki kentleşmenin boyutlarını izleyiciye yansıtan açılış sahnesiyle başlamaktadır. Dev gaz bacalarından çıkan alevlerin, uçan araçların görünmesinin ardından kamera açısı yaklaşarak bu şehir içerisindeki devasa büyüklükteki Tyrell Şirketi'nin merkez binasına dikkat çekilmektedir. Yapının Aztek tapınaklarına benzer bir formda, betonarme ve çelik sistemler ile inşa edildiği görülmektedir. Yapının yüksekliği ve alanı tam olarak bilinmese de yedi yüz kat olduğu bilinmekte ve yaklaşık olarak iki bin metreden yüksek olduğu düşünülmektedir. Filmde bu yapının sürdürülebilir olduğuna dair bir veri yer almamaktadır. Aynı zamanda geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kaynaklarının yapı içerisinde ve yapının gereksinimleri için kullanıldığına rastlanmamaktadır. Bu sebepler ile Tyrell Şirketi'nin merkez binası tam anlamıyla Arkolojik özellikleri barındırmamaktadır. Ancak yönetmen Ridley Scott'ın kararları ve *Blade Runner* filmi'nin senaryosu gereği 2019 yılında geçen dünyada sürdürülebilirlik, yeşil çevre ve yenilenebilir enerji gibi kavramlar yersiz ve uyumsuz olacağından bu unsurlara yer verilmediği düşünülmektedir. *Blade Runner* gelecek tasvirleri yaparken, teknolojinin, kentleşmenin ve artan nüfusun beraberinde getirdiği olumsuzlukları ele alır ve bunu şehir görünümünde kurarak, verimsiz ve beton yığınları ile tasvir eder. Tüm bunlara rağmen Arkoloji fikri Cyberpunk türü için önemli bir veri olarak düşünülmekte ve ekoloji kelimesinin kullanılmadığı, yalnızca işlevsel ve yapısal özelliklerin kullanıldığı görülmektedir. Tyrell Şirketi'nin merkez binası olan bu yapıda çok çeşitli mekânın yer aldığı ve şirket sahibinin yapının en üst katında penthouse adı verilen mekânda yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Arkoloji'nin yalnızca yapısal, çevresel sorunlar ve kentleşmenin

önüne geçmek amacıyla değil, aynı zamanda bir güç gösterisi sergilemek amacıyla da var olduğu görülmektedir. Tyrell Şirketi'nin gücü inanılmaz boyutlardadır ve bu yapının üretim açısından olmasa da yönetim açısından bağımsız olduğu söylenebilir. Hükümet ve yerel yönetimler ile karşı karşıya gelmekten çekinmeyen bir şirketin merkez binasının şehirdeki en büyük yapı olduğu göz önüne alındığında bağımsız ve oldukça güçlü olduğu düşünülmektedir. Arkoloji konseptinin bir diğer önemli özelliği olan çok nüfuslu yapı özelliğini taşıdığı rahatlıkla gözlemlenmektedir. Yapı on binlerce insanı aynı anda ağırlayacak bir büyüklüktedir. Filmde göze çarpan bir diğer yapı ise Los Angeles Polis Departmanı binasıdır. Bu yapı yedigen geometriye sahip dairesel bir formda inşa edilmiştir. Bu yapının büyüklüğü günümüz yapılarıyla benzerlik gösterdiğinden Arkolojik özellikleri barındırdığı söylenemez. Ancak form olarak fütüristik bir anlayışla tasarlandığı ve gelecekçi bir yaklaşım izlendiği söylenebilir.

Dreed Filmi

Filmin büyük bir bölümünün geçtiği Peach Trees isimli Arkolojik yapı bulunduğu bölgede tek değildir. Çok sayıdaki bu devasa yapılar ("blok" olarak da adlandırılmaktadır) şehirde belirli aralıklarla inşa edilmiş durumdadır. Filmin bir sahnesinde ana karakter Dreed ve "çaylak" dediği iş arkadaşının arasında geçen bir diyalogda Peach Trees binasında 75.000 kayıtlı vatandaşın bulunduğu ve bu insanları %96 oranla işsizlerin oluşturduğundan bahsetmektedirler. Yapı 200 kattan oluşmakta ve yaklaşık olarak 3,5m kat yüksekliği ile 800 metreden yüksek olduğu düşünülmektedir. Plan yapısı Romanesk Mimari özelliklerini taşımakta ve merkezde yer alan kare plandan dört yöne genişleyen Yunan Haçı plan tipine benzerdir. Yapının kabuğunun Brütalist bir anlayışla tasarlandığı görülmektedir. Cephe boyunca tekrar eden pencereler, brüt beton ve metal kullanımı göze çarpmaktadır. Şehirde yer alan Arkolojik yapıların Fütürizmde kullanılan formlara karşı çıkarak, sade, brüt ve yalın hatlar ile inşa edildiği sonucuna varılmaktadır. Filmde Peach Trees'in kendi kendine yeten (self contained) bir yapı olduğundan bahsedilmektedir. Ancak sürdürülebilirlik, geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji kullanımının olduğu görülmemektedir. Bu özellikleri taşımamasına rağmen *Blade Runner* filminde olduğu gibi yapı diğer Arkolojik özellikleri iyi bir şekilde yansıtmaktadır. 800 metreden yüksek olduğu düşünülen Peach Trees dikey mimari anlayışıyla inşa edilmiş ve geniş bir yüzey alanına sahiptir. 200 katı

bulunan yapıda perakende satış mağazaları, sağlık merkezleri, stantlar ve restoranlar, konutlar, kontrol merkezleri ve mekanik odalar gibi çok sayıda farklı işlevlerde mekânlar bulunmaktadır. Üretim konusunda bir veri elde edilemese de yönetim açısından dolaylı bir şekilde bağımsız olduğu görülmektedir. Filmde binanın kontrol sistemleri bina içerisinde yer alırken, bu sistemler binada yaşayanlar tarafından ele geçirilip kontrol edilmektedir. Savaş protokolünün devreye sokulmasıyla bina tamamen dışarıya kapalı hale gelir ve içeriden açılmadığı sürece tüm cephesi metal paneller ile kapatılır. Yapıda 75.000 nüfusun olduğu bilinmektedir ve bu nüfus Arkolojik bir yapı özelliği taşımak için düşünüleninden fazla düzeydedir. Yapının enerji üretimi, gıda üretimi ve yenilenebilir enerji kullanımı konusunda bilgi verilmemesine rağmen kendi kendine yeten bir yapı olarak betimlenme sebebinin yaşayış şekilleri ve içerdiği mekânlar olduğu düşünülmektedir. İçinde yaşayan nüfusun bina dışına çıkmadan tüm işlerini halledebileceği bir yapı olduğu görülmektedir.

Elysium Filmi

Elysium filminin çalışmaya konu olmasının temel sebebi, Arkoloji konseptinin tamamen farklı bir temele dayandırılarak işlenmesidir. Arkoloji konseptinin temel düşüncesi; dünya üzerinde yayılan ve yatay şekilde genişleyen şehirleşmeleri azaltmak, sürdürülebilir ve doğal çevreyi korumayı amaçlayan bir mimari anlayışla dünyayı daha yaşanabilir hale getirmek ve dünyadaki güzelliklerin ve kaynakların korunmasıdır. Ancak *Elysium* filminde dünyada inşa edilmiş Arkolojik yapıların yetersiz olduğu, tamamen kuraklığın yer aldığı, verimsiz toprakların, harabe şehirlerin, hastalıkların ve yoksulluğun hâkim olduğu görülmektedir. Bu konsept ve anlayış için geç kalındığı ve dünyanın hali hazırda kurtarılacak bir bölgesinin kalmadığı vurgulanmaktadır. Bu sebeple zengin ve üst tabaka insanların yaşayabileceği başka bir yerleşim yerine ihtiyaçları ortaya çıkmakta ve çözümü dünyanın yörüngesinde inşa edilen bir habitatta bulmaktadırlar. *Elysium* habitatu tamamen sürdürülebilir özellikler barındırmaktadır. Kendi uzay sisteminin yanı sıra içerisindeki şehirleşmenin ve özellikle yeşil binalar ile doğaya yapılan vurgular sürdürülebilirliğe verilen önemin en büyük göstergesidir. Filmde net bir şekilde geri dönüşüm vurgusu yapılmasa da içilebilir su kaynakları ve üretim alanlarında geri dönüşümün kullanıldığı düşünülmektedir. Habitatın etrafında güneş panellerine benzer sistemlerin bulunduğu ve böyle bir yapıda yenilenebilir enerjinin kullanıldığı varsayılmaktadır. Arkolojik bir yapı olabilmesi için dikey mimari düzeninde olması ve zeminde kapladığı toplam

alanı minimuma indirme düşüncesi bulunmaktadır. Elysium uzay boşluğunda bulunduğu için dairesel bir uzay istasyonu biçimindedir. Bu habitatta yaşayan insanların hastalıkları dakikalar içerisinde tedavi edilerek insanların yaşam sürelerinin çok uzadığı görülmektedir. Elysium’da her ihtiyaç için kamusal ve özel mekânlar bulunmaktadır. Dünyadan bağımsız ve sadece Elysium içinde yaşayan insanların düşünüldüğü bu habitat hem yönetim hem de üretim açısından tamamen bağımsızdır. Bu bağımsızlık öyle bir noktadadır ki dünyadaki insanların ölümle iç içe olmalarına dahi müdahale etmemektedirler. İnsanların yaşam sürelerinin uzaması ile nüfusun fazla olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Arkoloji konsepti ile çok nüfuslu devasa dikey mimarinin dünyanın geleceği açısından önemi vurgulanmaktadır. Bu yapıların inşası ile doğal çevrenin korunması amaçlanmaktadır. Her bir Arkolojik yapının tam bağımsızlığı ile insanları yaşadığı çevrede tutma düşüncesi bu konseptin toplumsal arka planı olarak görülmektedir. Cyberpunk türü ise Arkoloji konseptinin gelecekte distopik bir boyuta ulaşacağını tasvirini yapmaktadır. Bu konseptin insanları ayrıştıracağı, yalnızlaştıracağı ve böylelikle suça yönlendireceği vurgusu yapılmaktadır.

İncelenen gerçek örneklerin tümünde modern üslupların yer aldığı görülmektedir. Arcosanti Şehri’nde kubbelerin kullanımı yer alırken, Masdar Şehri’nde daha çok dörtgen formlar, dik açılar ve cephelerde açıklıklar yer almaktadır. Shanghai Kulesi’nin ise bulunduğu bölgede rüzgâr yükünün fazla olması cephede sarmal bir form kullanmayı zorunlu bırakmaktadır. Arcosanti’nin ilk Arkoloji konsepti ile mimarının Soleri olması onu önemli bir örnek yaparken, tamamlanmamış haliyle bu yapı Arkoloji konseptini tam anlamıyla yansıtamamaktadır. Masdar Şehri’ni Arkoloji konseptinden uzaklaştıran ise çok geniş bir alanda yerleşim yerlerinin inşa edilmesidir. Dikey mimari anlayışı bulunmayan Masdar, enerji üretiminde bağımsız olsa da inşa amacı sebebiyle bağımlı bir yerleşim alanıdır. Shanghai Kulesi diğer örneklerle kıyasla yapısal olarak Arkoloji konseptiyle en çok bağdaşan yapıdır. Gıda ve ürün üretimi bulunmayan Shanghai Kulesi bağımsızlık ilkesini de karşılamamaktadır. Bunun yanı sıra kulede konutların bulunmaması da Arkolojinin çok nüfuslu yaşam alanı oluşturma düşüncesini karşılamamaktadır.

Film örneklerinde *Blade Runner*'da incelenen Tyrell Şirketi merkez binası yapısal olarak bir Arkolojidir. Brütalist ve eklettik bir anlayışla inşa edilmiş ancak Arkolojinin "ekoloji" kısmını karşılamamaktadır. Bu sebeple görsel ve yapısal olarak çok iyi bir örnek olsa da işlev bakımından tam anlamıyla Arkoloji değildir. Aynı şekilde *Dredd* filmindeki Peach Trees yapısı "ekoloji" kavramını bünyesinde barındırmasa da yapısal ve görsel açıdan tam bir Arkolojidir. Şehrin içerisinde belirli aralıklarla inşa edilmiş devasa dikey mimari düzeni, mekân çeşitliliği ve 75.000 nüfus ile iyi bir örnek oluşturmaktadır. *Elysium* filmindeki habitat ise farklı bir bakış açısıyla Arkoloji konseptini ele alırken diğer örnekler arasında en çok bağdaşan yapı olma özelliği göstermektedir. Dikey mimari anlayışı bulunmasa da uzayda yer alması sebebiyle bu özelliği barındırma zorunluluğu yoktur. Bu sebeple Tablo1'de negatif olarak yer alsa da uzayda bulunması onu istisna yapmaktadır. *Elysium*'un tüm özellikleri Arkoloji konseptini karşılarken temel düşüncenin uyuşmadığı görülmektedir. Arkoloji dünya üzerindeki yaşamı iyileştirmek, kentleşmeyi azaltmak, doğal çevreyi korumak ve büyütme hedefi güderken, *Elysium* bu hedeflerden kaçmış ve dünyanın çürümesine izin vermiştir.

Tablo 1. Örneklerin Arkolojik Özellikleri

Arkolojik Özellikler	Gerçek Örnekler			Film Örnekleri		
	Arcosanti	Masdar City	Shanghai Kulesi	Blade Runner	Dredd	Elysium
Sürdürülebilir	+	+	+	-	-	+
Geri Dönüşüm İçeren	+	+	+	-	-	+
Yenilenebilir Enerji Kullanan	+	+	+	-	-	+
Dikey Mimari Düzeni	-	-	+	+	+	-
Mekân Çeşitliliği	+	+	+	+	+	+
Bağımsız Yönetim/Üretim	+	-	-	+	+	+
Çok Nüfuslu	+	+	+	+	+	+
Mimari Üslup	Modern	Modern, Fütüristik	Modern, Fütüristik	Brütalist, Eklettik	Brütalist	Fütüristik

Çalışmada irdelenen gerçek Arkoloji örnekleri tam anlamıyla bu konsepti yansıtmamaktadır. İlk örnek Arcosanti'de projenin küçük bir bölümünün tamamlanması sebebiyle gerçek bir Arkoloji olduğu söylenemez. Masdar Şehri'nin ise inşa amacı, şehrin sınırlarının çok geniş olması ve yapısal özellikleri gibi konular sebebiyle konsepti karşılamadığı söylenebilir. Shanghai Kulesi ise diğer iki örneğe kıyasla görünürde daha çok Arkolojik yapı özellikleri taşımaktadır. Ancak kulenin kullanım amacı, bağımsız olmaması ve içerisinde sürekli yaşanan konutların bulunmaması sebebiyle konsepti karşılamamaktadır. Tüm bu nedenlerin yanı sıra Soleri'nin tasarladığı Arkoloji konseptlerinin uygulanamamasına, inşaat teknolojisinin yetersiz olması, çok maliyetli projeler olması, çok nüfuslu bağımsız bir yapının yaratacağı sonuçların neler olacağıın belli olmaması ve bu denli devasa yapıların şehir silüetlerini bozacağı düşüncesi gibi konular sebep olmaktadır. Ayrıca dünya üzerindeki tarihi yapıların da risk altında kalacağı düşünülmemekte ve bu da Arkoloji'nin olumsuz özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda dünya üzerinde bu projelerin yapılamaması günümüz için olağan karşılanmaktadır.

Çalışmanın ana konusu olan Cyberpunk türünde Arkoloji konseptinin nasıl işlendiğine dair incelenen filmlerde ise bazı eksiklikler ile konseptin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Arkoloji konseptinde özellikle heybetli, devasa ve heykelsi yapıların kullanılması, onu bilim kurgu ve Cyberpunk türleri için değerli kılmaktadır. *Blade Runner* filminde incelenen Tyrell şirketinin merkez binası birçok özelliği bakımından konseptle uyum gösterse de senaryo gereği dünyanın çürümüş olması, güneş ve yenilenebilir enerji kaynaklarından alınan verimlerin çok büyük oranlarda düşmesi gibi sebepler Arkoloji'nin ekoloji tanımına uymamaktadır. *Dredd* filminde incelenen Peach Trees yapısı, film içerisinde kendi kendine yeten bir yapı olarak tanımlansa da ekolojik özellikleri barındırmamaktadır. Son örnek olan *Elysium* ise Arkoloji konseptini farklı bir biçimde ele almakta ve dünya üzerinde uygulanmadığı için genel olarak bu konseptle uymamaktadır.

İncelenen filmler doğrultusunda farklı sebeplerden de olsa Arkoloji kurgusal eserlerde dahi tam anlamıyla yer almamaktadır. Konseptin görsel olarak hissettirdiği gelecekçi düşünce, yazarlar ve yönetmenler tarafından kullanılmış, gelecek öngörülerinde dünyanın çürüyüp yozlaşacağı ve bu çözümler için geç kalındığını vurgulamaktadırlar. Cyberpunk türü-

nün yansıtmak istediği düşünce, teknolojinin gelişmesiyle yaşam kalitesinin düşmesidir. Bu sebeple Cyberpunk kurgularda tasvir edilen ve öngörülen geleceğin dünyası, çorak arazilerle kaplanmış, su ve doğal kaynak yetersizliğinin olduğu, sefalet, çürümüşlük barındıran, yozlaşmış bir dünyadır. Arkoloji konseptinin temelinde ise dünyayı bu olumsuz gelecek öngörülerinden kurtarmak, çok nüfuslu yapılar inşa ederek dünya üzerindeki doğal çevreyi mümkün olduğunca olduğu halde bırakmaktır. Görülmektedir ki Cyberpunk, Arkoloji konseptini yapısal özellikleri ve görsel açıdan benimsemiş ve bu yapıları bilim kurgu teması ile benzeşmesinden dolayı kullanmaktadır. Cyberpunk'ın distopik bir gelecek kurgusuna karşılık Arkoloji'nin ütopyik bir düşünceyle dünyayı kurtarma çabası bu eserlerde tam anlamıyla karşılık bulamamıştır. Gerçekleşmesi muhtemel gelecek öngörülerini sunan Cyberpunk eserler, Arkoloji konseptinin bile geleceği kurtaramayacağı düşüncesini barındırmaktadır.

Extended Abstract

Reflections of Arcology Concept in the Cyberpunk Genre⁷

*

Süphan Kaan Çiftci⁸

ORCID ID: 0000-0001-5875-142X

Sibel Demirarslan⁹

ORCID ID: 0000-0002-6979-5150

Population growth worldwide, mistakes in urban planning, increased production after the industrial revolution, carbon footprint, greenhouse gas impact and climate change all pose major problems. While searching for solutions to these problems, architect Paolo Soleri announced the concept of "Arcology". This concept can be defined as megastructures in which as many populations as possible live together, in which there are spaces with functions to meet all human needs, which produce all or a large part of their own energy, and which are fully independent from the outside in every sense. This concept has been highly appreciated and adopted by science fiction writers due to its futuristic and utopian features. Cyberpunk is the science fiction genre in which these structures are mostly used.

This study aims to determine the reasons that prevent the realization of the concept of Arcology by examining the projects that can be considered as examples of the concept of Arcology in the world and the examples in science fiction films in the Cyberpunk genre. It is examined to what extent the examples of Arcology in the world have achieved success. In addition, the use of Arcology in Cyberpunk genre movies is compared with real examples in the world. In the study, Blade Runner, Dredd and Elysium films were selected among the films in the Cyberpunk genre, provided that the films contain Arcology structures with the purposeful sampling method. Scenes from the selected movies are analyzed and interpreted with the visual semiotics method. According to Charles Sanders Peirce, three main parameters are used when applying semiotics method. These are; signifier, signified and indicator. Arcosanti, Masdar City and Shanghai Tower are among the projects around the world that can be considered as examples of the Arcology concept.

⁷ This study has been produced based on the master's thesis conducted by Interior Architect Süphan Kaan Çiftci under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Sibel Demirarslan in the Department of Interior Architecture at Kocaeli University Institute of Social Sciences

⁸ Res. Asst., Yalova Üniversitesi, E-mail: suphanciftci@gmail.com

⁹ Assoc. Prof., Kocaeli Üniversitesi, E-mail: sdarslan@kocaeli.edu.tr

The first prototype of the Arcology concept in the world was Soleri's Arcosanti city. Although Soleri's project reflects the concept of Arcology, only a small part of the project has been built. Arcosanti cannot fully produce its own energy. Although some of its daily food needs are met, it is not seen as a fully independent Arcology. Arcosanti exists as an eco-village that tourists can visit and see.

Masdar City is designed to support sustainable urban living in the Emirate of Abu Dhabi and to move away from oil and gas dependency. In addition to producing its own energy, Masdar also sends excess energy to Abu Dhabi. The reason why Masdar City does not fully meet the Arcology concept is the project area and architecture. It has a very large population and is independent in terms of energy production. However, for this project to be an Arcology, all these features need to be gathered in a single structure.

Shanghai tower, which uses renewable energy sources, recycling practices, prioritizes sustainability, features vertical architecture, has a wide variety of spaces and can accommodate a large number of people, does not only have a fully independent production and management. For this reason, it does not entirely fit the concept of Arcology.

While Blade Runner depicts the future, it deals with the negativities brought about by technology, urbanization and increasing population, and depicts it in cityscapes with arid, inefficient and concrete piles. Despite all this, the idea of Arcology is considered as an important data for the Cyberpunk genre and it is seen that the word ecology is not used, only functional and structural features are used. Considering that the building has seven hundred floors, it can be said that it is one of the best examples of vertical architecture and the concept of Arcology. It is known that this building, which is the headquarters of the Tyrell Company, has a wide variety of spaces and that the owner of the company lives on the top floor of the building in a penthouse. In this context, it can be seen that Arcology is not only an attempt to prevent structural and environmental problems and urbanization, but also a demonstration of power.

In the movie *Dredd*, the building named Peach Trees consists of 200 floors and is thought to be over 800 meters high with a floor height of approximately 3.5 meters. The plan structure bears the characteristics of Romanesque Architecture and resembles the Greek Cross plan type expanding in four directions from the square plan in the center. In this movie, it is mentioned that Peach Trees is a self-sufficient structure. Although there is no information about the energy production, food production and renewable energy use of the building, it is thought that the reason why it is depicted as a self-sufficient structure is the way of living and the spaces it contains.

The main reason why the movie *Elysium* is the subject of the study is that the concept of Arcology is processed on a completely different basis. The city of Elysium is a habitat located in the orbit of the earth. In this movie, it is seen that the Arcology structures built in the world are inadequate, there is a complete drought,

infertile lands, ruined cities, diseases and poverty. It is emphasized that it is too late for this concept and understanding and that there is currently no region of the world left to be saved.

The examples of real Arcology examined in the study do not fully reflect this concept. In line with the analyzed films, Arcology is not fully included even in fictional works, albeit for different reasons. It can be seen that Cyberpunk adopts the concept of Arcology only from a visual point of view and uses these structures because of their similarity with the theme of science fiction. Cyberpunk works, which offer predictions of the future that are likely to come true, contain the idea that even the concept of Arcology cannot save the future.

Kaynakça/References

- Aktuğlu Aktan, E. Ö. (2012). İdeal ve ütöpik kent modellerine ulaşım bağlamında biçimsel yaklaşımlar. *İdealkent* 3 (5), 68-103.
- Asımgil, B. (2017). XVI. Yüzyıldan günümüze eko-köylerin tanımlama yaklaşımlarına göre karakteristik özelliklerinin saptanması. *Trakya University Journal of Engineering Sciences*, 18(2): 95-111, 2017.
- Cugurullo, F. (2013). How to build a sandcastle: an analysis of the genesis and development of Masdar city. *Journal of Urban Technology*: 20:1 s.23-27.
<https://doi.org/10.1080/10630732.2012.735105>
- Cavallaro, D. (2000). *Cyberpunk and cyberculture: Science fiction and the work of william gibson*, Londra: The Athlone.
- Echtner, Charlotte M. (1999). The semiotic paradigm: implications for tourism research. *Tourism Management*, Cilt 20, Sayı 1, 47-57.
- Grierson, D. (2003). Arcology and arcossanti: towards a sustainable built environment. *Electronic Green Journal*, (1) (18) <https://doi.org/10.5070/G311810506>.
- Griffiths, S. ve Sovacool, B. K. (2019). Rethinking the future low-carbon city: Carbon neutrality, green design, and sustainability tensions in the making of Masdar City. *Energy Research & Social Science*: 62.
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101368>
- Reiche, D. (2010). Renewable energy policies in the gulf countries: a case study of the carbon-neutral "Masdar city" in Abu Dhabi. *Energy Policy*: 38, s.378-382.
- Skolimowski, H. (1975). A comment on the two suns arcology. *Architectural Association Quarterly*, 7(2), 33
- Smith, C. (2013). Living histories: engaging Paolo Soleri's Arcossanti Project Through the Notion of 'History/Becoming'. In *Proceedings of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand*: 30, vol.2 s.435-445

- Soleri, P. (1969). *Arcology: The city in the image of man*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Soleri, P. (2001). *What If? Quaderno 11: Arcosanti Genesis*. Corsanti Press. ISBN 978-1-883340-05-6
- Stott, R. (2015, Mart 19). *A new, behind-the-scenes look at the blade runner model shop*. 1 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.archdaily.com/611110/a-new-behind-the-scenes-look-at-the-blade-runner-model-shop>
- Williams, A. (2015, Kasım 14). *Up the 632m Shanghai Tower by Gensler, second tallest in the World*. 30 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.architectural-review.com/today/up-the-632m-shanghai-tower-by-gensler-second-tallest-in-the-world> adresinden erişildi.
- Zhao, X., Ding, J.M., Sun, H.H. (2011). *Structural design of shanghai tower for wind loads*. *Procedia Engineering*: 14, s.1759-1767

Görsel Kaynakça

- Transsolar. *Masterplan Masdar City, Abu Dhabi, United Arab Emirates*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://transsolar.com/projects/abu-dhabi-masterplan-masdar-city> adresinden erişildi.
- Lopez, O. (2011, Eylül 3). *Paolo Soleri's Arcosanti: The City in the Image of Man*. 21 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.archdaily.com/159763/paolo-soleris-arcosanti-the-city-in-the-image-of-man> adresinden erişildi.
- The Cosanti Foundation. *Consent and Release*. 20 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.arcosanti.org/wp-content/uploads/2020/01/consent-release20170916.pdf> adresinden erişildi.
- Masdar City. 28 Temmuz 2023 tarihinde https://masdar.ae/-/media/corporate/downloads/masdar-city/masterplan_21-12_english_v2.pdf adresinden erişildi.
- Gensler. *Shanghai Tower*. 30 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.gensler.com/projects/shanghai-tower> adresinden erişildi.

Film Kaynakça

- Scott, R. (Yönetmen). (1982). *Blade Runner* [Film]. ABD: Warner Bros.
- Blomkamp, N. (Yönetmen). (2013). *Elysium* [Film]. ABD: Sony Pictures Entertainment.
- Travis, P. (Yönetmen). (2012). *Dredd* [Film]. İngiltere: Entertainment Film Distributors.

İnternet Kaynakları

URL 1: <https://masdarcity.ae/> (Erişim Tarihi: 14.07.2022)

- URL 2: <https://transsolar.com/projects/abu-dhabi-masterplan-masdar-city> (28 Temmuz 2023 tarihinde erişildi)
- URL 3: <https://www.gensler.com/projects/shanghai-tower> (30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi)
- URL 4: <https://www.chinadiscovery.com/shanghai/shanghai-tower.html> (30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi)
- URL 5: <https://www.architectural-review.com/today/up-the-632m-shanghai-tower-by-gensler-second-tallest-in-the-world> (30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi)
- URL 6: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS> (11 Haziran 2023 tarihinde erişildi)

Süphan Kaan Çiftci

2019 yılında Kocaeli Üniversitesi İç Mimarlık bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimini 2023 yılında Kocaeli Üniversitesi İç Mimarlık Tezli Yüksek Lisans bölümünde tamamlamıştır. Halen Yalova Üniversitesi İç Mimarlık bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları, sinema ve mekân ilişkisi, cyberpunk, teknoloji ve iç mimarlıktır.

He graduated from the Interior Architecture Department of Kocaeli University in 2019. In 2023, he completed his master's degree in the Thesis Master's Program of Interior Architecture at Kocaeli University. He is still working as a research assistant in the Interior Architecture Department at Yalova University. His main research interests are relationship between cinema and space, cyberpunk, technology and interior architecture.

E-posta: suphanciftci@gmail.com

Sibel Demirarslan

MSGSÜ(MSÜ) Mimarlık Fakültesi'nde Lisans ve Yüksek Lisans, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Doktora eğitimini tamamlamıştır. Çalışma sürecinde öncelikle serbest mimarlık ve Belediyede Ruhsat Şube Şefi olarak görev yapmış, ardından Kocaeli Üniversitesi, Yapı İşleri Teknik Daire Başkanlığında idari görev almıştır. Worldbank-YÖK projesi kapsamında açılan sınav ve ön koşulları sağlayarak Bilkent Üniversitesi'nde ve ardından İngiltere Sheffield Hallam Üniversitesi'nde Öğretim elemanlığı ve pedagojik formasyon eğitimleri almıştır, Kocaeli Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olarak çalışma hayatına devam etmektedir. Gerek serbest mimarlık faaliyetleri zamanında gerekse KOÜ bünyesinde tasarımını ve projelendirmesini yaptığı binalar ve diğer tasarımları ile birlikte mimari tasarım yarışması ödülü bulunmaktadır. Farklı konularda sertifikalı eğitimlere ve workshoplara katılmıştır. Ayrıca İşletme Fakültesi Lisans mezunudur ve sosyologdur. Bilimsel ve akademik çalışmalara devam etmekte, ön lisans,

lisans ve yüksek lisans dersleri vermekte, yüksek lisans tez danışmanlığı yapmaktadır. İdari görevleri bulunmaktadır. Bilimsel ve Akademik çalışma konuları kültür, kalite, mevzuat, iş güvenliği, inanç ve ibadet yapıları, sürdürülebilirlik, herkes için tasarım, kentsel morfoloji, kentleşme, mimari tasarım, bina bilgisi, malzeme, ince yapı, tesisat gibi temel konularla birlikte yapay zekâ, güncel teknoloji ve fenomenoloji gibi felsefi temelli konular dâhil olmak üzere geniş bir skalaya sahiptir. Pek çok uluslararası ve ulusal kongrelere sözlü sunum-tam metin, poster sunum ile katılım sağlamış, moderatör görevleri ile onurlandırılmıştır. Uluslararası ve Ulusal dergilerde yayınlanmış çok sayıda makale ve uluslararası kitaplarda yer alan kitap bölümleri, kitap, kitap editörlükleri, dergi hakemliği görevleri bulunmaktadır, araştırma bilim ödülü sahibidir.

She completed her undergraduate + master's degree at MSGSÜ (MSÜ) Faculty of Architecture and his PhD at Yıldız Technical University. During his career, he first worked as a freelance architect and as the Licensing Branch Chief in the Municipality, and then took an administrative position at Kocaeli University, Technical Department of Construction Works. Having met the exams and prerequisites opened within the scope of the Worldbank-YÖK project, he received teaching staff and pedagogical formation training at Bilkent University and then at Sheffield Hallam University, England. He continues his career as a faculty member at Kocaeli University. He has an architectural design competition award for the buildings and other designs he designed and designed both during his freelance architectural activities and within KOÜ. She has attended certified trainings and workshops on different subjects. He also has a Bachelor's degree in Business Administration and is a sociologist. He continues scientific and academic studies, teaches associate, undergraduate and graduate courses, and advises on master's thesis. They have administrative duties.

Scientific and Academic study topics include basic subjects such as culture, quality, legislation, occupational safety, faith and worship structures, sustainability, design for everyone, urban morphology, urbanization, architectural design, building information, materials, fine structure, installation, as well as artificial intelligence, current It has a wide range of topics, including philosophically based topics such as technology and phenomenology. He participated in many international and national congresses with oral presentations, full texts and poster presentations, and was honored with moderator duties. He has many articles published in international and national journals, book chapters in international books, book editorship, journal referee duties, and is the recipient of a research science award.

E-posta: sdarslan@kocaeli.edu.tr

Investigation of Basic Components Constituting Neighbourhoods: The Case of Safranbolu – Yenimahalle

Hatice Hilal Topuz¹

ORCID:0000-0002-3752-7768

Yasin Dönmez²

ORCID:0000-0003-2840-6312

Abstract

To create a well-designed city, all the components of the city should be brought together properly and each of them should have the means and facilities to meet all the needs of the citizens. In order to achieve this, it is essential to thoroughly examine, adopt, and adapt existing design criteria from various locations around the world for each aspect of the urban landscape. Additionally, introducing new site-specific criteria when necessary and striving to incorporate them into urban planning are crucial steps in this process. In accordance with this approach, the study is centered around the neighborhood scale which is the smallest unit of a settlement. All the components that should be present in a neighborhood were determined and a literature review was conducted regarding the design criteria of each. It was aimed to test the extent to which these criteria are complied with in a sample settlement. Yenimahalle Neighborhood, located in the Safranbolu district of Türkiye's Karabuk province, was chosen as an example. After conducting a thorough analysis of land uses, a comparison has been drawn between the development plan and the present situation. Based on the design criteria, this assessment has identified areas of both adequacy and inadequacy.

Keywords: *urban design, components of neighbourhood unit, sufficiency, accessibility, Safranbolu*

¹ Res. Assist., Karabuk University, Department of Architecture,

E-mail: haticetopuz@karabuk.edu.tr

² Assoc. Prof. Dr., Karabuk University, Department of Landscape Architecture,

E-mail: yasindonmez@karabuk.edu.tr

Mahalleleri Oluşturan Temel Bileşenlerin İncelenmesi: Safranbolu – Yenimahalle Örneği

Hatice Hilal Topuz³

ORCID:0000-0002-3752-7768

Yasin Dönmez⁴

ORCID:0000-0003-2840-6312

Öz

İyi tasarlanmış bir kent için, kentin tüm bileşenlerinin doğru bir şekilde bir araya getirilmesi ve her birinin kent sakinlerinin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak araç ve olanaklara sahip olması gerekir. Bunu başarmak için, kentsel peyzajın her bir elemanına yönelik dünyanın çeşitli yerlerindeki mevcut tasarım kriterlerini kapsamlı bir şekilde incelemek, benimsemek ve uyarlamak önemlidir. Ayrıca gerektiğinde mekâna özgü yeni kriterlerin uygulamaya konması ve bunların şehir planlamasına dahil edilmeye çalışılması da bu süreçte önemli adımlardır. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışma, bir yerleşim biriminin en küçük birimi olan mahalle ölçeğindeki durumunu incelemiştir. Bir mahallede bulunması gereken tüm bileşenler belirlenmiş ve her birinin tasarım kriterlerine ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Örnek bir yerleşim yerinde bu kriterlerin ne ölçüde karşılandığının test edilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede örnek olarak Türkiye'nin Karabük ilinin Safranbolu ilçesinde bulunan Yenimahalle Mahallesi seçilmiştir. Arazi kullanımları ayrıntılı bir şekilde analiz edildikten sonra imar planı ile mevcut durum arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Tasarım kriterlerine dayanarak, bu değerlendirmede yeterlilik hem de yetersizlik alanları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kentsel tasarım, mahalle biriminin bileşenleri, yeterlilik, erişilebilirlik Safranbolu

³ Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, Mimarlık Bölümü,

E-posta: haticetopuz@karabuk.edu.tr

⁴ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,

E-posta: yasindonmez@karabuk.edu.tr

Introduction

According to Le Corbusier (1923), a house is like a machine. Based on this analogy, it can be said that cities are the machines we live in (Fend & Sans, 1994, p. 24). Just as every part of a machine must be in place and functioning for the machine to work effectively, a city must have the means and facilities to meet the needs of its inhabitants, and they must be brought together properly. In this case, every part of the machine, no matter how big or small, is important. Therefore, every single design component that makes up cities, from buildings to roads, from green spaces to parking lots, is also important, regardless of scale, and none of them should be overlooked.

For a well-designed city, it is essential that all components are brought together orderly. Planning approaches within the framework of an order in cities emerged after the Industrial Revolution (Ersoy, 2005, p. 138). According to Blumenfeld (1967), previously, settlements were in the form of fortresses surrounded by walls to provide security, but with the industrialization in the West, this situation has left its place to urbanization (Es & Ateş, 2010, p. 206). In this period, the most important factors determining urbanization were raw materials, transportation, and factories. Railways were brought to the factory, which was the core of the new city formation, to be used for raw material transportation and trade. Therefore, the development of an unfavorable settlement in the city center was inevitable.

In addition, the industrialization process, which started in cities, led to large population movements from rural to urban areas. While only 3% of the world's population in the 1800s lived in urban areas with a population of 5000 or more, this rate increased to 13% by 1900 and over 40% by 1980 (Es & Ateş, 2010, p. 207). However, due to the lack of preparedness for the problems brought by the increasing population, such as housing, transportation, infrastructure, and environmental issues, irregular urban areas have begun to form around the factories. According to Göçer (1975), these industrial cities, which lived in miserable and unhealthy conditions, are associated with the concepts of 'dirt and ugliness' (Es & Ateş, 2010, p. 207).

Despite attempts to intervene in this situation through individual initiatives, the concept of 'urban planning,' to be definitively implemented by the state on an urban scale, entered the world agenda towards the end of the 19th century (Ersoy, 2005, p. 206; Yetiş, Turcan & Dinçer, 2018, p. 505). In many capitals of Europe, wide avenues began to be opened with the aim of improving hygiene conditions and providing access to areas affected by epidemic diseases. New residential areas have begun to form away from the

factories or outside the city. In addition, according to Özücü (1972), the concept of 'social state' has begun to develop in order to increase the living standard of the people in industrial cities whose social fabric has deteriorated after the problems that have arisen due to population growth (Es & Ateş, 2010, p. 207). The industrialization that took place in the West and the subsequent urbanization process also affected other countries. The transition to regular planning in Anatolian cities was made after the proclamation of the Republic and the development plans of the cities began to be drawn (Yetiş, Turcan & Dinçer, 2018, p. 514).

Currently, the need for urban areas is increasing due to the rapid increase in population. There are guiding legislation and supporting guides for practitioners, local governments, city planners, architects, landscape architects, and urban designers on the design of buildings and open spaces. However, due to limited available land, escalating population density, and soaring land values, the focus is predominantly on prioritizing the construction of additional residential blocks at the neighborhood level. Based on the 'machine-city' analogy mentioned before, sufficient care is not taken in the studies on urban open spaces, which are another part of this machine. A common example of this is the uniform, non-standard, non-functional parks in the neighbourhoods.

However, in well-planned cities, one of the important components is open spaces. Although a large part of a neighbourhood consists of residential areas, these areas are supported by open spaces as well as other built-up land uses such as institutional and commercial facilities. In this study, it was aimed to evaluate the basic components constituting a neighbourhood, which is the smallest unit of a settlement, through a case. Yenimahalle, located in the city center of the Safranbolu was chosen as the case. With its four faculties and two vocational schools, it is a student-focused and commercially intensive area. The adequacy and inadequacy of its components for both local people and students are examined according to the design criteria determined in the light of the information in the literature to be explained in the next section.

Neighbourhood design principles and basic components

Neighbourhood-scale planning for the development of residential areas is based on the walking distance principle. According to Brody (1912) and Alexander (2009), there are models developed by the United States and the United Kingdom in the early twentieth century, based on this principle, and

have had a great impact on neighbourhood planning around the world (Lee & Park, 2018, p. 1). According to Barton (2000) and Hongyu (2013), pedestrian-friendly areas were created considering the daily physical activities of children and housewives in the neighbourhood at that time, and security was tried to be provided against automobile traffic (Lee & Park, 2018, p. 2).

As in the whole world, planned urban approaches have started to appear in Türkiye as well since the Industrial Revolution. Today, for the planning and implementation of urban design, the 'Preparation of Design Guides Project' was launched in cooperation with the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change of the Republic of Türkiye and Mimar Sinan Fine Arts University between 2016-2021. Within the scope of this project, exemplary urban design models from the world were examined, a model specific to Türkiye was tried to be defined, and an urban design guide for a pilot settlement (Meram district of Konya) was created to ensure the dissemination of this model. The publications created as a result of the project have demonstrated flexible and dynamic urban design principles (RTMEU, 2016, p. 147). Within the scope of this study, the principles and standards in the published urban design guides were examined at the neighbourhood scale.

According to the Regulation on Spatial Planning and Construction (2014) in Türkiye, within the neighbourhood center, there are uses such as administrative, social, cultural, commercial, educational, health, and sports facilities, places of worship, open and green areas, and general and regional parking lots. These areas are named 'social infrastructure areas' in the relevant regulation and enable to increase the quality of life by meeting the social, cultural, and recreational needs of the users. They are addressed as components of the neighbourhood in this research and examined in detail in the following.

Urban open spaces

Open spaces, which are one of the important components of a well-planned city, are expressed as lands without buildings or structures (Nochian et al., 2015, p. 30; Badar & Bahadure, 2020, p. 1). In Meram Urban Design Guide (RTMEUCC, 2021), urban open spaces are classified as green spaces, streets, transportation and circulation, and waterfront. Green areas, streets, and car parks from transportation-circulation systems are examined within the scope of this study as they exist in the chosen study area (Yenimahalle).

Green spaces

According to Tüzin et al (2002), green spaces can be defined as open spaces

reserved for public or private use in urban areas and covered with vegetation (Atiqul Haq, 2011, p. 601). According to Loures et al (2007), in order to improve the quality of life of people in industrial cities that were rapidly formed in the era of the Industrial Revolution, the 'urban park movement' emerged (Atiqul Haq, 2011, p. 604). Thanks to this movement, very large green spaces have been created in developed cities. Notable examples of this are Central Park in New York City, City Park in Porto, and Amsterdamse Bos Park in Amsterdam.

Over time, some rules were needed about what should be considered when planning green spaces. In this way, consistency was tried to be achieved in the cities. The approach of setting standards was born for this purpose. As stated by Theobald (1984), its beginning was England towards the end of the 1800s (Maryanti et al., 2016, p. 370). Since the 1920s, it has been one of the methods frequently used to create livable cities around the world. Wilkinson (1985) suggests that the standards approach serves as a flexible guide for planners and provides viable solutions to ensure green space adequacy (Maryanti et al., 2016, p. 371). It contains rules for users to access these areas and meet their social needs.

Veal (2013) mentioned that there are five types of standards used in the expression of open space targets of cities around the world. These are the standards based on population-ratio, area percentage, catchment area, facility specifications, and local conditions (Maryanti et al., 2016, p. 371). The definitions of these expressions are given in Table 1. According to Theobald (1984), among these, standards based on population ratio are the most preferred standards in green space planning by countries (Maryanti et al., 2016, p. 371). It can be calculated as per 1000 population or per person according to national planning criteria. For instance, in Table 2, city-based green space standards are expressed by both methods.

Table 1. The types of standards regarding open space targets (Veal, 2013, as cited in Maryanti et al., 2016)

Types	Description
1. Population-ratio/fixed standards	A prescribed level of provision of open space related to the level of population – typically per 1000 population.
2. Area percentage standards	A specified percentage of land to be allocated for open space (e.g. 10% from the total development area is allocated for open space).
3. Catchment area-based standards	Distances which residents should have to travel to gain access (e.g. ¼ mile walking distance from users' neighbourhood).
4. Facility standards	Specifications (size, markings and equipment for a sports field).
5. Local standards	Standards of provision specific to a local area based on local conditions and data, locally determined or expressed in any of the above formats.

Urban green spaces should be planned within the framework of certain standards in terms of quantity, quality, and accessibility as follows:

Green areas in terms of quantity

It covers the number and size of green areas in cities depending on the number of users. The amount of green space that cities want to achieve is based on the guidance of the World Health Organization (WHO). According to WHO (2010), a minimum of 9m² is accessible, functional, and safe for each person in cities, and ideally, 50m² of urban green space should be offered (Maryanti et al., 2016, p. 370). Based on the planning guidelines and city guides put forward in line with these recommendations, it is tried to reach the targets set. The green space standards determined by some cities in this framework are given in Table 3. According to the Regulation on Spatial Planning and Construction (2014), the urban green space standard in Türkiye is 10m² per person (Özdede et al., 2021, p. 365). The minimum standards for how much green space is needed at different scales are shown in Table 3. Unlike Table 2, instead of establishing standards based on population ratio or person, standards were created on the basis of nearby areas. Accordingly, at least 1 hectare of green space should be in a circle with a radius of 400m in a neighbourhood.

Table 2. The standards of urban green space in several cities (Khan, 2012, as cited in Maryanti et al., 2016)

Cities	Size	Population	m ² /person
1. Greater London	4 hectares	1000 residents	40
2. Edinburgh	2.9 hectares	1000 residents	29
3. Cambridge	4.6 hectares	1000 residents	46
4. Washington	3.8 hectares	1000 residents	38
5. Minneapolis	2 hectares	1000 residents	20
6. Los Angeles	4.85 hectares	1000 residents	48.5
7. Kansas City	3.64 hectares	1000 residents	36.4
8. Bristol	1.0 hectares	1000 residents	10
9. India	0.8 hectares	1000 residents	8
10. Pakistan	0.52 hectares	1000 residents	5.2

Table 3. Catchment area-based urban green space standards. The neighbourhood scale is enclosed in a rectangle by the authors (Herzele & Wiedemann, 2003, as cited in Atiquel Haq, 2011)

Functional level	Maximum distance from home (m)	Minimum surface (ha)
Residential green	150	
Neighbourhood green	400	1
Quarter green	800	10 (park: 5 ha)
District green	1600	30 (park: 10 ha)
City green	3200	60
Urban forest	5000	>200 (smaller towns) >300 (big cities)

Green areas in terms of quality

It covers the characteristics that determine how the green areas in cities are used, by whom, and for what purpose. It is evaluated in terms of the benefits it offers to users and the environment. These benefits, in Atiquel Haq's (2011) study, include environmental benefits (e.g., ecological benefits, and pollution and noise control), economic and aesthetic benefits (e.g., energy recovery and increasing the economic value of the area), and social, cultural and psychological benefits (e.g., relaxation, stress relief, interaction, contribution to the active living and the development of children). In order to increase human participation, these areas should possess interesting and satisfying qualities. Instead of uniform green space solutions, it is essential to create diversity in the design. To achieve this, it is important to consider the views and needs of all stakeholders who will benefit from these areas during the planning and design phase. From the point of view of social, cultural, and psychological needs, parks should be able to offer opportunities for users from all walks of society

to come together for different activities. Thus, it increases the livability of the city and improves the quality of life of city residents.

Green areas in terms of accessibility

In order to benefit from the green area potential as much as possible, green areas should be planned at an optimum level in terms of quantity and quality, as well as being easily accessible to all users (Atiquil Haq, 2011, p. 606). A green area is mostly used by people living around it. Therefore, they should be positioned equally and regularly throughout the city to increase human participation. Planning can be done based on the walking distance or walking time from the living areas to the green areas. According to Etzioni (1998), the green area at the neighbourhood scale should be located right in the center and access to this area from residential, public, or commercial buildings should not exceed 5 minutes. According to the British standards stated in the study of Moughtin and Shirley (2005), green areas should be located at a maximum distance of 300m from the residences (Atiquil Haq, 2011, p. 604).

In the European Commission Urban Audit Report (2000), it was stated that urban green spaces should be located within a 15-minute walking distance (Özdede et al., 2021, p. 369). According to Manlun (2003), Altunkasa (2004), Aydemir (2004), and Önder and Polat (2012), children's playgrounds should be reachable on foot in 10 minutes (400m), district-neighbourhood parks in 20 minutes (800m) and city parks in 30 minutes (1200m) (Özdede et al., 2021, p. 369).

According to Meram Urban Design Guide (2021, p. 124), parks should be located at a point where users can easily reach them and should be directly connected to the street network. Pedestrian roads in neighbourhood parks are a continuation of the street network, so access should be provided from all streets where the parks face. Ideally, playgrounds and pocket parks should be located within a 5-minute walk (400-500m) from the living area. Neighbourhood parks should be located at a walking distance of approximately 10 minutes (800-1000m) (RTMEUCC, 2021, p. 135).

Streets

The streets, which connect all the functions of the city and bring the city and the citizens together, are the backbone of public open spaces. In addition to providing movement, transportation, and access in settlements, it allows people to experience their settlements, socialize, and realize a common life. It reflects the identity and character of the city.

Although it is seen as an aim to provide fast-uninterrupted vehicle traffic in the design of the streets, the main thing should be to consider the pedestrians to take more place in these public spaces by planning walkable, accessible, perceptible, egalitarian, and safe streets. As stated in the Urban Design Guide (2021, p. 20), cities are for people and vehicles are only the means. In this direction, while designing the streets, urban vehicle traffic should be slowed down, and pedestrians should be prioritized. This can be achieved by increasing the diversity of pedestrian spaces (for instance, pedestrianized streets, shared streets, pedestrian paths in parks, and sidewalks). In addition, an integrated, balanced, and gradual transportation system should be established.

Car parks

Car parks are a part of the urban transportation system. Due to the increasing population with urbanization, vehicle density is also increasing, and accordingly, the need for parking spaces is increasing day by day. In order to meet the increasing demand, proper car park planning is important in urban planning.

The design criteria set in the Meram Urban Design Guide (2021, p. 60) are as follows: Car parks should be positioned ideally between/behind the buildings and should be accessible so that they do not obstruct the main entrance doors and pedestrian/vehicle crossing areas of the buildings. They should not be built near road turns and intersections. In the planning, instead of allocating large parking areas, small and numerous areas should be allocated. Ideally, arrangements should be made that can be used 24 hours a day, and that can be used at certain hours in some environments for dynamic needs. In mixed car parks, arrangements should be made to serve temporary users such as visitors and deliverers during the day and to serve the residents of the neighbourhood at night. In settlements where pedestrian use is intense, common parking areas should be reserved for use by more than one building. In public car park planning, more than one access point should be provided in order to prevent crowding at the entrances and exits. There should be a sufficient number of parking spaces for the disabled and their mobility should be taken into account when designing.

Residential areas

A large part of a neighbourhood consists of residential buildings. If there is a commercial zone along the road in these residential areas, non-residential services such as shops, nursery schools, and kindergartens can be located on the ground/basement floors of the residential buildings facing the road. In

addition to this, buildings such as dormitories, training centers, commercial multi-story car parks, and special education facilities can also be located in these regions as independent from the residential buildings. According to the Turkish Regulation on Spatial Planning and Construction (2014), these areas are defined as mixed-use areas, and it is stated that a maximum of 30% of housing can be built in cases where the rate of housing use is not specified.

Socio-cultural areas

Socio-cultural areas allow to increase the quality of the social life and cultural activities of the society. They consist of public or private uses such as exhibition halls, museums, cinemas and theaters, congress halls, libraries, public education centers, kindergartens, nursery schools, training centers, dormitories, orphanages, nursing homes, sports fields, and rehabilitation centers (RTMEU, 2013). According to the Regulation on Spatial Planning and Construction (2014), the sports fields, kindergartens, and nursery schools should be within 500m of walking distance from the living area.

Commercial and service areas

Commercial areas contain places where consumption-related activities are carried out. According to Hongyu (2013), while commercial areas are located on a larger scale such as shopping malls in the center of a neighbourhood, they are on small scales where the needs for daily life can be met in neighbourhood housing clusters (Lee & Park, 2018, p. 9).

According to Parolek et al (2008), mixed-use developments with the combination of residential buildings with commercial and service areas promote the concept of a walkable neighbourhood (Lee & Park, 2018, p. 10). According to the Turkish Regulation on Planned Areas Type Zoning (2013), structures related to commercial and service functions are as follows: business centers, offices, multi-story stores, bazaars, commercial multi-story car parks, shopping centers, accommodation facilities, cultural facilities, entertainment units, administration buildings, banks, financial institutions, and training centers.

Educational areas

Educational areas consist of the use of schools and facilities belonging to public or real/legal persons to serve as preschool, primary, secondary, and higher education (RTMEU, 2013). According to Oh (2008), Seo (2013), and Park et al (2015), Perry's neighbourhood unit model saw primary school as a fundamental element in neighbourhood planning. Based on Howard's

Garden City model, he defined the size of a neighbourhood as based on its capacity to house a primary school (Lee & Park, 2018, p. 10). Primary schools should be within walking distance of 500m, secondary schools 1,000m, and high schools 2,500m from the living area. They all should be located near open spaces so that children and youth can walk safely (RTMEU, 2014).

Religious areas

According to the Regulation on Planned Areas Type Zoning (2013), places of worship are areas where people gather to worship and benefit from religious services. In addition to religious facilities, these areas also include units such as lodging, dormitories, courses, libraries, meal centers, fountains, toilets, ghusl rooms, and open or underground car parks. According to the Regulation on Spatial Planning and Construction (2014), masjids should be within 150m, small mosques within 250m, and middle (neighbourhood) mosques within 400m of walking distance from the living area.

Healthcare areas

These are areas planned for public or real/legal person facilities that serve as community clinics, family health centers, hospitals, maternity hospitals, polyclinics, and dispensaries (Ministry of Environment and Urbanization, 2013). There should be one community clinic in each neighbourhood scale.

Material and method

Material

Yenimahalle, one of the 21 neighbourhoods of the Safranbolu district in Karabuk province, was chosen as the study area of this research (Fig. 1). Safranbolu, located in the Western Black Sea Region, is the second largest district of Karabuk, after the Merkez. The total population of the district is 69,449 according to 2021 data of the Turkish Statistical Institute (TUIK, 2021). The total area of the district is 1013 km² (Anonymous, 2017). The historical city of Safranbolu has been inhabited since ancient times. This unique Anatolian city was included in the UNESCO World Heritage List in 1994 (Karabuk Governorate, 2019).

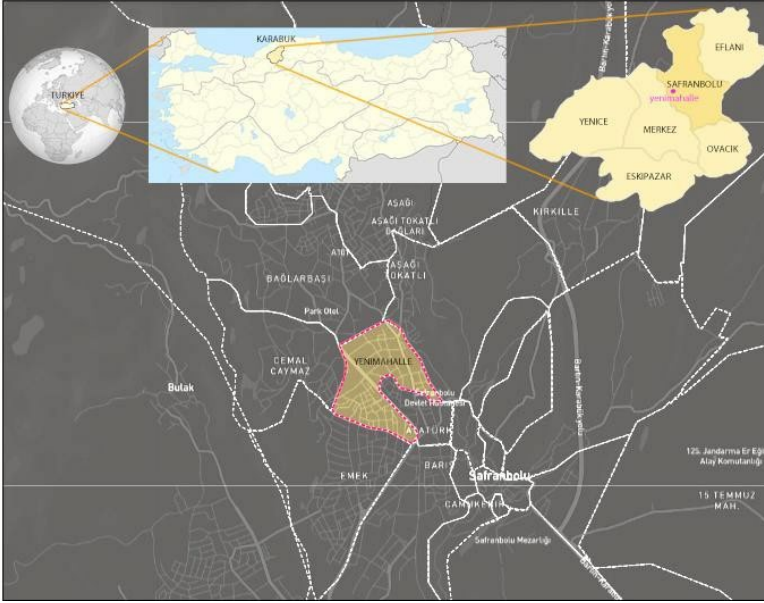

Figure 1. Location of Yenimahalle in Türkiye

Yenimahalle is the district center located in the Kirankoy area of Safranbolu and one of the first urban growth areas of the city. It is surrounded by Esentepe and Bağlarbaşı neighbourhoods in the north, Aşağı Tokatlı and İsmetpaşa in the east, Cemalcaymaz and Emek in the west, and Atatürk and Barış neighbourhoods in the south. After the opening of an Iron-Steel Factory in Karabük, which was initially a sub-district of Safranbolu, residences in the typology of apartments started to be built in Safranbolu with the effect of industrialization. In 1956, the main road known as Sadri Artunc Avenue, which connects the three historical regions of Safranbolu and passes through the middle of Yenimahalle, was built (Yetiş, Turcan & Dinçer, 2018). Residences and commercial units lined up on both sides of this avenue formed the current center of Safranbolu.

In the period following the development plan of 1968, cooperative-style apartment buildings were built on both sides of Sadri Artunc Avenue. In the 2000s, a vocational school and a university were established in Yenimahalle, respectively. Therefore, the population structure began to change. In order to meet the increasing number of students, changes have been experienced in the housing typology (Yetiş, Turcan & Dinçer, 2018).

Today, Yenimahalle is Safranbolu's third neighbourhood with the largest population. According to TUIK 2021 data, the total population is 6759. Its total surface area is approximately 62.3 hectares. It has 14 streets, 10 avenues, and

1 boulevard (Anonymous, 2014). It is a student-oriented settlement as it hosts 4 faculties and 2 vocational schools affiliated to Karabuk University. Due to the commercial spaces lined up on both sides of Sadri Artunc Avenue, which runs through the middle of the neighbourhood, the area is also commercially concentrated. The adequacy and inadequacy of the facilities it has for all its residents will be examined within the scope of this study.

Method

In this study, first of all, the development plan was taken from Safranbolu Municipality in the NetCAD environment, transferred to the AutoCAD environment, and then blocks were numbered and measured on the plan. Afterward, table 4 was created in light of the information in the literature about neighbourhoods’ basic components and their design principles. Under the main headings of 'urban open spaces, residential areas, socio-cultural areas, commercial areas, service areas, educational areas, places of worship and healthcare areas' in the table, the characteristics of each block in the development plan have been revealed and evaluations have been made based on the design criteria of each.

Table 4. Basic components constituting neighbourhoods, and their planning criteria in terms of quality, quantity, and accessibility

Basic Components Constituting Neighbourhoods	Planning Criteria: Quality (a), Quantity (b), and Accessibility (c)
Urban Open Spaces:	
Green Spaces	a) diversity in park-type b) min 10m ² per person/ no small in size and fragmented c) 5 min walking distance (400m)/ even and regular distribution/ at least half of the park front must face the road
Streets	a) walkable, accessible, perceptible, equitable, and safe streets/ pedestrians should be prioritized b) min 3.5m lane width/ min 7m road width/ no dead-end streets/ min 10m between buildings facing each other c) integrated, balanced, and gradual
Car Parks	a) diversity in car park type/ considering long or short-term use/ sufficient parking spaces for the disabled b) no large parking areas but small and many c) should not block the main entrance doors of the buildings and pedestrian-vehicle crossing areas/ no parking spaces near road turns and intersections/ should be resolved within the boundaries of each building block/ more than one access point
Residential Areas	a) diversity in residential type b) if the rate of residential use is not specified in mixed-use areas, a maximum of 30% can be built c) even and regular distribution
Socio-Cultural Facility Areas	a) diversity in facility type c) 500 m walking distance/ even and regular distribution
Commercial Areas	a) diversity in commercial type c) should be accessible and promote walkability and socialization
Public Institution Areas	c) should be easily accessible by vehicle-pedestrian-public transport
Educational Facility Areas	a) diversity in facility type/ should be placed near open spaces for children's safety c) primary schools should be within walking distance of 500m, secondary schools 1000m, and high schools 2500m from the living area
Religious Facility Areas	c) masjids should be within walking distance of 150m, small mosque 250m, and middle (neighbourhood) mosque 400m from the living area
Healthcare Facility Areas	b) at least one health center at the neighborhood scale c) should be easily accessible by vehicle-pedestrian-public transport

Research findings

In this section of the research, the study area is evaluated under the titles of 'urban open spaces, residential areas, socio-cultural areas, commercial areas, service areas, educational areas, places of worship, and healthcare areas' through the development plan and the current situations. The land use map prepared in line with the development plan obtained from the municipality, and the numbers and the surface area values of each use are given in Figure 2.

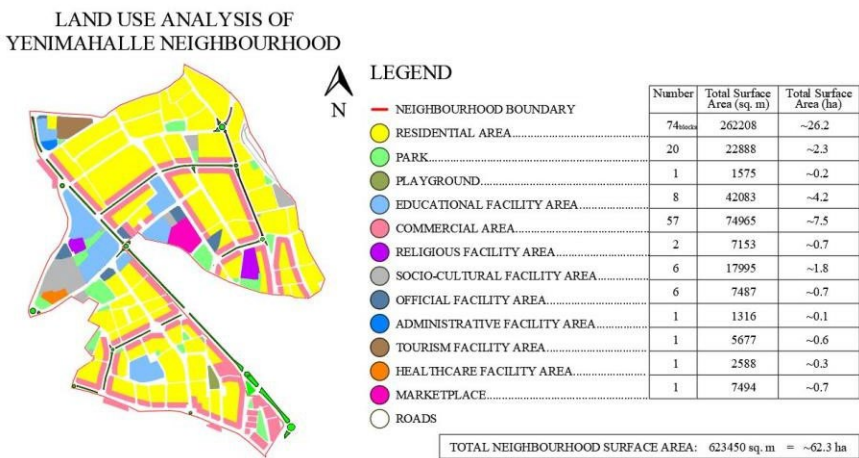

Figure 2. Land use analysis of Yenimahalle (left), and the number of each unit and their surface area values (right)

The current state of urban open spaces

Although there are guiding researches, regulations, and supporting guides for the design of urban open spaces in the literature, it is seen that there are inadequacies in these spaces of Yenimahalle. In light of the examinations made on the development plan and satellite images, and by the field trips, the current states of green spaces, streets, and car parks were given in the following sub-headings.

The current state of green spaces

According to the development plan, there are 21 parks in Yenimahalle, mostly small in size, formless and fragmented (Fig. 2). 20 of them are pocket parks and only one of them is a children's playground. They cover approximately 4% of the total neighbourhood area. They are interspersed at many

points of the neighbourhood such as corners and street intersections. As a result of including the parks located close to each other in a cluster and drawing circles with a radius of 400m from the center of each cluster, it is seen that the access of the residents to these parks from their living spaces meets the walking distance principle (Fig. 3). However, the access to the children's playground located in area 5 in Figure 3 is not within a 5-minute walking distance (400m) for users from other parts of the neighbourhood.

In addition, as mentioned earlier, the standard of urban green space in Türkiye is 10m^2 per person. According to the development plan, there is a green area of 24463m^2 in Yenimahalle. The total population of Yenimahalle is 6759 according to TUIK 2021 data. In this case, there is approximately 3.6m^2 of green area per person, hence it is well below the standard. On the other hand, as shown in Figure 3, while areas 2, 3, and 4 were planned as green spaces in the development plan, currently there are structures for different uses such as a marriage registry office, wedding hall, swimming hall, indoor football pitch, and mosque unit in these areas. As a result, due to the decrease in the number of parks that actually exist, the amount of green space per person decreases.

In addition to these, there is no neighbourhood park in Yenimahalle with a usage area of 1 to 5 hectares, as per the standards. Since there is also no existing neighbourhood park in the surrounding neighbourhoods within a 10-minute walking distance (800m) from Yenimahalle, it is seen that the park diversity is insufficient in the planning.

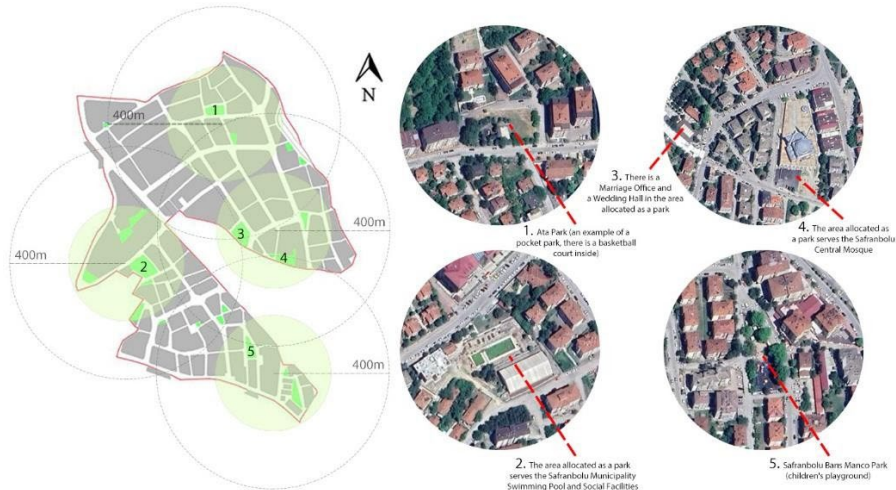

Figure 3. Accessibility to parks with 400m walking distances in Yenimahalle (left), and satellite images of some areas that were supposed to be allocated as parks (right)

The current state of the streets

Yenimahalle has 14 streets, 10 avenues, and 1 boulevard (Anonymous, 2014). The busiest street of the neighbourhood is Sadri Artunc Avenue, and it is observed that there is a crowd of vehicles and people along the street due to the educational, commercial, and touristic activities of the neighbourhood (Fig. 4). Since the neighbourhood is built on the right and left sides of this main axis, the residential streets and sub-residential commercial streets of the neighbourhood lead to this main commercial axis. This makes it easier for people to meet their needs such as transportation, access, and commerce, as well as allowing people to interact with the city and with each other. In other words, the streets and avenues of Yenimahalle are good examples of spaces for meeting, socializing, and realizing common life. When the development plan and the current situation are examined, it has been seen that the lane widths on the streets and avenues are in accordance with the standards (min 3.5m lane width and min 7m road width). However, due to irregularly parked vehicles, pedestrian and vehicle crossings and entrance areas of buildings are adversely affected. Also, pedestrian priority is not dominant in the planning of the streets. There are access problems, especially on the sidewalks of the neighbourhood's side streets (Fig. 4).

Figure 4. Photos showing the current condition of the streets in Yenimahalle

The current state of car parks

Car parks in the study area are generally observed as on-road and open parking areas. In low-density areas, the need for parking is met by detached car parks in the private gardens of the residences. With a rough calculation, there are approximately 2580 flats in total in the residential areas consisting of approximately 430 buildings (generally three floors with two flats on each floor). Since it is necessary to allocate at least one car park per flat, a minimum of 2580 car parks are required for residential areas. However, it has been observed that the number of existing car parks is not enough, so empty lands and side streets are also used for parking purposes.

The area with the highest density in the neighbourhood is Sadri Artunc Avenue. This avenue has an intense use due to the commercial areas located on the right and left along the avenue, the four faculties and two vocational schools nearby, and the tourism activities in the city.

Therefore, parking areas are needed to meet both long and short-term uses. However, it has been observed that parking solutions are insufficient, especially in commercial areas, and problems arise in both vehicle and pedestrian traffic due to irregular short-term parking.

In addition, it was observed that the density of vehicles increases considerably around the central mosque during Friday prayers and around the bazaar established on Thursdays. Due to the inability to meet this temporary car park requirement, irregular parking and, accordingly, problems in vehicle-pedestrian traffic increase.

The current state of residential areas

There are 74 residential blocks in the neighbourhood. This covers approximately 42% of the area. There are approximately 430 residences, most of them in apartment typologies, on a parcel basis. They are gardened-low-rise or social housing. There are also single-detached dwellings, but they are few in number. The residences on both sides of Sadri Artunc Avenue are mostly mixed-use cooperative-style buildings with sub-residential commercial activities. Due to the increasing student density in Yenimahalle, there has been a diversity in the housing typology.

Safranbolu consists of small parcels since it is located in the Black Sea Region of Turkey, which has rugged and steep terrain. For this reason, the floor area of the buildings in Yenimahalle is small (for instance, according to the zoning status, the floor area coefficient (TAKS) is 0.25 or 0.30).

The current state of socio-cultural areas

The socio-cultural areas allocated in the development plan are a public training center, a district public library, a child welfare institution, a day-care center, a teacher's house and evening art school center, and a nightclub (Fig. 5). In addition to these, it was observed in the field trips that there are a bazaar, a swimming pool and social facilities, and private sports centers (Fig. 5, number 1 and 2). Apart from all these uses, the residents of the neighbourhood use the Leyla Dizdar Cultural Center located in Baglarbası Neighbourhood, close to Yenimahalle, to benefit from areas such as the conference hall, seminar and meeting hall, theater hall, and workshops.

In the literature, the principle of walking distance of 500m to the living area is taken as a basis for some socio-cultural areas. This information is generalized for all socio-cultural areas, and in Figure 5, these areas are circled within 500m. It is seen that the access of the people in the south of the neighbourhood to socio-cultural activities poses a problem. New facilities are needed in this region in order to ensure social integration.

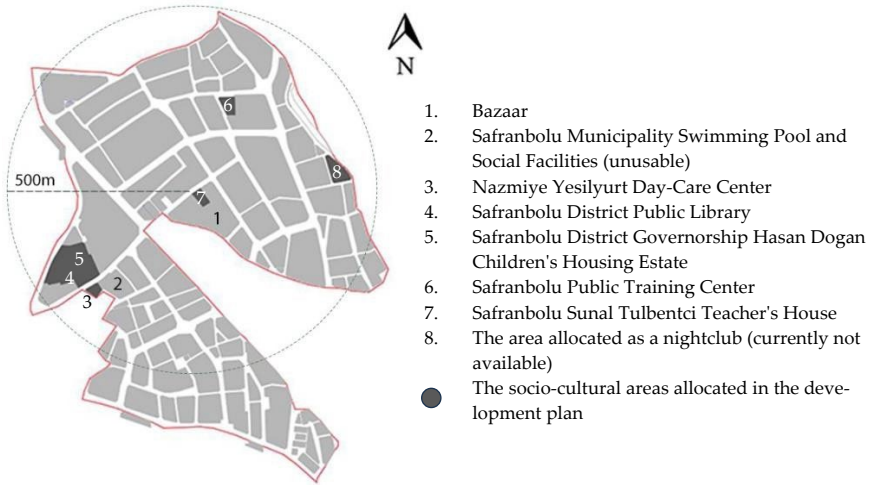

Figure 5. Map indicating the socio-cultural facility areas in Yenimahalle

The current state of commercial areas

Sadri Artunc Avenue passes through the middle of Yenimahalle and on both sides of it, mostly residential and commercial spaces are lined up. For this reason, a commercial density axis was formed in the middle of the neighbourhood (Fig. 6). Around this main axis, some streets have commercial activities under the apartment buildings. Residential areas and educational areas dominate the northern part of the neighbourhood, so

commercial activities take place mostly in the middle and southern parts of the avenue. The commercial activities of the residents, students, and tourists, especially along the main avenue, have enlivened the public life in this mixed-use axis. In this respect, walkability and socialization are encouraged in the neighbourhood.

Figure 6. Map indicating the commercial areas in Yenimahalle

The current state of service areas

According to the development plan, there are 1 administrative and 6 official institutions in Yenimahalle. The police station is located in the north of the neighbourhood. In addition to this administrative institution, the Safranbolu Municipality building, surrounded by commercial activities, is located in the south of the neighbourhood, in area number 1 in Figure 7. The official institutions located in the western and middle parts of the neighbourhood are as follows: mufti's office, municipal charity bazaar, district governorate, district national education directorate, municipal urban social infrastructure service area, and district police department. In the current state, the district governorate building is located in area 2 in Figure 7, which is allocated as a vocational school in the development plan. Furthermore, the municipal urban social infrastructure service area is currently used as an open car park. Since all these areas are close to Sadri Artunc Avenue, it is easy to reach them by foot, vehicle, or public transportation.

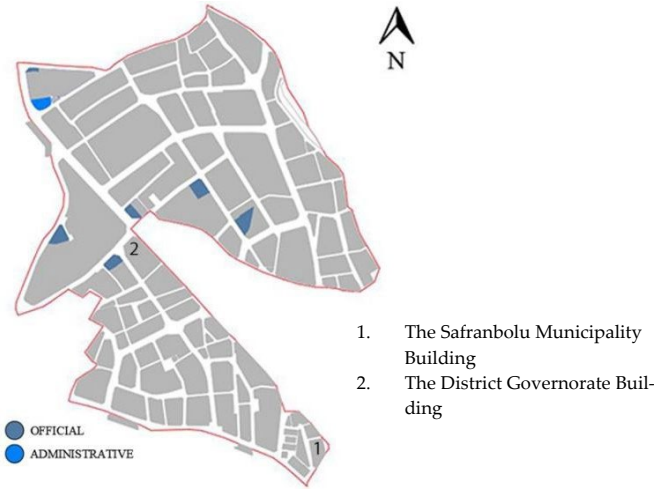

Figure 7. Map indicating the official and administrative areas in Yenimahalle

The current state of educational areas

According to the development plan, there are 9 educational areas in Yenimahalle. These are 1 kindergarten, 1 primary school, 2 secondary schools, 1 primary school, 1 high school, and 3 university areas. Currently, the university area which was used as a vocational school in the past, is now used as a district governorate (Fig. 8, area number 1).

As stated in the literature, open spaces should be planned around the educational areas in order to ensure that children and youth can walk safely. To understand whether there is an approach in this direction for Yenimahalle in the development plan, both educational areas and green spaces are shown together in Figure 8. It is seen that there is no planning attempt specifically for this purpose. However, there is no access problem to green areas from education areas.

Another design principle given in the literature is that primary schools should be within walking distance of 500m, secondary schools 1,000m, and high schools 2,500m from the living area (RTMEU, 2014). Since the surface area of the total neighbourhood is not large, it can be said that there is no accessibility problem to the education areas included in 500-meter clusters.

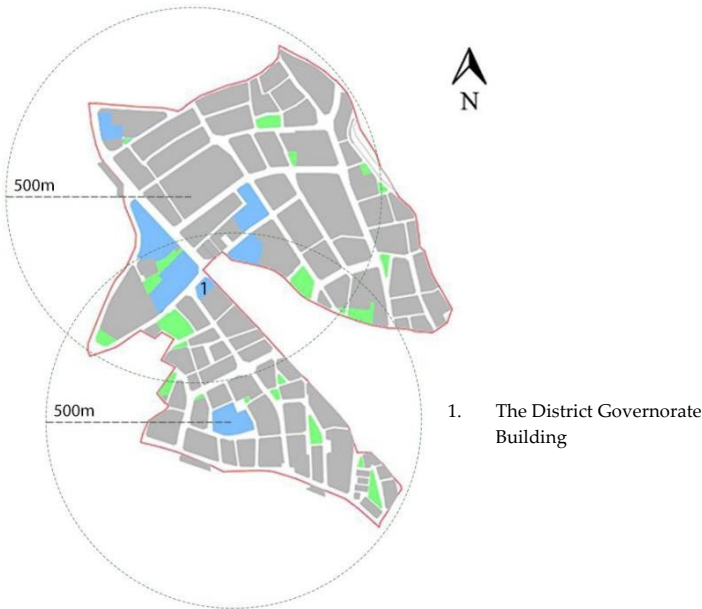

Figure 8. Map indicating the educational areas and green spaces in Yenimahalle

The current state of places of worship

According to the development plan, there are 2 places of worship in Yenimahalle. One of them is small and the other is a middle (district) mosque. In addition to these two mosques, there is also a masjid in the current state (Fig. 9, area number 1).

As stated in the literature, masjids should be within 150m, the small mosque 250m, and the middle (district) mosque 400m of walking distance from the living area (RTMEU, 2014). As seen in Figure 9, although there is an access problem to places of worship from the north and south of Yenimahalle in terms of walking distances, it is observed that the need is met thanks to being close to the mosques in the surrounding neighbourhoods.

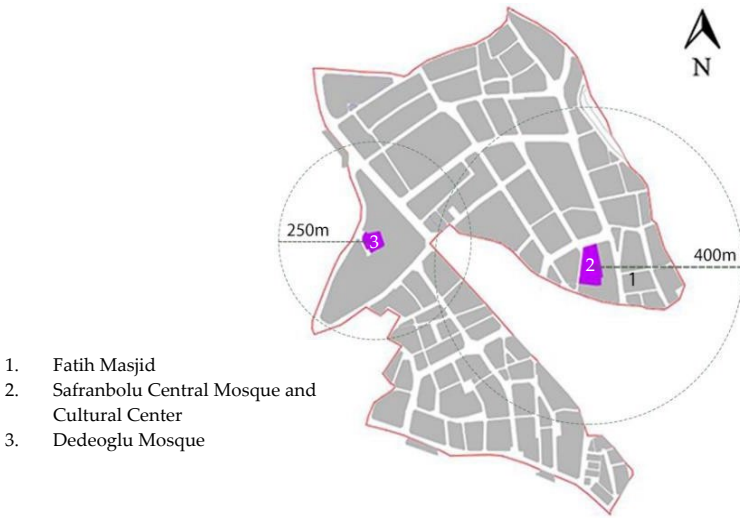

Figure 9. Map indicating the religious areas in Yenimahalle

The current state of healthcare areas

In Yenimahalle, there is only one healthcare area in the development plan which is a community clinic in the current state. As mentioned in the literature, the existence of one healthcare facility at the neighbourhood scale is sufficient. However, as seen in Figure 10, it is quite far from other parts of the neighbourhood in terms of walking distance due to its location.

Figure 10. Map indicating the healthcare areas in Yenimahalle

Based on the design criteria of all these uses, which are discussed under

separate headings, the adequacy and inadequacy at the planning stage and in the current situation are given in Table 5 as a summary.

Table 5. Evaluation of adequacy (✓) and inadequacy (x) of existing land uses in Yenimahalle Neighbourhood in terms of quality, quantity, and accessibility

Existing Land Uses in Yenimahalle Neighbourhood	Planning Criteria	a) Quality	b) Quantity	c) Accessibility	Explanations of Inadequacy Situations
Urban Open Spaces:					
Green Spaces	a) diversity in park-type b) min 10m ² per person/ no small in size and fragmented c) 5 min walking distance (400m)/ even and regular distribution/ at least half of the park front must face the road	×	×	×	a) available types are only pocket park and playground b) only 3.6m ² per person/ small in size and fragmented c) the playground is not within 5 min walking distance (400m)
Streets	a) walkable, accessible, perceptible, equitable, and safe streets/ pedestrians should be prioritized b) min 3.5m lane width/ min 7m road width/ no dead-end streets/ min 10m between buildings facing each other c) integrated, balanced, and gradual	×	✓	×	a) not equitable/ no pedestrian priority planning c) due to irregularly parked vehicles, vehicle-pedestrian crossings and entrances of buildings are sometimes closed
Car Parks	a) diversity in car park type/ considering long or short-term use/ sufficient parking spaces for the disabled b) no large parking areas but small and many c) should not block the main entrance doors of the buildings and pedestrian-vehicle crossing areas/ no parking spaces near road turns and intersections/ should be resolved within the boundaries of each building block/ more than one access point	×	×	×	a) no approach that considers the distinction between long and short-term parking areas/ insufficient parking spaces for the disabled b) too few planned parking spaces c) due to irregular short-term parking, disruption in vehicle-pedestrian traffic, and blocking of the main entrance doors of the buildings
Residential Areas	a) diversity in residential type b) if the rate of residential use is not specified in mixed-use areas, a maximum of 30% can be built c) even and regular distribution	✓	✓	✓	
Socio-Cultural Facility Areas	a) diversity in facility type c) 500 m walking distance/ even and regular distribution	✓		×	c) difficulty in accessing socio-cultural activities for the people in the south of the neighbourhood
Commercial Areas	a) diversity in commercial type c) should be accessible and promote walkability and socialization	✓		✓	

Public Institution Areas	c) should be easily accessible by vehicle- pedestrian-public transport			✓	
Educational Facility Areas	a) diversity in facility type/ should be placed near open spaces for children's safety c) primary schools should be within walking distance of 500m, secondary schools 1000m, and high schools 2500m from the living area	✓		✓	a) for children to walk safely, no concern about planning green spaces around educational areas. However, no problem in accessing green areas from education areas
Religious Facility Areas	c) masjids should be within walking distance of 150m, the small mosque 250m, and the middle (neighbourhood) mosque 400m from the living area			✓	c) Access is restricted from the areas in the north and south of Yenimahalle. However, the need can be met thanks to being close to the mosques in the surrounding neighbourhoods
Healthcare Facility Areas	b) at least one health center at the neighborhood scale c) should be easily accessible by vehicle- pedestrian-public transport		✓	×	c) due to its location, it is far from other neighbourhood parts in terms of walking distance

Conclusion and recommendations

In this study, first of all, the existing design criteria for the basic components that constitute a neighborhood were examined, and then it was questioned to what extent these criteria were complied with in Yenimahalle, which was chosen as the study area for being the district center of Safranbolu. In this context, the land uses in the neighbourhood were compared with the planned and the current state, and adequacy and inadequacy situations were determined based on the design criteria.

Regarding the green spaces of Yenimahalle, in order to increase the socialization of people in these public spaces, it is necessary to increase the amount of green space per person, improve the quality of existing green spaces, and ensure diversity. A more balanced distribution can be achieved by considering the walking distance standards. More green spaces can be planned around facilities such as healthcare, educational, and socio-cultural in the neighbourhood.

Regarding the streets and avenues of Yenimahalle, pedestrian priority approach can be achieved by slowing down vehicle traffic, increasing the diversity of pedestrian spaces, and ensuring the continuity of green areas. Walking and cycling should be encouraged with pedestrian and bicycle path arrangements. Equitable streets should be planned considering the designs for the disabled.

Considering the car parks in the study area, they are insufficient in terms of their location, design, and number. In addition, as short-term parking areas are not included in the planning, there are disruptions in pedestrian and vehicle traffic in commercial areas. The entrance doors of the buildings and pedestrian crossings are closed, and congestion occurs at the road turns and road junctions. To prevent these, the use of car parks can be prevented in pedestrianised spaces. Also, a periodically used car park system can be developed around the bazaar, mosques, public buildings, and commercial areas.

Moreover, access from the living areas in the southern parts of the neighbourhood to the socio-cultural areas is difficult. New socio-cultural facilities can be planned to the south. Furthermore, public open space arrangements that will enable students to walk safely are insufficient around the areas reserved for education. More green spaces should be planned around them. Green space solutions are also needed around public facilities in order to stimulate public life and encourage socialization.

With this study carried out in the district center of Safranbolu which has gained a reputation for its historic and natural structure, it was desired to support the plannings to be made from now on by revealing the deficiencies in the basic components of the neighbourhood. It is believed that important steps can be taken for a more livable city if the design criteria expressed in this, and similar studies are taken into account in the new regulations to be made by the competent authorities.

References

- Anonymous. (2014). Karabük Safranbolu Yenimahalle Mahallesi caddeler ve sokaklar, Posta kodu [Karabuk Safranbolu Yenimahalle District avenues and streets, Post code]. Retrieved March 14, 2023, from: <https://www.posta-kodu.org/karabuk/safranbolu/yenimahalle/caddeler-sokaklar>
- Anonymous. (2017). Safranbolu'nun coğrafi durumu, Safranbolu evleri [Geographical situation of Safranbolu, Safranbolu houses]. Retrieved March 26, 2023, from <https://www.safranboluevleri.net/safranbolunun-cografi-durumu/>
- Atıqul Haq, S. M. (2011). Urban green spaces and an integrative approach to sustainable environment. *Journal of Environmental Protection*, 02(05), 601–608. <https://doi.org/10.4236/jep.2011.25069>
- Badar, R., & Bahadure, S. (2020). Neighbourhood open spaces for social cohesion. *E3S Web of Conferences*, 170, 1–6. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202017006019>
- Ersoy, M. (2005), Türkiye'de kent planlamasının güncel sorunları [Current problems of urban planning in Türkiye], *9th National Public Health Days Congress*, Proceedings Book, pp.137-144, Ankara.

- Es, M. & Ateş, H. (2010). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri [Urban management, urbanization, and migration: Problems and solutions], *Journal of Social Policy Conferences*, 0(48), pp. 205-248.
- Fend, P., & Sans, J. (1994). The city as a machine for living in. *Grand Street*, 50, 23-30. <https://doi.org/10.2307/25007778>
- Gottdiener, M. (1985). *The Social Production of Urban Space*. Austin: University of Texas Press.
- Karabuk Governorate IT Branch Office. (2019). UNESCO Dünya Miras Kenti: "Safranbolu" [UNESCO World Heritage City: "Safranbolu"], Karabuk Governorate. Retrieved November 9, 2022, from <http://www.karabuk.gov.tr/unesco-dunya-miras-kentisafranbolu>
- Lee, J., & Park, S. (2018). Exploring neighborhood unit's planning elements and configuration methods in Seoul and Singapore from a walkability perspective. *Sustainability (Switzerland)*, 10(4). <https://doi.org/10.3390/su10040988>
- Maryanti, M. R., Khadijah, H., Uzair, A. M., & Ghazali, M. A. R. M. M. (2016). The urban green space provision using the standards approach: issues and challenges of its implementation in Malaysia. *Sustainable Development and Planning VIII*, 1, 369-379. <https://doi.org/10.2495/sdp160311>
- Nochian, A., Tahir, O. M., Maulan, S. & Rakhshanderoo, M. (2015). A comprehensive public open space categorization using classification system for sustainable development of public open spaces, *Alam Cipta*, pp. 29-40.
- Özdede, S., Hazar Kalonya, D., & Aygün, A. (2021). Pandemi sonrası dönemde kişi başına düşen kentsel yeşil alan ihtiyacını yeniden düşünmek [Rethinking the need for urban green space per capita in the post-pandemic era]. *İDEALKENT*, 12, 362-388. <https://doi.org/10.31198/idealkent.843386>
- RTMEU (2013). 3194 sayılı imar kanunu, planlı alanlar tip imar yönetmeliği [Regulation on planned areas type zoning based on development law no. 3194]. Republic of Türkiye Ministry of Environment and Urbanisation. Retrieved March 14, 2023, from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130601-2.htm>
- RTMEU (2014). 3194 sayılı imar kanunu, mekânsal planlar yapım yönetmeliği [Regulation on spatial planning and construction based on development law no. 3194]. Republic of Türkiye Ministry of Environment and Urbanisation. Retrieved March 14, 2023, from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm>
- RTMEU (2016). *Kentsel tasarım rehberleri*, [Urban design guides] (Vols. 1-3). Republic of Türkiye Ministry of Environment and Urbanisation. Retrieved March 14, 2023, from <https://mpgm.csb.gov.tr/kentsel-tasarim-rehberleri-i-82334>
- RTMEUCC (2021), *Meram kentsel tasarım rehberi* [Meram urban design guide] (Vols. 1-3). Republic of Türkiye Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change. Retrieved March 14, 2023, from <https://mpgm.csb.gov.tr/kentsel-tasarim-rehberleri-i-82334>
- sonuçları, mahalle nüfusları [Address-based population registration system results of the Republic of Türkiye dated 31 December 2021, neighborhood populations]. Retrieved November 30, 2022, from https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx

TUIK (2021). 31 Aralık 2021 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS)
Yetiş, R., Turcan, Y. & Dinçer, A. E. (2018). Safranbolu kent formunun tarihsel serüveni ve morfolojik incelemesi [Historical adventure and morphological analysis of Safranbolu city form], II. *Local Conference of the Network of Urban Morphology, Theme: "MetamorphoCity" Changing City, Space and Form*, 495– 515.

Hatice Hilal Topuz

She completed her undergraduate degree in Architecture at Abdullah Gul University in 2018, and her master's degree in Building Sciences Graduate Program at Middle East Technical University in 2023 with the thesis titled "Transforming human body motion data into deployable 3D personal spaces and application of this design method to a cable-suspended pavilion". Her research interests are kinetic architecture, architectural design, and urban planning. She works as a Research Assistant at Karabük University, Department of Architecture and assists the courses on Construction Technologies, Architectural Expression Techniques, and second and third-year design studios.

Lisans derecesini Abdullah Gül Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde 2018 yılında, yüksek lisans derecesini ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yapı Bilimleri Programı'nda "İnsan vücudunun hareket verilerinin katlanıp taşınabilen 3B kişisel alanlara dönüştürülmesi ve bu tasarım yönteminin kablo destekli bir paçayona uygulanması" başlıklı teziyle 2023 yılında tamamlamıştır. Araştırma alanları kinetik mimari, mimari tasarım ve kentsel tasarım üzerinedir. Şu anda Karabük Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Yapı Bilgisi ve Mimari Anlatım Teknikleri derslerine ve ikincil/üçüncü sınıf tasarım stüdyolarına asistanlık yapmaktadır.

E-posta: haticetopuz@karabuk.edu.tr

Yasin Dönmez

He received his bachelor's degree from Zonguldak Karaelmas University, Department of Landscape Architecture in 1999, and his master's and doctorate degrees from Ankara University. In 2019, he became an Associate Professor. He is currently working at Karabük University, Department of Landscape Architecture. He teaches undergraduate and graduate courses on Urbanism, Urban Design and Geographic Information Systems.

Lisans derecesini Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde 1999 yılında, yüksek lisans ve doktora derecesini ise Ankara Üniversitesi'nde almıştır. 2019 yılında Doçent olmuştur. Halen Karabük Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde çalışmaktadır. Şehircilik, Kentsel Tasarım ve Coğrafi Bilgi Sistemleri konularında Lisans ve Lisansüstü derslerini vermektedir.

E-posta: yasindonmez@karabuk.edu.tr

Yavaş Şehir (Cittaslow) Kavramının Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi: Bra ve Seferihisar Örneği

*

Azra Turgut¹

ORCID: 0009-0004-8041-1332

Özlem Demirezer²

ORCID: 0009-0005-0916-5623

Gökhan Uşma³

ORCID: 0000-0002-7293-123X

Öz

Geçmişten günümüze, toplumlar bir arada yaşayarak bir düzen oluşturmuş ve zamanla yerleşik hayata geçmişlerdir. Böylece köyler oluşmuş ve köylerin zaman içerisindeki gelişimi ile kentler meydana gelmiştir. Teknolojik gelişmeler ve sanayileşme kırsal bölgeden kentlere göç başlamasına neden olmuştur. Hızlı ve kontrolsüz büyüyen kentlerde yaşanan küreselleşme ile birlikte çarpık kentleşme ve tüketimin artması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Buna tepki olarak 1989 yılında İtalya'da Slow Food Movement (Uluslararası Yavaş Beslenme Hareketi) düzenlenmiştir. Bu hareketin teşvi ile tüketim hızının azalması, yerel ekonominin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve yerel kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecek nesillere aktarılması amacıyla 1999 yılında İtalya'da dört küçük İtalyan kentinin dahil olduğu Uluslararası Yavaş Şehir (Cittaslow) Birliği kurulmuştur. Bu araştırma kapsamında, Uluslararası Yavaş Şehir Birliğinin kurucularından olan Bra kenti ile, 2009 yılında Türkiye'nin ilk yavaş şehir (Cittaslow) kenti seçilen Seferihisar kentlerinin Cittaslow üyelik kriterleri baz alınarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri karşılaştırılmış ve sürdürülebilirlik bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kentleşme, sürdürülebilir kalkınma, yavaş şehir (Cittaslow), Seferihisar, Bra

¹ Mimar Azra Turgut, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, E-posta: azratrgt@hotmail.com

² Mimar Özlem Demirezer, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, E-posta: ozlem.dezerr@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Uşma, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, usmagokhan@gmail.com

A Comparative Evaluation of the Slow City (Cittaslow) Concept in the Context of Sustainability: The Case of Bra and Seferihisar

*

Azra Turgut⁴

ORCID: 0009-0004-8041-1332

Özlem Demirezer⁵

ORCID: 0009-0005-0916-5623

Gökhan Uşma⁶

ORCID: 0000-0002-7293-123X

Abstract

From the past to the present, societies have formed an order by living decently together and have gradually come to a settled life. Therefore, villages were formed and cities were formed with the development of villages over time. Technological developments and industrialization have led to the beginning of migration from rural areas to cities. Problems such as globalization, distorted urbanization and increasing consumption in cities that are growing rapidly and uncontrollably have emerged. In response to this, the Slow Food Movement (International Slow Nutrition Movement) was organized in Italy in 1989. With the encouragement of this movement, in order to reduce the consumption rate, improve the local economy and ensure sustainable development, ensure the sustainability of local resources and transfer them to future generations, the International Slow City (Cittaslow) Association of 4 small Italian cities was established in Italy in 1999. Within the scope of this research, the activities carried out by the cities of Bra, one of the founders of the International Slow City Association, and Seferihisar, which was selected as the first slow city (Cittaslow) city of Turkey in 2009, based on the Cittaslow membership criteria, were compared and examined in the context of sustainability.

Keywords: Sustainability, sustainable urbanization, sustainable development, slow city (Cittaslow), Seferihisar, Bra

⁴ Architect Azra Turgut, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Institute of Graduate School, Department of Architecture, E-mail: azratrgt@hotmail.com

⁵ Architect Özlem Demirezer, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Institute of Graduate School, Department of Architecture, E-mail: ozlem.dezerr@gmail.com

⁶ Asst. Prof. Gökhan Uşma, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: usmagokhan@gmail.com

Giriş

Küreselleşme ile şehirlerde yayılan hızlı tüketim anlayışı, gelecek konusunda düşündürücü bir olgudur. Bunun bir sonucu olarak da kaynakların gelecek nesillere aktarımı, yerel üretimin desteklediği sürdürülebilir kentleşme kavramı ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir kentleşme ile sanayi devrimi ile başlayan yoğun kentleşme sürecinden itibaren dünyanın birçok ülkesinde baş gösteren çevre sorunlarına, sosyal, ekonomik, ekolojik kötüye gidişe bir çözüm yolu aranmaktadır. Kentlerin gelecek nesillere aktarımı ve yaşam kalitelerine odaklanıldığında sürdürülebilir kentleşmenin sonucu olarak farklı yaklaşımlar ve kent modelleri ortaya çıkmıştır. Bu kent modellerinden biri de 'yavaş şehir (cittaslow)' hareketidir (Keskin, 2012).

Yavaş şehir hareketi yerel ve sürdürülebilir üretimi ve tüketimi desteklemektedir. Her şehrin özgün kent kimliğini bozmadan yerel kalkınmayı destekleyerek ve teknolojik gelişime ayak uydurarak gelişmesinin önünü açmaktadır. Yavaş şehir (cittaslow) hareketine üye olabilmek için çeşitli şartlar bulunmaktadır. Sürdürülebilir bir kent modeli olan Yavaş Şehir (Cittaslow) Hareketi 1999 yılında İtalya'nın Greve, Orvieto, Bra ve Positano kentlerinin belediye başkanlarının katılımıyla kurulmuştur. Cittaslow Hareketinin temelleri merkezi Bra kenti olan Slow Food hareketi ile atılmıştır (Akpınar vd., 2020). Yavaş Şehir (Cittaslow) Hareketinin önemli temsilcilerinden olan İtalya'nın Bra kenti bu hareket kapsamında birçok çalışma gerçekleştirmiş ve kent sürdürülebilirlik açısından önemli bir noktaya gelmiştir. Yavaş Şehir (Cittaslow) Hareketine Türkiye 2009 yılında ilk defa İzmir'in Seferihisar ilçesinin katılımı ile dahil olmuştur. Seferihisar, sürdürülebilirlik bağlamında yavaş şehir kriterlerine uymuş ve bu konuda birçok proje gerçekleştirmiştir (Akpınar, 2018).

Çalışmanın amacı; sürdürülebilir bir kent modeli olan yavaş şehir (cittaslow) hareketini, bu hareketin ortaya çıkış felsefesini ve yavaş şehir olma kriterlerini incelemektir. Yavaş şehir unvanı alabilmek için şehirler çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Belirli kriterlere uyarak yavaş şehir unvanı aldıktan sonra yapılan çalışmaların ne derece devam ettiği ve sürdürülebilirliğin nasıl sağlandığı son derece önemlidir. Çalışmada Türkiye'nin ilk yavaş şehri olan Seferihisar ve yavaş şehir hareketinin çıkış noktalarından

olan İtalya'nın Bra kentinin çalışmaları incelenerek Seferihisar ve Bra Yavaş şehirlerinin karşılaştırmalı bir şekilde sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesinin yapılması hedeflenmiştir.

Yöntem

Çalışmada öncelikle sürdürülebilir kentleşme ve yavaş şehir (cittaslow) hareketi üzerine literatür taraması yapılmıştır. Kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Sonraki aşamada yavaş şehir (cittaslow) unvanını ilk alan kentlerden biri olan Bra ve Türkiye'de ilk yavaş şehir (cittaslow) unvanına sahip olan Seferihisar kentinin bu kavramlar üzerinden, yavaş şehir (cittaslow) kriterleri aracılığıyla karşılaştırılması yapılmıştır. Kriterler bağlamında gerçekleştirilen karşılaştırma tablo üzerinden ifade edilmiştir. Çalışma sürecinde Seferihisar'da alan çalışması gerçekleştirilmiş ve kent dokusu fotoğraflanmıştır. Bra ve Seferihisar'da sürdürülebilirlik kapsamında yapılan çalışmalar incelenmiş; yavaş şehir (cittaslow) kriterlerine uygunlukları, sürdürülebilir kentleşme hedefleri kapsamında karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kentleşme

Sürdürülebilirlik, bir toplumun doğa ile ilişkilerini ekosistemin işleyişini bozmadan, kaynakların tüketiminin dengeli olduğu, refah seviyesinin arttırıldığı, teknolojik gelişmelerin uygulandığı bir şekilde sürdürebilmesidir (Güler ve Turan, 2013). Toplumun gereksinimleri için kaynakların gelecek kuşakların ihtiyaçları gözetilerek kullanması sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Sürdürülebilir kentleşme; kentte yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını çevreye zarar vermeden kullanma, kaynakları etkin ve verimli kullanma, insanların yaşadıkları kenti ekolojik, sosyal ve ekonomik olarak yaşanabilir bir hale getirme ve bunun sürekliliğini sağlayıp geliştirmesi sürecidir. Nüfusun hızla artması ve kaynakların hızla tüketilmesinin sebep olduğu geri dönülemez kötü sonuçların göz önüne alınarak daha sürdürülebilir kentlerin sağlanması hedeflenmelidir.

Bir kentin sürdürülebilir olabilmesi şu şekilde sağlanabilmektedir:

- Yaşam kalitesini artırmak,
- Yoksulluğa karşı önlem almak,

- İstihdam sıkıntılarını çözmek,
- Sağlıkla ilgili temel ihtiyaçları karşılamak,
- Biyolojik çeşitliliği korumak ve geliştirmek,
- Teknolojik yenilikleri takip etmek,
- Nüfus artışını denetlemek,
- Yenilenebilir enerji kaynakları kullanmak,
- Temiz ve güvenilir su kaynakları bulmak (Tosun, 2013).

Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, insan ve doğanın ilişkisini; doğal kaynakları tüketmeden gelecek nesillere aktararak kurmaktır. Sürdürülebilir kalkınma; toplumların ekonomik, sosyal ve çevresel koşulları kapsayacak şekilde korunmasını, gelişmesini iyileştirilmesini amaçlamaktadır (Sezgin ve Ünüvar, 2011). İklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunlarının artması sürdürülebilir kalkınmayı zorunlu hale getirmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın amacı, dünyada nüfusun artması ve sanayileşme ile birlikte teknolojinin gelişmesi ile üretimde artış, doğaya verilebilecek zararların azaltılması ve gelecek nesillere doğal ve sürdürülebilir bir dünyayı aktarabilmektir (Eryılmaz, 2011). Ekonomik, sosyal ve ekolojik birçok yönü olan sürdürülebilir kalkınma günümüzde dünyada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Yavaş Şehir (Cittaslow) Kavramı

Modernizmin etkisi ile küreselleşen dünyada şehirlerdeki yaşam hızlanmaya başlamıştır. Daha hızlı yemek yiyen, kahvelerini yürürken içen, üretmekten çok tüketen ve sosyalleşemeyen toplumlar oluşmuştur. Mekanlar da bu yönde insanların daha hızlı çalışabileceği, daha hızlı alışveriş yapabileceği, yemek yiyebileceği ve yaşayabileceği mekanlar olarak tasarlanmaya başlanmıştır. Küçük esnaflardan çok büyük alışveriş merkezleri tercih edilmeye başlanmış, çocukların ortak oyun alanları parklar olmaksızın çıkıp AVM'lerin içerisindeki oyun alanlarına dönüşmüştür. Yeşil alanlar yerine hızlı ulaşım sağlayabilen büyük otoyollar insanlar için daha önemli role bürünmüştür. Bu yaşam tarzının insanlar üzerinde hem psikolojik hem de fiziksel olarak sağlık sorunları oluşturduğu gözlemlenmiştir. Kentlerde ise sürdürülebilirliğin yitirilmesi ile karşı karşıya kalınmıştır.

tır. Hem doğayı hem de insanı tüketen bu yaşam biçimine karşı, insanların daha farklı bir yaşam şekli araması üzerine Cittaslow hareketi doğurmuştur (Cittaslow Felsefesi, 2023).

Kelime anlamı Yavaş-Sakin Şehir olan Cittaslow, İtalyanca kent anlamına gelen "Citta" ve İngilizce yavaş anlamına gelen "Slow" kelimelerinin birleşimi ile oluşmuştur. Yavaş şehir (cittaslow) hareketinin ambleminde bulunan tarihi şato görüntüsü geçmiş dönemlerin mirasının devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Betonarme binalar ise günümüzde şehirlerin betonlarla dolması ve özgün değerlerini kentsel kimliklerini yitirdiklerini ifade etmektedir. Salyangoz görüntüsü ile bu hızlı ve zor yaşama karşı bir tepkinin ifadesidir (Şekil-1). Yavaşlamak, sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak, gelecek nesilleri düşünerek, tarihi ve kültürel mirasa saygı göstererek yaşamak gerektiği anlatılmaktadır (Özgenç, 2012)

Şekil 1. Yavaş Şehir Amblemi (Cittaslow Bra, 2016)

Hareket, 1999 yılında İtalya'da kurulmuş uluslararası bir belediyeler birliğidir. Hareketin oluşumuna sebep olan çıkış noktası 1989 yılında İtalya'da, İtalyan aşçıların öncülüğünde düzenlenen International Slow Food Movement (Uluslararası Yavaş Beslenme Hareketi) olmuştur (Baykal ve Ataberk, 2020). Yerel yönetim ve topluluklar arasındaki bir ortaklığa dayalı olarak kasa ve şehirlerde yaşam kalitesini ve sürdürülebilirliği teşvik etmeye yönelik bir bütün-topluluk yaklaşımıdır. Bu harekette kentlerde yaşayan insanların gelenek ve göreneklerine sahip çıkarak kültürlerini devam ettirebilen, sosyalleşebilen, yerel kalkınmaya yerel üretimlerle destek olarak sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ve kentlerde altyapı sorunları olmadan, yenilebilir enerji kaynakları kullanabilen, teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlere

gerçekçi bir alternatif olacağı hedefiyle yola çıkmıştır. Bu doğrultuda Cittaslow-Yavaş Şehir 'in dünyadaki ilk temsilcileri 4 küçük İtalyan kenti (Orvieto, Greve in Chianti, Bra, Positano) iken, dünyanın ilk ve tek Cittaslow Metropolü 2021 yılında İzmir olmuştur (Dünyanın İlk Cittaslow Metropol Kenti İzmir, 2022).

Yavaş Şehir (Cittaslow) Birliği üye olma ölçütleri şu şekildedir: Uluslararası Cittaslow Birliği'ne üye olmak isteyen kentlerin nüfuslarının 50.000'i aşmamaları ve kent yönetiminin cittaslow felsefesiyle uyumlu olması gerekmektedir. Üye olma kriterleri 7 ayrı alt başlıkta incelenir;

- Çevre Politikaları: Her türlü çevresel kirlilik ile ilgili konuları kapsar. Bunlardan başlıcaları hava, su, katı atık, gürültü kirliliği olmakla beraber enerji tüketimi ve biyoçeşitlilik gibi konular da bu başlıkta incelenir.
- Altyapı Politikaları: Sürdürülebilirliği sağlayacak ulaşım politikaları bu başlıkta incelenebilir. Örneğin bisiklet yolu çalışmaları, engellilere yönelik yapılan uygulamak, eko ulaşım planlamaları.
- Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları: Kente dair planlama, yeşil alan kullanımları ve kente değer katacak çalışmaları içerir.
- Tarımsal, turistik, esnaf ve Sanatkarlara dair politikalar: Kentte yerel kalkınmaya destek olabilecek konuları kapsar. Esnaf ve sanatkarların ürünlerinin korunması, yerel ve geleneksel etkinliklere destek olunması, kırsal bölgelerin değerinin artırılması için yapılan çalışmaları içermektedir.
- Misafirlik, farkındalık ve eğitim için planlar: Yerel yönetim ile derneklerin aktif çalışması ve her türlü esnaf veya kentlinin farkındalığını artırmaya yönelik yapılan çalışmalar vb. konuları içermektedir.
- Sosyal Uyum: Kentte farklı kültürlerin bir arada yaşamasını sağlamaya yönelik çalışmalar ile azınlıklara yönelik ayrımcılığın kaldırılmasına ilişkin çalışmalar, engelli kişilerin entegrasyonu, genç neslin istihdamı vb. konuları içermektedir.
- Ortaklıklar: Aktivite, kampanyalar, eşleştirme projeleri vb. konuları içermektedir (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023).

Sürdürülebilir Kentleşme ve Yavaş Şehir Hareketi

Yavaş Şehir (cittaslow) isminde yavaşlamak anlamı geride kalmak olarak algılanmamalıdır. Yavaş Şehir Hareketi küreselleşmeye karşı değildir. Küreselleşme ile ortaya çıkan doğal kaynakların yok edilmesine, yerel yaşamın engellenmesine karşıdır. Aynı şekilde teknolojiye de bir karşıtlık bulunmamaktadır. Fakat teknoloji ile ortaya çıkan hızlı yaşam ve tüketim bağımlılığını önlemeyi amaçlamaktadır (Özgenç, 2012).

Yavaş Şehir (cittaslow) Hareketi, kentlerin yerel ve özgün kimlikleri ile yaşatılması bilincindedir. Hızlı değişimlerin yavaşlatılması ve kentlerin sürdürülebilir olarak korunmasını hedefleyen bir kentleşme modelidir (Keskin, 2012). Yavaş şehirler doğal kaynakları korumak, hava ve su kirliliğini engellemek gibi birçok çevre politikası ile birlikte sürdürülebilir kentleşmenin çevresel yönünü içermektedir. Kentlerde yerel kalkınmayı önemseyen, üretim ve tüketim süreçlerini destekleyen yanı sıra sürdürülebilir kentleşme hedeflerinin ekonomik boyutlarını ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini karşılamaktadır. Ayrıca yavaş şehirler kentsel yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen, kültürel mirası korumayı, toplumun refah seviyesini arttırmayı hedefleyen politikaları ile birlikte sürdürülebilir kentleşmenin sosyal alanını desteklemektedir (Ekincek, 2014).

Bra – İtalya

Bra kenti, İtalya'nın Piyomonte Bölgesi'nde bulunan şehirlerden biridir (Şekil 2). Bölgeye uzaklığı yaklaşık 50 kilometredir. Bra kentinin 29 binden fazla nüfusu bulunmaktadır. Eski bir Roma yerleşiminde bulunan kentte birçok tarihi ve kültürel önemi olan eser bulunmaktadır (Şekil 3) (Cittaslow Bra, 2016).

Şekil 2. Bra kenti görüntüsü (Akay, 2017)

Şekil 3. La Zizzola Bra'nın Sembolik Anıtı (Cittaslow Bra, 2016)

Yavaş Şehir (Cittaslow) Olma Süreci

1986 Yılında başlayan Slow Food Hareketi ile birlikte kentte tarımsal üretim artmıştır. Yetiştirilen tarım ürünleri ve aynı zamanda Slow Food Hareketi'nin merkezi olmasından dolayı gelişen turizm önemli bir ekonomik kaynak oluşturmuştur (Özmen, 2016). Bra kenti, 1999 yılında başlayan CittaSlow hareketinin kurucu kentlerinden biridir. Bra şehri Cittaslow Hareketinin ilkelerini düzenlemiş ve uygulamaya geçirmiştir. Yaya öncelikli yollar, öğrenciler için tarım eğitiminin verilmesi, geri dönüşümü destekleyen projeleri, yerel üretimi teşvik eden çalışmaları, koruma ve restorasyon uygulamaları Cittaslow Hareketi kapsamında gerçekleştirilen çalışmalardan birkaçıdır (Çelikyay ve Bayraktar, 2021). Şehirdeki bu çalışmalar kentsel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Şehirde Cittaslow Hareketi ile birlikte çevre, ekonomi, turizm alanlarında sanatkarlara ve esnaflara dair kentsel yaşam kalitesini artırılmasına ve geliştirilmesine yönelik birçok politika ve proje geliştirilmiştir. Bra kenti 2009 yılında düzenlenen "Erdemli Belediyeler" yarışmasında en Erdemli Belediye seçilmiş ve ödül kazanmıştır (Akpınar vd., 2020).

Bra Cittaslow Faaliyetleri

Bra, İtalya'nın önemli bir sakin şehridir. Tarihî ve doğal güzellikleri yanında Bra'da Slow Food kavramının önem kazanmasıyla birlikte mutfağıyla da öne çıkmış ve kentte 2004 yılında Gastronomik Bilimler Üniversitesi açılmıştır (Oranlı, 2022). Bra'da özellikle peynir üretimi çok yaygındır (Şekil 4). Hayvancılığa büyük bir destek sağlayan peynir üretimi aynı zamanda yatırımlar sayesinde işsizlik sorununa da çözüm getirmiştir. Bra kentinin ayrıca sucuk gibi birçok patentli ürünleri bulunmaktadır. Bra, bu patentli ürünleri

ile birlikte her yıl gıda festivalleri düzenleyerek ekonomisine katkı sağlamaktadır. Caddelerde süpermarket ve fastfood lokantaları yerine halkın ürettiklerini satabileceği dükkanlar bulunmaktadır (Şekil 5). Yerel üreticilerin organik yöntemlerle ekolojik şartlara uygun olarak yetiştirdikleri ürünler okullarda çocuklara da servis edilmektedir. Bra kenti tarım ve hayvancılık konusunda yerel ve sürdürülebilir kalkınmaya önem vermiştir (Özgenç, 2012).

Şekil 4. Bra'da iki yılda bir düzenlenen Uluslararası Peynir Festivali (Bra Peynir Festivali, 2022)

Şekil 5. Bra kentinde yerel ticari dükkanlar (Do Bianchi, 2017)

Şehirde tarihi kent merkezinde araba kullanımı yasaklanmıştır. Kentte bisiklet kullanımı desteklenerek her yıl bisiklet sürüşü festivalleri düzenlenmektedir (Şekil 6). Kentin dokusunu bozmamak adına yeni binalar tarihi dokuya uygun şekilde inşa edilmiştir. Parlak reklam panoları yasaklanarak kentin doğal görünümünün bozulmaması sağlanmıştır. Kültürel mirasın sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Bra Belediyesi geri dönüşüm sağlamak amacıyla kentin birçok noktasına kutular yerleştirmiştir. Çevreye zararsız, geri dönüşümü sağlanabilen ürünlerin üretilmesini destekleyerek halkın bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Elisheri ya da özel yetiştirilmiş yiyecekler satan küçük aile işletmeleri, şehrin en iyi ticaret birimleri haline gelmiştir (Özgenç, 2012).

Şekil 6. Bra'da bisiklet festivali (Turismo Bra, 2023)

Bra yavaş şehrini gezmeye gelen turistlere şehri daha iyi tanıtabilmek sokakları ve kent dokusunu gezdirebilmek amacıyla tur rehberlerinin de bulunduğu geziler düzenlenmektedir (Cittaslow Bra, 2016). Bu geziler, kentte gerçekleşen birçok festivaller ve kentin tanıtıcı kitabını yayınlamaları ile Bra kentinin tanıtımını sağlamaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin gelmesi Bra'da yerel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Kentte düzenli aralıklarla açık hava sinemaları ve konserleri düzenlenmektedir. Bra'da halka açık ücretsiz kablosuz internet hizmeti verilmektedir. Ayrıca vatandaşlar kamu hizmetlerini internet ortamından takip edebilmektedirler. Yerel yönetim toplantılarını canlı olarak izleyebilmektedirler (Akpınar vd., 2020). Halkın yerel kararları takip edebilmesi ve yönetimde söz sahibi

olabilmeleri Yavaş Şehir (cittaslow) Hareketi kapsamında önemli bir adımdır.

Seferihisar – İzmir

Seferihisar, İzmir kent merkezine 45 km uzaklıkta bulunan, İzmir kentinin güneybatı aksına konumlanan ve toplamda iki belde, dokuz köyden oluşan bir kıyı yerleşimi olan bir ilçedir (Erten, 2009) (Şekil 7). Türkiye'nin önemli bir turizm kenti olarak bilinir. 2008 yılında yavaş şehir olmadan önce nüfusu 23.699 olan Seferihisar'ın 2022 yılında nüfusu 54.993 olarak kayda geçmiştir (Seferihisar Nüfusu, 2023).

Şekil 7. Seferihisar Limanı Sığacık (İpek, 2015)

Yavaş Şehir (Cittaslow) Olma Süreci

Seferihisar'ın tarihi, 3000 yıl öncesine dayanmaktadır ve Teos antik şehri bu tarihe önemli bir ışık tutar. Günümüzde hala yerel lezzetlerini korumaya devam eden Seferihisar'da birbirinden farklı lezzetler bulunmaktadır. Her hafta dört Pazar kurulmadır ve bu pazarların biri organik-tir. Her yıl yerli tohumların yaygınlaştırılarak çoğaltılması ve çiftçilere dağıtılması amacıyla Tohum Takas Şenlikleri düzenlenir. (Atlas, 2015). Seferihisar 2009 yılında, altyapı, çevre, kent estetiği, misafirperverlik ve yavaş yemek gibi başlıklar altında 52 kritere göre değerlendirilmiş ve yüzde 50

başarı gerekirken yüzde 73 düzeyinde uygunluk sağlayarak Türkiye'nin ilk yavaş şehri (cittaslow) olmuştur (Özkan, 2011).

Seferihisar Cittaslow Faaliyetleri

Bir çalışmada Seferihisar eski belediye başkanı Tunç Soyer'in sakin şehir (cittaslow) olmak için gerçekleştirdiği faaliyetlerden en önemlilerinin 'yerel üretimi arttırmak ve halkı doğal, katkısız ürünler konusunda bilinçlendirmek' olduğu vurgulanmıştır (Baykal ve Ataberk, 2020). Eski belediye binası yerel üreticilerin kullanımına 'köy pazarı' olarak açılarak üretici ve tüketicinin bir araya gelmesi sağlanmıştır. Yerli tohum satışı yasaklanmış bunun aksine tohum takas şenlikleri düzenlenmiştir. Çiftçilere sertifikalar verilerek üretim ve tüketim aşamasında kontroller sağlanarak hormonlu ürünlerin üretilmesinin önüne geçilmiştir. Bu projeleriyle Seferihisar, çevre politikaları kapsamında organik tarım pilot bölgesi seçilmiştir (Doğutürk, 2010).

'Tarladan Sofraya İyi Tarım Projesi' kapsamına 140 üreticinin üretimde sürdürülebilirlik yöntemleri kullanması sağlanmıştır. Özellikle bölge açısından önemli tarım ürünleri olan mandalina, enginar, zeytin ile zeytin yağı ve pekmez ile ilgili projelerle tarıma önemli bir destek verildiği görülmektedir. 'Damızlık Koyun-Keçi Panayırı' düzenlenerek küçükbaş hayvan yetiştiricileri Seferihisar'da buluşturulmuştur. 'Okullarda Sebze Bahçeleri' projesi düzenlenerek öğrencilerin sebze yetiştiriciliğini birebir deneyimlemesi sağlanmıştır (Baykal ve Ataberk, 2020).

Seferihisar Belediyesi'nin 2018 yılında Turgut Köyünde düzenlenen 'Lavanta Pazarı' festivaliyle köydeki lavanta bahçesinden elde edilen hasatlar ile lavanta yağı damıtılması, lavanta sabunu yapımı, lavanta suyu sıkılması gibi etkinlikler düzenlenerek yöresel faaliyetlerin tanıtılması sağlanmıştır (Şekil 8). Aynı zamanda bu festivalde yöresel lezzetler de tanıtılmış ve yerel halk tarafından üretilen çeşitli ürünler satışa sunulmuş yerel kalkınmaya da katkıda bulunmuştur. Öte yandan Seferihisar'ın belirli mahallelerinde 'Kadın Emeği Evleri' açılarak kadınların meslek edinmesine katkı sağlanmıştır (Baykal ve Ataberk, 2020).

Şekil 8. Seferihisar Lavanta Pazarı (Seferihisar Belediyesi, 2018a)

Seferihisar'ın Sığacık Mahallesi'nde İzmir Kalkınma Ajansı'nun desteği ile hazırlanan peyzaj projesi kapsamında Sığacık Kalesi'nin mimari tarzından da esinlenerek yerli aromatik otlar kullanılan ve güneş enerjili aydınlatmalar tercih edilen bir peyzaj uygulaması gerçekleştirilmiştir. Aynı kapsamda Atatürk Caddesi ve Sığacık merkezde bulunan ilan panoları ve reklamlar belediye tarafından tek tip ve boydaki reklam ve ilan panoları ile değiştirilerek bir standart oluşturulmuştur. Binaların dış cepheleri boyanarak restore edilmiş ve balkon ve pencerelerde saksılar ve ferforjeler konulmuş, çanak antenler ise çatılarda toplanarak cephede kentsel dokunun bütünlüğünü sağlamak amaçlanmıştır (Şekil 9, Şekil 10). Sığacık kalesi sahil kısmında ise ahşap gölgelikler konularak oturma alanları çözümlenmiştir (Ak, 2017).

Şekil 9. Sığacık mahallesinden genel bir görünüş ve "cittaslow" amblemi (Fot: Gökhan Uşma)

Şekil 10. Sığacık mahallesinden sokak görünüşleri (Fot: Gökhan Uşma)

Araç trafiğini azaltmak, trafikte güvenli ve sağlıklı bir şekilde işlemini sağlamak amacıyla kentin bazı bölümlerinde araç girişleri yasaklanmıştır (Ak, 2017). Bisiklet kullanımını arttırmak için ise hizmet binası ve Sığacık gibi iki önemli noktada iki adet bisiklet garajı oluşturulmuştur. Ayrıca “Güneş enerjili bisiklet” projesi geliştirilmiştir. Öte yandan şehir içerisinde güneş enerjili aydınlatma araçları kullanılması, Seferihisar Belediye binasının elektriğinin karşılanmasından güneş enerjisinden faydalanılması, jeotermal enerjiden yararlanılarak sebze ve meyve kurutma işlemlerinin yapılması, kentsel atıkların ayrıştırılarak toplanmasına yönelik projeler hayata geçirilerek 50.000 kişilik biyolojik atık su arıtma tesisi kurulması gibi sürdürülebilirlik kapsamında önemli çalışmalar yapılmıştır. (Baykal ve Ataberk, 2020).

Seferihisar’ın Sığacık mahallesi açıklarında kurulan orkinos çiftliği için halkın da itiraz sürecinde bulunması ile büyük bir hukuk mücadelesi verilmiş ve kazanılmıştır (Şekil 11). Danıştay ‘Orkinos yetiştiriciliğinin, Sığacık Koyu ekosisteminde, geri dönüşü olmayacak çevresel riskler oluşturacağı ve doğal ve kültürel değerlere zarar verme olasılığının çok yüksek olduğu gerekçeleriyle Seferihisar’ın yavaş şehir politikalarına aykırı olduğunu’ belirterek Orkinos Çiftliğinin bu bölgeden kaldırılmasına karar vermiştir (Seferihisar Belediyesi, 2018b).

Şekil 11. Orkinos Çiftliği Protestoları (Seferihisar Belediyesi, 2018b)

Kent yönetimi halk ile paylaşılmış ve yönetimde bazı sivil toplum kuruluşları ile işbirliği sağlanarak yerel yönetime yeni yaklaşım sunulmuştur. Kadın, çocuk meclisleri gibi çalışma projeleri oluşturulmuştur (Baykal ve Ataberk, 2020). Seferihisar Belediyesi tarafından 'Çocuk Belediyesi' uygulaması projesi gerçekleştirilmiştir (Şekil 12). Bu proje kapsamında çocuklara, kendilerine özel olarak tasarlanan atölyeler, toplantı odaları, mini amfi tiyatro, park ve spor alanları gibi okul sonrası vakitlerini değerlendirebildiği alanlar sunulmuştur. Aynı zamanda bu proje ile çocukların aktif olarak yönetime katılabilmesi sağlanarak çocukların çözüm geliştirme, birlik duygusu ile görüş ifade edebilmeleri sağlanmıştır. Uluslararası Citta-slow Birliği tarafından düzenlenen 9 ülkeden katılan 23 proje ile gerçekleştirilen bir yarışmada 'Çocuk Belediyesi' uygulaması en başarılı proje seçilerek 'Turuncu Salyangoz' ödülüne layık görülmüştür (Seferihisar Belediyesi, 2018c).

Şekil 12. Seferihisar Belediyesi tarafından uygulanan Çocuk Belediyesi'nin etkinlikleri (Seferihisar Belediyesi, 2018c)

Bra ve Seferihisar Cittaslow Kentlerinin Karşılaştırılması

1999 yılında İtalya’da kurulan Cittaslow birliğinin kurucu üyelerinden olan Bra kenti ile 2009 yılında Cittaslow birliğine kabul edilen Türkiye’nin ilk yavaş şehir (cittaslow) unvanını almış Seferihisar kentlerinin Cittaslow hareketi kapsamında yapmış olduğu faaliyetler yukarıda incelenmiştir. Yavaş şehir (cittaslow) üyeliği için Bra ve Seferihisar kentleri birçok ölçütü sağlayarak bu unvana sahip olmuştur. Cittaslow resmi web sitesinde yer alan cittaslow ölçütleri olan; çevre, altyapı, kentsel yaşam kalitesi, tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar ile misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar, sosyal uyum ve ortaklıklar ölçütleri aşağıdaki tabloda Bra ve Seferihisar için değerlendirilmiştir (Üyelik Süreci ve Kriterler , 2023).

Tablo 1. Bra ve Seferihisar Kentlerinin Cittaslow Ölçütleri Üzerinden Karşılaştırılması

Cittaslow Ölçütleri	Bra	Seferihisar
Çevre Politikaları	-Kamu binalarında, sokak aydınlatmalarında enerji tasarrufu -Geri dönüşümün yaygınlaşması	-Güneş enerjili aydınlatma kullanımı -Biyolojik atık su arıtma tesisi kurulması -Jeotermal enerji kullanımı
Altyapı Politikaları	-Kent merkezinde araç trafiğinin kısıtlanması Bisiklet kullanımının yaygınlaşması -Bölgesel ısınmanın iyileştirilmesi	-Araç trafiğinin kısıtlanması, -Bisiklet kullanımının yaygınlaşması amacıyla bisiklet garajlarının oluşturulması
Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları	Bra’da tarihi kent dokusunun bozulmaması, kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması -Kentsel yaşanabilirliğin artırılması	-Seferihisar ilçesinin belirli mahallelerinde yapı cephelerinde restorasyon/onarım çalışmaları -Kentsel dokunun korunması
Tarımsal, turistik, esnaf ve Sanatkarlara dair politikalar	-Slow Food hareketi kapsamında Gastronomik Bilimler Üniversitesi’nin kurulması -Peynir üretiminin yaygınlaşması -Yerel esnafın desteklenmesi	-Organik Tarım Pilot Bölgesi kapsamında Tohum Takas Şenliklerinin düzenlenmesi -Yerel esnafın desteklenmesi amacıyla köy pazarlarının oluşturulması
Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar	-Bra Tanıtım Kitabının yayınlanması -Şehrin tanıtımı için turların düzenlenmesi	-Çocuk Belediyesi Projesi -Lavanta Festivali
Sosyal Uyum	-Engellilerin kent içinde erişiminin kolaylaştırılması	-Kadın Emeği Evleri’nin açılması -Engelli Su Altı Dalış Eğitiminin düzenlenmesi -Sokak hayvanlarının bakımı
Ortaklıklar	-Uluslararası peynir Festivali -Bisiklet Festivali -Açık hava sineması ve açık hava konserleri	-Futbol Festivali -Seferihisar Tohum Projesi Ödülü

Cittaslow Ölçütleri, sürdürülebilirliği her boyutuyla ele almaktadır. Belirlenen politikalar sürdürülebilirliğin her anlamda sağlanmasına yönelik kriterler oluşturmaktadır. Bu kriterlere uyan ve gerçekleştirdiği faaliyetler ile Yavaş şehir (cittaslow) unvanı alan şehirler sürdürülebilirlik anlamında önemli bir gelişme göstermektedir. Bra ve Seferihisar yavaş şehir (cittaslow) örnekleri bu ölçütler çerçevesinde sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmiştir. Çevre politikaları; hava ve su kirliliğinin önlenmesi, geri dönüşüm, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi gibi birçok alt başlık içermektedir. Bra kenti çevre politikaları kapsamında atıkların toplanması ve geri dönüşümü için yenilikçi projeler üretmiştir. Biyolojik olarak parçalanabilen ve birleştirilebilen çanak çömleklerin üretilmesini sağlamıştır. Bu üretilen sofranın satışından gelir elde edilmiştir (Akpinar vd., 2020). Geri dönüşüm için birçok toplama alanı oluşturulmuş ve bu konuda halk bilinçlendirilmiştir. Seferihisar yavaş şehrinde ise güneş enerjili aydınlatma sistemleri geliştirilmiştir. Ayrıca ambalaj, atık yağ ve pillerin toplanması için geri dönüşüm noktaları oluşturulmuştur (Akpinar, 2018).

Altyapı politikaları; araç kullanımına alternatif olarak ekolojik ulaşımın planlanması, kent merkezlerinde malların sürdürülebilir dağıtımı gibi alt başlıkları kapsamaktadır. Bra kenti altyapı politikalarında belediye tarafından yerel toplu taşıma ağlarını geliştirmeye ve yaygınlaştırılmasına yönelik gelişim göstermiştir. Pedibus Projesi ile sürdürülebilir hareketlilik desteklenmiştir. Projenin gelişimi için Bra halkına anketler düzenlenmiştir. Proje kapsamında çocuklar yürüyerek ve güvenle okula ulaşım sağlayabilmektedir (Akpinar vd., 2020). Ayrıca Bra kentinde bisiklet kullanımı yaygınlaştırılmıştır (Özgenç, 2012). Seferihisar kenti altyapı politikaları açısından değerlendirildiğinde kentin belli bölgelerinde araç trafiğinin kısıtlandığı görülmektedir. Bisiklet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla 'Güneş Enerjili Bisiklet' Projesi geliştirilmiştir (Baykal ve Ataberk, 2020)

Kentsel yaşam kalitesi politikaları; kente ait değerlerin iyileştirilmesi, kent merkezlerinin ve kamu binalarının değerlerinin artırılması için programlar, kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki, yerel ürünlerin ticarileşmesi için alanların yaratılması gibi alt başlıkları bulunmaktadır (cittaslowtürkiye.org). Bra yavaş şehrinde kentsel yaşam kalitesi politikaları kapsamında kentin modern görüntüsü tarihi dokuya uygun hale getirilmiştir. Birçok yapı tarihi Bra kentine uygun yerel malzemeler ile restore edilmiştir. Kentte avm gibi alanlar yerine yerel üreticilerin satış

yapabileceği küçük işletmeler ile sosyal sürdürülebilirlik sağlanması hedeflenmiştir (Özgenç, 2012). Seferihisar kentinde ise kentsel yaşam politikaları anlamında belli mahallelerde cephe restorasyonları ile kültürel dokunun sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Vatandaşların kentsel yaşam kalitesini arttırabilmek için görüş, öneri ve şikayetlerini yerel yönetime daha kolay ulaşılmasını sağlamak amacıyla Çözüm Masası oluşturulmuştur (Akpınar, 2018).

Tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikaları; Yerel ve geleceksel faaliyetleri koruma, esnaf ve sanatkarların ürünlerini korumak, kentlerin değeri artarken kırsal bölgelerin değerinin azalmasını önlemek, kırsal kesimlerin değerini arttırmayı amaçlamak gibi alt başlıklarda incelenmektedir (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). Bra kentinde 2004 yılında slowfood hareketi benimsenerek Gastronomik Bilimler Üniversitesi kurulmuştur. Peynir üretiminin yaygınlaşması ile de hayvancılığa büyük katkıda bulunulmuştur. (Oranlı, 2022). Seferihisar kentinde ise tohum takas şenlikleri düzenlenmiş ve bu bağlamda organik tarım pilot bölgesi seçilmiştir. Her iki kentte de yerel esnafı desteklemeye ve yerel üretimi arttırmaya böylece sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Seferihisar'da eski belediye binası köy pazarına dönüştürülmüştür (Doğutürk, 2010).

Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim planları; Kenti ve cittaslow hareketinin önemini tanıtmak ve farkındalık yaratmak amacıyla yöre halkına bilgilendirmelerin yapılması, derneklerin aktif çalışması gibi alt başlıklarda incelenir (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). Her iki kentte de tanıtım broşürleri/kitapları basılmıştır. Bra kentinde kenti tanıtım turları düzenlenmiştir. Seferihisar'ın Turgut Köyü'nde 'Lavanta Festivali' düzenlenerek yerel üretim ve pazar tanıtılmıştır (Seferihisar Belediyesi, 2018a). Ayrıca Seferihisar'da yapılan Çocuk Belediyesi projesi ile bireylerin çocuktan itibaren yerel yönetim hakkında fikir sahibi olması sağlanmış ve bu projede çocuklara atölyeler sunularak sosyalleşmeleri desteklenmiştir (Seferihisar Belediyesi, 2018c).

Sosyal uyum çalışmaları; Kent içerisinde sadece yerel halkın değil aynı zamanda farklı kültürlerin de uyum içerisinde yaşayabilmesi, azınlıklara yönelik ayrımcılıkların yapılmaması, engelli bireylerin sosyal uyumunun sağlanması gibi alt başlıklarda incelenmektedir (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). Bu kapsamda kadın, çocuk ve engelli bireylerin sosyal uyumunu arttırmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda Bra kentinde engellilerin kent içinde erişimini kolaylaştırmak adına çalışmalar yapılırken Seferihisar

kentinde engellilere su altı dalış dersleri verilerek engelli bireylerin sosyal hayata katılması sağlanmıştır. Seferihisar’da şiddete maruz kalan kadınların korunması ve maddi özgürlüklerini sağlayabilmeleri amacıyla kadın emeği evleri açılarak kadınların meslek edinmesine destek olunmuştur. Sokak hayvanları için kentin çeşitli bölgelerine yiyecek-içecek kutuları konulmuş ve barınaklar açılmıştır (Akpınar, 2018).

Ortaklıklar; Yerel ve uluslararası gerçekleştirilen faaliyetler, kampanyalar gibi alt başlıklarda incelenmektedir. Peynir üretiminin yaygın olduğu Bra kenti Uluslararası Peynir Festivali’ne katılarak kendini tanıtmıştır. Kentte açık hava sineması kurularak açık hava konserleri verilmiştir. Bisiklet kullanımı ile sürdürülebilir yaşamı destekleyen Bra’da bisiklet festivali düzenlenmiştir. Seferihisar ise Cittaslow Hareketi üye kentlerinin katıldığı Futbol Turnuvalarına katılarak üye kentlerle tanışma imkanı bulmuştur. Seferihisar’da 2014 yılında Dış İlişkiler Müdürlüğü kurulmuş ve Yavaş Şehir Birliği’nin düzenlendiği genel kurula katılarak Tohum Projesi ile ödül alınmıştır (Akpınar, 2018).

Tartışma ve Sonuç

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşmenin artması ile birlikte kırdan kente göçlerin çoğaldığı ve kentlerin nüfusunun artış gösterdiği görülmektedir. Kentlerde, nüfusun bu artışı ile birlikte ekonomik, sosyal ve ekolojik olarak eldeki kaynakların yetersizliği ortaya çıkmıştır. Bu olumsuzlukların sonucunda kentlerde sürdürülebilirlik önem kazanmıştır. Kaynakların doğru, verimli kullanımı ve gelecek nesillere aktarımı sürdürülebilir kentleşme ve sürdürülebilir kalkınmanın önemini arttırmaktadır.

Kentlerde nüfus artışı ve modernizmin etkisiyle hızlı tüketim anlayışı hâkim olmuştur. Debord (1996: 13) Gösteri Toplumu isimli kitabında bu süreci, “*Modern üretim koşullarının hâkim olduğu toplumların tüm yaşamı devasa bir gösteri birikimi olarak görünür*” ifadesiyle eleştirel bir bakışla tanımlamıştır. Ritzer (2016), gündelik yaşamda tek-tipleşme ve hızlı tüketim anlayışına karşı alternatiflerin geliştirilebileceğini, akılcılaştırılmamış yani görece insancıl uygulamaların bireysel ve toplumsal olarak yaygınlaştırılabileceğini aktarmaktadır. Kaynakların ve doğanın geri dönülemez sorunlarına sebep olan bu hızlı harekete karşı sürdürülebilir kentleşme modeli olan yavaş şehir (cittaslow) hareketi doğmuştur. Yavaş şehir (cittaslow) anlayışı ekonomik, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilirliği sağlayan, yerel kalkınmaya önem veren

ve kentlerin kimliğini kaybetmemesi gerektiğini savunan bir harekettir. Sürdürülebilir kentleşmenin hedeflerine bakıldığında yavaş şehir (cittaslow) hareketinin ilke ve kriterleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bir kentin Yavaş şehir (cittaslow) hareketine üye olabilmesi için bulunan kriterleri sağlaması ve nüfusunun 50.000'i geçmemesi gerekmektedir. 1999 yılında kurulan Cittaslow Birliği öncelikle slow food hareketi ile doğmuştur. Dünyadaki ilk temsilcileri dört küçük İtalyan kentidir (Orvieto, Greve in Chianti, Bra, Positano). Türkiye ise 2009 yılında Seferihisar ile Cittaslow birliğine üye olmuştur (Baykal ve Ataberk, 2020).

Bra ve Seferihisar yavaş şehirlerinin sürdürülebilirlik bağlamında incelendiği çalışmada Bra kentinin Slow Food hareketinin öncüsü olması ve Cittaslow Birliğinin temsilcilerinden olması sebebiyle incelenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Türkiye'de ise ilk örnek ve öncü olması nedeniyle Seferihisar kentinin ele alınmasına karar verilmiş ve Seferihisar kenti, Avrupa kenti olan Bra ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bra kenti hızlı yaşamdan uzaklaşmasıyla, literatürde yavaş şehir hareketine iyi bir örnek olarak gösterilmektedir. Kentte insanların yaşam kalitesini yükseltmeye, kentin kültürel dokusunu korumaya ve her alanda sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik birçok proje ve çalışma bulunmaktadır. Bra kenti Yavaş Şehir (Cittaslow) hareketinin kriterlerine uymakta ve bunların sürdürülebilirliğini günümüze kadar sağlamış bulunmaktadır. Seferihisar yavaş şehri Cittaslow birliğine üye olması ile birlikte tanınırlığı artmış ve bunun sonucunda yerel üreticiler ve yatırımcılar olumlu olarak etkilenmiştir. Yavaş şehir (cittaslow) hareketinin en önemli sonucu üye olan kentlere turizm açısından ünlenmesini sağlamasıdır.

Yerli ve yabancı turistlere karşı çekiciliğin oluşması yerel kalkınmasını olumlu yönde etkilese de nüfus artışına sebep olması Yavaş Şehir (Cittaslow) anlayışına ters düşmektedir. Coşar (2014) ise, yavaş şehir kavramının başlangıçta yerel halkın yaşam kalitesi ön planda tutularak planlanmış fakat ilerleyen süreçte turizm hareketliliği için çekicilik olarak tanıtıldığına değinmiştir. Aynı zamanda doğal kaynakların turizm çekiciliği için kullanılmasının yavaş şehir kavramına ters düştüğünü vurgulamaktadır. Bu açıdan Seferihisar'ın kent nüfusunu kontrol etmede zorlandığı görülmektedir. Baykal ve Ataberk (2020), Seferihisar'da Cittaslow hareketinin kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkisi konulu çalışmalarında, konu ile ilgili olumlu ve olumsuz görüşler olduğundan bahsetmektedir. Çalışmada, yerel halkın üretime dahil edilmesi sonucu yeni istihdam alanlarının yaratılması ile ev kadınlarının da bu üretimin bir parçası olması ve

yörede çekilen dizi-film sayısındaki artış ile turistlerin ilgisini çekmeye başlaması gibi olumlu yönlerinden söz ederken, turist çekmesi ile oluşan trafik ve gürültü problemleri ile beraber konaklama ihtiyacının artması ile yapılaşmanın artması sonucunda ise konut ve arsa fiyatlarında olan artışların yerel halkı olumsuz etkilediğinden bahsedilmektedir. Özellikle yaz aylarında artan nüfus ile birlikte fiyat artışlarının yaşandığı ve bu durumun yaşayan halkı olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu nüfus artışı kentin kendi kendine yeten kaynaklarının yetersiz kalmasına ve sürdürülebilirlikten uzaklaşılmasına sebep olabilmektedir. Cansaran da (2018) çalışmasında Seferihisar'ın yerel üretimi destekleyen pazarları ve sürdürülebilir tüketim anlayışının zamanla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamasından dolayı doğal alanların azalacağı, betonlaşmanın artacağını belirtmiştir. Nüfus artışıyla beraber belediyenin yaptığı çalışmaların sürdürülebilirliği sağlanamayacak, yerel üretim ve sürdürülebilir kentleşme yaklaşımından uzaklaşılacaktır.

Sonuç olarak Bra ve Seferihisar'ın birçok politika ve faaliyetlerinin, yavaş şehir (cittaslow) kriterleri ile birlikte sürdürülebilirliği genel çerçevede sağladığı görülmektedir. Bra kentinde, Seferihisar kentine göre tarihi ve kültürel mirasın daha iyi korunduğu gözlemlenmiştir. Tarihi kent merkezinin yeşil alanları ve tarihi yapıları ile birlikte olan sürdürülebilirliği sağlamıştır. Cansaran (2018) belediyelerin yerel dokuyu koruyabilmek için gayretinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmaların vatandaşlara yeterince açıklanması ve yavaş şehir bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Bu sayede farkındalık kazanan halk yöresel mirasın korunması konusunda çalışmaları destekleyerek aktif rol oynayacaktır. Seferihisar kentinde tarihi dokunun korunması için cephelerde restorasyon çalışmaları yapılmış olsa da kent daha çok turistik kimliği ile öne çıkmaktadır. Turizmin getirdiği nüfus artışı konaklama hizmetlerini artırmış ve yapılaşmanın önünü açmıştır. Bu durum kent dokusunu olumsuz etkilemektedir.

Extended Abstract

A Comparative Evaluation of the Slow City (Cittaslow) Concept in the Context of Sustainability: The Case of Bra and Seferihisar

*

Azra Turgut⁷

ORCID: 0009-0004-8041-1332

Özlem Demirezer⁸

ORCID: 0009-0005-0916-5623

Gökhan Uşma⁹

ORCID: 0000-0002-7293-123X

The rapid consumption situation spreading in cities with globalisation makes people think about the future. As a result of this, the concept of sustainable urbanisation, where resources are transferred to future generations and local production is supported, comes to the fore. With sustainable urbanisation, a solution is sought to the environmental problems, social, economic and ecological deterioration that have emerged in many countries of the world since the intensive urbanisation process that started with the industrial revolution. Focusing on the transfer of cities to future generations and their quality of life, different approaches and urban models have emerged as a result of sustainable urbanisation. One of these urban models is the 'slow city (cittaslow)' movement (Keskin, 2012). The slow city movement supports local and sustainable production and consumption. It paves the way for each city to develop by supporting local development and keeping up with technological development without disturbing its unique urban identity. There are various criteria to become a member of the slow city (cittaslow) movement. Bra and Seferihisar, which received the title of Slow City (cittaslow) by fulfilling these criteria, were evaluated in terms of sustainability.

The aim of the study is to examine the slow city (cittaslow) movement, which is a sustainable city model, the philosophy of the emergence of this movement and the

⁷ Architect Azra Turgut, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Institute of Graduate School, Department of Architecture, E-mail: azratrgt@hotmail.com

⁸ Architect Özlem Demirezer, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Institute of Graduate School, Department of Architecture, E-mail: ozlem.dezerr@gmail.com

⁹ Asst. Prof. Gökhan Uşma, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: usmagokhan@gmail.com

criteria for becoming a slow city. In order to receive the title of slow city, cities carry out various studies. After receiving the title of slow city by complying with certain criteria, it is extremely important to what extent the work carried out continues and how sustainability is ensured. In the study, it is aimed to make a comparative evaluation of Seferihisar and Bra in the context of sustainability by analysing the studies of Seferihisar, the first slow city of Turkey, and Bra, one of the starting points of the slow city movement in Italy.

The activities carried out within the scope of the Cittaslow movement by Bra, one of the founding members of the Cittaslow union established in Italy in 1999, and Seferihisar, which was accepted into the Cittaslow union in 2009 and received the title of Turkey's first slow city (cittaslow), were examined. Bra and Seferihisar cities have been awarded this title by fulfilling many criteria for slow city (cittaslow) membership. The cittaslow criteria on the Cittaslow official website; environment, infrastructure, urban quality of life, agricultural, touristic, tradesmen and craftsmen policies, plans for hospitality, awareness and education, social cohesion and partnerships criteria were evaluated for Bra and Seferihisar. Cittaslow Criteria address sustainability in every dimension. The determined policies create criteria to ensure sustainability in every sense. Cities that comply with these criteria and receive the title of Slow City (cittaslow) with the activities they carry out show significant progress in terms of sustainability.

Environmental policies include many subheadings such as preventing air and water pollution, recycling, and promoting renewable energy sources. The city of Bra has produced innovative projects for the collection and recycling of waste within the scope of its environmental policies. It enabled the production of biodegradable and compostable pottery. Income was generated from the sale of these produced tableware (Akpınar, et al., 2020). Many collection areas for recycling have been established and public awareness has been raised on this issue. In the slow city of Seferihisar, solar energy lighting systems have been developed. In addition, recycling points have been established to collect packaging, waste oil and batteries (Akpınar, 2018).

Infrastructure policies cover subheadings such as planning ecological transportation as an alternative to vehicle use and sustainable distribution of goods in city centers. The city of Bra has developed infrastructure policies towards the development and expansion of local public transport networks by the municipality. Sustainable mobility was supported with the Pedibus Project. For the development of the project, surveys were conducted to the people of Bra. Within the scope of the project, children can reach school on foot and safely (Akpınar, et al., 2020). In addition, the use of bicycles has become widespread in the city of Bra. When the city of Seferihisar is evaluated in terms of infrastructure policies, it is seen that vehicle traffic is restricted in certain parts of the city. With the widespread use of bicycles, the 'Solar Powered Bicycle' Project was developed to ensure sustainability.

The quality of urban life policies consist of subheadings such as improving urban values, programs to increase the values of city centers and public buildings, the supporting of public sustainable urban planning, and creation of areas for the commercialization of local products (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). In Bra, the modern appearance of the city has been adapted to the historical texture within the scope of the quality of urban life policies. Many buildings have been restored with local materials suitable for the historical city of Bra. It is aimed to ensure social sustainability with small businesses where local producers can sell, instead of areas such as shopping malls in the city. In Seferihisar, the sustainability of the cultural fabric has been ensured through facade restorations in certain neighborhoods in the sense of urban life policies. In order to improve the quality of urban life of citizens, a Solution Desk was established to ensure that their opinions, suggestions and complaints are more easily reached by the local government.

Policies regarding agricultural, touristic, tradesmen and craftsmen are examined under subheadings such as protecting local and traditional activities, protecting the products of tradesmen and craftsmen, preventing the value of rural areas from decreasing while the value of cities increases, aiming to increase the value of rural areas (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). In 2004, University of Gastronomic Sciences was established in the city of Bra by adopting the slowfood movement. With the spread of cheese production, a great contribution has been made to animal husbandry. (Oranlı,2022). Seed exchange festivals were organized in the city of Seferihisar and in this context, the city was selected as an organic agriculture pilot region. In both cities, efforts have been made to support local tradesmen and increase local production, thus ensuring sustainable development. In Seferihisar, the old town hall was transformed into a village market (Doğutürk, 2010).

Hospitality, awareness and education plans are examined under subheadings such as informing the local people and active work of associations in order to introduce the city and the importance of the Cittaslow movement and raise awareness (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). Promotional brochures/books were printed in both cities. Promotional tours of the city were organized in the city of Bra. 'Lavender Festival' was organized in Turgut Village of Seferihisar and local production and market were introduced. In addition, with the Children's Municipality project carried out in Seferihisar, individuals were provided with an idea about local government from childhood, and in this project, workshops were offered to children and their socialization was supported (Seferihisar Belediyesi, 2018c).

Social harmony studies are examined under subheadings such as ensuring that not only local people but also people from different cultures can live in harmony in the city, preventing discrimination against minorities, and ensuring the social harmony of disabled individuals (Üyelik Süreci ve Kriterler, 2023). In this context, it is aimed to increase the social adaptation of women, children and disabled individuals. In this context, while efforts were made to facilitate disabled people's access within the city in Bra, underwater diving lessons were given to disabled people in Seferihisar,

enabling them to participate in social life. In order to protect women exposed to violence and ensure their financial freedom in Seferihisar, women's labor houses were opened and women were supported to acquire a profession. Food and drink boxes were placed in various parts of the city for stray animals and shelters were opened (Akpınar,2018).

Partnerships are examined under subheadings such as local and international activities and campaigns. The city of Bra, where cheese production is common, introduced itself by participating in the International Cheese Festival. An open-air cinema was established in the city and open-air concerts were held. A bicycle festival was organized in Bra, which supports sustainable living through the use of bicycles. Seferihisar had the opportunity to meet member cities by participating in Football Tournaments attended by Cittaslow Movement member cities. The Directorate of Foreign Relations was established in Seferihisar in 2014 and received an award with the Seed Project by participating in the general assembly of the Slow City Union (Akpınar, 2018).

As a result, it is seen that many policies and activities of Bra and Seferihisar ensure sustainability together with the slow city (cittaslow) criteria. It has been observed that the historical and cultural heritage is better conserved in the city of Bra compared to the city of Seferihisar. It has ensured the sustainability of the historical city center with its green areas and historical buildings. Although restoration work has been carried out on the facades in the city of Seferihisar to preserve the historical texture, the city stands out with its touristic identity. Population growth brought about by tourism has increased accommodation services and paved the way for construction. This situation negatively affects the urban fabric.

Kaynakça/References

- Ak, D. (2017). Yavaş kent (Cittaslow) hareketi ve Türkiye örnekleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 10 (52), 884-903.
- Akpınar, İ. E., Öktem, M. K. ve Küçük, H. (2020). *Bra ve Vize yavaş şehirlerinin Melbourne ilkeleri bağlamında karşılaştırılması*. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18 (36), 275-307. <https://doi.org/10.35408/comuybd.567952>
- Akay, B. T. (2017). *Hız kesmeyen uyanık şehirlere karşı yavaş şehir (cittaslow) Bra- Italy*. Erişim Adresi: <https://10layn.com/hiz-kesmeyen-uyanik-sehirlere-karsi-yavas-sehir-cittaslow/bra-italy/>
- Akpınar, O. (2018). *Yavaş şehirler (cittaslow) ve kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Seferihisar halkının algısı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Atlas. (2015). Cittaslow hareketine katılan Türkiye ve dünya kentleri. *Atlas Dergisi, Ek Sayı: 271*, İstanbul: Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

- Baykal, F. ve Ataberk, E. (2020). Karşılaştırmalı bir araştırma: Kuramdan uygulamaya Türkiye’de cittaslow hareketi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 290-316. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/saktad/issue/59328/776748>
- Bra Peynir Festivali (2022). Erişim Adresi: <https://www.deliciousitaly.com/piemonte-food-wine/bra-cheese-festival>
- Cansaran, D. (2018). Küreselleşmeye aykırı bir yaşam biçimi “Sakin kentler”: Seferihisar örneği. *İDEALKENT*, 9 (25), 855-908. <https://doi.org/10.31198/idealkent.459305>
- Cittaslow Bra (2016). *Yaşamın iyi olduğu uluslararası şehirler ağı, Bra- İtalya*. Erişim Adresi: <https://www.cittaslow.org/network/bra>
- Cittaslow Felsefesi (2023). Cittaslow Türkiye. Erişim Adresi: <https://cittaslowturkiye.org/tr/cittaslow-hareketi/>
- Coşar, Y. (2014). Yavaş şehir olgusunun kentsel yaşam kalitesi üzerindeki algılanan etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), 226-240. <https://doi.org/10.17123/atad.vol25iss210131>
- Çelikyay, H. H. ve Bayraktar, H. K. (2021). Sakin şehirlerin COVID-19 ile mücadele yöntemleri: Seferihisar ve Bra kenti örnekleri. *İDEALKENT, COVID-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü Özel Sayısı*, 333-361. <https://doi.org/10.31198/idealkent.881132>
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu ve yorumlar*. Ayrıntı Yayınları.
- Do Bianchi (2017, Temmuz 25). *Bra’da yavaş yaşam: eski günlerden hatırladığım kadarıyla bir İtalyan üniversite şehri*. Do Bianchi. Erişim Adresi: <https://dobi-anchi.com/2017/07/25/food-science-programs-italy/>
- Doğutürk, G. (2010). *Mimari ve yaşam kalitesi bağlamında yavaş şehir hareketi ve Seferihisar örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dünyanın İlk Cittaslow Metropol Kenti İzmir (2022). Cittaslow Türkiye. Erişim Adresi: <https://cittaslowturkiye.org/tr/dunyanin-ilk-cittaslow-metropol-kenti-izmir/>
- Ekincek, S. (2014). *Sakin şehir (cittaslow) yöneticilerinin sakin şehir hareketine ve sürdürülebilirliğe yönelik değerlendirmeleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Erten, S. (2009). Cittaslow yavaş şehir Seferihisar. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 227(9), 106-109.
- Eryılmaz, T. (2011). *Sürdürülebilir kalkınma kavramı ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Güler, M. ve Turan A. (2013). *Türkiye’de sürdürülebilir kentsel gelişme stratejileri: KENT-GES eylem planı (2010-2023) örneği*. International Conference On Eurasian Economics 2013. <https://avekon.org/papers/602.pdf>

- İpek. (2015, Temmuz 15). Yavaş şehirler akımı: Türkiye'nin cittaslow şehirleri. Trivago Magazine. Erişim Adresi: <https://magazine.trivago.com.tr/turkiye-cittaslow-sehirler/>
- Keskin, E.B. (2012). Sürdürülebilir kent kavramına farklı bir bakış: Yavaş şehirler (Cittaslow), *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8 (1), 81-99.
- Oranlı, E.C. (2022). Sakin şehirlerin sürdürülebilir destinasyon pazarlaması üzerinde etkileri; Perşembe ilçesi örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği, Karabük.
- Özgenç, Ö. (2012). *İdeal toplum düzeni arayışında kurgulanan kentsel planlamalar, ütopya-lar ve yavaş şehir akımı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, H. C. (2011). *Bir sürdürülebilir kent modeli: Yavaş şehir hareketi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özmen, A. (2016). *Tarihi cittaslow yerleşimlerinde kentsel ve mimari koruma ilkeleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ritzer, G. (2016). *Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş toplum yaşamının değişen karakteri üzerine bir inceleme (4. Baskı)*. Ayrıntı Yayınları.
- Seferihisar Belediyesi. (2018a). *Seferihisar Belediyesi Turgut köyünde "lavanta pazarı" adıyla düzenlediği festival*. Seferihisar Belediyesi. Erişim Adresi: <http://seferihisar.bel.tr/seferihisar-belediyesi-turgut-koyunde-lavanta-pazari-adiyla-duzenledigi-festivalde-binlerce-misafiri-konuk-etti/>
- Seferihisar Belediyesi. (2018b). *Sığacık'ta orkinos çiftliği zaferi*. Seferihisar Belediyesi. Erişim Adresi: <http://seferihisar.bel.tr/sigacikta-orkinos-ciftligi-zaferi/>
- Seferihisar Belediyesi. (2018c). *Turuncu Salyangoz büyük ödüllü Seferihisar'm*. Seferihisar Belediyesi. Erişim Adresi: <http://seferihisar.bel.tr/turuncu-salyangoz-buyuk-odulu-seferihisarin/>
- Seferihisar Nüfusu. (2023). *İzmir Seferihisar nüfusu*. Türkiye il, ilçe, mahalle ve köy nüfusları. Erişim Adresi: <https://www.nufusune.com/seferihisar-ilce-nufusu-izmir>
- Seferihisar Belediyesi. (2023). *Seferihisar Belediyesi cittaslow faaliyetleri*. Seferihisar Belediyesi. Erişim Adresi: <https://seferihisar.bel.tr/>
- Sezgin, M. ve Ünüvar, Ş. (2011). *Yavaş şehir; Sürdürülebilirlik ve şehir pazarlaması ekseninde Konya*. Çizgi Kitabevi.
- Tosun, E. K. (2013). Sürdürülebilir kentsel gelişim sürecinde kompakt kent modelinin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 31-46.
- Turismo Bra. (2023, Mayıs 4). *Bicincittà Speciale "Giro D'italia" Domenica 7 Maggio*. Turismo in Bra. Erişim Adresi: <https://www.turismoinbra.it/bicincitta-speciale-giro-ditalia-domenica-7-maggio/>
- Üyelik Süreci ve Kriterler. (2023). *Cittaslow Türkiye*. Erişim Adresi: <https://cittaslowturkiye.org/tr/uyelik-sureci-ve-kriterler/>

Azra Turgut

2021 yılında Yozgat Bozok Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun olmuştur. 2023 yılında Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Anabilim dalında yüksek lisansa başlamıştır. Tarihi çevre, koruma ve restorasyon alanlarında araştırmalar yürütmektedir.

Azra Turgut graduated from the Department of Architecture, Yozgat Bozok University in 2021. She started her master's degree at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Department of Architecture. She carries out her studies in historic environment, conservation and restoration.

E-posta: azratrgt@hotmail.com

Özlem Demirezer

2021 yılında Çukurova Üniversitesi Mimarlık bölümünden mezun olmuştur ve 2023 yılında Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda şehircilik alanında yüksek lisansa başlamıştır. Günümüzde, yüksek lisans çalışmalarını yürütmeye devam etmektedir.

Özlem Demirezer graduated from Cukurova University, Department of Architecture in 2021 and started her master's degree in urbanism from Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Faculty of Architecture. Currently, she continues her master's degree studies.

E-posta: ozlem.dezerr@gmail.com

Gökhan Uşma

2016 yılında Altınbaş Üniversitesi Mimarlık bölümünden, 2017 yılında ise İnşaat Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. 2018 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini, 2021 yılında ise Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım programında doktora eğitimini tamamlamıştır. Halen Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Mimari tasarım, mimarlık ve çevre psikolojisi, mimarlıkta fiziksel çevre denetimi, konut ve sürdürülebilirlik konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

Asst. Prof. Gökhan Uşma graduated from Department of Architecture of Altınbaş University in 2016 and Department of Civil Engineering in 2017. He completed his master's degree at Yıldız Technical University, Department of Architecture in 2018, and his PhD in the Architectural Design Doctorate Program of Yıldız Technical University in 2021. He is currently working as an assistant professor at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture. He continues his studies on architectural design, architecture and environmental psychology, physical environmental control in architecture, housing and sustainability.

E-posta: usmagokhan@gmail.com

İstisnalar Kaideyi Bozar mı? Kentlerin Kökeni Üzerine

*

Ülke Evrim Uysal¹

ORCID: 0000-0002-7116-2766

Öz

Bu çalışmada kentlerin kökenine ilişkin dört temel yaklaşım eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir. Kentlerin ortaya çıkışına yönelik bu yaklaşımlardan ilki, avcı toplayıcı grupların zamanla tarımla uğraşmaya başlayarak yerleşik yaşama geçmelerini, üretim ve nüfus artışı sonucunda küçük köylerin kademeli bir şekilde kentsel yerleşimlere dönüştüğünü savunan kentsel devrim yaklaşımıdır. Daha sonra bu yaklaşımı eleştiren ve kentlerin kökenine alternatif çözümlemeler sunan, sırasıyla ticaret etkisi, su etkisi, din ve inanç etkilerini vurgulayan diğer yaklaşımlar karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. İncelenen saolara 'istisna' teşkil eden kent örneklerinin varlığı, bu dört yaklaşımın da kentlerin oluşumuna yönelik tek ve evrensel bir kuramsal çerçeve geliştiremediklerini ve kentleşmeyi ancak bölgesel olarak açıklayabildiklerini göstermiştir. Buna ek olarak yeni arkeolojik bulguların, daha önceden ihmal edilmiş bazı saoları yeniden gündeme getirebileceği ve genel kabul gören yaklaşımları çürütebileceği ortaya konulmuştur. Çalışmada incelenen temel yaklaşımların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesinin, kentlerin kökenine yönelik daha kapsamlı bir çerçeve sunabileceği de tartışılmıştır. Bununla birlikte mevcut arkeolojik bulgular ve akademik araştırmalar çerçevesinde "kentler nasıl ortaya çıktı?" sorusuna tek ve genel bir yanıt verilemeyeceği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentlerin kökeni, kentsel yerleşimler, Kentsel Devrim, kentleşme

¹ Doç. Dr., İstanbul Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: evrimuysal@beykent.edu.tr

Do Exceptions Break the Rule? On the Origin of Cities

*

Ülke Evrim Uysal²
ORCID: 0000-0002-7116-2766

Abstract

This study critically evaluates four basic approaches to the origin of cities. The first approach concerning how the cities emerge is the urban revolution approach, which asserts that hunter-gatherer groups engaged in agricultural activities and formed settlements, then due to increase in both production and population, their small villages gradually evolved into urban settlements. Aftermath, the study comparatively analyzed other approaches that critically evaluated the idea of urban revolution and offered alternative analyses; these approaches emphasized the effects of trade, water and religion and faith respectively. The 'exceptional' cases of cities to these arguments suggested that all these four approaches failed to develop a single and universal theoretical framework for the origin of cities; instead they only explained urbanization on a regional basis. In addition, it was found that new archeological findings might reawaken formerly ignored arguments and confute generally acknowledged approaches. It was also discussed that integrative assessment of these basic approaches might offer a more comprehensive framework for the origin of cities. Nevertheless, in the light of current archeological findings and scholarly works, the study emphasized that there is no single and general answer to the question of "how did cities emerge?"

Keywords: *The origin of cities, urban settlements, Urban Revolution, urbanization.*

² Assoc. Prof. Dr., Istanbul Beykent University, Faculty of Economics and Administrative, Political Science and Public Administration, E-mail: evrimuysal@beykent.edu.tr

Giriş

Kent, sosyal bilimlerin birçok temel alanında ve disiplinde sıklıkla incelenen bir kavramdır. Bu alanlardaki araştırmacıların büyük bir kısmı doğrudan veya dolaylı olarak kent olgusuyla karşılaşır ve bu olgu üzerine düşünmek ve analiz yapmak durumunda kalır. Özellikle siyaset, tarih, iktisat, sosyoloji gibi bilim dallarının ve devlet, yerel yönetim, yapılı çevre, kamusal alan gibi çalışma alanlarının temel kavramlarının kökeninin, kalabalık insan topluluklarının bir arada yaşadığı karmaşık yerleşimler ve çok katmanlı örgütlenmeler olarak tanımlanabilecek kentlerde yattığı ortadadır. Kentlerin tarih boyunca geçirdikleri iktisadî, mekânsal, toplumsal ve kültürel dönüşümler, sanayileşme, modernite ve küreselleşme gibi evrensel kavramları hem yansıtır hem de bu süreçlere kaynaklık eder. Tam da bu nedenle kentlerin tarihsel bir bakış açısıyla incelenmesi ve kökenin araştırılması, sözü edilen kavram ve olguların anlaşılması için son derece önemlidir.

Kentler nasıl ortaya çıktı? Diğer bilim dallarında olduğu gibi sosyal bilimlerde de sorulan zor bir sorunun genelde tek ve kesin bir yanıtı olmaz. Dolayısıyla kentlerin kökenine ilişkin yapılan birçok araştırma, bu konuda konulmuş belli yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımların neredeyse tamamında, sorulan soruya ilişkin belli sınırlılıklar ve engellerle karşılaşıldığı görülmektedir. Her şeyden önce, ilk kentsel yerleşimlerin ortaya çıkışı genel olarak yazının icadı ve yaygın bir biçimde kullanılmasından önce gerçekleştiğinden, doğal olarak konuyla ilgili yazılı kayıtlara ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle, sorunun yanıtlanmasına yönelik çabalar büyük ölçüde arkeoloji bilimine ve bu bilim dalının bulgularına dayanmak zorundadır. Bu noktada iki temel sorunla karşılaşıldığı gözlemlenmiştir. İlk olarak arkeolojik araştırmaların bilim dalının doğası gereği son derece yavaş ilerlemesi, sonuçların elde edilmesinin ve analizinin uzun bir zaman dilimine yayılması sonucunu vermekte ve incelenen yerleşimlere ilişkin kesin bilimsel çıkarımlarda bulunulmasını zorlaştırmaktadır. İkinci olarak arkeolojik kazılar, gerek jeopolitik sorunlar gerekse akademik ilgi farklılıkları nedeniyle her bölgede eşit derecede kapsamlı olarak yapılamamaktadır. Çin ve Hindistan gibi özellikle Akdeniz dünyası ve çevresindeki bölgelere kıyasla haklarında görece az bilgi sahibi olunan uygarlıklar, kuramsal genellemeleri güçleştirmektedir. Bu nedenle antik kentlerin kökenleri üzerine yapılan genellemeler anlaşılır bir şekilde köklü değişimlere ve hatta çürütülmeye daima açık olacaktır (Davis, 1955, s. 429-433; Hatt ve Reis,

2002, s. 27-36). Uygarlığın kökeninin Mezopotamya ve çevresi (İran ve Mısır dâhil olmak üzere) olduğu akademide genel kabul gören bir sav olmakla birlikte; Çin, Hindistan, Orta ve Güney Amerika gibi tarihsel olarak uygarlığın geliştiği ve dolayısıyla kent olgusunun eski ve köklü olduğu diğer coğrafyalar, mevcut yaklaşımların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Bu çalışma, kentlerin nasıl ortaya çıktığı sorusundan ziyade, bu soruya verilen yanıtları tutarlı bir çerçeve içinde toplayan ve kentin kökenine bilimsel açıklamalar getiren temel yaklaşımlardan bir kısmına (elbette hepsine değil) odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada ilk kentlere ilişkin dört temel yaklaşım incelenecektir: Kentsel Devrim, Ticaret Etkisi Su Etkisi ve Din Etkisi. Bu yaklaşımların temel savları ortaya konulduktan sonra, ilgili alinyazındaki eleştiriler kapsamında ve yeni bulgular eşliğinde 'istisnai' yerleşmelerin, sözü edilen yaklaşımların ön kabullerini geçersiz kılıp kalamayacağı tartışılacaktır.

Eşitler Arasında Birinci: Tarım Devriminden Kentsel Devrime

Kentin kökenine ilişkin yaklaşımlar arasında akademik yazında kuşkusuz en çok kabul ve ilgi göreni, Childe'in Kentsel Devrim adını verdiği yaklaşımdır. Birçok araştırmacının çalışmasına temel oluşturan bu görüş, Mezopotamya, Mısır ve İndüs Irmağı vadisinde ortaya çıkan, teknolojik dönüşümlerle de desteklenen köklü toplumsal değişimleri içermektedir (Childe, 1950; s. 8). Childe'in yaklaşımına göre Neolitik Çağ'da sözü edilen bölgelerde yerleşik yaşama geçerek tarımla uğraşan insan toplulukları kalıcı köyler kurmuşlar; üretimi sulama teknikleriyle, öküzlerin çektiği sabanlar ve arabalar gibi yeniliklerle ve metalürjideki ilerlemelerle kontrol altına alarak, üretimi kademeli bir şekilde artırmışlardır. Üretim artışı, nüfus artışını da beraberinde getirdiğinden, daha fazla işgücünün istihdamı mümkün olmuş; böylece tarım için kullanılacak elverişli arazilerin genişlemesiyle ikili bir döngü (üretim-nüfus artışı) ortaya çıkmıştır. Childe'ye göre Neolitik Çağ'da yaşanan bu tarım devrimi, MÖ 6000-4000 yılları arasında ilk kentlerin ortaya çıkmasına temel oluşturmuştur. Bununla birlikte Childe (1950, s. 9-16) bir yerleşimin kent sayılabilmesi için on temel özelliğe sahip olması gerektiğini savunur: (I) daha önceki yerleşimlere kıyasla daha kalabalık bir nüfus ve nüfus yoğunluğu, (II) tarım, hayvancılık ve toplayıcılık gibi gıda üretiminde çalışan nüfus dışında, zanaatkâr, tacir, memur ve rahip gibi uzmanlık gerek-

tiren mesleklere mensup kişilerin bir arada yaşaması, (III) başlıca üreticilerinin her birinin artı ürününü (*surplus*), hayali bir tanrıya veya tanrılara yahut dünyevi otoritenin temsilcisi olan krala sunması; dolayısıyla artı ürünün merkezden kontrolü, (IV) kenti köyden farklı kılacak ve artı ürünün tek elde toplanmasını simgeleyecek anıtsal yapıların varlığı, (V) üretici sınıfların kas gücüne dayalı işleri yaparken, yönetici sınıfların bu faaliyetlerden muaf tutulması; (VI) gündelik yaşamda uygulama alanı bulan bilimsel kayıt ve hesaplama sistemlerin varlığı; (VII) yazının kullanımı; (VII) merkezileşmiş artı ürün sayesinde sanatsal faaliyetlerin varlığı; (IX) sanayi ve kült/inanç faaliyetleri için gerekli olan ve bölgede mevcut olmayan hammaddelerin ticaret yoluyla elde edilmesi ve (X) akrabalık bağları yerine ikamet temelli bağların geliştirilerek, kentlilerin birlikte hareket edebilmesi ve bir nevi kent kimliğinin/bilincinin oluşturulması.

Childe'in kentsel devrim yaklaşımında dikkat çeken ilk belirgin sorun, bizzat yaklaşımın adında yer alan 'devrim' kavramıdır. Childe, küçük ve kalıcı köylerin kentlere dönüştüğünü belirtmekle birlikte, kentin ortaya çıkışını, bir devrimle, bir başka deyişle 'ani ve köklü' ve önceki yapıları ortadan kaldıran bir değişimle açıklamaktadır. Bu noktada, Mumford (1961/2019 s. 29-41)'un köy ve kent arasındaki ilişkiyi vurgulaması, bu ani değişimin sorgulanması gerektiğini gösterir. Mumford'a göre köylerin kentlere dönüşmesi uzun ve karmaşık bir süreç olabilir; zira özellikle teknik açıdan kent köye çok şey borçludur. Örneğin tahıl ambarı, tersane, kütüphane ve dükkân gibi yapılar ile sulama kanalları, kanalizasyon ve savunma amaçlı yapılar ve hatta konut tipleri bile aslında doğrudan doğruya veya geliştirilerek kente aktarılmış; pazar yeri olma özelliğine sahip olmasa da agora ve kutsal yerler gibi kamusal alanlar köylerden kentlere miras kalmıştır. Mumford (1961/2019, s. 34)'a göre Paleolitik Çağ kültürünün yerine tümüyle Neolitik Çağ kültürünün geçtiği fikri bir yanılgıdan öteye gidememektedir. Kentin ortaya çıkışı da bu iki döneme ait unsurların erken dönemlerde gelişmesinin nihai bir sonucu olarak görülebilir.

Benzer bir şekilde, özellikle arkeolojik bulguların yetersizliği göz önüne alındığında, köylerin zamanla kentlere dönüştüğü konusu bir hipotezden öteye gitmemektedir; çünkü Childe'in ilk kıstas olarak öne sürdüğü gibi salt nüfus artışıyla kente dönüşmüş Neolitik bir köye ait arkeolojik bir kanıt yoktur (Begel, 1996, s. 8; Soja, 2010: 365-366) Buna ek olarak, bölgedeki bazı yerleşimlerin ancak askerî önderleri, rahipleri ve diğer seçkinleri ve ailelerini barındırabilecek denli küçük olduğu görülmeyle birlikte, Güney Mezopo-

tamya'da yer alan Uruk gibi nüfusu 40 bine ulaşan son derece büyük kentler de vardı (Naiboğlu, 2019; s. 213).

Childe'in modeline ilişkin sözü edilen bu eleştirilerin, özellikle Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında yer alan ve arkeolojik araştırmalara göre yaklaşık dokuz bin yıllık bir kentsel geçmişi olan Çatalhöyük antik yerleşimi çerçevesinde yeniden gözden geçirildiği görülmektedir. Kazı çalışmaları hâlen devam etmekte olan Çatalhöyük'ün alan yazındaki temel önemi, iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi, M.Ö. yaklaşık 7400 yıllarına uzanan geçmişiyle Çatalhöyük, Anadolu'nun ve belki de dünyanın bilinen en eski kentsel yerleşimlerinden biridir ve tarım devriminin başladığı kabul edilen Mezopotamya bölgesinde yer almamaktadır. İkincisi, Çatalhöyük'ün tarım temelli bir köyden kentsel bir yerleşime dönüşmediği anlaşılmakta; aksine kuruluşundan itibaren kentsel özellikler taşıdığı iddia edilmektedir. Bu çerçevede, Childe'in, Mezopotamya'daki antik kentleri inceleyerek avcı ve toplayıcılık dönemi, tarım devrimi ve kentsel devrim olarak belirli bir çizgisel gelişmeyle tanımladığı kent kavramına karşı çıkan Jacobs (1969, s. 3), Çatalhöyük'ün kentsel devrim hipotezini geçersiz kıldığını iddia eder. Bu görüşe göre, avcı ve toplayıcı grupların kurdukları ticaret noktalarından biri olan Çatalhöyük, zamanla kendi art bölgesini de iktisadî olarak kontrol eden bir kente dönüşmüş, tarım faaliyetleri de kentin kurulmasından sonra başlamıştır. Kentin ortaya çıkışını bölgesel ticaretle açıklayan bu alternatif yaklaşıma bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Çatalhöyük'ün Childe'in öne sürdüğü kıstaslar açısından da değerlendirilmesi gerekir. Öncelikle arkeologların bulguları incelendiğinde, yaklaşık 15 hektarlık bir alana kurulmuş Çatalhöyük'ün nüfusunun 5000 ilâ 8000 arasında değiştiği tahmin edilmektedir (Düring, 2007, s. 158). Bu doğrultuda Childe'in temel kıstası olan, önceki yerleşimlere kıyasla daha fazla bir nüfus ve nüfus yoğunluğu unsurunun sağlandığı düşünülebilir. Çatalhöyük'te başta obsidyen olmak üzere, tekstil ürünleri, ahşap ve çömlek üretimi ve ticaretine dayanan kayda değer sayıda zanaatkârın yaşadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Childe'in genelleme yaparak öne sürdüğünün aksine, Çatalhöyük'te mevcut konut yapısından farklılık arz eden, daha çok Mezopotamya bölgesine özgü saray, tapınak ve kale gibi gösterişli anıtsal yapılara (en azından şimdilik) rastlanmamaktadır (Aktüre, 1994; s. 33). Çatalhöyük'te bu yapıların olmaması ve tarımsal faaliyetlerin yapılmaması göz önüne alındığında, Childe tarafından kuramının merkezine yerleştirilen artı ürünün oluşturulup oluşturulmadığı ve bu ürünün sunulacağı merkezî bir yönetici sınıfı bulunup bulunmadığı da soru işaretidir. Çatalhöyük'teki

üreticilerin artı ürünü herhangi bir krala ve seçkin sınıfa mensup yöneticilere sunduğu konusu açık değildir; bu doğrultuda kentin yönetim işlevi görmediği düşünülmektedir (Mazı, 2008, s. 37). Bununla birlikte, daha önceki araştırmalarda konut tiplerinin birbirine benzerliği, avcı ve toplayıcı toplumun sınıfsız ve eşitlikçi yapısına atfedilmekteydi; ancak yakın zamanda yapılan kazılar, kentte daha incelikli konutların bulunduğunu göstermektedir (Hodder & Cessford, 2004'ten akt. Düring, 2007, s. 160).

Alternatif Yaklaşımlar ve Kentin Kökeni: Ticaret, Su, Din ve İnanç

Childe'in Mezopotamya kentlerini değerlendirerek oluşturduğu yaklaşımı kısmen kabul eden veya kategorik olarak reddeden araştırmalarda, kentlerin kökeninin tarımsal üretim ve artı ürün kavramlarıyla ilgili olmadığı veya bu unsurların kentin ortaya çıkması için şart olmadığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Childe'in tezini kabul etmeyen Jacobs (1969; s. 5-6; 17-19) Çatalhöyük'teki bulgulardan hareketle köylerin kentlere dönüşmediğini; aksine önce kentlerin oluştuğunu ve hatta tarımın da bizzat kentlerde icat edildiğini savunur. Çatalhöyük'ün Mezopotamya'nın en eski kenti olarak bilinen Uruk'tan yaklaşık 4000 yıl daha önce inşa edilmiş olması, Jacobs'un Childe'in çizgisel gelişim modeline (avcı ve toplayıcı gruplar- tarımla uğraşan topluluklar- yerleşik yaşamın başlangıcı olarak küçük köyler- tarımın getirdiği artı ürün sayesinde köylerin kentlere dönüşmesi) karşı çıkışının temelini oluşturur. Jacobs'un "tacirler, zanaatkârlar ve el işi ustalarının kenti olarak tanımladığı Çatalhöyük, başlangıçta avcı ve toplayıcı toplulukların yerleştiği bir ticaret noktasıydı (Taylor, 2012, s. 422). Bu yaklaşıma göre avcı ve toplayıcılar, belli bir alanda üretim ve ticaret faaliyetlerine girişerek, özellikle ticaret açısından karmaşık bir işbölümünün bulunduğu kalıcı yerleşimler kurmuştur. Jacob'un (1969, s. 262) "kendi ekonomisini yerel kaynaklarıyla oluşturdukları için kent olarak kabul ettiği" bu küçük yerleşimler, zamanla bölgesel bir ticari ağ oluşturmuş ve yine Jacobs'un "patlayıcı iktisadi büyüme" adını verdiği bir süreç içinde kentlere dönüşmüştür. Kentlerde artan nüfusun beslenmesi için gereken gıda ihtiyacı, kentlerin art bölgelelerinde tarım faaliyetlerinin başlamasını zorunlu kılmıştır (Jacobs, 1969; s. 145-151; 1984; s. 45-89).

Soja (2000; s.19-46; 2010, s. 363-364) ise, Childe'in kentlerin oluşmasında ön plana çıkardığı tarımsal üretimi tamamen reddetmemekle birlikte, Jacobs (1969, s. 3-4)'un altını çizdiği 'önce kent, sonra tarım' savından farklı olarak

tarımsal faaliyetlerin ve kentlerin eş zamanlı olarak ortaya çıktığını iddia eder. Bu noktadaki temel görüşü, kentlerin ortaya çıkması için artı ürün gerekmediği; aksine kentler olmadan tarımsal artığın mümkün olamayacağını vurgular. İlk kentlerin ortaya çıkışının tamamen tarım, hayvancılık ve hatta avcılık ve toplayıcılıkla ilgili olmadığını; tüm bu faaliyetlerin ancak birlikte yapıldığında nüfus artışından bahsedilebileceğini belirten Soja'ya göre, kentlerinin kökenin asıl anahtarı uzun mesafeli ticarettir. İpek Yolu'na özel bir önem atfeden Soja (2003b, s. 31)'ya göre, Güneybatı Asya ve Mezopotamya'nın da dâhil olduğu Akdeniz Havzası arasında gerçekleşen, özellikle obsidyen merkezli ticaretin kökenleri on üç bin yıl öncesine dayandırılabilir. Soja, Neolitik Çağ'ın belirleyici unsurun olan ticaretin, Çatalhöyük'teki obsidyen üretimi ve dağıtımına ilişkin verilerle desteklendiğini savunur. Soja (2000, s. 12; 2003a; s. 273-274), kentin ortaya çıkışını, kentin art bölgesiyle kurduğu ticaret ve işbirliği ağlarını, bölgesellik vurgusu içeren karşılıklı ekonomik ve ekolojik bağımlılık durumunu ifade etmek için geliştirdiği *synekizm* (Yunanca *synoikismos*, bir arada oturma, bir arada yaşama) kavramıyla açıklar. Soja bu doğrultuda Çatalhöyük ve Eriha kentlerinin tarım yapılan köylerin kentleşmesiyle oluşmadığını, bu yerleşimlerden daha eski olan köylerin de henüz tespit edilemediğini belirterek, kent ve kentsel yaşamın görece eşitlikçi bir birlikteliğe sahip avcı ve toplayıcılar tarafından kurulduğunu belirtir. Tam teşekküllü tarımın ve tarım toplumunun ise çok daha sonra ortaya çıktığı sonucuna varır.

Son olarak Braidwood (2008, s. 10; s. 135-172) da, ticaretin kentlerin ortaya çıkışında oynadığı rolün üzerinde durur. Bugünkü Irak topraklarında yer alan Jarmo antik kentinin kazılarına katılan Braidwood, arkeolojik bulgular doğrultusunda yerleşik yaşamın Mezopotamya ve çevresinde başladığına karşı çıkararak, ilk yerleşimlerin doğal yaşam bölgeleri olarak adlandırdığı İran, Türkiye, Irak ve Suriye'nin yağış alan dağ etekleri ve yamaçlarında kurulduğunu savunur. Braidwood'a göre Jarmo kentindeki kazılarda bulunan obsidyen kalıntıları, en yakın obsidyen kaynağının 450 km uzakta olduğu düşünüldüğünde, son derece ilgi çekicidir. Braidwood, Neolitik Çağ'da yaşayanların bu mesafeyi bir anda kat edemeyeceğini hesaplayarak, bölgede kurulmuş ticaret ağlarından bahseder ve bu ağların kalıcı yerleşimler olması gerektiğini savunarak ilk kentlerin uzun mesafeli ticaretle ilgili olması gerektiği sonucuna varır.

Ticaret ağlarını öne çıkaran bu yaklaşımların ortak noktası, Childe'in Mezopotamya merkezli tarım devrimi hipotezinin dışında kalan, farklı uygarlık merkezlerine ve bu bölgelerde kurulmuş kentlere odaklanmasıdır.

Bununla birlikte sözü edilen bölgelerin aslında Mezopotamya ve Akdeniz Havzası'ndan çok da uzak olmadığı vurgulanması gerekir. Orta ve Güney Amerika uygarlıklarında tekerleğin ulaşım amaçlı kullanılmadığı; bu nedenle aynı dönemde Orta ve Güney Amerika'da kurulmuş İnka ve Aztek uygarlıkların birbirleriyle temas ettiklerine dair bir verinin henüz bulunmamış olduğu değerlendirildiğinde (Urcid, 2017); uzak mesafeli ticaretin, kentlerin kökenine ilişkin evrensel bir kıstas olamayacağı görülmekte ve bu konudaki iddialar aynı Childe'in kentsel devrim yaklaşımında olduğu gibi geçerliliğini ancak bölgesel düzeyde koruyabilmektedir.

Kentin kökenine ilişkin başka bir yaklaşım, Wittfogel'in geliştirdiği hidrolik (su) hipotezidir. *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power* (*Doğu Despotizmi: Mutlak Güç Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*) adlı çalışmasında gıda üretimine ve bu üretimin kontrol mekanizmalarına odaklanan Wittfogel (1957; s. 22-23), gıda üretimindeki artı ürünün baskın sınıfların ortaya çıkışına yol açtığını ve dolayısıyla merkezî bir gücün oluşmasına neden olduğunu savunur. Bu görüşe göre, tarımda çalışan küçük ölçekli üreticiler, büyük çaplı sulama sistemlerinin inşasının merkezî bir sermaye, eşgüdümlü bir planlama, karmaşık bir işbölümü ve kontrol gerektirmesi nedeniyle, siyasi bir otoriteye veya önderliğe gerek duyarlar. Zamanla sulama ağları üzerinde kontrol sağlayan ve iktidarlarını suyun kullanımına dayandıran bu yöneticiler, suya erişimi hem bir tehdit, hem de bir hizmet mekanizması olarak işletirler. Kentlerin ortaya çıkışı açısından değerlendirildiğinde Wittfogel, bu süreçte üç temel faktörün rol oynadığını iddia eder: işbölümü, iktidarın merkezîleşmesi ve yönetsel yapının yoğunlaşması.

Özellikle Meksika merkezli Aztek İmparatorluğu'nun başkenti Teotihuacan'da yapılan araştırmalar, yağmur sularının kontrol edilerek sulamaya geçiş, nüfus artışı, anıtsal yapıların ortaya çıkışı ve toplumsal tabakalaşmanın belirmesi arasında tarihsel bir sıra olduğunu ortaya koymakta ve hidrolik kuramın varsayımlarının bu bölgede geçerli olabileceğini göstermektedir (Aslanoğlu, 1992, s. 5). Wittfogel'in hidrolik kuramı, esasen artı ürün kavramını dışlamadığı gibi temelde Childe'in üzerinde durduğu nüfus artışı ve artı ürün ilişkisini de reddetmez; ancak bu yaklaşıma, işbölümü ve merkezî kontrol öğelerini ekler.

Hidrolik hipotezine yönelik pratik ve kuramsal olmak üzere iki ana eleştiriden söz edilebilir. İlk eleştiri, hidrolik yaklaşımın Meksika'daki kentsel yerleşimlerin ortaya çıkışı ve gelişimini açıklayabildiği hâlde, uygarlığın merkezlerinden sayılan Güney Mezopotamya kentlerinin kökeni açıklamakta yetersiz kalmış olmasıyla ilgilidir. Arslanoğlu (1992, s. 5)'e göre Mezopo-

tamya'da sulama ve bürokrasinin genişlemesi arasındaki ilişki net olmadığı gibi, yönetici sınıfların sulama sistemlerinden kaynaklanan yönetsel zorlamalara başvurduğuna ilişkin bir kanıt da bulunamamıştır. İkincisi, sulama sistemlerinin merkezî bir otorite tarafından inşa edilmesi ve işler hâle getirilmesi daha fazla artı ürünün elde edilmesini sağladığı gibi, ekonomik büyümeyi ve nüfus artışını tetikleyebilir. Bununla birlikte, sulamanın gerçekleştirilmesi ve kontrolü, büyük ölçekli projelerin hayata geçirilmesi, bu projeleri destekleyen yönetici sınıfın oluşmasının varlığı ancak kentleşmeyi hızlandırıcı etkenler olarak sayılabilir; zira bu unsurlar köyleri kentlere dönüştürmemiştir (Atila & Uyar, 2022, s. 49). Bu doğrultuda Wittfogel'in hidrolitik kuramının Mezopotamya'da kentlerin ortaya çıkışı bakımından tartışmalı olduğu iddia edilse bile, sulama sistemleri ve merkezî otorite arasındaki ilişkinin kentleşmede rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Kentlerin kökeninde önemli bir rol oynadığı iddia edilen bir başka unsur din ve inançtır. Mumford (1961/2019, s. 15) kentlerin kökeninin belirsizliği ile ilgili olarak, geride maddi bir iz bırakmayan din ve ritüel gibi hususlara haksızlık edilmiş olabileceğini vurgular. Chou (Zhou) Hanedanı (MÖ 1122-256) dönemi Çin kentlerini inceleyen Wheatley (1971; s. 225; s. 257-260) de inanç ve tapınak merkezli yerleşimlerin zamanla genişleyerek, çevresindeki diğer yerleşimlere egemen olduğunu yazar. Bu görüşe göre antik Çin kentleri, dini, ayinsel ve düşünsel arka plan çerçevesinde ortaya çıkan örgütlenmelerdir. Tapınakların ve dini merkezlerin siyasi birliğin kurulması açısından birincil rol oynadığı belirtilirken; artı ürünün Çin'deki kentleşme deneyimi bakımından belirleyici değil yalnızca ivme verici bir niteliğe sahip olduğu, kentlerin gelişiminin felsefe ve düşüncenin gelişimiyle paralel bir biçimde ilerlediği vurgulanır (Ovalı, 2019, s. 686). Benzer bir şekilde Nijerya'nın güneyinde yaşayan Yoruba etnik topluluğu kentlerini analiz eden Wheatley (1970, s. 405-423), kült merkezleri olarak değerlendirdiği bu kentlerin kökeninde dini ayinler olduğu sonucuna varır. Yalnızca kabilelerin oluşturduğu küçük kutsal yerlerin, zamanla özenle düzenlenen törenlere ev sahipliği yapan ibadet merkezlerine dönüştüğünü ve bu merkezler çevresinde diğer kentsel yapıların ortaya çıktığını savunur; dini otorite altında örgütlenen ruhban sınıfının kademeli bir şekilde kurumsallaşmış makamlar elde ederek, yerel ekonomide yeniden dağıtım işlevini üstlendiklerinden bahseder.

Kent araştırmaları alan yazınında günümüzde pek yer bulmayan Wheatley'in çalışmalarının yeniden gündeme gelmesi, büyük olasılıkla Göbeklitepe'deki kazılarla ilgilidir. M.Ö. yaklaşık 9500 ila 8000 yılları arasında yapıl-

dığı tahmin edilen, şimdilik bilinen en eski insan yapısı olmasıyla zaman zaman 'tarihin sıfır noktası' olarak adlandırılan Göbeklitepe, üzerlerine insan ve hayvan figürlerinin işlendiği devasa sütunlarla desteklenen bir dizi dairesel yapıdan meydana gelmiştir. Göbeklitepe'nin iki bakımdan dikkat çekici olduğu vurgulanmalıdır. Birincisi, bu sıra dışı yapıların tarım devriminden önceki dönemde avcı toplayıcı gruplar tarafından inşa edildiği düşünülmektedir (Watkins, 2010, s. 622-625; Çelik & Ayaz, 2022, s. 145). İkincisi, taşlarda kullanılan simgelerden hareketle, Göbeklitepe'nin bir tapınak işlevine sahip olduğu iddiasıdır (Curry, 2008, s. 78-80; Clare, 2020, s. 82; Albayrak, 2023; s. 83). 1990'larda bölgedeki kazı çalışmalarını yürüten Alman arkeolog Klaus Schmidt'e göre Göbeklitepe köylerin ortaya çıkışından, çömlekçilik zanaatından ve hatta tarımsal faaliyetlerden bile daha eskidir. Bu çerçevede Schmidt, "önce tapınak vardı, ardından kent ortaya çıktı" ifadesiyle dünya tarihinin yeniden yazılması gerektiğini iddia etmektedir (Poon, 2017). Bununla birlikte, yakın zamanda yapılan araştırmalarda, özellikle bölgede bulunan 20'den fazla Neolitik Çağ'a ait kazı alanı düşünüldüğünde, Göbeklitepe'nin tek başına eşsiz bir yapı olmayabileceği ileri sürülmekte ve bölgedeki kazıları devam eden diğer yapılarla birlikte Neolitik kültürün bir parçası olarak sayılması gerektiği görüşü dile getirilmektedir (Karul, 2021'den akt. Ayaz, 2023, s. 366-367). Buna ek olarak Ayaz (2023; s. 379-380), Göbeklitepe'deki sütunlarda yer alan hayvan simgelerini insanların vahşi hayvanları ruhsal ve korku verici olarak değerlendirdiği görüşe karşı çıkarak, arkeolojinin genel olarak ihmal ettiğini belirttiği insan-hayvan etkileşimi üzerine odaklanmakta ve hayvan sembolizmine yönelik yeni bir yorum getirmektedir. Bu yeni yorum belki de Göbeklitepe'nin salt bir kült merkezi/tapınak olmadığını aklı getirmektedir.

Alan yazın açısından değerlendirildiğinde, Göbeklitepe kazılarının ardından araştırmaların yeniden tapınak merkezli kent kuramlarına yöneldiği görülmektedir. Göbeklitepe örneği temel alındığında avcı toplayıcı grupların inşa ettikleri tapınakların bakım, onarım ve temizlik işlerini sürdürmek için tapınak çevrelerine yerleşerek ilk kentleri kurduğu öne sürülmektedir (Eser & Kılıç, 2017, s. 435). Göbeklitepe ve çevresinde, bu yapıların inşasında çalışmış birçok insanın yaşamış olduğu, bu kişilerin beslenmesi ve örgütlenmesi için belli bir yerleşim sisteminin mevcut olduğunu düşünmek makul bir yaklaşım olmakla birlikte, kentin kökeninin (Göbeklitepe için de dâhil olmak üzere) din ve inançla ilişkilendirilmesi ve bu hipotezden kentlerin kökeni için genel bir sonuca varmak için henüz erkendir (Atila & Uyar, 2022, s. 50); zira Göbeklitepe çevresinde tapınak olarak tasarlanan dairesel

yapılar ve sütunların oluşturduğu alan dışında bugüne dek kalıcı bir yerleşim yeri bulunamamıştır. Bununla birlikte bölgede devam eden arkeolojik kazılar, özellikle Göbeklitepe'den yaklaşık 60 km uzaklıkta bulunan Karahantepe'de T şeklindeki sütunların yanı sıra yakın zamanda keşfedilen gömülü yapılar (belki de haneler) (Karul, 2021; s. 22). eldeki verilerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada 'kentler nasıl ortaya çıktı?' sorusuna yanıt veren dört temel yaklaşım incelenmiştir. İlk yaklaşım, Mezopotamya bölgesinde avcılık ve toplayıcılıktan kalıcı köylerin kurulmasına geçişi ve yeni tarım teknolojilerinin yaygın olarak kullanılmasıyla gerçekleşen tarım devrimini temel alır. Kentsel Devrim adı verilen bu yaklaşıma göre, elde edilen artı ürün küçük köylerde nüfus artışına yol açmış, bu köyler de zamanla büyüyerek kentlere dönüşmüştür. Ticaret etkisi olarak adlandırılan ikinci yaklaşım ise bu görüşün tam aksini savunarak, avcı ve toplayıcı insan topluluklarının tarım faaliyetlerinden önce ticaret ile ilgilendiğini vurgular. Bu doğrultuda kurulan ticaret merkezleri iktisadi ve toplumsal bakımdan güçlenerek kentlere dönüşmüş ve tarım faaliyetleri ancak kentlerin kurulmasından sonra ve kentin kontrol ettiği art bölgelerde başlamıştır. Sulama sistemlerinin denetimine odaklanan üçüncü yaklaşım ise, küçük ölçekli üreticilerin zamanla büyük ölçekli sulama projelerini gerçekleştirecek merkezî bir otoriteye bağlandığını belirtir. Bu sayede ortaya çıkan yönetici sınıf, sulama tekeli kullanarak hem kendi iktidarını hem de kentsel yerleşimlerin oluşumunu sağlamıştır. Son olarak din ve inancı temel alan yaklaşım, kentsel yerleşimlerden önce tapınakların ortaya çıktığını ifade eder. Bu anıtsal yapıların bakım ve onarımı ile ayinsel faaliyetlerin düzenli olarak sürdürülebilmesi için dini yapılar çevresinde kümelenen nüfusun ilk kentlerin oluşumunu gerçekleştirdiği belirtilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Kentlerin Kökeni, Varsayımlar ve İstisnalar

Kentlerin Kökeni	Temel Varsayım	Geçerli Olduğu Varsayılan Bölgeler	'İstisnalar'
Tarım Devrimi	Artı ürün nüfus artışına neden olmuş; köyler kentlere dönüşmüştür.	Mezopotamya	Çatalhöyük Eriha
Ticaret	Avcı toplayıcı grupların kurduğu ticari merkezler, kentlere dönüşmüş, tarım daha sonra başlamıştır.	Çatalhöyük	Mezopotamya Orta ve Güney Amerika
Su	Sulama sistemlerini kontrol eden yönetici seçkinler sınıfı, kentleri kurmuştur.	Meksika	Mezopotamya (?)*
Din ve İnanç	Önce tapınak ve mabetler inşa edilmiş, ilk kentler bunların çevresinde ortaya çıkmıştır.	Çin Afrika Göbeklitepe (?)*	Mezopotamya (?)*

* Bu bölgeler ve kentlerin kökenine yönelik tartışmalarda, alan yazında henüz bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Başlangıç noktaları, analiz yöntemleri ve odaklandıkları bölgeler bakımından büyük farklılık gösteren bu dört yaklaşımın, tüm bu farklılıklarına rağmen bazı ortak noktalara sahip olduğu görülmektedir. Her şeyden önce kentleşmeyi bir süreç olarak ele alan bu yaklaşımlar, tarım faaliyetlerini ve elde edilen artı ürünü kent olgusunun temel unsuru olarak öne sürmüş veya kentleşmeyi hızlandırıcı bir etken olarak vurgulamıştır. Dahası, dört yaklaşım da belli bölgelerde kentsel yerleşimlerin ortaya çıkışını tek başına açıklamayı başarsa da, özellikle yeni arkeolojik bulguların ışığında sözü edilen yaklaşımların temel savlarına aykırı olan 'istisnai' kentlerin bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, farklı çıkarımlar yapan bu yaklaşımların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, kentin kökenine ilişkin daha kapsayıcı bir çerçeve elde edilmesini sağlayacaktır.

Bu savlar ve geliştirilen karşı savlar çerçevesinde, kentin oluşumuna ilişkin tek ve evrensel bir kuramın oluşturulamadığı ortadadır. Bölgesel farklılıklar ile çalışmanın başında bahsedilen araştırmaya ilişkin sınırlar da 'kentler nasıl ortaya çıktı?' sorusunun tek bir yanıtı olamayacağını açıkça göstermektedir. Yeni arkeolojik keşifler ve bulgular, ihmal edilen ve geri planda kalan yaklaşımları yeniden canlandırabildiği gibi, mevcut yaklaşımların da eksikliklerini ortaya koymaktadır. Bu keşif ve bulgular belki de gelecekte mevcut yaklaşımları çürütebilecek yeni ve farklı kuramsal çerçevelerin oluşmasına kaynaklık edecektir.

Extended Abstract

Do Exceptions Break the Rule? On the Origin of Cities

*

Ülke Evrim Uysal³
ORCID: 0000-0002-7116-2766

The city, a concept that is frequently studied and analysed in many basic fields and disciplines of social sciences, is a phenomenon that several researchers encounter directly or indirectly. It is self-evident that the origins of many basic concepts of such disciplines, for instance politics, history, economics, sociology and fields of study such as state, local government, built environment and public space lie in cities, which can be defined as complex settlements and multi-layered organisations where crowded human communities live together. The economic, spatial, social and cultural transformations that cities have undergone throughout human history both reflect and are the source of universal concepts such as industrialisation, modernity and globalisation. For this very reason, analysing cities from a historical perspective and investigating their origins are of utmost importance for understanding these above mentioned concepts and phenomena.

The study begins with an important and broad question: How did cities emerge? In social sciences, as in other disciplines, there is usually no single and definite answer to a difficult question. Therefore, many researches on the origin of cities have led to the emergence of certain approaches to this issue. In almost all of these approaches, certain limitations and obstacles are encountered in relation to the question posed. First of all, since the emergence of the first urban settlements generally took place before the invention and widespread use of writing, it is naturally not possible to find written records on the subject. Therefore, efforts to answer the question have to rely heavily on archaeology and the find-

³ Assoc. Prof. Dr., Istanbul Beykent University, Faculty of Economics and Administrative, Political Science and Public Administration, E-mail: evrimuysal@beykent.edu.tr

ings of this discipline. At this point, two main problems have been observed. Firstly, the extremely slow progress of archaeological research, due to the nature of the discipline, results in a long period of time to obtain and analyse the results, making it difficult to make precise scientific conclusions about the settlements studied. Secondly, archaeological excavations cannot be carried out equally extensively in all regions due to geopolitical problems and differences in academic interest. Although it is generally accepted in the academia that the origin of civilisation is Mesopotamia and its surroundings (including Iran and Egypt), other centres of civilisation such as China, India, Central and South America, where civilisation has developed historically and where the urban phenomenon is old and rooted, suggest that existing approaches should definitely be re-evaluated. In need of such re-evaluation, rather than providing an exactly and undisputed answer to the question about how cities emerged, this study focuses on some (but not all) of the main approaches that gather the answers to this question in a coherent framework and provide scientific explanations for the origin of the city. In this context, four main approaches to the first cities are analysed: Urban Revolution, The Trade Effect, The Water Effect and The Religion Effect.

The first approach is based on the transition from hunting and gathering to the establishment of the first permanent villages in the Mesopotamia region and the so-called agricultural revolution that took place with the widespread use of new agricultural technologies. According to this approach, called the Urban Revolution, the surplus product led to population growth in small villages, which in time grew into larger settlements or namely cities. The second approach, called the Trade Effect, introduces the exact opposite explanation of the agriculture-oriented view. It rather emphasises that hunter and gatherer communities were interested in trade, probably long before agricultural activities. According to this approach, the trade centres established in this direction became economically and socially stronger and turned into cities. In addition, agricultural activities started in a large scale, only after the establishment of cities and in the hinterlands that were controlled by the city. The third approach, the Water Effect, which focuses on the control of complicated irrigation systems. Accordingly, small producers were connected to a central authority that would carry out large-scale irrigation projects. The ruling class that emerged in this way used the irrigation as a monopoly to ensure both its own power was maintained. This view

introduced the hypothesis that the formation of first urban settlements was due to this power relations and the control of irrigation systems in the region. Finally, the approach based on religion and belief, the Religion Approach, states that temples emerged before the urban settlements. This approach underlined that the population clustered around religious buildings in order to maintain and repair these monumental structures and to carry out ritual activities regularly, was the key factor for the first cities to emerge.

These four approaches, which differ greatly in terms of their starting points, methods of analysis and the regions they focus on, seem to have some common points despite all these differences. First and foremost, these approaches, which treat urbanisation as a process, have put forward agricultural activities and the surplus product obtained as the basic element of the urban phenomenon or emphasised it as a factor accelerating urbanisation. Moreover, although all four approaches succeeded in explaining the emergence of urban settlements in certain regions on their own, especially in the light of new archaeological findings, it is seen that there are 'exceptional' cities that contradict the basic arguments of the mentioned approaches. Accordingly, a holistic evaluation of these approaches, which draw different conclusions, will provide a more comprehensive framework for the origin of the city. Within the framework of these arguments and the counter-arguments developed, it is obvious that a single and universal theory on the formation of the city cannot be established. Regional differences and the limitations of the research mentioned at the beginning of the study clearly show that there cannot be a single answer to the question 'how did cities emerge'? New archaeological discoveries and findings can revitalise neglected and underdeveloped approaches, as well as reveal the shortcomings of current approaches. These discoveries and findings may be the source of new and different theoretical frameworks that may refute existing approaches in the future.

Kaynakça/References

- Aktüre, S. (1994). *Anadolu'da bronz çağı kentleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Albayrak, Y (2023). Göbekli Tepe'den hayvan tasvirleri. *Küllüye*, 4(2), 81-111.
- Aslanoğlu, R. (1992). Kentlerin kökeni üzerine bir değerlendirme. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1-2), 133-141.

- Atila, C. & Uyar, E. N. (2022). Artı ürün: Kentleşme süreci ve tapınak ekonomisine etkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 45-53.
- Ayaz, O. (2023). An alternative view on animal symbolism in the Göbekli Tepe neolithic cultural region in the light of new data (Göbekli Tepe, Sayburç). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 365-383.
- Begel, E. B. (1996). Kentlerin doğuşu. *Cogito* 8, 7-16.
- Braidwood, R. J. (2008). *Tarihöncesi insanları*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Childe G. V. (1950). The urban revolution. *The town planning review*, 21(1), 3-17.
- Claire, L. (2000). Göbekli Tepe, Turkey. A Brief summary of a research at a new World Heritage Site (2015-2019) (<https://publications.dainst.org/journals/index.php/efb/article/view/2596>) son erişim 15.10.2023)
- Curry, A. (2008). Seeking the roots of ritual. *Science* 319, 278-280.
- Çelik, B. ve Ayaz, O. (2022). Rise of Göbekli Tepe culture: "hunting ground economy" and the role of speculative knowledge. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(56), 143-160.
- Davis, K. (1955). The origin and growth of urbanization in the world. *American Journal of Sociology*, 60(5), 429-437.
- Düring B. S. (2007). Reconsidering the Çatalhöyük community: From households to settlement systems. *Journal of Mediterranean Archeology*, 20(2), 155-182.
- Eser, E. & Kılıç, Y. (2017). Mezopotamya'nın ilk kent binaları (tapınakları) ve işlevleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(13), 412-438.
- Hatt, P. K. & Reiss, A. J. Jr. (2022). Kentsel yerleşimlerin tarihi. Alkan, A. ve Duru, B. (Der. ve Çev.). *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Yayınevi: Ankara, 27-36.
- Hodder, I. ve Cessford, C. (2004). Daily practice and social memory at Çatalhöyük. *American Antiquity* 69, 17-40.
- Jacobs, J. (1969). *The economy of cities*. Vintage: New York.
- Jacobs, J. (1984). *Cities and the wealth of nations*. Vintage: New York.
- Karul, N. (2021). Buried buildings at pre-pottery neolithic Karahantepe. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 82, 21-31.
- Mazi, F. (2008). Antik çağda düşüncenin kentsel mekân yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 33-48.
- Mumford, L. (1951/2019). *Tarih boyunca kent, kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Naiboğlu, N. (2019). Kentleşmenin kökeni: Mezopotamya'da ilk kentler. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 211-224.
- Ovalı, T. (2019). Çin felsefe ve düşüncesinin antik kentlerine yansımaları, *Journal of Academic Value Studies*, 5(4), 684-699.
- Poon, L. (2017). "How did the world's first cities begin?" (03.03.2023 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-20/how-did-the-world-s-first-cities-begin> adresinden erişildi).
- Soja, E. (2000). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Blackwell Publishers.
- Soja, E. (2003a). Writing the city spatially. *City* 7(3), 269-280.

- Soja, E. (2003b). Putting the cities first. Bride, G. ve Wilson S. (Der.), *A Companion to the City* içinde (ss. 26-34). Blackwell Publishers.
- Soja, E. (2010). Cities and states and geohistory. *Theory and Society*, 39, 361-376.
- Taylor, P. J. (2012). Extraordinary cities: Early city-ness and the origins of agriculture and states. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(3), 415-447.
- Urcid, J. (2017). "The concept of wheel in ancient mesoamerica" (13.08.2023 tarihinde <https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/home/the-concept-of-the-wheel-in-ancient-mesoamerica> adresinden erişildi).
- Watkins, T. (2010). New light on Neolithic revolution in south-west Asia. *Antiquity*, 84 (325), 621-634.
- Wheatley, P. (1970). The significance of traditional yoruba urbanism. *Comparative Studies in Society and History*, 12(4)- 393-423.
- Wheatley, P. (1971). *The pivot of the four quarters, a preliminary enquiry into the origins and character of the ancient chinese city*. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Wittfogel, K.A. (1957). *Oriental despotism: a comparative study of total power*. Yale University Press: Londra.

Ülke Evrim Uysal

ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nü (2004) ve İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nü (2021) bitirdi. Yüksek lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde "Cihangir'de Soylulaştırma" adlı teziyle 2008 yılında tamamladı. Doktora derecesini ise 2015 yılında Helsinki Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Bölümü'nde "İstanbul'da Kentsel Turizm" başlıklı doktora tezini savunarak alan yazar, 2022 yılında kent, çevre ve yerel yönetimler alanında doçent oldu. Uysal, 2016 yılından beri İstanbul Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Assoc. Prof. Dr. Ülke Evrim Uysal graduated from Middle East Technical University (METU), Department of Political Science and Public Administration (2004) and Istanbul University, Department of History (2021). He completed his master's degree at Istanbul University, Department of Public Administration with his thesis entitled "Gentrification in Cihangir" in 2008. He received his PhD degree from University of Helsinki, Department of Social Research in 2015, defending his doctoral thesis entitled "Urban Tourism in Istanbul". Dr. Uysal became an associate professor in the field of local government, urbanization and environmental studies in 2022. Uysal has been working as a faculty member since 2016 at the Department of Political Science and Public Administration, Istanbul Beykent University.

E-posta: evrimuysal@beykent.edu.tr

Children's Travel To School in Urban Areas: A Systematic Review of Different Application Models

*

Çisem Seyhan¹

ORCID: 0000-0002-7451-8377

Habibe Acar²

ORCID: 0000-0002-8682-0522

Abstract

This research focuses on children's transportation to school in urban areas. The first of the issues addressed in the study is the evaluation of research questions, objectives, methods used, with whom and how the research can be conducted while creating a research outline for this subject; the second includes evaluations were conducted on practices and new application models developed to support active travel between home and school for children in urban areas. In this context, this review evaluated 27 studies published between 2000 and 2019 covering the issues of walking or cycling to school from different aspects. The studies examined were handled under three main headings: the general content of the articles, their methods and procedures, and as research questions and results. According to the findings of the studies examined, seven research questions were created and concrete outputs related to the subject were presented through the answers of these questions. As a result, regarding active travel of children to school, measures to be taken in terms of safety, transportation, education, planning, design, and implementation were discussed.

Keywords: Active school travel, children, travel to school, urban areas, walkability to school

¹ PhD Student, Dokuz Eylul University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of City and Regional Planning, The Higher Education Council 100/2000 PhD Project Scholar in the Priority Area of Earthquake Studies,

E-mail: cisemseyhann@gmail.com

² Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture,

E-mail: habibeacar@hotmail.com

Kentsel Alanlarda Çocukların Okula Ulaşimleri: Farklı Uygulama Modellerinin Sistemik Bir Derlemesi

*

Çisem Seyhan³

ORCID: 0000-0002-7451-8377

Habibe Acar⁴

ORCID: 0000-0002-8682-0522

Öz

Bu araştırma kentsel alanlarda çocukların okula ulaşımı konusuna odaklanmaktadır. Çalışmada ele alınan konulardan birincisi, bu konuda bir araştırma kurgusu oluşturulurken araştırma soruları, amaçlar, kullanılan yöntemler, araştırmanın kimlerle ve nasıl yürütülebileceği yönündeki değerlendirmeleri; ikincisi, kentsel alanlarda çocukların ev ve okul arası aktif seyahatlerini desteklemek için yapılan uygulamalar ve geliştirilebilecek yeni uygulama modellerine yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Bu kapsamda 2000-2019 yılları arasında, okula yürüyerek ya da bisikletle ulaşım konularını farklı açılardan ele alan 27 araştırma değerlendirilmiştir. İncelenen çalışmalar; makalelerin genel içerikleri, yöntemleri ve prosedürleri; araştırma soruları ve sonuçları olmak üzere 3 ana başlıkta ele alınmıştır. İncelenen araştırmaların sonuçlarına göre 7 araştırma sorusu oluşturulmuş ve bu soruların cevapları üzerinden konu ile ilgili somut çıktılar ortaya konmuştur. Sonuçta, çocukların okula aktif seyahatleri konusunda güvenlik, ulaşım, eğitim, planlama, tasarrım, uygulama boyutlarında yapılması gerekenler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Aktif okul ulaşımı, çocuklar, okula ulaşım, kentsel alanlar, okula yürünebilirlik*

³ Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, YÖK 100/2000 Deprem Çalışmaları Öncelikli Alanında Doktora Projesi Bursiyeri,

E-posta: cisemseyhann@gmail.com

⁴ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,

E-posta: habibeacar@hotmail.com

Introduction

The population growth and density that has emerged with rapid urbanization, an important problem in the world and our country, has also revealed traffic and safety problems. Children, one of the groups affected by the resulting dangerous urban traffic and unsafe areas, are exposed to various safety concerns and vulnerable to traffic accidents on the way to school. The presence of active open spaces in the urban environment is of great importance for the child's physical, mental, and social development, and it is a basic need for children to be able to move freely in these spaces. At the same time, for children, free movement in these spaces is their right.

Due to increased traffic hazards and various safety issues and risks, concerns have arisen regarding children going out without adult supervision. For these reasons, there has been a transition from free play, where children leave the house to play in the street, park, or countryside, to scheduled and organized activities such as football lessons or dance lessons (Mackett, 2002). This situation has restricted children's freedom of movement in the open and brought about various health problems, such as obesity. Childhood obesity is a global problem that has increased significantly over the past 25 years. Although the reason for the increase in childhood obesity is multifactorial, the decrease in participation in physical activity is one of the most significant contributing factors. With the advancement of technology, increasing passive alternatives have distanced children from optional physical activity (Yelavich et al., 2008).

Studies show that children and young people who use active travel methods such as walking or cycling to and from school participate in daily physical activities, in contrast with those who use cars or buses. In addition, it has been observed that these children who go to or return from school have higher cardiovascular fitness than children who use motorized travel methods. Other researchers have also found that children who walk or cycle to school are more academically successful and are less stressed. All these findings suggest that walking or cycling to school should be perceived as a strategy to improve the health and well-being of children, and school transport policy should be part of the overall transport strategy, particularly with the development of a city-wide walking and cycling route network (Larouche et al., 2014).

This study underscores the significance of outdoor mobility, particularly walking or cycling to school, as a daily physical activity. The review discusses relevant studies and evaluates various application models within established criteria. Globally, practices are implemented to ensure the safe transportation of children between home and school. Initiatives like "Safe Routes to School," "Traveling to School Initiative," "Walking School Buses," "Pilot Yellow School Buses," and "Healthy Schools" address these concerns. The concept of "Safe Routes to School (SRTS)" originated in Denmark in the 1970s due to child safety worries, leading to laws enacted in 1976 for protecting children during their school commutes. A project in Odense in the 1980s reduced school travel accidents by 82%, making it a leading bicycle city in Europe, with 50% of school and city center trips now taken by bicycle (Osborne, 2005).

The "Safe Routes to School" concept has spread internationally, with programs thriving in Europe, Australia, New Zealand, Canada, and parts of the United States. The Bronx, a district of New York City, started the first Safe Routes to School program in the United States in 1997, and in the same year, a pilot program was implemented in the state of Florida. Later, it quickly spread and began to be implemented in more European countries (National Center for Safe Routes to School, 2007).

In England, the government by collecting annual data on school transportation prepare their own five-year local transportation plans, school transportation strategies, and progress reports (Tandoğan, 2014). The UK government has created a national "Traveling to School Initiative" to prepare a school travel plan for each school. Among these initiatives are programs encouraging walking and cycling, including "Healthy Schools", applications such as building new bicycle sheds in schools, Walking School Buses, bicycle lessons for travel between home and school, and "Pilot Yellow School Buses" (Osborne, 2005).

In the United States, free school buses have been provided for longer distances, but obesity concerns led to the adoption of the "Safe Routes to Schools" model (Osborne, 2005). Community-driven projects, like in East Cleveland, focus on pedestrian-friendly areas, emphasizing student involvement and safety enhancements (National Center for Safe Routes to School, 2007).

Several U.S. schools have innovative programs, such as Pedestrian Cards in Illinois, encouraging walking or cycling with rewards. In another application in Phoenix, Arizona, parents and schools worked together to

create "Safest Routes to School Maps". these maps helped city authorities prioritise repairing sidewalks and pedestrian paths. As a result, many of the inadequate pedestrian paths were upgraded (National Center for Safe Routes to School, 2007).

Lessons from Denmark, the UK, and other European countries emphasize separate paths for walking and cycling, speed limits, and prioritizing pedestrian and cyclist safety, resulting in reduced child injuries (Osborne, 2005). In conclusion, addressing children's transportation and recreational needs requires a multi-faceted approach, involving community engagement, safe infrastructure, and encouraging active travel. These initiatives aim to enhance child well-being and create a Child-Friendly Street environment.

Studies carried out in Turkey to ensure that children go to school safely are few. In addition, serious deficiencies can be seen in travelling to school on foot or by bicycle in Turkey compared to other countries. The limited number of academic studies on this subject shows the importance of the research. Based on these problems, the aim was to draw attention to the importance of the subject and to create a source for future research and application in terms of content and methods. As a result, based on the findings of the studies reviewed, suggestions have been made to develop transportation strategies by considering different alternatives for children's travel to school.

Material and Method

The main material of the research consists of studies conducted in different countries. In this context, in line with the stated objectives of the study, studies on transportation to school by walking or cycling were compiled. This included 27 studies published between 2000 and 2019 that were evaluated. The studies were accessed on the Internet from the Google Scholar browser by searching the keywords "Walkability to School", "Children's School Travel", "Traveling to School", and "Active School Travel".

Results

General Contents of Reviewed Articles

The authors of the 27 articles examined within the scope of this review, their publication dates, aims, the methods used to achieve their aims, their subjects or participants, and in which country they were conducted are given in Table 1. When evaluated according to publishing dates, the issues of school routes and access to school were shown to have been studied less frequently from 2005 to 2014, but this rate increased rapidly in 2014 and then decreased again. It was observed that the age group studied directly or indirectly (in the form of interviews with parents) varied between 5 and 18 but mostly consisted of the 11-year-old age group (12%).

Table 1. Studies evaluated and their contents.

No	Author/Year	Objective	Method	Participants/Subjects & Numbers	Country
1	Kerr et al., 2006	Comparing factors influencing active school travel: environmental perception, parental concerns, and structural factors	Survey	259 parents of children 5-18 years old	Washington, Seattle
2	Yelavich et al., 2008	To examine the primary school students who walk to school: frequency and related factors.	Survey	Children 5-10 years old	Dunedin, New Zealand
3	Watson & Dannenberg, 2008	To examine the potential wider impact of Safe Routes to School programs on communities within 0,5 km of schools	GIS	37 large urban areas, 428 small urban areas, 1088 metropolitan districts (districts in metropolitan statistical areas excluding urban areas), and 2048 non-metropolitan districts	USA
4	Van Dyck et al., 2009	To investigate whether children living in a walkable city center are more physically active than those living in a less walkable suburb	Survey, Pedometer, Activity log	120 children between the ages of 12 and 18	Izegem, Belgium
5	Napier et al., 2011	To test the roles of community design and parent-child perceptions of walkability in three communities: a walkable new urban community, a mixed community, and a less walkable standardized suburban community	Survey, GIS	193 Students 177 Parents	USA
6	D'Haese et al., 2011	To explore the link between parental environmental perceptions, family motor vehicle count, and children's school commuting mode (ac-	Survey, Routenet online route planner	969 parents with children aged 11-12	Belgium

		tive/passive) at considerable distances by identifying suitable walking and cycling distances to school.	(http://www.routenet.be)		
7	Babb et al., 2011	To summarize efforts in creating a composite walkability index for neighborhood environments based on children's school travel behavior, enhancing accuracy in reflecting their potential for active travel.	GIS	Implemented in a school district in Brisbane.	Europe, North America, Australia
8	Trapp et al., 2011	To examine the personal, social, and environmental factors affecting the behavior of cycling to school in primary school children, regardless of sex.	One-week travel diary, Survey, GIS	25 Primary-school students	Western Australia
9	Nasrudin & Nor, 2013	To examine the factors parents consider when deciding how to send their children to school and parents' attitudes towards green mobility.	Survey	98 Parents	Shah Alam Selangor Malaysia
10	Shokoohi et al., 2012	To examine whether socio-economic factors control the relationship between parents' perception of traffic safety and children travelling to school.	Survey	Parents of children 9-12 years old	Tehran
11	Mackett, 2013	To examine the nature of children's travel behavior and their impact on their physical activity and health volume.	Database scan	National Travel Survey, Project on children's car use conducted 2001-2004 at UCL, CAPABLE Project (2004-2006)	Britain
12	Shbeeb & Awad, 2013	To examine all the areas around the schools where students walk, including sidewalks and passages, driver and pedestrian behavior, aesthetics of the areas, and school location	Observation	231 Students	Jordan

13	Rothman et al., 2014	To estimate the proportion of children living within walking distance of the school and to identify the communities and the social-environmental relationships of the walk.	Observation, ArcMap	118 Schools	Toronto Canada
14	Larouche et al., 2014	To collect data on childhood obesity across individual, family, neighborhood, and school levels, and explore socio-demographic and school-level correlations of active school transportation.	Child survey, Parent survey, School principal survey, School field inspection	567 children, average age of 10 years	Ottawa Canada
15	Carver et al., 2014	To examine the latitudinal and longitudinal relationships between social, physical, and environmental variables and independent mobility	Survey, GIS	1121 children in the 9-10 age group	Norfolk United Kingdom
16	Oliver et al., 2014	To comprehend children's school commute behavior, considering daily weather, neighborhood walkability, and preferences	GIS, Interview, Trip diary	217 children in the 6.5-15 age group	New Zealand
17	Chillón et al., 2014	To examine the relationship between primary school children's active travel to school and the demographic and physical environment, perceptual barriers, and other norms.	Survey	18 schools with children aged 10-11	America
18	Lu et al., 2015	To investigate the role of children's and parents' self-efficacy in active travel to school, considering the socio-demographic and environmental structure.	Survey GIS	857 children and families 74 Schools	Texas
19	Kyttä et al., 2015	To study the degree of independent mobility of children	Survey	821 students in the 7-15 age group	Finland
20	Easton & Ferrari, 2015	To analyze student clustering in schools and residential neighborhoods, identifying reasons for	Cross-Sectional Analysis	26,709 students in the 11-16 age group	Sheffield England

		the significant increase in motorized travel instead of walking or cycling from home to secondary school.			
21	Janssen & King, 2015	To assess playability traits and compare physical activity levels among children in walkable and non-walkable school neighborhoods.	Survey (Health Research), GIS	3,912 students in the 6 th - 8 th grades	Canada
22	Waygood & Susilo, 2015	To explore if parents' perspectives on home choice influence children's walking to school and to what extent.	Survey	Parents in 48 different neighborhoods	Scotland
23	MacDonald et al., 2016	To establish a mixed "walkability score" for areas around primary schools and to investigate whether poorer areas score lower than richer areas.	Walkability Index, GIS	29 local authorities and 937 primary schools in 4 countries,	Scotland
24	Moran et al., 2017	To assess children's views on the route from home to school and measure its environmental characteristics.	Survey, Sketch Map drawings, GIS	92 students in the 10-12 age group	Rishon LeZion, Israel
25	Mah et al., 2017	To examine the relationship between parental support and children's active travel	Survey, GIS	341 students in grades 4-7 341 parents	Surrey, British Columbia, Canada
26	Ikeda et al., 2018	To define and examine the relationship between of children and young people's active travel to school and the neighborhood and built environment.	Meta Analysis GIS Database scan	2844 students in the 6-19 age group	New Zealand
27	Buttazzoni et al., 2018	To collect, organize, and evaluate data on all phases of active school travel interventions used	Database scan (BIOSIS pre-views, GeoBase, PubMed, SCOPUS, SPORTDiscus, Web of Science)	22 Studies	North America (Canada and USA)

Methods and Procedures

The methods used in the studies, the procedures of these methods and how the findings were evaluated can be considered as important reference material for similar studies conducted in the future. Accordingly, the 15 methods and processes used in the 27 studies are explained below.

1. Questionnaire: The questionnaire is a technique frequently used in environmental and behavioral research to learn the opinions of people about a particular subject or place. Survey technique procedures were specified in 27 of the articles examined.

- Parents were asked about the neighborhood surroundings, their concerns about their children walking to school and their thoughts about their children's behavior.
- In the study conducted in Dunedin primary school, an in-class survey was conducted with 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th and 6th-grade students. To learn their parents' opinions, a questionnaire form was prepared that the children took home for their parents to fill it out. The questionnaires were collected at the school approximately ten days later.
- Questions were prepared to learn what parents and students knew about walking and their opinions.
- A questionnaire form was prepared for parents on the mode of transportation for the children to and from school. The questionnaire contained the question, "How does your child usually go to school? By walking, bicycle, or motor transport (car, train, or bus)." The time it took for the children to go to school from home was also asked. In addition, parents were asked to indicate on which days their children usually come home during their lunch break.
- Qualitative and quantitative data about the parents (open-ended and structured questions) were collected simultaneously. Initially, parental consent and ethical approval were obtained. Later, the questions were answered by the children and parents.
- Children in schools were surveyed by trained staff to gather information on their modes and durations of travel to school, categorized as: walking; bicycle, skates, skateboard, scooter; bus, train, tram, underground, or boat; car, motorcycle, or moped; other. Those selecting 'other' specified their mode. Additionally, children reported their usual school travel times as: <5 minutes; 5–15 minutes; 16-30 minutes; 31 minutes to 1 hour, and >1 hour. Socio-demographic data were obtained via a parent questionnaire, covering annual household income, mother's education, number of motor

vehicles, and the child's sex and ethnic origin. School environment evaluation was conducted by a school administrator using items from the Canadian School Health Environment Survey.

- A questionnaire form consisting of 8 questions, asked separately for travelling to and from school, was prepared, and students answered each question on a scale ranging from 0 to 5.
- A questionnaire was applied to approximately 2,500 students in primary and secondary schools in five research areas and consisted of two parts: one for parents and one for children.
- Both questionnaires were sent home with the children. According to instructions, children and parents responded independently to their questionnaires. Parents sent their questionnaires filled and those of their children by mail in the prepaid envelopes provided.
- This technique was used in a continuous questionnaire of approximately 31,000 households over a two-year period and focused on three main policy areas: housing, social justice, and transport.
- A questionnaire containing the anthropometric and fitness measurements of the children was administered during the physical education classes. Consent forms and questionnaires prepared for the parents were sent home with the child to be filled out and returned.

Each study developed a questionnaire tailored to its content and objectives, adapting it based on the target participants (students, parents, teachers, administrators, etc.). However, to facilitate comparison of findings, sociodemographic and socioeconomic data were consistently included in the questionnaires. Participation in surveys was voluntary, and questions were framed as open-ended or on a 3-, 5-, or 7-option scale. Among the 27 articles reviewed, SPSS, SAS, or Stata IC programs were employed to analyze the data obtained through the questionnaire technique.

2. GIS: GIS is a technique that can associate the desired data to be used with each other and their geographical location and perform spatial analysis using these data. The application and procedures of the GIS technique were specified in 27 articles.

- Neighborhoods were stratified based on household income in the GIS environment.
- GIS was used to produce estimates of land areas within 0.5 miles of public schools in the four categories defined by the US Census.
- The distance between home and school was measured in the GIS environment.

- The walkability of schools to areas within a proximity of 2 km was measured in the GIS environment.
- Children's home addresses were mapped using the GIS (ESRI ArcGIS9.2) and Ordnance Survey database Mastermap Address Layer 2. Socioeconomic deprivation at the regional level was measured using the English Multiple Deprivation Index based on these addresses. Each child's neighborhood was defined as an area within an 800-meter pedestrian buffer zone for a 10-minute walk.
- GIS mapping software was used to geocode the location of each school concerning the population center of the unit postal code.
- Using GIS, each participant's home address was geocoded and school geographic files were obtained from the City of Surrey open data catalogue. The Network Analyst tool was used to calculate the shortest path (in meters) of the participants to school along the street network, and the statistical analysis was based on the distance to school as a continuous variable.
- Objective measurements of the built environment on actual home-school routes were obtained via GIS analysis. Using school and participant addresses, along with children-provided road maps, a GIS shape file for home-school routes was created.

GIS is crucial for processing and evaluating location data based on various parameters. In this study, reliable data were essential, so after preparing numerical bases, comparative evaluations were conducted in line with research objectives. The reviewed articles commonly utilized ArcGIS™ v10.1 and ArcView v9.2 (ESRI®, Redlands, CA) software in GIS analysis.

3. ArcMap: In the studies examined, road network buffer zones were created around schools to evaluate the proportion of roads within the boundaries of 1.6 km walking distance to the schools.

4. Routenet Online Route Planner: This method evaluates the different routes children use in their daily rounds. In the study using this method, the distances from children's homes to the school were objectively measured using the Routenet online route planner. The benchmarks were set to the distance at which at least 85% of active vehicles were located. After these distance criteria were determined, multilevel analyses were conducted to correlate going to and coming from school at these distances. The MLwiN 2.20 program was used in this study.

5. School Field Inspection: This method aims to reveal the current situation of a study area and its immediate surroundings from different angles.

Within the scope of the study examined, a single trained supervisor inspected the school area. With the creation of a photo dictionary, the school environment was seen as predominantly consisting of housing, open spaces/common areas/parks, business/retail establishments, and a mixture of different land uses.

6. Pedometer: A pedometer is used to measure people's daily physical activity levels and record them numerically. In the article examined, a pedometer was attached to 120 children for seven days and removed at the end of 7th day. The data obtained were evaluated with the help of SPSS software.

7. Activity Log: This method is used to determine the daily activities of people, and although they are not observed during the activity, it is possible to determine the frequency, location, and type of activity. In the study examined, 120 children wrote their actions for seven days in an activity log. The data obtained were evaluated using the SPSS program.

8. One-week Travel Diary: As with the activity log, this method determines weekly activity. In the study, children kept a travel diary for five days showing the mode of transportation to and from school. This was a modified version of a travel diary previously approved for children of similar age (9-11 years). The sampled travel diary included a pilot study of 160 children aged 10-12 years. The obtained data were evaluated using SPSS and Stata IC programs.

9. Daily Trip Diary: In this method, as in other diary methods, participants completed a travel diary for the previous seven days, including the first travel mode to school each day. Adults conducted the interview and travel diary on behalf of their children. The obtained data were evaluated with Stata IC programs.

10. Interview: This method is commonly employed to assess people's opinions on a subject. Interviews can use a pre-structured form or a semi-structured form with the flexibility to add new questions. In the interviews reviewed for this article, adults participated in a 40-minute computer-assisted personal interview with a trained interviewer. The interview covered individual and household demographic characteristics, neighborhood perceptions and preferences, and physical activities and sedentary behaviors. Data analysis was performed using Stata IC.

11. Observation: Behavioral observation is a method to understand how a space is utilized, including activities, participants, methods, and durati-

ons. It's the preferred way to determine usage and can be done semi-secretly or openly. Observations can be recorded in the field by researchers, on camera, or via recording devices. The studies under review employed the following observation procedures.

- The proportion of children walking to school was calculated from the total number of children observed, and observations were made at one-week intervals in 10% of schools, excluding children coming by school bus.
- The behavior of each pedestrian was observed, considering the travel time (such as walking time on sidewalks, transit time, and number of passes).

The data obtained were evaluated using the Statistical Analysis System (SAS).

12. Walkability Index: This index is based on calculating the walkability score by determining the variables that affect the walkability and the classification, mapping, or interpretation of the calculated scores within a specific value range. Considering that the variables potentially associated with walking were combined in the walkability score, one of the studies reviewed used the four-component walkability index method (including street connectivity, residential density, land use, and net area retail). The data obtained were evaluated using the SPSS pact program.

13. Sketch Map Drawings: This method, without specific routes or boundaries, aims to grasp an individual's knowledge and experiences of a place. In one study, it was employed to depict children's representations and knowledge of their home-school routes. Children were provided with an A4 blank sheet and instructed: 'Draw a map of your route from home to school and what you see along the way.' Data analysis utilized the SPSS program.

14. Database Scanning/Meta-Analysis: These methods involve accessing studies by scanning different databases for the keywords related to the subject to be examined to create a relevant database.

In the studies examined within the scope of the article, a keyword search was developed and applied to collect the academic literature in seven databases. A total of 22 studies assessing children's active school travel interventions in North America (4 in Canada, 18 in the USA) were identified between January 2010 and March 2017.

Scientific articles were searched on Google and in seven academic databases: SPORTDiscus, ABI/Inform, Web of Science, Scopus, NZResearch.org.nz, NewzText, and the Australian/New Zealand Reference Center. Unpublished research (New Zealand MSc and PhD theses) was accessed through various sources. Government and local council reports were obtained from major agency websites. Keywords such as 'active travel/transport', 'mode, travel/transport', 'school', 'New Zealand', 'walking', 'bike', 'trip and', and 'car' were used in English searches from January 1990 to June 2016. Evaluations were conducted between May and July 2016 using SAS.

15. Cross-Sectional Analysis: This method involved cross-analyzing data from relevant institutions, including socio-demographic characteristics, school type, transportation mode, and home-school distance. Evaluations were based on groupings by schools, neighborhoods, and school-home distances.

In the 27 studies examined, it was determined that among these 15 methods, the most frequently used were the survey (36%) and the GIS (28%). Accordingly, the survey is the method often preferred to obtain the opinions of different user groups. Similarly, GIS is an important tool for processing and interpreting location-based data in various research fields.

Research Questions and Results

In addition to the research methods, the objectives were evaluated. For this, first, the aims of the 27 studies were examined and divided into seven groups, expressed as research questions. The methods used in these articles and their results are given regarding the relevant research question. In this way, the concrete outputs of the articles (with numbers in table 1) were determined.

Research question: What are the factors affecting the journey to school?

Articles: 1; 2; 6; 8; 9; 10; 16; 17; 18; 20; 25; 27

Methods: Survey, GIS, Routenet Online Route Planner, One-week Travel Diary, Interview, Daily Trip Diary, Cross Analysis, Database Scan

Results:

- Both parental concern and environmental structure have an impact on children's actively travelling to school. To increase more active travelling

to school, there is a need for changes in the environmental structure as well as studies on plans to raise awareness.

- Proximity to school and lack of a car were identified as key factors in walking to school.

Inferences can be made from these findings affecting health, transportation, and education policies.

- The proximity to the home is important in considering how children get to school. Interventions to encourage actively travelling to and from school in children aged 11-12 should focus on increasing the accessibility from home of children living within 3 km of the school.

- The study revealed that, when going to school, boys predominantly rely on street proximity and deal with traffic issues, especially when using bicycles. Regardless of gender, families should foster their children's biking skills and promote bicycle use over driving.

- Studies on this subject reveal an accurate picture of city life in terms of transportation to school. However, families' concerns about safety were the main factor in not sending their children to school on foot or by bicycle, which showed that public safety must be increased.

- The number of cars in a household and household income were seen as the two main moderators. In addition, it was observed that the traffic safety perceptions of the parents varied according to different socio-economic conditions.

- Proximity to the school is the most important environmental impact factor in children's active access to school (e.g., walking, cycling). The research reviewed shows that, in conjunction with previous research, an important correlation exists between children's active access to school and school location.

- Parents' concerns can affect children's active travel to school. Therefore, future interventions should be capable of addressing parents' concerns to encourage active travel to school.

- Interventions that focus solely on changes in the built environment may not be sufficient to encourage active travel to school. Therefore, interventions to increase school travel should involve parents and children in the planning process.

- Research on society and political trends and factors that facilitate policy change can increase the sustainability of active school travel interventions by generating approaches to using intervention windows.

Research question: What are the effects of the "Safe Routes to School" program?

Articles: 3

Method: GIS

Results: "Safe Routes to School" projects show that they can improve the walking and cycling environment for adults and children as target users. Investing in "Safe Routes to School" can contribute to increased physical activity among children and adults.

Research question: How does school travel behaviour affect activity status?

Articles: 4; 5; 11; 13; 21; 22

Methods: Survey, Pedometer, Activity Log, GIS, Database Scan, Observation

Results:

- Contrary to previous results in adults, lower walkability in Belgian children and longer distance from school was associated with more physical activity. Therefore, physical environmental interventions designed for adults focusing on connectivity, housing density, and increased connectivity may not be effective for Belgian children.
- It turns out that children and parents often agree on walking obstacles, but in a less walkable society, parents perceive worse obstacles than their children. Walking to school is embedded into many types of support that must be addressed to encourage walking.
- Relationships between walking and population density and various road design features were confirmed.
- Compared to children from highly walkable neighborhoods, children from neighborhoods with poor walkability were very similar in engaging in physical activity outside of school in their spare time and reaching the recommended moderate-to-vigorous physical activity levels.
- Solutions that increase the "reasonable" walking distance children can walk, such as infrastructure elements that support walking and cycling in groups, can help increase overall active travel rates, but attention should also be paid to the choice of home location and the development of urban areas.

Research question: Evaluation of the school environment?

Articles: 12; 23; 26

Methods: Observation, Walkability Index, GIS, Meta-Analysis, Database Scan

Results:

- Pedestrians in Jordan have a higher risk of traffic accidents compared to some industrial countries, particularly affecting children under 15 (40% of the population). Those under five face the highest risk of traffic-related deaths. The study highlights that the chosen school environment is not conducive to walking. Guidelines are essential to address the safety needs of school-attending pedestrians.
- Walkability scores vary according to deficiencies, with patterns varying depending on the spatial scale of the analysis. Providing resources to less walkable areas is essential to improve opportunities to participate in active travel.
- It is important to develop policies regarding the school location and its drainage as well as pedestrian and bicycle infrastructure, so that children and young people can travel to school actively and safely.

Research question: What is the relationship between school transport and school level?

Articles: 14

Methods: Child questionnaire, Parent questionnaire, School administrator questionnaire, School field inspection

Results: It was observed that children in schools with safe roads to school and traffic-slowing measures are much more likely to participate in active school transport than those in schools that do not have these characteristics.

Research question: What are the factors affecting independent mobility?

Articles: 15; 19

Methods: Survey, GIS

Results:

- Implement interventions for parents to teach children independence and boost confidence in going out alone. City planners should design neighborhoods with coexisting residences, business/retail outlets, and sports facilities to promote active transport.
- Implement a program to evaluate urban, social, and health policies at local, regional, and national levels to identify potential impacts on children's independent mobility in various residential areas.

Research question: What is the perception of the children's school route environments?

Articles: 24

Methods: Survey, Sketch map drawings, GIS

Results: Children living in traditional neighborhoods in terms of route direction and structure performed better than others. The research reviewed on this topic emphasizes the importance of the urban form and the mode of travelling to school in acquiring navigation skills and getting to know the neighborhood.

Conclusions and Recommendations

Although children make up the majority of the world's population, they are among the most neglected groups, especially in urban areas. This situation negatively affects them physically, socially, and psychologically. The transportation of children between school and home is an important factor in terms of their personal development, as we have seen in many examples. When children travel between school and home independently of their parents, on foot or by bicycle, it has a direct effect on their fitness, success, and stress levels. In Turkey, children reach school with their parents or school buses, largely due to the location of the schools, traffic, and security concerns. This condition can lead to important problems such as: lack of physical activity in children, obesity, lack of independence, etc.

By examining examples worldwide, studies on this subject have yielded positive results. Going to school safely on foot or by bicycle is a daily activity that will help children create a sense of belonging and place. The increasing obesity problem and decrease in physical activity in children has recently been considered an important problem. Walking to school is a convenient and regular way to increase energy expenditure in children. This solution is a potential tool that will not only positively affect children's physical health, but also make them feel psychologically a part of society. In addition, this situation increases children's experiences about the environment and traffic and helps them gain experience, while also supporting their social, emotional and cognitive development.

In addition to all these advantages, reaching school by walking or cycling reduces environmental pollution, traffic congestion, etc. Supporting the reduction of these problems will contribute to the creation of more livable places. Considering the results obtained from the studies examined,

it is seen that the development of security, health, transportation, urbanization and education policies are the determining factors in increasing the rate of children walking to school. In Turkey, it is important to adopt special policies and solutions in urban planning and design that will support children to walk or cycle to school safely. At this point, new research is needed to evaluate the current situation regarding the safe transportation of children and to develop local solutions. Urban planning strategies should include solutions that prioritize pedestrians and bicycles in urban transportation and make public transportation systems child-friendly. It is also important to raise public awareness on this issue through educational programs. As a result, integrated planning and implementation strategies should be created to encourage children to go to school safely and actively. In addition to contributing to the healthy development of children, these strategies should also include broad perspectives such as environmental sustainability and social participation.

As a result, considering the importance of children's active travel to school, this issue should be prioritized in the current and future planning of countries and cities. To achieve this, it is first necessary to analyze and understand children's transportation methods to school, examine scientific research and application examples on the subject, and draw conclusions. In this respect, it is thought that the research will be an important resource. This research data was compiled in 2020. Therefore, studies between 2000 and 2019 were discussed. The scope of the research can be expanded with studies conducted on this subject since 2020. In addition, new location-specific research should be developed for practices on safe transportation to school by walking or cycling, and urban planning and design strategies should be determined by evaluating the results. Preparing a commuting plan between home and school, developing pedestrian-friendly streets, collecting annual data for school commuting, making local transportation plans, carrying out studies to regulate traffic on streets and avenues, ensuring public participation in these studies, improving children's environmental perception and determining fun school routes that will increase the level of creativity, implementing transportation solutions that will prioritize pedestrian and bicycle transportation throughout the city, and raising awareness through educational programs can be considered among these strategies.

References

- Buttazzoni, A. N., Van Kesteren, E. S., Shah, T. I., & Gilliland, J. A. (2018). Active School Travel Intervention Methodologies in North America: A Systematic Review. *American Journal of Preventive Medicine*, 55(1), 115–124.
- Carver, A., Panter, J. R., Jones, A. P., & van Sluijs, E. M. F. (2014). Independent mobility on the journey to school: A joint cross-sectional and prospective exploration of social and physical environmental influences. *Journal of Transport and Health*, 1(1), 25–32.
- Chillón, P., Hales, D., Vaughn, A., Gizlice, Z., Ni, A., & Ward, D. S. (2014). A Cross-Sectional Study of Demographic, Environmental and Parental Barriers to Active School Travel Among Children in the United States. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 11(1), 1–10.
- D'Haese, S., De Meester, F., De Bourdeaudhuij, I., Deforche, B., & Cardon, G. (2011). Criterion distances and environmental correlates of active commuting to school in children. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8, 1–10.
- Easton, S., & Ferrari, E. (2015). Children's travel to school-the interaction of individual, neighbourhood and school factors. *Transport Policy*, 44, 9–18.
- Ikeda, E., Stewart, T., Garrett, N., Egli, V., Mandic, S., Hosking, J., Witten, K., Hawley, G., Tautolo, E. S., Rodda, J., Moore, A., & Smith, M. (2018). Built environment associates of active school travel in New Zealand children and youth: A systematic meta-analysis using individual participant data. *Journal of Transport and Health*, 9(February), 117–131.
- Janssen, I., & King, N. (2015). Walkable school neighborhoods are not playable neighborhoods. *Health and Place*, 35, 66–69.
- Kerr, J., Rosenberg, D., Sallis, J. F., Saelens, B. E., Frank, L. D., & Conway, T. L. (2006). Active commuting to school: Associations with environment and parental concerns. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 38(4), 787–794.
- Kyttä, M., Hirvonen, J., Rudner, J., Pirjola, I., & Laatikainen, T. (2015). The last free-range children? Children's independent mobility in Finland in the 1990s and 2010s. *Journal of Transport Geography*, 47, 1–12.
- Larouche, R., Chaput, J. P., Leduc, G., Boyer, C., Bélanger, P., Leblanc, A. G., Borghese, M. M., & Tremblay, M. S. (2014). A cross-sectional examination of socio-demographic and school-level correlates of children's school travel mode in Ottawa, Canada. *BMC Public Health*, 14(1), 1–11.
- Lu, W., McKyer, E. L. J., Lee, C., Ory, M. G., Goodson, P., & Wang, S. (2015). Children's active commuting to school: An interplay of self-efficacy, social economic disadvantage, and environmental characteristics. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 12(1), 1–14.

- Macdonald, L., McCrorie, P., Nicholls, N., & Ellaway, A. (2016). Walkability around primary schools and area deprivation across Scotland. *BMC Public Health*, 16(1), 1–7.
- Mackett, R. L. (2002). Increasing car dependency of children: should we be worried? *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Municipal Engineer*, 151(1), 29–38.
- Mackett, R. L. (2013). Children’s travel behaviour and its health implications. *Transport Policy*, 26, 66–72.
- Mah, S. K., Nettlefold, L., Macdonald, H. M., Winters, M., Race, D., Voss, C., & McKay, H. A. (2017). Does parental support influence children’s active school travel? *Preventive Medicine Reports*, 6, 346–351.
- Moran, M. R., Eizenberg, E., & Plaut, P. (2017). Getting to know a place: Built environment walkability and children’s spatial representation of their home-school (h-s) route. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(6).
- Napier, M. A., Brown, B. B., Werner, C. M., & Gallimore, J. (2011). Walking to school: Community design and child and parent barriers. *Journal of Environmental Psychology*, 31(1), 45–51.
- Nasrudin, N., & Nor, A. R. M. (2013). Travelling to School: Transportation Selection by Parents and Awareness towards Sustainable Transportation. *Procedia Environmental Sciences*, 17, 392–400.
- National Center for Safe Routes to School. (2007). Safe Routes to School Guide. www.saferoutesinfo.org
- Oliver, M., Badland, H., Mavoa, S., Witten, K., Kearns, R., Ellaway, A., Hinckson, E., Mackay, L., & Schluter, P. J. (2014). Environmental and socio-demographic associates of children’s active transport to school: A cross-sectional investigation from the URBAN Study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 11(1), 1–12.
- Osborne, P. (2005). Safe Routes for Children: What They Want and What Works. *Children Youth and Environments*, 15(1), 234–239.
- Rothman, L., To, T., Buliung, R., Macarthur, C., & Howard, A. (2014). Influence of social and built environment features on children walking to school: An observational study. *Preventive Medicine*, 60, 10–15.
- Shbeeb, L., & Awad, W. (2013). Walkability Of School Surroundings and Its Impact On Pedestrian Behavior. *TeMA*, 171–188.
- Shokoohi, R., Hanif, N. R., & Dali, M. (2012). Influence of the Socio-Economic Factors on Children’s School Travel. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 50(July), 135–147.
- Tandoğan, O. (2014). More Livable Urban Space for Children: Practices around the World. *MEGARON*, 9(1), 19–33.

- Trapp, G. S. A., Giles-Corti, B., Christian, H. E., Bulsara, M., Timperio, A. F., McCormack, G. R., & Villaneuva, K. P. (2011). On your bike! a cross-sectional study of the individual, social and environmental correlates of cycling to school. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8, 2–11.
- Van Dyck, D., Cardon, G., Deforche, B., & De Bourdeaudhuij, I. (2009). Lower neighbourhood walkability and longer distance to school are related to physical activity in Belgian adolescents. *Preventive Medicine*, 48(6), 516–518.
- Watson, M., & Dannenberg, A. L. (2008). Investment in safe routes to school projects: Public health benefits for the larger community. *Preventing Chronic Disease*, 5(3), 3–9.
- Waygood, E. O. D., & Susilo, Y. O. (2015). Walking to school in Scotland: Do perceptions of neighbourhood quality matter? *IATSS Research*, 38(2), 125–129.
- Yelavich, S., Towns, C., Burt, R., Chow, K., Donohue, R., Haji, S. H., Taylor, K., Gray, A., Eberhart-phillips, J., & Reeder, A. I. (2008). Walking to school: frequency and predictors among primary school children in Dunedin, New Zealand. *The New Zealand Medical Journal*, 121(1271), 51–58.

Çisem Seyhan

Lisans eğitimini 2017 yılında Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde, yüksek lisans eğitimini 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında tamamlamıştır. 2021 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir. Ayrıca devam etmekte olan YÖK 100/2000 Deprem Çalışmaları Öncelikli Alanında Doktora Projesi Bursiyeri olarak desteklenmektedir. Başlıca araştırma konuları; şehir planlama, afet ve risk yönetimi, deprem çalışmaları, erişilebilirlik, mekânsal algı, kent imgesi ve çocuk-çevre araştırmaları olarak sıralanabilir. Bu konularda yayınlanmış ve yayın aşamasında bulunan akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Çisem Seyhan completed her undergraduate education at Atatürk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning in 2017, and her master's degree at Karadeniz Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, City and Regional Planning Department in 2021. It still continues. She has been continuing her doctorate education at Dokuz Eylul University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of City and Regional Planning since 2021. In addition, the Higher Education Council is supported as a PhD Project Scholar in the Priority Field of 100/2000 Earthquake Studies she. The main research topics are; urban planning,

disaster and risk management, earthquake studies, accessibility, spatial perception, urban image and child-environment research. There are academic studies published and in the publication stage on these subjects.

E-posta: cisemseyhann@gmail.com

Habibe Acar

Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ), Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümünde, yüksek lisans ve doktora eğitimini KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında tamamlamıştır. 2001 yılından bu yana KTÜ Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünde farklı akademik kadrolarda görev alan Habibe ACAR halen aynı bölümde profesör olarak lisans ve lisansüstü eğitim öğretim faaliyetleri ve akademik çalışmaları ile görevine devam etmektedir. Başlıca araştırma konuları; peyzaj tasarımı, insan-çevre ilişkileri, kent çalışmaları, olanaklılık teorisi, çocuk-çevre araştırmaları, çocuk oyun mekanları tasarımı, okul bahçeleri peyzaj tasarımı, çocuklar için açık alanlarda öğrenme ortamları, çocukların doğal alanlar ve elemanlarla ilişkileri olarak sıralanabilir. Bu konularda yayımlanmış ulusal ve uluslararası düzeyde akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Habibe Acar graduated from Karadeniz Technical University (KTU), Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture. She completed her master and doctorate education in the Department of Landscape Architecture at the Graduate School of Natural and Applied Sciences at KTU. Since 2001, she has worked in different academic staff in the Landscape Architecture Department of the Faculty of Forestry at KTU. She still works as a professor in the same department with her undergraduate and graduate education activities and research. The main research topics are; landscape design, human-environment relations, urban studies, affordance theory, child-environment research, children's playground design, schoolyard landscape design, outdoor learning environments for children, children's relations with natural areas and elements. She has published national and international academic studies on these subjects.

E-posta: habibeacar@hotmail.com

Tarihin İzlerini Taşıyan Bir Kente Yakından Bakmak: Mimar Gözüyle Gelibolu

*

Gülcan İner¹

ORCID: 0000-0003-3302-2321

Nevnihal Erdoğan, & Hikmet Temel Akarsu. (2019).
Mimar Gözüyle Gelibolu. İstanbul: Verita Yayınları.

Gelibolu'nun geleneksel dokusunun ele alındığı "Mimar Gözüyle Gelibolu" kitabı, Prof. Dr. Nevnihal Erdoğan ve Prof. Dr. Hikmet Temel Akarsu tarafından yazılmış ve Verita Yayınevi tarafından 2019 yılında yayımlanmıştır.

Gelibolu, stratejik konumu nedeniyle ilk çağlardan itibaren birçok yerleşime sahne olmuştur. Antik dönemlerde 'Khersonesos' olarak adlandırılan, Eski Yunan'dan başlayarak, Perslerin ve Romalıların elinde bulunmuş, Bizans döneminde çok önem kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun fethinden sonra uzun yıllar önemli bir geçit ve liman konumuna gelmiştir.

Defalarca fethedilerek farklı milletlerin yönetimine tanıklık eden bu tarihi kent, kuruluşundan bu yana barınma, beslenme, ibadet gibi farklı ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmeye başlayan mimari yapılaşması ile her dönemden kamusal ve sivil mimari eserler bırakmıştır. Bu mimari eserlerin bir kısmı korunabilmiş, önemli bir kısmı ise deprem, savaşlar gibi nedenlerle maalesef günümüze ulaşamamıştır.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İç Mekân Tasarımı Programı,

E-posta: gulcan.iner@klu.edu.tr

Tarihi kent dokusu, bir kentin kuruluşundan varlığını sonlandırdığı döneme dek siyasal, topografik, coğrafi, kültürel ve sosyolojik değerler ile şekillenmiştir. Kent dokusu, tüm bu değerler ile farklılık ve kimlik kazanmaktadır. Bu nedenle, kent dokusunu oluşturan mimari öğelerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması tarihi ve kültürel sürdürülebilirlik açısından büyük önem arz etmektedir.

Gelibolu ilçesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurtuluş Savaşı mücadelesinde sembol değerler taşıyan, tarihi, kültürel ve siyasal bir değere sahiptir. Yüzyıllar içerisinde savaş, deprem, göç gibi nedenlerle geleneksel sivil mimarlık örneklerini günden güne kaybetmektedir.

Mimar Gözüyle Gelibolu kitabı, Gelibolu'nun kamusal ve sivil mimarlık örneklerini gün ışığına çıkarmak, bir döneme tanıklık etmiş tarihsel yapıları yazılı kayıtlarla arşivlemek ve mimarlık tarihine katkı sağlamak amacıyla yazılmıştır.

Nevnihal Erdoğan ve Hikmet Temel Akarsu, Gelibolu'nun yerlisi olan mimar ve Doç. Necibe Çakıroğlu'nun hatırasına ithafen bu kitabı hazırlamışlardır. Toplamda on iki ana bölümde Necibe Çakıroğlu ve Gelibolu kentine dair pek çok önemli bilgi ve mimari yapıya ait kayıt ele alınmıştır.

Mimarlıkta kültürel değerlerin kentleri ve binaları şekillendirmesi, tarihsel öneme sahip mimari değerlerin geri kazanılabilmesi için bilinç oluşturmak amacıyla her mimarın okuması gereken tavsiye niteliğinde bir kitaptır.

Kitabın birinci bölümü, Gelibolu'ya dair önemli bir akademik birikimden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Tarihi kent dokusunun önemi ve bu değerlere sahip çıkılmasının gerekliliği hakkında değerli bilgiler sunulmaktadır.

İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde; Gelibolu'nun önemli bir değeri olan Doç. Necibe Çakıroğlu'nun hayatına ve mesleki yaşamına dair örnek oluşturabilecek bilgiler bulmaktayız. Necibe Çakıroğlu, 1921 yılında Gelibolu'da doğmuş ve lise eğitimine kadar Gelibolu'da yaşamıştır. Lise eğitimini Kayseri'de tamamlayan Çakıroğlu, üniversite eğitimi için 1939 yılında Almanya'ya gitmiş ve 1944 yılında Mimar-Mühendis olarak Stuttgart Teknik Üniversitesi'nden mezun olmuştur. İstanbul Mimarlar Odası'nın 7 numara ile kaydı yapılan ilk kadın mimarıdır. 1947 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Bina Bilgisi II kürsüsünde asistan olarak göreve başlamıştır. 1950 yılında doçentliğe atanmıştır. Akademik hayatında konutlar üzerine pek çok çalışma yapmıştır. Bu sırada memleketi olan Ge-

libolu'yu unutmamış ve zengin bir kültürel geçmişe sahip bu şehir hakkında pek çok öncü fikir projeleri geliştirmiştir. 1988 yılında emekli olduktan sonra, misafir öğretim üyesi olarak çeşitli üniversitelerde dersler vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi ve ilerlemesi hususunda öncü kişilerden biri olarak, Necibe Çakıroğlu'nun hayatı ve çalışmaları örnek teşkil etmektedir.

Gelibolu Sadece Gelibolu Değildir! başlığıyla hazırlanmış beşinci bölüm okuyucuya kitabın hazırlanmasındaki amaçları ortaya koymuştur. 'Neden Mimar Gözüyle Gelibolu kitabı yazılmıştır?' ve 'Gelibolu neden önemlidir?' sorularına kitapta şu satırlarla cevap verilmektedir;

'Gelibolu sadece tarihsel bir çekişme muntıkası; bir stratejik geçiş noktası, donanma merkezi, boğazların kilidi değildir. Gelibolu bir ruh, bir varoluş biçimi, bir duygu ve bir ilhamın sübut bulduğu ve bir milletin temel kaygı ve gayelerini en rafine şekilde yansıtan incelemeye değer kült bir mekândır' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Çok disiplinli bir meslek olan mimarlık mesleği, kentlerin şekillenmesinde önemli paya sahiptir. Bu nedenledir ki, mevcut durumu analiz edebilen, mekân okumayı bilen, kültürel birikim ve değerlere sahip çıkabilen mimarlar tarafından inşa edilecek kentlerde mimari yozlaşmanın önüne geçilerek, tarihi kent dokuları korunacaktır.

Altıncı bölümde Gelibolu'nun tarihçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Gelibolu, Asya ve Avrupa kıtaları arasında geçiş yapılabilen iki önemli boğazdan birinin, Çanakkale boğazının bulunduğu yerdedir ve yüzyıllardır iki kıtayı birbirine bağlayan bir geçiş noktasıdır. M.Ö. 5. yüzyılda kurulan ve adı, Yunancada "Güzel Şehir" anlamına gelen Kallipolis'ten gelir (Dağlı & Kahraman, 2001).

'Gelibolu'nun bilimsel tarih retrotiğine göre sahneye çıkması Hititlerin İsa'dan önce 1200 yılında tarih sahnesinden çekilmeleri, Friglerin ve Lidyalıların bölgede egemenlik kurmasıyla başlar.' 'Daha sonra sırasıyla Persler, Spartalılar, Büyük İskender'in Makedonları, Bergamalılar, Bizanslılar, Osmanlılar bölgeyi ele geçirmişlerdir' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Gelibolu, Bizans yönetimindeyken 1354 yılında meydana gelen büyük deprem sonucunda harap duruma gelmiş ve çoğu halk kenti terk etmiştir. Süleyman Paşa, bu kenti almış ancak Türkler'in eline geçmesinden 12 yıl sonra tekrar Bizans'ın eline geçmiş, fakat bir yıl sonra 1367'de tekrar Osmanlıların yönetimine girmiştir (Oral, 2026).

I. Dünya Savaşı sırasında da stratejik önemi olan bir bölge olan Gelibolu, Osmanlıların savaşı kaybetmesi sonucunda Fransız ve Yunanlılara bırakılmıştır. 1922'de yapılan Mudanya antlaşması ile Rum halkı ve Yunan- Fransız birlikleri Gelibolu'dan çekilmiştir. Gelibolu 1923'te vilayet merkezi olmuş, 1926'da Çanakkale'ye bağlı ilçe konumuna gelmiştir (Oral, 2026).

Deniz kenti ve aynı zamanda kıta sınırı olması sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. Bu sebeple yaklaşık 3300 yıldır bu bölge pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra yine konumu gereği ticaret yolu, seferler gibi pek çok toplumsal olaya tanıklık etmiştir. Dolayısıyla, bu kentte halen bazı dönemlere ait mimari ve tarihi eserler biliniyor olsa da, henüz keşfedilmemiş pek çok eseri içinde barındırmaktadır.

Mimarlık mesleğinde, geçmişin tecrübe ve izlerinden alınmış dersler özellikle mimarlık mesleğine yeni başlayan genç mimarların yolunu aydınlatıcı niteliktedir. Bir kenti anlayabilmek ve anlatabilmek için kentin tarihsel ve kültürel geçmişine yolculuk yapmak gerekmektedir.

Yedinci bölümde Gelibolu'nun doğası, topografyası ve coğrafyasına değinilmiştir.

'Gelibolu, Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'ne doğru genişleyerek son bulduğu kuzey-doğu bölümünde, yarımadanın hemen başında, Rumeli yakasında, tüm boğaza hâkim bir noktada yer alır. ... Boğaz geçişinin en kritik noktasında yüksekçe tortul kayalıkların üzerinde yer alan Gelibolu ilçesi adeta doğal bir gözlem noktasıdır' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Gelibolu'nun çevresi verimli, yağış alan, tarıma elverişli topraklarla doludur. Bunun yanı sıra bir deniz kenti olması sebebiyle balıkçılık da oldukça yaygındır. Bu bölgenin önde gelen geçim kaynağı olarak nitelendirilebilecek tarım ve balıkçılık da kültürel anlamda kentin mimari dokusuna katkı sunmaktadır.

Sekizinci bölüm, Gelibolu'nun kültürel yükselişinden ve kentin yaşam kültürünü etkileyen olaylardan bahsetmektedir.

Türkler' in Rumeli'ne geçmesiyle dönemin ünlü düşünürleri ve kanaat önderleri de bu bölgeye gelirler. Bazıları Gelibolu'ya yerleşerek burada İslam dünyasına ilişkin önemli eserler bırakmışlardır. Dinsel inanışlar da elbette bu küçük ilçeye önemli mimari eserler kazandırmıştır. Kitapta ele alınan altı Cami, altı türbe, bir Mevlevihane, bir Namazgâh, bir Çilehane bu dönemlerden günümüze ulaşmış olan mimari yapılarıdır. Bu mimari eserler, özellikle çok köklü kültürel geçmişleri sebebiyle kıymetlidirler.

Özellikle Mevlevi kültürünün bir dönem yoğun yaşandığı Gelibolu'da bu kültüre ait dinsel yapıların kitapta ele alınmış olması önemlidir.

Kitabın ana gövdesini konu alan dokuzuncu bölüm Gelibolu'daki mimari miras kısmıdır. Bu kısımda, Gelibolu'nun tarihi ve kültürel niteliğe sahip, tescilli ve tescilsiz, kamusal, dinsel, askeri ve sivil mimari örnekleri yazım dilinde ele alınmıştır.

Gelibolu, Osmanlı-Türk geleneğinin göstergesi olan cami, han, hamam, çeşme, mescit gibi yapı esere sahiptir. Ancak bu eserlerin pek çoğu düzensiz yapılaşmalar, bakımsızlık, deprem gibi sebeplerle bugün ayakta değildir.

Gelibolu Camileri

Bu kitapta altı adet cami incelenmiştir. Bunların en önemlileri sayılabilecek üç cami Sultan II. Murat'ın emriyle yapılmıştır ve o dönemin mimari özelliklerini taşımaktadır. 'Tek kubbeli cami mimarisi yerine küçük fakat daha fazla sayıdaki kubbelerden oluşan mekân geçişleri ile kırma çatılı kare ya da dikdörtgen planlı, kapalı cemaat alanları ve de fazlaca yüksek olmayan, tek şerefeli tek minarelerden ve tabii ki çevredeki şadırvanlardan mürekkeptir' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Camiler Osmanlı döneminde sadece ibadet amacıyla kullanılmamaktadır. Aynı zamanda önemli kamusal yapılardan biridir.

Gelibolu Hamamları

Kitapta beş hamam ele alınmıştır. Osmanlı toplumunun mamur olduğu her bölgede hamamlara çok önem verilmiştir. Gelibolu gibi önemli bir merkezde de zaman içerisinde pek çok hamam yapılmış olsa da, günümüze sadece bir tanesi ulaşabilmiştir. Bu da, şöhreti ülke sınırlarını aşmış olan Şengül Hamamı'dır. Hamam bugün orijinal işlevine kavuşmuş olsa da çok kıymetli bir yenileme ile ayağa kaldırılmıştır.

Gelibolu Türbe ve Mescitleri

'Osmanlı-Türk mimari geleneğinde türbelerin umumiyetle cami hazirelerinde ya da çevrelerinde yer aldığını görüyoruz' (Erdoğan & Akarsu, 2019). Bu türbeler geçmişte camiler ile eş zamanlı olarak ibadethane olarak işlev görmüşlerdir. Gelibolu'nun fatihi olan ve Bolayır mevkiinde yapılmış olan Gazi Süleyman Paşa Türbesi, Avrupa kıtasındaki ilk Osmanlı eserlerinden biridir.

Çeşmeler

'Osmanlı merkezlerinde tebaanın rahatça suya erişeceği, aklanıp paklanacağı, hayrat olsun diye su içeceği çeşmeler yaygın vaziyette tesis edilmiştir. ...çeşmeler, apayrı semboller manzumesinin ve kolektif yaşam algısının temel ifadesidir' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Mevlevihane

Bir başına, ilçenin, ilin, bölgenin hatta ülkenin ruhani ve tradisyonel yaşantısını etkileme gücüne sahip, görkemli bir mekânın kurgu, tasarım ve yönetsel diğer fonksiyonlardan azade bir şekilde restorasyonu yapılmıştır. Kentte bulunan diğer Osmanlı eserlerinin aksine ön cephesinde bulunan simetrik taç merdivenleri klasik Osmanlı mimarisini yansıtmamaktadır. Ancak Gelibolu Mevlevihane'si tam manasıyla anıtsal bir mimari eserdir (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Azepler Namazgâhı

Osmanlı zamanında, şehirden uzak yakınlarında cami bulunmayan, açık havada namaz kılmak için kible yönü belirtilmiş bir işareti bulunan yerlere namazgâh denmektedir. Gelibolu'da boğaza bakan bir tepe üzerinde konumlanmış olan Azepler Namazgâhı, üstü açık mescit ya da açık hava camii olarak tanımlanmaktadır. Yalın tasarımıyla Osmanlı sınırlarındaki en eski namazgâh olduğu bilinmektedir.

Tarihi Liman, Gelibolu Kalesi ve Piri Reis Müzesi

1390'lı yıllarda, Gelibolu'nun gerek boğaza hâkimiyeti, gerekse stratejik durumu itibarıyla tersane kurulması için uygun bir yer olduğuna karar verilmiş ve 1391 yılında Saruca Paşa tersane kurma işi ile görevlendirilmiştir. Osmanlıların, ilk ve en büyük tersanesi 1391 yılında Gelibolu'da kurulmuştur (Oral, 2026).

Antik dönemden bu yana ayakta olduğu bilinen kale çeşitli onarımlarla bugüne kadar ulaşmıştır. Tarihi limandan günümüze ne yazık ki fazla mimari miras kalmamıştır' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Gelibolu Kalesi'nin Bizans döneminde yapıldığı yazılı kaynaklarda verilmektedir. Gelibolu'nun 1352 yılında Osmanlı topraklarına geçmesinden sonra burası Osmanlı İmparatorluğu için bir denizcilik üssü haline gelmiş ve Gelibolu Kalesi'nin önemi artmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi bize Gelibolu Kalesi hakkında o dönemde yazılmış şu bilgileri vermektedir;

'Gelibolu Kalesi Hayy-i Kadir Allah'ın emriyle Rum Denizi kıyısının Rumeli tarafında bir kaya tepe üzerine yapılmış altıgünden uzunlamasına kesme taş sağlam ve dayanıklı, havalesiz, şeddadi taş yapı güzel bir kale- dir ki bir tarafından asla havalesi yoktur. Tamamı 70 kule ve 1200 adet beden dışlarıdır. ... Hisar içinde, toplam 300 adet tek ve iki katlı, bağısız ve bahçesiz kiremit örtülü "neferat evleri" vardır. Dizdarı, kethüdası, topçu başı ve cebeci başı haneleri buradadır. Cebehanesi, tahıl ambarları ve su sarnıçları burada, başka çarşı Pazar tamamen dış varoştadır' (Erdoğan & Akarsu, 2019). Neferât kelimesi Osmanlıcadan gelmekte, "neferler" anlamı taşımaktadır. Evliya Çelebi'nin yazılı metninden, kamu işlerinde görevli kişiler için hisar içerisinde konutlar tahsis edildiği ifade edilmektedir. Günümüzde "lojman" kavramının temellerinin bu dönemlere kadar dayandığını söyleyebiliriz.

Bugün halen Gelibolu Kalesi'nin bir kısmı ayakta. Askeri ve savunma yapıları alanında mimarlar için önemli bir mimari eserdir.

Çilehane

"Çile" sözü, Farsçadaki çihil (kırk) kelimesinden alınmıştır. Bu deyim zamanla zorluk ve ızdırabı göğüslemek anlamında "çile doldurmak" ya da "çile çekmek" şeklinde kullanılmıştır.

'Çilehaneler, sufi dervişlerinin kaçınık hayat yaşadıkları, kendilerini ibadete verdikleri ve öğretilerini yaydıkları tevazu mekânları olarak var olmuşlardır.' Rumeli'nin Osmanlı topraklarına geçmesiyle, bu bölgeye göç eden dervişlerle birlikte gelmiş olan bir mimari mekândır.

Fener

Deniz kentleri için simge yapı olma özelliği gösteren fenerler, önemli mimari eserlerdir. İnşa edildikleri dönemlere dair önemli izler taşırlar.

Gelibolu'da Sivil Mimari

Gelibolu'da 1354 yılında yaşanan büyük depremden sonra çok büyük bir yıkım meydana gelmiş ve şehrin sakinleri bu bölgeyi terk etmiştir. Bu tarihten sonra Süleyman Paşa şehri devralmıştır. Denizcilik üssünün buraya taşınmasıyla şehirde yeniden yapılaşma meydana gelmiştir. Bu dönemden sonra kentin geleneksel dokusunu oluşturacak mimari yapılaşmalar başlamıştır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Gelibolu şehrinin kale dışındaki yapılaşmasından şu şekilde bahsetmektedir; 'varoştaki 63 mahallede 700 -

800 kadar tek ve çift katlı, güzel kiremit örtülü, balkonlu, billur ve nefes kakmalı pencereler ile süslü, temiz yollar etrafında yapılmış evler vardır' (Dağlı & Kahraman, 2001).

Kitabın on birinci bölümünde; Gelibolu'nun dört mahallesinde yer alan geleneksel mimari örneklerle yer verilmiştir.

Şehri oluşturan ana unsur mahallelerdir. Mahallelerde cami, zaviye, kilise, havra gibi dini yapıların çevresinde dini ve mezhep birliği oluşturan insanların bir araya gelmeleriyle oluşmuştur. Mahallelerin genellikle etnik birliği vardır. Mahalleleri merkeze bağlayan yollar dini yapılara ulaşmaktadır (Kuban, 1978). Gelibolu'da, Yahudi, Rum ve Müslüman mahalleleri oluşmuştur. Bu etnik gruplar, kendi dini yapıları etrafında mahallelerini oluşturmuşlardır. Gelibolu'da Alaaddin Mahallesi, Yazıcızade Mahallesi, Camikebir Mahallesi, Hoca Hamza Mahallesi adlarında, geleneksel konutların yer aldığı dört mahalle vardır. Bu mahallelerden, Yazıcızade Mahallesinde Yahudiler, Alaaddin Mahallesinde Müslüman Türkler, Camikebir Mahallesinde Rumlar, Hoca Hamza Mahallesinde çoğunluğu Ermeniler olmak üzere Fransız ve İngilizler yaşamışlardır (Arcan, 2003).

Geleneksel şehir dokusunda yer alan evlerin görünüşlerinde sınıfsal farklılaşmalar belirgin değildir. Evlerin boyutlarının sahibinin ekonomik gücüne bağlı olarak büyümesi, Batı'daki gibi abartılı olmamıştır. Ekonomik güce bağlı olarak oda sayılarında farklılaşma görülmektedir. Gelibolu, geçmişte geleneksel organik şehir dokusunun bütün özelliklerini taşıyan bir şehir olmuştur. Son zamanlarda şehir dokusunun bozulduğu, geleneksel yapıların zaman içinde yok olduğu gözlenmektedir (Oral, 2006).

Alaaddin Mahallesi

Çoğunlukla Türk halkının yaşadığı ve deniz kenarında olan tek mahalledir. Kitapta günümüze kadar ulaşmış on adet konutun proje ve fotoğrafa ulaşılabilmektedir. Alaaddin Mahallesi'nde incelenen dokuz konutun plan tipolojisine bakıldığında; geleneksel Türk konutu örneklerine rastlanmaktadır. Orta ve açık sofalı plan tipinde, bodrum, giriş ve 1. kattan oluşan konutlardır. Bazı konutların tamamı yığma taş olarak yapılmış olsa da, çoğu konutta, bodrum ve giriş katları yığma taş, birinci katları ahşap taşıyıcılı tuğla dolgulu yığma kâgir ve dış cephede ahşap kaplama kullanılarak inşa edilmiştir. Ön cephelerde simetrik bir düzen hâkimdir. Geleneksel Türk evinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Camikebir Mahallesi

Çoğunlukla Rumların yaşadığı mahalle olarak bilinmektedir. Plan tipolojisi orta ve açık sofalıdır. Bina kuruluşu ise zemin ve birinci kat şeklinde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katlarda yığma taş veya tuğla, üst katta ise ahşap taşıyıcılı dolgu duvar üzeri ahşap kaplama yapılmıştır.

Hoca Hamza Mahallesi

Tarihsel süreç içerisinde daha çok Ermeni nüfusun yaşadığı mahalle olarak bilinmektedir. Buradaki konut mimarisi ise şöyledir. Bina kuruluşu, Camikebir mahallesindeki duruma benzer şekilde zemin ve birinci kat şeklinde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katlarda yığma taş veya tuğla, üst katta ise ahşap taşıyıcılı dolgu duvar üzeri ahşap kaplama yapılmıştır. Sadece bir konutta Ermeni mimarisine uygun yapılaşmaya rastlanmıştır.

Yazıcızade Mahallesi

İncelenen konutların bina kuruluşu, Camikebir ve Hoca Hamza mahalleleri ile benzerlik göstermektedir. Zemin ve birinci kat şeklinde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katlarda yığma taş veya tuğla, üst katta ise ahşap taşıyıcılı dolgu duvar üzeri ahşap kaplama yapılmıştır.

Dört farklı mahallede incelenen geleneksel konutlar bize şu önemli detayları vermektedir; inanisal değerler farklı olsa bile, yaşanan coğrafyada yere ve yerele ait malzemeler kullanılarak, geleneksel plan tipolojisinden ayrılmadan, organik dokuda farklılık yaratmayan bir yapılaşmanın olduğu görülmüştür.

Ancak kendi haline bırakılan geleneksel konutlar her geçen gün yok olmaktadır. Tarihi nitelik taşıyan kentlerde betonarme yapılaşmaların yadsınamayacak düzeyde artması geleneksel doku ve mimari miras açısından bir tehdit unsurudur. Gelibolu'da yıllar içerisinde modern olarak adlandırılacak yapılaşmanın kurbanı olmuş kentlerden biridir. Ancak kamu kurumlarının ikinci derecede tarihi değer taşıyan yapılar için yaptığı çalışmalar titizlikle yürütülmeli, tarihi, kültürel ve geleneksel değer taşıyan bu mimari örnekler korunarak gelecek nesillere aktarılmalıdır.

'Gelibolu, kavimlerin kaynaştığı bir odak noktası, gerek antik çağlardan, gerek ortaçağdan, gerek Osmanlı devrinden, gerekse modern tarih ve Cumhuriyet döneminden derin izler ve kültürel kodlar taşıyan son derece özellikli ve değerli bir ilçedir' (Erdoğan & Akarsu, 2019).

Mimar Gözüyle Gelibolu kitabı, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar ulaşmış bir kentin kültürel, sosyal, mimari evrimine tanıklık etmiş değerlerini gelecek nesillere aktarmak isteyen önemli bir yazılı kayıttır. Tüm dünyanın bildiği Gelibolu kenti, tüm dünyanın mimari mirası niteliğindedir.

Kale, Mevlevihane, tarihi liman, Namazgâh gibi kamusal mimari örneklerin bir arada bulunduğu pek az kent vardır. Gelibolu hem bu asırlık mimari eserleri hem de sahip olduğu tarihi geçmişi ile incelenmeye değerdir. Tüm bu mimari eserlerin, estetik ve kültürel değerini bu kitapta algılamaktayız.

Mimar Gözüyle Gelibolu kitabı, bilinen tarihi 3300 yıl öncesine dayanan bir kentin, günümüze kadar ulaşmış kamusal ve sivil mimari örneklerini fotoğraflar, röleve planları ve illüstrasyonlarla yazılı kayıt altına almıştır.

Yüzyıllar boyunca farklı kültür ve medeniyetlerin var olduğu Gelibolu ilçesi, tarihi bir kenttir. Tarihi kent kimliği ile geçmişten aldığı kültürel mirası geleceğe taşımak gibi önemli bir görevi vardır. Bu görevin yerine getirilmesinde elbette ki yöneticilerin de rolü büyüktür. Kentlerin tarihi kimliğinin korunması ve kültürel olarak ilerleyebilmesi için, hem yerel yönetimlere hem de meslek odalarına önemli görevler düşmektedir. Yazılı kayıt altına alınmış Gelibolu'nun tarihi dokusunu oluşturan yapıların ele alındığı Mimar Gözüyle Gelibolu kitabı da kentlerin yapılaşmasında söz sahibi olan tüm kurumlara referans olacak bir kitaptır. Kentleri inşa ederken unutulmaması gereken önemli değerlerin nedenleri ile birlikte altı çizilmiştir.

Kaynakça

- Arcan, E (2003). *Gelibolu'nun mevcut geleneksel konut çevresinin kültür bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü].
- Dağlı, Y. ve Kahraman, S.A (2003). *Evlîya Çelebi seyahatnamesi* (1. baskı)Yapı Kredi Yayınları.
- Erdoğan, N. ve Akarsu H.T (2019). *Mimar gözüyle Gelibolu* (1. baskı) Verita Yayınları.
- Kuban, D (1978). *100 Soruda Türkiye sanatı tarihi* (3. baskı) Gerçek Yayınevi.
- Oral, F (2006). *Gelibolu'da geleneksel konut mimarisi* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Gülcan İner

Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesinden 2003 yılında mezun olmuştur. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık anabilim Dalında Yüksek Lisans Derecesini 2007 yılında, doktora derecesini 2013 yılında almıştır. Geleneksel mimarlık, kırsal mimarlık, sürdürülebilirlik, geleneksel malzeme ve yapım sistemleri üzerine çalışmaktadır. Kırklareli Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu İç Mekân Tasarımı Programında Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

She graduated from Fırat University Technical Education Faculty in 2003. She received his master's degree in the Department of Architecture at Trakya University, Institute of Science and Technology in 2007 and her doctorate degree in 2013. She works on traditional architecture, rural architecture, sustainability, traditional materials and construction systems. She works as a faculty member at Kırklareli University Technical Sciences Vocational School Interior Design Program.

E-posta: gulcan.iner@klu.edu.tr

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinler veya disiplinler arası bir yaklaşımla kenti merkeze alarak hazırlanan kuramsal ve uygulamalı özgün makalelerin yayınlandığı akademik hakemli bir dergidir. Dergi; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayımlanır. İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.

İDEALKENT, Kenti anlamada temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama ve yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel çalışmayı anlamlı bulmaktadır. İDEALKENT, bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve araştırma temelli özgün çalışmalara açıktır.

Dergiye gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

İDEALKENT'te yayınlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir. Bir makalenin İDEALKENT Dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir. İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar İDEALKENT'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Makaleler APA'7.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayım biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen makaleler için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ve İngilizce olmalı ve her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, İDEALKENT makale şablonuna uygun biçimde içermelidir. Makalenin başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Key Words verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin İDEALKENT makale şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılacak şekilde Word formatında şablona uygun olarak gönderilmelidir.

İDEALKENT'e gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

Makale gönderildikten sonra iki hafta içinde editörler; makaleyi şekil, içerik ve dergi politikalarına uygunluğu ile makalenin literatüre katkısı, yöntemi, bulguların ve analizlerin sunumunu dikkate alarak inceler. Uygun bulunan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Şekil ve içerik olarak uygun olmayan makaleler reddedilir.

Ön incelemede uygun bulunan makaleler iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne müracaat edilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin reddedilmesine karar verilmektedir. Gönderilen makalelerin en az iki hakemin olumlu değerlendirmesinden sonra yayımlanıp yayımlanmayacağına editörler tarafından karar verilmektedir. Kabul edilen ya da reddedilen makalelerin gerekçeleri yazarlara iletilmektedir.

Düzenleme istenen makalelerde yazarlar yaptıkları ve yapmadıkları düzenlemeleri gerekçeleri ile birlikte bir Word dosyasında açıkça belirtmeli ve hakemlerin görebilmesi için sisteme yüklemelidir.

Dergiye gönderilen makalelerden aşağıdaki şartları taşımayan makaleler doğrudan reddedilmektedir:

- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Belirtilen kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- Dergiye gönderilen çalışma Makale Şablonuna yüklenerek gönderilmelidir.
- Makale Genişletilmiş İngilizce Özet (Extended Abstract) ile birlikte gönderilmelidir.
- Makale ile birlikte Benzerlik Denetim Raporu mutlaka gönderilmelidir.
- İnsanlarla yapılan araştırmalar için etik onay belgesi eklenmelidir.
- Makale Telif ve Etik Sözleşmesi mutlaka doldurulmalıdır.

Makalelerin En Sık Ret Gerekçeleri

- Makalenin yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmamış olması.
- Kaynak ve atıflarda APA 7'nin kullanılmaması ya da özensiz ve hatalı olarak kullanılması.
- Makalede amaç, kapsam, önem ve yöntem gibi temel hususların açık bir şekilde tanımlanmamış olması.
- Makalenin yönteminin açık bir şekilde tanımlanmaması, özellikle nicel çalışmalarda evren örneklem ilişkisinin uygun bir şekilde açıklanmaması.
- Makalenin abstract ve extended abstract'ının İngilizcesinin iyi olmaması.
- Makalenin dilinin yeterince açık olmaması.
- Çok spesifik bir alanda hakem bulmanın oldukça güç olacağı düşünülen makaleler.
- Nezaket kurallarına uygun bir şekilde iletişim kurulmaması.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!